

BIBLIOTECA FILOSÒFICA

Filosofia, Psicologia, Història de la Filosofia

dirigida per

EUGENI D'ORS

Membre de l'Institut de Ciències

Les relacions de Joan Lluís Vives amb els Anglesos i Angleterra

PER

FOSTER WATSON

Professor emèrit a la University College of Wales, Aberystwyth

Lector al Gresham College de Londres

PUBLICACIONS DE L'INSTITUT DE CIÈNCIES

Una part de les faltes d'impressió d'aquest volum així com alguns errors que hi han lliscat, no difícils de salvar pel bon sentit del lector, en sa majoria, són explicables per les circumstàncies de l'actualitat europea, que han portat greus retards i extraviament de probes i correccions a les fronteres.

Alguna indecissió ortogràfica té paral·la esplicació degut al periode de reforma i canvi que ha travessat el català durant la impressió del llibre.

BIBLIOTECA FILOSÒFICA

FILOSOFÍA, PSICOLOGÍA
HISTORIA DE LA FILOSOFÍA

DIRIGIDA PER

EUGENI D'ORS

MEMBRE DE L'INSTITUT DE CIENCIES

VOLUM I

PVBLICACIONS DE L'INSTITVT DE CIENCIES
INSTITUT D'ESTVDIS CATALANS
PALAV DE LA DIPVTACIÓ

LES RELACIONS DE JOAN LLUÍS VIVES

AMB ELS ANGLESOS I AMB L'ANGLETERRA

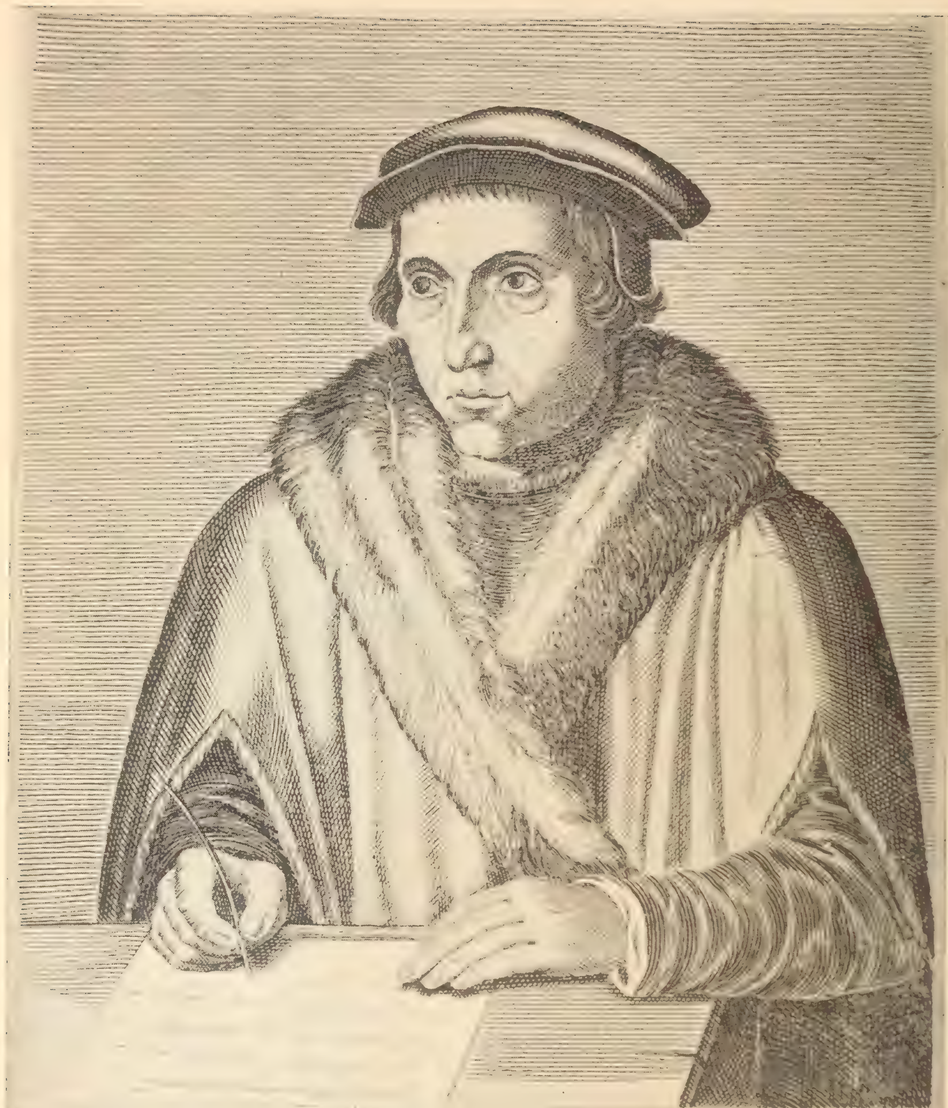
PER

FOSTER WATSON

PROFESSOR EMÉRIT DEL «UNIVERSITY COLLEGE OF WALES ABERYSTWYTH»
I LECTOR AL «GRESHAM COLLEGE» DE LONDRES

BARCELONA
INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS
PALAV DE LA DIPVTACIÓ
1918

L'original del present volum, escrit per
l'autor amb desti a la present Biblioteca,
ha estat vertit al català per D. Joan Palau
Vera, Llicenciat en Filosofia i Lletres.

Gravat firmat per Edmond de Boulonois. Vanden Bussche va descobrir que Vives va assistir a les reunions del gremi de St. Luke a Bruges, i s'ha comprovat que un membre del gremi Jan Van Wyns Berghe va pintar un retrat d'En Vives en vida d'aquest. S'ha suposat que el gravat de Boulonois fou tret del retrat de Jan Van Wyns Berghe. Si fos així, aquest retrat fóra el més autèntic dels que posseïm.

Budé, Erasme et Vives étoient les plus sçavans hommes de leur siècle, et comme les Triumvirs de la République des Lettres. A Teissier: Les Éloges des Hommes Sçavans. *Utrecht, 1696. Tom. I, p. 115.*

INTRODUCCIÓ

Joan Lluís Vives nasqué l'any 1492 i morí l'any 1540. En el 1515, quasi a la meitat de la seva vida de quaranta vuit anys anà a Lovaina després d'haver transcorregut a València la seva infància i primera joventut. La darrera part de la seva joventut visqué a París (1). En el 1518 li fou confiada la direcció dels estudis de Guillaume de Croy, Cardenal i Arquebisbe de Toledo. Fins el 3 de març del 1520 no va rebre Vives l'autorització d'ensenyar com a professor privat a la Universitat de Lovaina (2). Durant aquest temps, després de residir dos anys a Lovaina, Erasme arribà el mes de juliol del 1517 i prengué una part activa en l'establiment del *College of Three Languages*. Vives i Erasme es lligaren aviat

---

(1) Les dates de la seva residència a València són: 1492-1509. Vegi's Foster Watson: *Spanish Element in J. L. Vives*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona 1913, p. 3 i següents. Des de 1509 a 1514 Vives visqué a París on estudiava. En el 1514 passà algunes setmanes a Bruges a casa de la família de Bernard Valdaura, parent de la seva mare.

(2) H. de Jough; *L'ancienne Faculté de Theologie de Louvain* (1432-1540)-Apèndix: Extraits des Acta Universitatis Lovaniensis, p. 20.

Insuper proposuit dominus rector qualiter magister Ludovicus Vives pluries supplicavit apud dominos rectores huius universitatis suos precessores pro licentia legendi certum opus, quam huiusque obtinere non valuit, ut idem magister Ludovicus asseruit, ponens in deliberatione dominorum an ne placeat quod si ipse denuo pro venia legendi coram domino rectore et quinque decanis universitatis supplicet quod admittatur. Super quibus universitas deliberans conclusit gratias dictis dominis commissariis agendas prout eisdem gratias de bona diligentia egit, et quoad magistrum Ludovicum quod ipse ad legendum admittatur per dominum rectorem et deputatos universitatis et aliquos de facultate artium adjugendos.

amb llaços d'amistat (1). En el 1517 Vives tenia 25 anys, mentre Erasme tenia aproximadament el doble d'aquesta edat (51 anys). Vives professava el més pregon respecte pel seu amic de més edat i l'anomenava «el millor de tots els professors», «el meu mestre» i «el meu pare». Erasme, per sa part, demostrava apreciar en alt grau el jove Vives. En el 1519 Vives publicà a Lovaina el *in Pseudo-dialecticos;* Erasme en una carta dirigida a Sir Thomas More féu referència a aquesta obra i digué: «Cap home no és més adequat que En vives per a derrotar completament el batalló dels dialèctics». Sembla que una sòlida amistat va unir Vives i Erasme.

L'any següent, el 1520, amb la major complaença per part d'En Vives, Erasme invità el jove amic de 26 anys a revisar i anotar la *Civitas Dei* de sant Agustí, és a dir, a fer amb el text i exposició d'aquest llibre ço que Erasme mateix havia fet amb els de sant Cebrià i sant Jeroni.

Al mateix temps Vives des de Bruges es relacionava cada vegada més amb l'Angleterra (2).

Examinant el treball d'En Vives sobre el *Civitas Dei,* de sant Agustí, qualsevol pot fer-se càrrec de les dificultats extraordinàries que representa la preparació del primer text comparat i el comentari crític. Vives havia tot just començat aquesta obra formidable quan va sofrir la pena de la mort (3) sobtosa del seu deixeble Guillaume de Croy, un jove de 23 anys, sobre el qual Vives tenia fundades grans esperances. La mort del jove Cardenal, fou un cop terrible que debilità les seves forces. De resultes va caure greument malalt i abandonà Lovaina per Bruges, per a poder rebre els esments afectuosos de la Colònia espanyola, de la qual s'enyorava.

---

(1) Mr. P. S. Allen esmenta l'obra d'Erasme: *Apologia..... qua respondet invectis,* f.° A[3], de la qual cosa pot inferir-se que Erasme i Vives es van trobar a Brussel·les en el 1516-7 *Opus Epistolarum Erasmi.* Vol. iii (1913), pàg. 508.

(2) Vegi's el Capítol I.

(3) En el mes de gener del 1521.

INTRODUCCIÓ

Les dues grans alegries de Vives durant la seva vida a Lovaina, foren l'afecte del seu deixeble Guillaume de Croy i la cordial amistat del seu «mestre» Erasme. Ara li semblava que les havia perdudes totes dues. El 28 d'octubre del 1521 Erasme sortí de Lovaina i s'establí a Basilea. Sentia un interès tan viu per a completar els textos dels primers pares de l'iglésia que no va tenir consideració de res que pogués retardar la terminació del treball d'En Vives, encara que el retard fos motivat per dolors morals i malalties. D'aquesta manera, amb pena creixent, fent esforços extraordinaris de voluntat per a poder treballar, Vives abusà de les seves forces i sentí que s'afeblien els antics llaços d'amistat que l'unien a Erasme.

Al mateix temps Vives, de Bruges estant es lligava més i més amb l'Angleterra (1). En acabar el text i comentaris de la *Civitas Dei* de Sant Agustí, a principis del 1522, Vives dedicà l'obra al rei Enric VIII, la qual cosa demostra la inclinació que ja sentia envers l'Angleterra. Vanden Bussche apunta la idea que aquesta dedicatòria, així com els comentaris, estaven calculats per a provocar les susceptibilitats de la Cort Romana.

Es digne d'ésser esmentat el fet que les crítiques de persones eclesiàstiques i de llurs opinions contingudes en les anotacions de Vives, li valgueren l'ésser inclòs en el Index Expurgatorius *donec corrigatur* a instàncies dels teòlegs de Lovaina.

Però la pena més gran de Vives fou el disgust d'Erasme, Aquest escriví a Vives des de Basilea (amb una aparent duresa per a ferir el seu amor propi) comunicant-li que Frobin l'editor es queixava de no poder vendre exemplars de la *Civitas Dei*. Vives fa observar que això és exagerat, puix l'agent de Frobin confessà que se n'havien venut trenta còpies a Londres (2). Amb molta persistència demanà a Erasme que continués la vella cordialitat personal.

---

(1) Vegi's el Capítol I.
(2) Carta de Vives a Erasme, Bruges 10 de maig del 1523.

VIVES A ANGLETERRA

Més endavant Vives devia perdre encara més terreny en l'ànim d'Erasme. Des de Bruges el 5 d'abril del 1523 dedicà l'obra *de Institutione Feminae Christianae* a Catalina d'Aragó, la seva compatrícia, Regina d'Angleterra. Aquest esdeveniment assenyala el moment que separa la seva vida de jove professor de la d'home madur. Demés il·lustra com es reforçaven els llaços que l'anaven lligant a la Cort anglesa des de la dedicatòria de la *Civitas Dei,* i al mateix temps com s'acentuaven les diferències que el separaven d'Erasme en el referent a aquesta obra. Erasme criticava *de Institutione Feminae Cristianae,* dient que l'estil del llatí d'En Vives no era un estil prou escollit i acadèmic. Vives respongué que s'havia preocupat més de la intel·ligibilitat que de l'elegància tècnica de l'estil amb l'objecte de assegurar-se l'atenció dels seus lectors. Des d'aquest moment, en la seva correspondència amb Erasme (la qual esdevingué menys freqüent), Vives renuncià a l'ambició d'una glòria literària. Declara que la seva intenció va més dirigida a obtenir la *fortitur in rem* que l'eloqüència d'estil dels professors de llatí, perquè es proposa ajudar als lectors vulgars i per sobre de tot els ideals i desigs socials, útils per a la humanitat. La seva inclinació per Sir Thomas More i els seus amics, fou motivada no sols per l'afluixament dels llaços d'amistat que l'unien a Erasme, sinó a la seva major afinitat intel·lectual amb l'autor de *Utopia* i el grup de reformadors socials pels quals Vives sentia una viva simpatia. Per tant, quan es presentà la oportunitat, Vives respongué a la invitació d'anar a Angleterra.

Els fins que Vives perseguia en la vida intel·lectual consistien en una segura evolució, i això apareix en els seus escrits des del primer fins a l'últim, mantenint-se independent d'Erasme i de tot altre. Es podria afirmar que la fredor creixent que Erasme li manifestà, allunyà l'únic perill real que oferia la seva associació amb ell, és a dir, la possibilitat que Vives, a causa de la afectuosa veneració que sentia per Erasme, hagués renunciat els seus punts de vista individuals quan s'hagués produït una divergència de criteri amb el seu

« mestre » en erudició i « pare ». Un factor que influí en la seva recta i ampla visió del «bé comú» fou el seu pregon coneixement i interès pels pobles que visità, coneixement que es veié facilitat per l'ús de les llengües vulgars (1): espanyol, francès, flamenc i probablement l'anglès tan bé com el llatí.

A través dels seus escrits, Vives apareix com un investigador de la veritat que no cerca un ajut en la autoritat. La finalitat de les Discussions és la de servir d'instrument per a descobrir la veritat i no la d'obtenir una victòria estèril (2).

En els seus escrits sobre història la set de veritat condueix Vives a criticar la mateixa *Legenda aurea Sanctorum* i a condemnar la lectura de llegendes migevals (3).

Es dolia de trobar que els estudis de literatura del Renaixement tendien a establir un criteri erroni sobre la veritat sancionant les « llicències poètiques »; i per a contrarestar aquesta tendència, Vives escriví un llibre titulat *Veritas Fucata*, publicat per Thierry Marten a Lovaina. Aquest tractat poc conegut és escrit en forma de diàleg, els interlocutors del qual són Vives mateix i Joan Vergara, (aquell professor espanyol que des de Espanya fou enviat a Lovaina per a contribuir a la instrucció de Guillaume de Croy, deixeble de Vives). La veritat és la finalitat de tot estudi inclús la dels casos extrems anomenats « llicències poètiques ». Els límits necessaris de la poesia, diu Vergara, deixen espai suficient per a esplaiar la imaginació. Les regles proporcionen exercicis tan raonables com els prats de Sant Jaume a Lovaina «en els quals darrerament vaig fer un passeig amb els dos nobles joves ».

---

(1) Vegi's el testimoni d'Erasme sobre el coneixement que tenia Vives de les llengües modernes en una carta datada el 13 de febrer de 1519, dirigida al metge i preceptor de Ferran.

(2) Vegi's l'obra *in Pseudo-dialecticos* (1519) i *de Causis corruptorum artium* (1531).

(3) Vivis Opera vi, p. 109. Totes les notes de la *Opera* es troben en l'edició valenciana en vuit volums, publicada per Gregorius Majensius (1782-1790).

Vives: «Parleu de Nicholas Wotton i de Jérôme Ruffault (1). ¡Quina intel·ligència posseeixen, amic Vergara! Quin ornament més formós seran de la seva generació, si la desgràcia no recau sobre d'ells (cosa que Déu no permeti) o si ells no es perjudiquen a si mateixos».

Vergara: «Jo celebro que tals intel·ligències s'eduquin sota la vostra direcció».

Aquesta cita il·lustra el que havem exposat sobre la tendència de les idees d'En Vives, això és: el desig dominant de la veritat i la seva propagació. Posseïm ara el quadre format per Joan Vergara l'espanyol; Jerôme Ruffault, el flamenc; Nicholas Wotton, l'anglès; i Joan Lluís Vives, el català. L'actitud internacional d'En Vives junt amb el seu propòsit de perseguir el professorat per a aplicar-lo a la finalitat pràctica del benestar general, eren les fonts de la seva vital influència quan anà a Angleterra. Un contemporani poeta anglès que escriví en llatí, anomenat John Leland, ha deixat així expressada la seva opinió sobre En Vives:

Inclyta quam genuit tam fonte Valencia divo
Orator, toto clarus in orbe mane.
Tu quoque iam lumen simul immortale Latinis
Gloriaque Hispanae gentis, et orbis honos.

John Leland reconegué que Vives ultrapassava tota estreta limitació local i vivia en l'ampla atmòsfera del veritable internacionalisme. Conservà, no obstant, les seves característiques espanyoles i se n'aixecà fins a les més excelses amplituds del cor i de l'esperit de l'humanisme. Això li valgué la conquesta del cor dels homes que el conegueren a Angleterra i altres països.

(1) A qui Vives dedicà *in Suetonium quaedam*. Esdevingué abat de St. Pierre a Gant (Flandes).

I

L'ENCONTRE DE VIVES I DE THOMAS MORE A LA «LITERARY GATHERING» A BRUGES

L'internacionalisme era la característica de la vida acadèmica al Reneixement. Joàn Lluís Vives és del tot excepcional en això, donat l'amor que sempre demostrà per Valencia, la ciutat on va nèixer, i per Espanya, la seva nació (1). No obstant, la seva educació en les últimes etapes està relacionada amb l'universitat de París i la seva vida en els últims anys amb Flandes i Angleterra. Fins als 16 anys va viure Vives a Valencia; però, el doble d'aquests, és a dir, 32, els va passar a Flandes, amb excepció de cinc anys, part de cada un dels quals els va viure a Angleterra. Aquests anys van compresos entre 1523 i el 1528, es a dir, des dels 32 fins els 37 anys de la seva vida. Vives com a espanyol

Erasme va viatjar més diletadament que Vives. Era nascut a Holanda, fou educat a Deventer, visqué a París, viatjà per Italia i Alemanya i passà una part de la seva vida a Angleterra i a Flandes, a Lovaina. Thomas More havía viscut a Flandes alguns mesos, amb el càrrec d'ambaixador, i viat-

(1) Vegis, Foster Watson: *The Spanish Element in Luis Vives,* en els *Arxius de l'Institut de Ciencies.* Any II, núm, 1. Barcelona, 1913.

jant per França; però, era més un entès home de negocis anglès que un estudiós professional. Emprò acceptant Erasme com a hollandès, More com anglès i Vives com a espanyol, és digne de remarcar-se, que el lloc on aquests tres grans contemporanis van trovar-se al mateix temps va ésser a Flandes.

Thomas More i Erasme

Erasme va trovar-se amb Thomas More en la primera visita que feu a Angleterra l'any 1499, quan Vives era tant sols un noi de set anys. Es conta el fet de que Erasme i Thomas More van trobar-se a la taula del Lord Major sense coneixe's personalment, encara que cadascú tenía noticia del valer de l'altre. Sembla que al iniciar-se una animada discussió Erasme exclamà: «Aut tu es Morus aut nullus», a la qual cosa respongué More: «Aut tu es Erasmus aut Diabolus».

Erasme havía anat a Londres amb el seu deixeble William Blount, Lord Mountjoy i era hoste del sogre de Mountjoy, Sir William Say. En certa ocasió, Thomas More, sense deixar sospitar a Erasme el lloc on el conduía, el portà al Palau reial d'Elthan, i allí Erasme es trobà amb els fills del rei Enric VII. El nen Enric (desprès Enric VIII) tenía nou anys i sorprengué Erasme demanant-li una composició en llatí per a ell, seguint amb això les instruccions rebudes de l'astut More. Erasme, confós, demanà que li deixessin temps per escriure-la, i al trobar-se a casa seva, desprès de tres dies, envià al petit príncep un poema *De Laudibus Britanniae,* lloant al rei Enric VII, la seva familia i tot el reialme d'Angleterra.

Erasme i Vives

Hem vist que Erasme es trobà per primera vegada amb Thomas More l'any 1499, quan aquell tenía trenta tres anys i More vintiú, i també hem esmentat que Vives estaba encara probablement a l'Escola de Valencia, no comptant allavors més de set anys. En quína època van trobar-se Erasme i Lluis Vives? A Lange, l'intelligent i erudit biògraf de Vi-

JUAN LUIS VIVES.

Valenciano: grande humanista, buen Filósofo, excelente Crítico, y reformador de la Litera tura: nació en 1492: y murió en 1540.

Tret del dibuix de J. Enguidanos, gravat per Francisco Muntaner. Aquest prové d'un dibuix de D. Antonio Ponz (1725–1792), existent en el «Gabinete de Lectura del Real Monasterio del Escorial». (Vegeu Bonilla: *Luis Vives*, pàg. 658).

ves (1), ha tractat de provar que van trobar-se a Bruges l'any 1514. Es probable que Vives visità Bruges abans d'aquesta data, però l'arxiver Vanden Bussche escriu que no hi ha cap record de la residencia de Vives a Bruges abans de l'any 1514.

No obstant, resulta que encara que Vives es trovés a Bruges l'any 1514, Erasme no visità aquesta ciutat fins que passà per ella en el mes de juny del 1515, quan es dirigía a Basilea; i, ni Erasme ni Vives, fan referencia a cap conversa tinguda entre ells en aquesta data. El senyor P. S. Allen (2) deia que Vives es trovà amb Erasme a Brusselles l'any 1516-17. Es cosa admesa que Vives era professor de William de Croy, a Lovaina, l'any 1518, i que vivía «en íntimes relacions» amb Erasme (3); però fins el 3 de Març del 1520 no va obtenir l'autorisació d'ensenyar privadament a la Universitat de Lovaina (4). En el mes de Juny del 1519 (escríu More desde Canterbury), li van ésser mostrades a Thomas More, per primera vegada, algunes obres de Vives. Sembla que Thomas More va llegir aquests curs treballs (5) en una edició publicada per Thierry Marten, l'editor de l'*Utopía*, de Thomas More, vers la fi de l'any 1516, uns tres anys avans.

Vives i Bruges

Thomas More expressà de primer enduvi el seu entusiasme per la «Opera quaedam», de Vives, qu'es sens dupte *de Sectis*

Thomas More i Vives

(1) Encyklopädie des gesammten Erziehungs-und Unterrichtswesens (K. A. Schmid i W. Schrader, 1887) Volum ix, Capítol iii, p. 780.

(2) *Epistolarum Des Erasmi Roterodami*. Vol. iii, p. 508, citing Apolo. qua respondet f° A[3]; Jortin ii, 498.

(3) Ibid. citat per Jortin II, ps. 500, 507.

(4) De Jongh, p. 10. (Apèndix).

(5) Bonilla i San Martín no anota en la seva Bibliografía de Vives les publicacions anteriors a l'any 1520. Però Van Isaghem ens conta que Thierry Marten publicà el in *Pseudo-Dialecticos* l'any 1519.

initiis et laudibus Philosophiae i el tractat *In Pseudo-Dialecticos* inclòs en el volum publicat per Marten, l'any 1519. Diu More: «Certament, mon car Erasme, me sento avergonyit per mi i pels meus amics que ens donem importancia per unes quantes publicacions bastant insignificants, quan veig produir a un jove com En Vives tantes obres tan ben pensades, escrites amb bon istil i donant proves d'una exquisida erudició. Per grans que siguin els seus coneixements del grec i del llatí, son encara més grans els que posseeix de les diverses branques del saber, i tots de primer ordre. ¿Quí és, en aquest respecte, el que sobrepassa a Vives en la quantitat i profunditat dels seus coneixements? Però ço que és més admirable és que ha adquirit tots aquests coneixements d'una manera que el fa capaç de transmetre'ls als altres per medi de l'instrucció. Quí és el que instrueix amb més claretat, més agradablement o amb més eficacia que Vives?» (1) Com a resposta en aquesta carta escriu Erasme: «M'és grat comunicar-vos que soc de la vostra mateixa opinió respecte a Vives. Es compta en el nombre d'aquells que eclipsaràn el nom d'Erasme» (2) *(Qui nomen Erasmi obscuraturi)*.

Tenim, doncs, que en 1519, Erasme conegué Vives i el prengué en gran consideració; i que Thomas More també tingué noticia dels seus escrits i que s'interessà vivament per ell. No obstant, és per una carta de Vives adreçada a Erasme, escrita a Bruges el 10 de juliol de l'any 1521, que aprenèm per primera vegada la determinació de Vives de conèixer personalment Thomas More. Vives va escriure aquesta carta a Bruges, on es trobava descansant i refent-

(1) Erasmi *Epistolae* (1642 ed.) col. 640.
(2) *Ibid.* col. 642.

se d'una malaltía adquirida a conseqüencia de l'agotament nerviós produit per la dura labor d'editar i anotar l'obra de *Civitate Dei*, de Sant Agustí, una obra empresa per Vives a prec d'Erasme, destinada a la serie de textos dels Pares de l'Iglesia, que aquest últim estava publicant. Vives diu que pensava que la seva malaltía duraría uns quinze dies, però havía tingut d'esperar sis setmanes a Bruges i encara que es trobava millorat de salut, s'hi quedava esperant la vinguda del rei Enric VIII i de Thomas More per a intentar obtenir d'ells els medis de prosseguir la seva vida d'estudi. Vives esmenta que ja en aquella data havía rebut els diners necessaris de la reina Catarina d'Angleterra i n'estava rebent encara. «He escrit a Thomas More demanant-li una entrevista amb objecte de parlar-li, quan vingui, d'assegurar-me els medis de viure», diu Vives, i afegeix que savía que Erasme li haguera aconsellat de no contraure cap compromís que pogués privar-lo de temps disponible pels seus estudis. «Però no està en la meva mà el realitzar aquest propòsit, si la fortuna no ho disposa aixís. Cadascú no és l'artífex de la seva sort com Appius acostumava afirmar». Vives, Enric VIII i More

En el mes d'agost d'aquest any 1521 tingué lloc la famosa entrevista de l'Emperador Carlés V i el Cardenal Thomas Wolsey, Arquebisbe de York. S'esperava que el seu resultat fos l'estrenyiment dels llaços que unien l'Angleterra a Espanya per medi del casament de l'Emperador amb la Princesa María, filla del rei Enric VIII i de la seva esposa, la reina Catarina d'Aragó. El projecte matrimonial fracassà; però la conferencia quedà com un fet memorable. Carles V anava acompanyat del seu secretari Alfons de Valdés, el qual probablement, segons opinió de Bonilla i San Martín, trabà aquí amistat amb Erasme, essent ja ben conegut de Vives. Ferràn Colom (Columbus) fill de

l'Almirall Cristòfol Colom, el descobridor del Nou Món, també es trobava allí. Ferràn Colom havía estat a Lovaina i coneixía Erasme, el qual li oferí una copia del *Antibarbarorum liber* per la seva biblioteca de Sevilla (1). No hi ha dubte que Vives deduí de les seves converses amb Valdés, amb Colom i potser amb el mateix Emperador, que no trovaría a Espanya un camp adequat als serveis que podía prestar. Però en aquesta ocasió es posà en contacte amb certes personalitats angleses distingides, especialment amb el cardenal Wolsey, Cuthbert Tunstall, primer bisbe de Curham i després de Londres, William Blount, Lord Mountjoy, el deixeble i protector d'Erasme, així com amb Sir Thomas More. Vives estava destinat a relacionar-se més intimament amb tots aquests diplomàtics anglesos.

Reunió literaria a Bruges

La conferencia política de Bruges que va tenir lloc entre els representants d'Angleterra i Espanya, és referida en les histories d'ambdós països. Però amb freqüencia passa desapercebut el fet d'haver estat acompanyada al mateix temps d'una conferencia literaria d'una reunió d'estudiosos al mateix lloc de Bruges i a la mateixa època, a l'agost del 1521. Si seguim els detalls de la conferencia literaria, veurem com els estudiosos d'aquella època teníen veritablement el caràcter internacional. Veurem com devía ésser pintoresca i impresionant aquesta primera presentació de Vives als millors deixebles anglesos, que es trobaven en companyía d'amics de la seva propia nació, en una ciutat com Bruges, tan atractiva per als estudians de totes les

(1) Bonilla i San Martín: *Vives*, p. 100. Ferràn Colom viatjà molt per Europa recollint copies i obres, velles i noves, per la gran Biblioteca que posseía a Sevilla. Pregà a Nicolau Clenard, de Lovaina, i Vasaeus, de Brgues, que tornessin amb ell a Espanya per a ajudar-lo en els seus projectes.

nacions, però especialment per als anglesos i espanyols d'aquell temps. Aquestes primeres relacions amb anglesos, donaren un sentit de continuitat al seu establiment a Anglaterra, que tingué lloc després, el qual no podríem explicar-nos si no veiéssim com estaven interessats els anglesos, especialment Thomas More, per les discussions literaries, tant com per les polítiques de Bruges, quan Vives es posà en còntacte amb ells.

No ens ha de fer estrany que els estudiants flamencs quedessin fortament impressionats per la magnificencia de l'anglès Wolsey. Un historiador ens refereix que era rebut amb els mateixos honors que s'otorgaven al seu sobirà el rei Enric VIII. Per un altre sabem com l'Emperador Carles V el rebía com si fos un altre sobirà i l'abraçava davant dels seus cortisans. Wolsey vivía somptuosament; estava dia i nit escoltat per una guardia armada; queviures i vins de les classes més exquisites estaven a la seva disposició per a ell i els seus hostes. Les festes que donava duraven quinze dies. Shakespeare parla de l'inflat orgull del Cardenal i la referencia a la conferencia de Bruges d'aquesta manera:

«Vithout the knowledge
Either of King or council, when you went
Ambassador to the Emperor, you made bold
To carry into Flanders the great seal».

«Sense el coneixement ni del rei ni del Consell, quan vau anar d'Embaixador prop de l'Emperador, tingueren l'atreviment de portar a Flandes el gran segell» (1).

---

(1) King Henry VIII, act III SC. 2, II, 316-19.

M. Vanden Bussche (1) diu: «Els historiadors han exagerat la magnificencia d'aquestes festes que tenien més caràcter privat que públic. No sabem si per desconfiança o per *amour propre* o per temença, els espanyols de la colonia de Bruges s'associaven amb poc entusiasme, per no dir amb repugnancia, a les manifestacions fetes en honor del favorit d'un monarca estranger». Com diu amb molta agudesa de criteri: «Era possible per aquests orgullosos castellans veure amb bons ulls un primer ministre, per poderós que fos, tractat d'igual a igual al séu gloriós sobirà?»

Els estudiosos de Bruges l'any 1521

Deixem de banda els diplomàtics amb el seu esplendor, i tornem als erudits que tant seriosament van reunir-se. Erasme, que havía escrit quelcom sobre Bruges amb entusiasme suficient per satisfer al mateix Vives, que estimava Bruges com una segona Valencia. Era naturalment, quí presidía. També havía Erasme escrit cartes a More, a Laurin, Degà de St. Donatian a Bruges, membre d'una distingida familia amant de les arts, i a John Fevin, canonge de la mateixa St. Donatian, elogiant Bruges, cartes plenes de consideració per a totes aquestes persones. En aquest últim citat va arribar a expressar-li la seva preferencia per Bruges, considerant-la com més bona ciutat de residencia que Lovaina. En una carta (de l'any 1517) adreçada a Thomas More, Erasme escrigué: «Si aneu a Bruges no deixeu de fer-vos conèixer de Laurin, el meu millor amic».

Existeix el text d'una carta d'Erasme mentres vivía a Bruges, adreçada a Budé, en la qual Erasme diu: «L'arribada del Cardenal Wolsey m'ha causat més plaer del que esperava, perquè jo confiava que la seva influencia i saber

(1) El ben conegut arxivista de Bruges en el *Luis Vives. Un Mot a La Frandre.* 1876, p. 307-8.

haguera aconseguit calmar les dissensions que separan els més poderosos prínceps del món; però fins aquest moment res justifica les meves esperances. De totes maneres, les disputes entre els reis no poden trencar l'aliança de les Muses».

Erasme, estava allotjat, a la seva gran satisfacció, en el convent de St. Donatian a casa de Marc Laurin, el séu benvolgut amic. M. Emile Vanden Bussche ens conta que des del mes d'abril de 1521 Lluís Vives, vençut per un agotament nerviós a Lovaina, havía disposat d'una casa completament amoblada posada a la seva disposició per Pere de Aguirre, un nadiu de Biscaia, ric comerciant i compatrici de Vives, que l'havía cuidat com un pare. Afegeix que aquesta casa estava situada en el districte de St. Donatian, al carrer Pont Flamand, actualment carrer Saint George. Sabem que Vives disfrutava passejant al llarg de les muralles de Bruges, recitant els versos en llatí que havía compost:

Els versos de Vives sobre Bruges

Ludunt et pueri, ludunt juvenesque senesque
Ingenium, gravitas, cani, prudentias ludus,
Denique mortalis sola virtute remota,
Quid nisi nugatrix, et vana est fabula, vita (1).

Tenim la sort de posseir la relació de les reunions literaries que teníen lloc a casa de Marc Laurin, el degà de St. Donatian a Bruges, feta per l'historiador belga baró de Kervyn de Lettenhove (2).

«Flandes es vegé noblement representada en els banquets

---

(1) En els seus «*Latinae Linguae Exercitatio*» en el diàleg *Ludus Cartarum seu Foliorum,* prop del final. Les linees citades ho són pel baró Kervyn de Lettenhove.

(2) *La Flandre pendant les trois derniers siècles*. Bruges Bayaert-Defoort, 1875, pp. 19-20.

del convent de St. Donatian, dignes d'ésser descrits per Ateneus, i Bruges especialment, la qual tenía allí a Marc Laurin i en el seu cosí Matthew Laurin de Watervliet. També es trovaren presents Peter de Corte, després primer bisbe de Bruges, i Francis de Craneveldt, al qual Thomas More estimava tant que Erasme n'estava gelós, encara que no podía menys de retre homenatge a la puresa de la seva ànima.

«Gant no estava menys ufana de posseir entre els seus savis Lluis de Praet, Antonine i Carles Utenhove, Liévin Goethals, Guillem Vandervalle, Antonine Stock, Omer Eding, el cartoixà Liévin Ammonius i el tresorer de Flandes, Liévin de Pottelsberghe. Les altres ciutats de Flandes havíen pogut escollir per a completar la il·lustrada assamblea, homes no menys estimables que Jean Dehout de Caurtrai; Josse van de Clichtove de Nieuport; Jacques Battus de Bergnes; Pierre de Zuutpeene de Cassel. Em complau incloure aquí un jove sacerdot originari d'Iprés que vingué per a saludar la majestat del saber i del geni: Jacques Meyer, el qual en aquella època es dedicava a col·leccionar documents històrics referents als municipis de Flandes».

Existeix una carta de Francis Craneveldt (Bruges 19 setembre del 1520) a Erasme després que tingué lloc l'assamblea de Bruges, la qual mostra com eren altament apreciats els serveis d'Erasme fent que els seus amics es coneguessin entre ells. Craneveldt ofereix l'exemple d'una entusiasta conversió a l'humanisme del Renaixement. Als setze anys començà a estudiar el grec i diu en les seves cartes: «No sé com remerciar-vos, mestre en totes les branques del saber. El record que guardo de la vostra bondat serà etern, preguntareu pot ésser, ¿de quína bondat? Per haver-me fet conèixer aquell deliciós More entre els vostres; dels nostres puc dir ara. Sento moltíssim no haver pogut veure sinó

poques coses vostres, quan erau a Bruges i no haver aprofitat l'ocasió d'obtenir de vos coneixements sobre els més importants assumptes.» Un dels tòpics, ens conta, dels quals Erasme li havía parlat, era el de les característiques morals *(de moribus)* del poble flamenc.

Vives i Craneveldt

Sembla que Vives també havía «fraternitzat» amb Craneveltd a Bruges i va viure com el seu host (1) a l'època en què tots dos van conèixer per primera vegada Thomas More. Tenim aquí una prova de l'amistat dels tres últims (2).

---

(1) Nève: *La Renaissance des lettres en Belgique*, p. 213.

(2) Mr. P. S. Allen ha indicat (Erasmi *Epistolae* vol. II, 497) que les *Epistolae* d'Erasme del 1519 contenen una referencia d'En Vives en una carta dirigida a Thomas More: «Si Vives crebro fuit apud te, facile conjectabis quid ego passus sim Bruxellae, cui cotidie cum tot (salutatoribus) Hispanis fuerit res praeter Italos et Germanos. Rursum vale Antunerpiae postridie nonas Martias.»

Basant-se en aquesta carta Mr. Allen sugereix l'idea de l'any 1516-17; però el text copiat no dona cap data. En la pròxima edició de les *Epistolae* d'Erasme (1521) el nom «Vives» ha estat canviat per «Pollio» que's troba en altres cartes d'Erasme. L'aparició del nom de Vives en el text del 1519 prova que Erasme conegué Vives en aquella data, probablement entre el 1516-17 com suggereix Mr. Allen. No obstant el passatge esmentat no prova que Thomas More conegués Vives personalment en una data tan reculada com es la del 8 de Mars del 1516-17.

II

LES AMISTATS DE VIVES AMB ELS ANGLESOS ABANS D'ANAR A ANGLETERRA

Importancia de l'idea d'Angleterra que's formava en la ment de Vives

S'ha dit que Vives va trobar-se amb Thomas More amb ocasió de la última visita d'aquest a Bruges l'any 1515, quan More acompanya a Cuthbert Tunstall, bisbe de Londres, en una embaixada de caràcter comercial. Fou durant aqueix temps que More es va tenir de quedar a Flandes quan aquest compongué part de la seva *Utopia* (1). Sería especialment interessant associar els noms de Vives i de More en aquesta època, durant la qual More estava estudiant les condicions socials dels flamencs que li serviren de fons per a la seva *Utopia;* i diem això perquè sabem que Vives es tornà un estudiós tan seriós com More mateix de les condicions socials dels pobles i aspirà a suggerir mides adreçades al millorament social, especialment en relació amb els pobres. Però es té per

(1) La segona part, la part que More escrigué abans. La primera part fou escrita a principis del 1516 a Angleterra.

cert que les suggestions de Nève són simples conjetures i no n'ofereix cap prova (1).

Hem examinat un dels temes de discussió d'Erasme quan es trobà amb Craneveldt, que versa sobre les característiques morals (mores) dels flamencs. El primer subjecte que tractaren Vives i Thomas More fou el de la oratoria. More havía invitat a Vives a escriure discursos a la manera de Quintilià, mes que en les seves composicions defensés qualque causa imaginaria, en suposada oposició amb el meteix Quintilià. More li suggerí que aquests discursos podríen servir de model als estudiants joves.

Vives i More

En la carta ja esmentada del 11 de Juny de 1519, Thomas More escriu a Erasme: «No em canso d'admirar les qualitats que vós haveu tant clarament percebut en les «Declamacions» de Vives i sobre les quals haveu escrit en termes tant brillants, especialment (i això és lo més important en les declamacions) l'haver fet reviure la seva visió del passat d'una manera que molt pocs sabríen fer amb coses actuals, i l'haver interpretat els sentiments d'homes separats de nosaltres per tants segles com si encara visquessin. Dona la impressió que Vives no ha cercat la seva inspiració en els llibres, sinó que ha escrit com si tot ho hagués vist i viscut i hagués pres part en els èxits i fracassos d'aquells personatges. Per últim els seus concells no han perdut força a través d'aquesta considerable distancia en el temps, sinó que estàn impregnats dels mateixos sentiments de l'autor, influïts pels seus temors, per les seves esperançes, i influïts també pels perills que corre i pels moments feliços que experimenta.

No obstant Vives confessà que sentía la seva temeritat en voler-se comparar amb Quintilià i declara que únicament la

(1) Nève: *La Renaissance des lettres en Belgique,* p. 132.

persuasiva aprovació de More el podía animar a sostenir aquest esforç. Hem de tenir present que la carta d'aprovació de More és del 11 de Juny del 1519 i que la assemblea literaria de Bruges, on Vives segurament es trobà amb More, va tenir lloc en el mes d'agost del 1521. Les «Declamacions» de Vives no's van publicar fins el 1538(1). Són en nombre de set, referint-se les cinc primeres als actes i a la vida de Lucius Cornelius Sulla. Aquestes «Declamacions» estàn datades a Lovaina l'any 1520 i estàn dedicades a l'Arxiduc Ferràn d'Austria.

La Declamació sexta no porta dedicatoria. La sèptima *Pro Noverca Declamatio*, té un prefaci dirigit a Thomas More i és datada a Bruges l'any 1521. La traducció que segueix de part d'aquest prefaci és important perquè mostra el procés del desenrotllament de l'amistat de Vives amb Thomas More. Vives viu sota l'influencia de l'amistat i declara que escriu el discurs «induit no per un amic qualsevol, sino per Thomas More al qual la naturalesa semblava haver format per cultivar l'amistat (2). Ell no sols condecendeix a les súpliques raonades, sino que s'hi anticipa». Les següents paraules d'En Vives són dignes d'ésser remarcades: «More és un tant gran amic, i

La amistat de More

(1) A. J. Namèche: *La vie et les écrits de Vives,* p. 91. *Memoires couronnés par l'Academie royale des Sciences et Lettres de Bruxelles,* 1841.

(2) Erasme usa amb freqüencia les meteixes paraules: «More sembla nascut per l'amistat de la qual és un molt sincer i ferm defensor; no tem ésser criticat perquè té molts amics, cosa que Hesiode no elogiava. Tothom pot guanyar la seva amistat, i ell no s'entreté massa en escollir els amics, essent com és molt hàbil en alimentar les amistats i molt constant en elles. Si per atzar trava amistat, els defectes de la qual no pot corregir, va desfent els llaços que l'uneixen, a poc a poc, d'una manera insensible, en lloc de rómpre-la violentment. Amb aquell que troba sincer i constant, d'acord amb les seves bones disposicions, es complau de tal manera que sembla que el seu més gran plaer consisteix en conversar amb ell. I així, com ningú és més negligent que ell en els seus afers temporals, ningú tampoc es mostra més diligent quan es tracta dels amics.» Cresacre More. Life of *Thomas More,* pp. 95-6.

he experimentat tant sovint els efectes de la seva benevolença, que temo que's pugui sospitar que tracto de cultivar aquesta amistat pel meu profit personal, encara que jo no cregués realment que More considera un home digne de la seva bontat mentres conservi una bona voluntat i obri d'acord amb ella.»

Els actes de «benevolença» semblen referir-se a relacions personals o per correspondencia i potser a ajudes pecuniaries; però d'això no tenim més detalls. Vives afegeix en el esmentat prefaci més detalls íntims. «Quan More va exposar el primer discurs de Quintilià an el seu fillet John More (1), i a les seves filles Margaret, Elizabeth i Cecilia, la digna prole d'aquell pare, de manera que pogués induir-los, per medi de la seva eloqüencia, a perseguir la virtut, m'exhortà *en una certa carta* a escriure una rèplica en els discursos de Quintilià. Ell pensava que l'art d'escriure podrà revelar-se més obertament per la contradicció, com si es tractés de resoldre un conflicte.» Vives no cedí a les primeres instancies dominat per un sentiment de modestia, puix More podia compondre un tal discurs molt més bé que ell «No obstant, continua Vives, *quan More vingué a Bruges com a embaixador del seu rei* i em vaig convèncer de com estava enfeinat amb el seu nou càrrec de custodi del tresor reial (2) afegit al seu de Conceller (3), vaig empendre la tasca de manera a induir an els joves de la familia de More a compondre discursos semblants amb el seu propi enginy i habilitat.»

Podem deduir d'aquesta carta: 1.er: que Vives i More estaven en correspondencia abans de trobar-se en el mes

(1) L'any 1521 John More devia tenir 12 anys; Margaret, 16; Elizabeth, 15; i Cecilia, 14.

(2) More fou nomenat Tresorer de l'Hisenda reial l'any 1518.

(3) Conceller privat i Master of Requests l'any 1517. Fou armat cavaller el mateix any 1517.

d'Agost del 1521; 2.on: que estava familiaritzat amb l'esperit i l'ambient de Thomas More; 3.er: que amb tota probabilitat, l'epitet de «segond Quintilià» que els contemporanis de Vives li atorgaren, pot estar relacionat en el seu origen amb aquestes Declamacions escrites a la manera de Quintilià per la familia de More. Va apareixent amb tota claretat que els llaços que uníen Vives a More i a l'Angleterra s'anaven estrenyent cada vegada més, adhuc abans que s'arribessin a trobar.

Es interessant fer constar que, les Declamacions de Vives que havien de servir de models de composició, donaren un excel·lent resultat. Sabem que Margaret More, la preferida entre tots els deixebles que vivien a la casa de More «escrigué dos discursos en anglès que ella i el seu pare traduiren al llatí amb tanta elegancia que ningú podía haver dit quina versió era la millor» (1). I per contra, ella compongué un discurs contestant a Quintilià, defensant l'home ric que ell atacava per haver emmatzinat les abelles d'un pobre amb certes flors verinoses del seu jardí (2).

Els comentaris de Vives sobre la *Civitas Dei* de Sant Agustí foren començats en el mes de Juny de 1521 i van terminar-se el 14 de juliol de 1522. En una carta escrita el 10 de juliol del 1521, això és, abans de l'assemblea literaria de Bruges (agost de 1521), quan Vives conegué personalment a Thomas More, diu que ha terminat la revisió i correcció dels primers sis llibres del *Civitas Dei*. El llibre II, capítol 7, conté un elevat elogi de Thomas More. Podem concloure, per tant, que aquest passatge fou escrit abans de que Vives tractés personalment a More (si s'accepta la suposició que el primer encontre va tenir lloc en el mes d'agost del 1521). Vives fa cites d'una traducció llatina de Llucià feta per Thomas More,

(1) Cresare More: *Life of Sir Thomas More* (Hunterised 1827) p. 154.
(2) Ibid. p. 158.

i afegeix: «Nosaltres hem revisat aquest passatge en les paraules de Thomas More, al qual per lloar-lo dèbilment com si estiguessim ocupats amb altres afers, o superficialment direm: ¿Qui pot dignament descriure l'agudesa del seu enginy, la profunditat del seu judici, la excellencia i varietat de la seva ensenyança, l'eloqüencia de la seva frase, la plausibiltat i integritat de les seves maneres, la seva judiciosa previsió, la seva exacta execució, la seva pública modestia i elevació de esperit, i la seva inconmovible llealtat? A menys que digui en una paraula tot en ell és perfecte, enterament, absolutament i exactament en totes les seves proporcions; a menys que el vulgui nomenar (i axís és en realitat) el model de cada una d'aquestes qualitats? Jo en parlo molt *i molts que no han conegut More s'estranyaràn de mi*, però els que l'han tractat coneixeràn que no dic sinó la veritat» (1). Podem remarcar que Vives i Thomas More estaven ambdós ocupats amb la *Civitas Dei* de Sant Augustí. Thomas More havía explicat aquest llibre a l'esglesia de Sant Lawrence, Lothbury, a Londres «no discutint tant els punts referents a la divinitat com els preceptes de filosofía moral i d'historia dels quals aquest llibre està ple» (2). Aquesta descripció de les lliçons de More

(1) Aquestes paraules suggereixen l'idea que Vives coneixia More personalment. Es difícil de compendre com Vives escriu aquestes paraules si no'l coneix encara. Però repetim, sembla que no és del tot segur que es trobessin per primera vegada en el mes d'Agost de 1521. El passatge anterior és pres dels *Commentaries on the Civitas Dei,* de Vives, de la traducció anglesa per Healey, 1620, p. 57.

(2) Cresacre More (Hunster's ed. 18-7) I, 53. L'èxit que obtingué More ha estat descrit de la següent manera pel mateix autor: «Ell escoltava graciosament, essent així que tota la flor de la joventut anglesa anava a escoltar al famós Grocyn que havia vingut ultimament d'Italia per a ensenyar el grec a l'Universitat pública, i entre aquella joventut és trovaba (així com el famós gramàtic Thomas Linacre) Sir Thomas More, el qual s'aprofità moltíssim. Ara quasi tota l'Angleterra deixa aquestes lliçons i es precipita per escoltar a Thomas More». *Ibid.* 54.

podría aplicar-se en gran part en el *Comentaris* de Vives i es pot compendre que els dos homes teníen molts punts de semblança.

Manca establir un altre fet relacionat amb els *Comentaris* de Vives a la *Civitas Dei.* En el mes de juliol del 1522, Vives adreçà desde Lovaina una llarga dedicatoria de la seva obra al rei Enric VIII d'Angleterra. En ella diu: «Aquell qui us oferís or, plata o pedres precioses, ornaments, cavalls o armes, haguera tirat aigua al mar o portat arbres a un bosc. Vos, més assenyadament penseu que la gloria que més escau a la vostra virtut i mèrits és l'adquirida per a la posteritat per medi de llibres i monuments d'homes de ciencia... mostrant-vos vós mateix afable i graciós amb els homes de saber.» Vives té la seguretat que «aquesta obra de Sant Agustí és de les més adequades» a les disposicions i estudis del rei Enric.

El rei trigà molt a contestar, i quan ho feu escrigué en llatí des de Greenwich el 24 de gener de l'any 1523:

«Honorable senyor (1), nostre benvolgut amic. Tan aviat com l'obra *Civitas Dei* de Sant Augustí vingué a les meves mans, il·luminada pels vostres *Comentaris*, fou ben rebuda. Això fa nèixer el dubte de si correspòn felicitar al qui ha arribat a oferir tan perfectament, mitjantçant un sabi treball, una obra tan escollida, o Sant Augustí que durant tant de temps ha romàs tan inaccesible i que ara per fí ha estat portat de la obscuretat a la llum, restaurat en la seva antiga integritat, o finalment a tota la posteritat que podrà disposar i gaudir del gran aventatge del vostre *Comentari.* Des que us fou grat de dedicar-nos aquests *Comentaris*, conservem per vos un pregòn agraïment i us donem les més cordials mercès: especialment perquè la vostra amable atenció demostra un

(1) La traducció es la de J. Healey.

afecte no comú envers nosaltres. Per aquesta raó podem assegurar-vos que el nostre favor i bona voluntat no us mancaràn mai en els vostres afers, sempre que's presenti una oportunitat per a poder ajudar-vos. De la nostra Cort a Greenwich, 24 de gener de 1523.»

Reproduirem ara les referencies que es troben en les cartes de Vives que mostren com aquesta atracció de l'Anglaterra i dels amics anglesos va augmentant.

En una carta del 19 de gener del 1522, datada a Lovaina, escrita per Vives i adreçada a Erasme, John Clement tramet les seves salutacions a Erasme i li anuncía que no anirà a Italia fins a la primavera pròxima. En els primers d'abril del 1522 (Bruges) Vives diu a Erasme: «Rebreu una carta de More per conducte de Clement que recentment s'ha dirigit a Italia per Basilea. Penso que More està refent-se de la seva malaltía.» Des de Lovaina, el 13 de juliol del 1522, Vives diu que ha rebut últimament dues cartes de More en les quals li fa saber que frueix d'una salut excellent, gracies als poders superiors. El dia de l'Asumpció del 1522 Vives escriu a Erasme: «He despatxat avui cap a Angleterra les vostres cartes per En More i per l'arquebisbe de Canterbury. Les rebràn aviat perquè ara es troba molta gent que retorna de la fira d'Anvers». I afegeix: «Penso anar a Angleterra el mes pròxim. Si teniu algún encàrrec per fer-me us prego d'escriure'm per mediació de N. quan tornarà de la fira de Frankfort. Us prego de trametre pel mateix missatger cartes de presentació per a mi als vostres amics d'allà, de manera que puguin conèixer que soc el vostre amic i que així me tinguin més consideració. No tinc la intenció de quedar-me allí més de tres o quatre mesos; penso haver parlat amb vós a Brugues de l'objecte del meu viatge. Estic tan disgustat de les escoles que prefiriría qualsevol cosa abans d'haver de tornar a aquests

Vives i l'Angleterra

cursos insoportables i de tenir de tractar amb nois. Aquí (a Lovaina) estem fent preparatius per a portar la guerra amb més vigor. Es de desitjar que amdues actituts no prenguessin un caràcter tan violent. Es diu que alguns mils de soldats espanyols han desembarcat a Angleterra per a incorporar-se a les files angleses».

Angleterra i Lovaina

Encara que l'interès que Vives experimentava per l'Angleterra fos gran, i aquest es veu confirmat per la seva correspondencia, era estimulat constantment per la presencia de anglesos a la Universitat de Lovaina. Abans que Vives residís a Lovaina, molts estudiants anglesos, entre ells Robert Barnes, «durant alguns anys», després del 1514, havíen estudiat allí. Barnes es doctorà en teología en aquesta Universitat i al seu retorn a Cambridge esdevingué Prior i Superior del Monestir de frares agustins l'any 1523. A Lovaina troba Thomas Paynell, estudiant de la Universitat, i se l'emportà al monestir de Cambridge. Tots dos, segons ens conta Strype, esdevingueren «grans restauradors dels estudis» a Cambridge. Introduiren l'estudi dels clàssics i llegiren amb els estudiants a Terenci, Plauto i Ciceró. Barnes després seguí l'exemple de Colet a l'estudiar les epístoles de Sant Pau, que tractà en les seves lliçons. L'any 1525 predicà especialment contra «la corrupció i errors de l'Esglesia» i fou acusat d'heretgía i tancat a la presó.

Escapà després cap a Alemanya, però retorna a Angleterra i fou cremat a Smithfield l'any 1540.

Nicholas Wotton

Un altre important deixeble anglès de Vives a Lovaina fou Nicholas Wotton. No se sab amb certesa quan es conegueren, però devía ésser abans del febrer del 1519-20 des del moment que Vives esmenta Wotton en el *In Pseudo Dialecticos* que va acabar per aquesta data. Vives diu: «Quan us vaig escriure (és a dir a John Fortis al qui va adreçada l'obra)

vingueren a mi Peter Gratianus Lalous, Toussanus Hocedius i Nicholas Wotton, ara els meus amics, i que confio que ho seràn aviat vostres, perquè vos estimen d'una manera especialíssima, encara que no us hagin vist mai, havent sentit l'atracció per aquells fets que els he referit de les vostres bones qualitats. Em preguen que us saludi en nom seu, Lalous que de temps es ja el nostre amic comú, Hocedius i Wotton que volen compartir la nostra amistat.» Es fa referencia a Wotton en els *Comentaris* a la *Civitus Dei* (1) de Sant Agustí i en una carta sense data adreçada a Pate: «M'estranya, diu, que el meu Wotton no m'escrigui. Faci'm saber si com fins ara es troba a França» (2). En les *Conscribendis Epistolis*, publicades l'any 1536, Vives escriu: «Vós em dieu que Nicholas Wotton em saluda; però el cert és que no en sé res des de fa molts anys. Saludeu-lo de part meva i recordeu-li la nostra antiga amistat i intimitat de Lovaina» (3). Resulta evident que l'amistat de Vives amb Wotton va durar molt temps i que va començar abans que Vives anés a Londres.

A més de Twyne coneixem dos altres deixebles de Vives al Col·legi de Corpus Christi a Oxford, Richard Pate (que acabem de citar) i Anthony Barker. Richard Pate era un alumne del Col·legi de Corpus Christi de Oxford l'any 1522 i més tard esdevingué bisbe de Worcester. Pate era nebot del bisbe Longland. Barker era protegit per Longland. Existeixen dues cartes de Vives dirigides a Pate per les quals aprenem que Pate fou enviat a l'estranger sota la tutela de Barker. Les cartes dirigides en aquest últim donen idea de la inclinació de Vives per conservar el contacte amb els antics estudiants i amb altres de l'estranger.

(1) Vegi's Bonilla y San Martín—*Luis Vives*, p. 113.

(2) *Opera* VII, ps. 141-2.

(3) *Opera* II, p. 509.

«Vives saluda el seu amic Pate. Torno a enviar una carta a Beguinsalus, Massonus i Thomas Winter (1) al qual, ara igual que quan el cardenal gaudía la florida de la seva prosperitat (2), desitjo tota mena de béns. Perquè la meva amistat no segueix el fluix i refluix de la fortuna. Jo estimo un home tant més com més castigat es troba per la desgracia, puix les penes aumenten l'amor. Però considereu les vicissituts que sofreixen els afers humans. Que desgraciat que és l'home que construeix el seu castell d'il·lusions sobre fonaments mondans i és confía a l'home mortal dèbil i instable. M'estranya que Wotton no m'escrigui, digueu-me si es troba encara a França. Tenim ja Thomas, de Canciller. No sé si es recorda del seus pobres amics. Fa un any i mig que no rebo cabals d'Angleterra. I Vives afegeix en grec): Es tem que s'arribi a saber que he mort de gana o sofrint lo qual me faría tornar més piadós.

Deixeu-me dir-vos, no obstant, que Claymond, aquest bon vell home m'ha escrit una carta plena de la seva acostumada bondat i m'ha enviat vint shillings, un donatiu que m'ha produit una gran satisfacció, no perquè pogués alleugerir-me de les dificultats pecuniaries que sofreixo, sinó perquè prové d'un cor ple de benevolença» (3).

«Vives saluda el seu amic Pate. Em produeix gran alegría el saber que has arribat a França sense contratemps. Cura de no haver d'empenedir-te d'haver anat allà en ço que fa referencia als teus estudis i procura conservar viva la alegría en el cor del bisbe Lincoln que t'ha enviat. Jo espero que assoliràs aquestes dues finalitats si et proposes posar en pràctica aquells preceptes morals que Barker predicava en el seu curs.

---

(1) Fill illegítim del Cardenal Wolsey.
(2) La caiguda de Wolsey es produí l'any 1529.
(3) Vivis *Opera* VII, 141.

Conec el seu seny, la bondat del seu cor, i que l'afecte que sent envers tu és dels més elevats. No pensa sinó en allò que pot ésser de profit per a tu en l'esdevenidor. Correspòn amb afecte en el seu afecte i dona satisfacció al teu més afectíssim i amigable company» (1).

Amb freqüencia Erasme presentava els seus amics a Vives. Un que fins ara no ha estat esmentat pels seus biògrafs és Gulielmus Taleius (2). Erasme escrigué el seu tractat educatiu *de Ratione Studii* i el dedicà en forma de carta a Thaleius (Londres 15 de Març del 1511).

L'any següent Erasme canvià la dedicatoria substituint el seu nom pel de Petrus Viterius. Indupdablement s'havía produit un canvi en les relacions entre Erasme i Thaleius (3). En una carta datada a Bruges el 23 d'agost del 1521, Erasme invita a Thaleius a abandonar l'Angleterra i a venir a Lovaina, per escapar del perill de la plaga que s'estenía a la Gran Bretanya i per viure a una ciutat com Lovaina que ofería grans facilitats per a l'estudi (4). Vives i Thaleius

Thaleius (5) acceptà evidentment les invitacions d'Eras-

(1) Vives *Opera* VII, 141. En la de *Conscribendis Epistolis* vol. II, p. 287, Vives descriu a Barker com a l'Achates de Pate i dona els dos noms com a contestació a la pregunta: Quis prandit apud nos? Barcherus et Patus. Ibid. p. 203.

(2) Com sugereix Mr. F. M. Nicholas sembla que exercía la professió de mestre particular, durant el temps que residí a Londres. *Epistles of Erasmus* vol. II, p. 10.

(3) Ibid. vol. ii, p. 78.

(4) *Erasmi Opera* vol. iii, p. 653.

(5) Vives escríu Thaleus però sembla probable que's tracta d'un error d'impressió. En el mes de juliol 15 del 1522 apareix que Thaleius ha estat ja durant una temporada a Lovaina (si és que podem aceptar l'escritura de Taleus de Vives com a un erro d'imprenta). Vives diu a Erasme «G. Thaleus us ha escrit dues cartes des d'aquí (Lovaina) i desitja ardentment saber si heu rebut la carta que us ha enviat a Lent.» Per les cartes de Vives vegi's de Vives *Opera* vol. vii, pp. 161 i 172.

me, perquè sabem que el 19 de juny del 1522 Vives escrigué a Erasme: « Estic esperant entre els meus deixebles (auditores) Varranus, Thaleus i Meuricius. Els estimo tots, però als dos primers els estimo més des de que vós me'ls haveu recomenat, i l'últim també si és que alguna cosa pogués augmentar la meva estimació envers ell. » No existeix cap noticia que Vives i Thaleius es trobessin a Angleterra, però el fet que un mestre d'escola rebés la primera dedicatoria del tractat educatiu d'Erasme i que aquest mestre després esdevingué un deixeble de Vives a Lovaina, mereix recordar-se i acaba de provar l'interès que Vives sentía per l'Angleterra des de Lovaina.

Vives i Daryngton

Es té noticia d'un anglès que estudiava a Lovaina l'any 1522 i que seguía les lliçons privades de Vives. Aquest era Nicholas Daryngton. Nicholas Daryngton era un dels primers membres del Col·legi de St. John de Cambridge, a més, el 29 de juliol de 1516 com M. A., arriva a ésser *Senior Fellow* (alumne dels més antics). L'amic Henry Golde, al qui escrivía era també *Fellow* (alumne) del mateix Col·legi. Daryngton refereix (14 de febrer del 1522) com en el seu viatge a Lovaina fou acompanyat d'un anglès anomenat Blythe, el qual agafà unes febres a l'arribar a Lovaina, que posaren durant uns quans dies la seva vida en perill. Declara, també, que preté seguir estudis privats i que únicament seguirà les lliçons de Lluís Vives, un sabi espanyol sobre la cosmografía de Pomponius Mela. D'ell he après que la vida de Julius Caesar fou escrita per Suetonius.»

La segona carta de Daryngton és datada a Lovaina el 28 d'abril del 1522. En ella diu que l'Emperador s'ha posat en camí per Londres. En la seva tercera carta (16 de Juliol del 1522) Daryngton diu a Golde: « El nostre amic comú. Master

Wakfelde (1), m'ha remès la vostra carta escrita a Rochester.»

L'esment d'un anglès anomenat Wakefild ens porta naturalment a fer observar que un dels professors designats en el Col·legi dels *Three Languages* a Lovaina per ensenyar l'hebreu, era Robert Wakefield. Quan Erasme fou elegit pels executors de la voluntat de Busleiden per a dirigir els afers dels Col·legi dels *Three Languages* va ocupar les càtedres de llatí, grec i hebreu. Al tractar de les relacions de Vives (mentres era a Lovaina) amb Angleterra no podem passar per alt el fet que dels tres (2) professors d'hebreu del Col·legi del *Three Languages,* Robert Wakefield i Robert Scherwood, eren anglesos. Wakefield conservà el seu lloc únicament 4 mesos, l'any 1519, i es graduà B. A. a Cambridge l'any 1513-14. Després viatjà per a perfeccionar els seus coneixements de les llengües orientals i adquirir pràctica en el grec, hebreu, arab, caldeu i siríac. Donà conferencies a Tubingen, Paris i Lovaina... A Lovaina prengué el grau de M. A. i fou incorporat a la Universitat. L'any 1524 donà lliçons a Cambridge i per mediació de Richard Pace el seu amic particular, degà de Sant Pau, fou presentat al rei Enric VIII que el nomenà un dels seus capellans; a la mateixa època es gradúa de B. D. a la Universitat de Cambridge.

R. Wakefield
R. Sherwood

(1) Vegint-se algunes cartes de Mestres i Deixebles 1500-1530 publicades per P. S. Allen i la English Historical Review (1907). Vol xxii, p. 740 et Seqq. i *Calendar of State Papers*, Domestics Series ed. Brewer and Gairdner III § 2,052,2,204,2,390.

(2) El primer professor d'hebreu en el Col·legi de Busleiden fou Matthaeus Adrianus i fou elegit l'any 1518. Era espanyol, probablement un jueu que havía estat convertit i batejat a Espanya durant el regnat de Ferràn e Isabel. Vives devía interessar-se molt per ell, no tant sols perquè era espanyol, sinó perquè Vives desitjava que els estudiants d'hebreu poguessin servir els propòsits de la Cristiandat. *De Tradendis disciplinis.* Llibre iii, chap. I.

Wakefield estava protegit per Thomas Boleyn, comte de Wiltshire. Quan se va promoure la qüestió del divorci de la reina Catarina, Wakefield abraçà la causa de la reina, però després canvià d'opinió i escrigué contra la validesa del seu matrimoni. Això tenía lloc l'any 1527 quan residía al monestir de Syon. Wakefield era probablement ben conegut de Vives a Lovaina i també més tard a Angleterra, perquè Vives arribà a conèixer el famós Richard Pace i, com veurem, visità en certa ocasió el monestir de Syon (1) que esmenta en les seves cartes. Robert Sherwood ocupà la càtedra d'hebreu a Lovaina un mes solament després que Wakefield, el mes de desembre del 1519. Sherwood escrigué sobre l'Eclesiastes una obra que cridà l'atenció de l'hebraista espanyol, Joàn Pineda, del qual havía pres moltes coses.

Sherwood era solament un ocell de pas a Lovaina; veiem no obstant, que l'Angleterra estava representada a la Universitat de Lovaina (2) per estudiants, i també per professors a la època en què Vives hi residía.

---

(1) Situat a Islewoorth en el Middlesex, a Angleterra. Wakefield morí a Londres l'any 1538.

(2) La idea que tenien de Lovaina els estudiants anglesos és expresada amb alguns detalls per Darington: «Lovaina és una ciutat més agradable per la seva situació que pels seus habitants. Les seves plaçes públiques són belles i els seus murs produeixen bon efecte. Però l'amor d'aquest poble és rar i els únics favors que otorga és a canvi de diners. Els habitants son molt aficionats a menjar i a beure, i creuen que la major gloria consisteix en posseir una gran gola i que un home és tan més heroic com més capaç es de beure. Aquesta gent no deixa mai d'omplir els vasos fins que les mans, els ulls i la llengua refusen de funcionar normalment, i us considera com enemic si no buideu el vostre got amb ells. Els aliments són de mala qualitat, ordinaris i grasosos, i plens de mantega. Un dinar sense mantega semblaría una cosa monstruosa. Aixís descric per a vós la felicitat dels Teutons. *(Teutonicorum)*». Per altra part, l'anglès Daryngton declara: «Em sento aquí menys destorbat en els meus estudis que a Cambridge, perquè a aquella Universitat es perd molt temps en visites.»

Vives experimenta una gran ansietat per la noticia transmesa per Erasme i portada per Froben, el qual havía assistit a la fira de llibres de Frankfort, que ni un sol exemplar dels Comentaris de Vives a la *Civitas Dei* de Sant Agustí s'havía pogut vendre. El dia 10 de maig de 1523 Vives contestà a Erasme per dir-li que savía que Froben havía venut alguns exemplars. « Conec el que'ls ha comprat. » En l'interval de trenta dies un sol agent havía disposat de trenta exemplars a Londres. I Vives afegeix: « Lupset m'ha dit que no havía vist a Angleterra exemplars d'Agustí per vendre, però afirma que ha venut per a mi més de quaranta exemplars del meu *Somnium.* » Vives i Lupset

Finalment, en aquesta mateixa carta del 10 de maig de 1523, escrita a Bruges, Vives conta a Erasme que « de cap manera puc deixar de fer un viatge a Espanya. Penso marxar demà o demà passat i fer el viatge passant per Angleterra. » I bon amic com era en Vives, afegeix: « En quant me trobi allí, en el meu país, me creuré en el deure de mostrar-me com un dels vostres amics. »

Aquestes són les referencies que tenim de les seves relacions amb More, amb l'Angleterra i amb els anglesos durant el periode comprès entre el mes d'agost del 1521 i el 10 de maig del 1523. No són tan completes com voldríam, però al menys ens demostren l'existencia d'un desig creixent de correspondre a la bona volontad mostrada per la Reina Catarina d'Aragó, pel rei Enric VIII, pel cardenal Wolsey i per Thomas More. En la seva correspondencia trobem nous noms com els de John Clement i Thomas Lupset: Clement era un metge que va exercir de tutor a la familia de Thomas More; no va poder romandre a Angleterra més temps durant el regnat d'Enric VIII, després de la Reforma protestant, i es retirà a Lovaina. Es un exemple de l'intercanvi internacio–

nal que's practicava en aquell temps. Vives de Lovaina es dirigí a Angleterra; Clement en canvi s'instal·là a Lovaina, encara que això no tingué lloc fins l'any 1547. Clement era professor de Retòrica a la fundació del Cardenal Wolsey l'any 1519, i de fet un dels predecessors de Vives a Oxford, on fou invitat pel Cardenal Wolsey. De la mateixa manera Lupset ocupà aquest lloc, després de Clement l'any 1520; i fou Lupset que Vives reemplaçà a Oxford l'any 1523, com veurem més endavant. L'íntima aproximació *(rapprochement)* entre l'Angleterra i Flandes s'havía produit durant moltes generacions per medi del comerç de llanes i per les al·liances entre aquests dos països per fer cara a França, que consideraven com el seu comú enemic.

Angleterra i Flandes

Però a principis del segle setze les relacions amicables entre l'Angleterra i Flandes es van acentuar, produint un intercanvi no sols entre comerciants, sinó entre els estudiosos. Vives mateix va expressar molt bé aquesta intel·ligencia en un llenguatge que podem reproduir aquí des del moment que contribueix a provar l'atracció que l'Angleterra exercía sobre Vives, a lo qual s'afegíen totes les altres consideracions ja esmentades. En la cita següent, Vives posa de manifest el contrast que ofereix l'estat de concordia amb el de discordia: «Dues vegades, diu ell, l'Emperador Carles va visitar l'Angleterra; Enric va estar una vegada a Gravelines, a Flandes. tots dos sense exèrcit, sense guardia de corps, sense bagatges, desarmats i quasi sols. Cadascú semblava trovar-se més lliure i descarregat de cuidados en terra extrangera que en el seu propi país. Quan Carles es trobava a Angleterra o Enric a Bèlgica i territoris espanyols i desitjaven alguna cosa qualsevol que fos, no tenien més que pronunciar una paraula i la obtenien sense dificultat. ¿Què imperava en els dos reialms?.... La concordia que obre els camins de l'ideal. En

Gravat tret de la primera pàgina de la traducció espanyola de l'obra de Vives *de Subventione Pauperum* titulada *Tratado del Socorro de los Pobres,* feta pel doctor Joan de Gonzalo Nieto Ibarra, publicada a València l'any 1781. Existeix una semblança entre aquesta deliciosa vinyeta i el gran retrat de Vives que figura al davant del llibre *Luis Vives* del senyor Bonilla.

la discordia cada çosa es tanca, perquè res no es assegurat» (1). Apareix doncs clarament que l'any 1523 Angleterra i Flandes es trobaven unides per llaços d'amor, per les lletres i per la cultura. El rei Enric VIII expressa la bona acollida que ha fet a la dedicatoria d'en Vives de l'edició de la *Civitas Dei* de Sant Agustí i Vives estava encara més segur de la bondat que manifestava envers ell la reina Catarina. «Mitjansant la concordia, diu Vives, la terra i el mar són oberts per a tothom»; i en lloc del món la concordia aparexía tan clara com la que existía entre Angleterra i Flandes. L'espanyol Vives es proposava eixamplar la seva experiencia personal formant part d'ambós països.

(1) *De Concordia et Discordia*. Vivis opera V. 278.

III

VIVES I LES ANTIQUITATS ANGLESES

Vives i Alcalà Lluís Vives era un espanyol que sentía un pregón amor per la seva patria (1). En el mes de juliol del 1522 morí el més gran mestre espanyol del Renaixement, Antoni de Lebrija (Nebrissensis) a l'edat de 79 anys. Havía estat durant molts anys professor de literatura llatina a la Universitat d'Alcalà de Henares, on el Cardenal Jiménez havía fundat l'any 1508 un Col·legi Trilingüe. S'ha fet en altre lloc esment d'haver estat Vives en íntima relació amb Erasme, que dirigía el Col·legi Trilingüe a Lovaina, fundat l'any 1517. No queda el menor dubte que el bisbe Fox, al fundar el Col·legi de Corpus Christi, es proposà que fos del mateix tipus que el Col·legi de Alcalà, fundat pel Cardenal Jiménez i que el de Busleiden, de Lovaina. Vives gaudía de l'honor que el seu nom estigués associat en aquests Col·legis, els tres més famosos d'Europa en aquell temps. Les relacions de Vives amb Alcalà a la mort de Lebrija es degueren a Joan de Vergara, que suggerí en el Senat d'Alcalà el nom de Lluís Vives com a successor del difunt professor. Vergara detallà els mèrits

(1) Vegis *Arxius de l'Institut de Ciencies*, Barcelona. Any II n. I un article de Foster Watson *Spanish Element in Luis Vives*.

d'aquest d'una manera tan convincent, que el Senat va escriure una carta a Vives oferint-li la càtedra i rellevant-lo del compromís de tenir de mantenir una controversia amb un competidor; perquè s'ha de tenir en compte que hi havía molts professors espanyols que desitjaven ocupar aquesta càtedra. A més Vergara va escriure una carta des de Valladolid el 5 de setembre de 1522, en la qual diu que els honoraris oferts eren de 200 florins d'or per any i la residencia gratuita. El Senat va escriure també manifestant la seva conformitat amb la opinió de Vergara, segons la qual Vives era «l'home indicat» per aquell lloc i confirmant que la carta d'oferiment en la qual Vergara expresava les condicions, havía estat escrita amb el seu consentiment. El Senat desitjava ardenment que Vives acceptés; la seva carta acaba així: «No ens deixeu massa temps en la ignorancia de la vostra decisió» (1).

Aquesta oferta que significava heredar la càtedra del més gran professor espanyol, fou el major honor acadèmic que Vives rebé en la seva vida, i es llàstima que no coneguem els motius que l'impulsaren a refusar-la. Sembla que es va dirigir a Espanya en el mes de maig del 1523, però no sabem si el viatge estava relacionat amb aquesta proposició. Durant el seu viatge es va quedar per a visitar l'Angleterra, i allà va romandre alguns mesos, sense que es tornés a saber res més de la qüestió de la càtedra d'Alcalà. Hem de concloure que l'apreci amb què fou rebut a Angleterra per la seva compatriota, la regina Catarina d'Aragó, pel rei Enric VIII així com per Wolsey i les autoritats universitaries d'Oxford,

---

(1) Bonilla i San Martín: *Luis Vives*, p. 153; i del mateix autor un article de la *Revue Hispanique*. Vol. 8. 1901. París. Vegis *Clarorum Hispaniensium Epistolæ ineditæ*, p. 26.

el decidiren a aprofitar l'ocasió que li ofería l'Angleterra, país més pròxim a Bruges, on vivía la seva futura esposa amb la seva familia, i preferir-lo a Alcalà (1).

Vives i la regina Catalina

Però abans d'anar a Angleterra l'any 1523, Vives havía escrit una dedicatoria de la seva *de Institutione Feminae Christianae* a la seva compatriota la regina Catalina d'Aragó, esposa del rei Enric VIII, viuda d'Artur, germà gran del rei Enric. En el prefaci de la dedicatoria, Vives diu: «Vos ofereixo aquesta obra a Vos, la més excel·lent i graciosa regina, de la mateixa manera que un pintor vos oferiría el vostre retrat pintat amb hàbil mà. Perquè així com podríeu veure la vostra ressemblança en aquell retrat, així en aquest llibre podreu veure la imatge del vostre esperit i de la vostra bondat; perquè heu estat donzella, esposa i viuda..... Cap home pot lloar les virtuts de la dòna, però en casos com aquest es necessari incloure-us en la mateixa lloança. Moltes dònes com Vos són lloades amb els seus noms en aquest llibre; a Vos em refereixo continuament sense escriure el vostre. Maria (2), la vostra filla estimada, llegirà segurament les meves instruccions i les seguirà en el transcurs de la seva vida. En no ésser que totes les nostres esperances quedessin frustrades, es forçós que sigui a la vegada bona i santa, nascuda de vos i del noble rei Enric VIII, una parella l'honor, i

(1) En els *Arxius de l'Institut de Ciencies*. Any II. n. 1. Barcelona, 1913. Vaig suggerir que els motius pels quals Vives no's mostrava disposat a anar a Alcalà estaven relacionats amb una possible mala voluntad que manifestava Margarida Valdaura (amb qui es casà l'any 1524) que no volía abandonar el seu pare atacat d'una malaltía incurable, ni anar a viure a una ciutat tan llunyana com Alcalà. Es un fet que Margarida ni tan sols acompanya el seu marit a Angleterra. L'afecte que Vives professava per la familia de la seva esposa, sembla haver estat el motiu pel qual Vives visqué tant sols una part de l'any a Angleterra, durant el temps que donà lliçons a Oxford.

(2) L'any 1523 la Princesa Maria devia tenir 7 anys.

la virtut de la qual no es possible lloar com es mereixen..... A Bruges l'any del Senyor 1523, el 5 d'abril» (1).

Vives i Espanya

Després d'un tal prefaci no ens hem d'estranyar que Vives es decidís a anar a Angleterra. No obstant, el 10 de Maig del mateix any (1523), Vives escriu a Erasme, com queda indicat anteriorment: «De cap manera puc deixar de fer un viatge a Espanya. Penso marxar demà o demà passat i farè el viatge passant per Angleterra», i afegeix amb el seu acostumat afecte per Erasme: «En quan me trobi allà, en el meu país, em creuré en el deure de mostrar-me com a un dels vostres amics».

Vives va a Angleterra

Visitant l'Angleterra, amb motíu de la invitació de succeir a Antoni de Lebrija a la càtedra d'Alcalà, invitació que no refusà del tot, segons sembla, Vives «va arribar, va veure i va conquerir». El Rei, la Regina, Lord Mountjoy, i Sir Thomas More el reberen cordialment a Londres, i va quedar nomenat professor de la Princesa Maria, la qual tenía per altre professor Tomas Linacre. A més el Cardenal Wolsey li pregà d'anar a Oxford a donar lliçons. En el mes de setembre del 1523 ja era a Oxford i escriu per expressar la cordialitat amb que havía estat rebut allí. El 10 d'octubre del 1523 va ésser incorporat a l'Universitat d'Oxford com a Doctor en lleis.

Un llibre oblidat

Al traçar la vida anglesa de Vives no hem de passar per alt cap font d'informació. Em decideixo per això a descriure amb certa extensió un llibre, car hi apareixen els problemes intellectuals d'alguns dels estudiants anglesos de més iniciativa i ens illumina en allò que és referent a la manera com Vives fou considerat com un poderós auxiliar en quan va contribuir a la seva solució.

D'una manera molt curiosa ens fou possible trobar a Can-

---

(1) La *Institutione Feminae Christianae* no's va publicar fins l'any 1524.

John Twyne terbury algunes dades sobre el viatge de Vives de Flandes a Londres. La historia ens és contada per John Twyne (1) que va escriure un llibre en el qual tracta tota classe de qüestions d'Arqueología i historia primitiva dels habitants d'Albion, Bretanya i Angleterra (2). Posseim dades quasi segures sobre la data del llibre de John Twyne. Fou publicat l'any 1590, però devía ésser escrit molt abans. Es ple de les tradicions del Col·legi de Corpus Christi i el relaciona amb fruició amb l'estudi d'antiquitats angleses. Diu al començ del seu llibre: «I si disposeu de temps lliure per als vostres estudis en aquell més bell Col·legi (fundat per Richard Fox, abans director del Col·legi de Winchester, el qual conservo en la memoria, encara que ja era allavors un honorable ancià, completament orb) i trobeu temps suficient per fullejar aquest llibre donaré el meu treball d'escriure'l per ben empleat» (3).

John Twyne continua: (4) «Desitjo ardentment, i si voleu escoltar-me, us exhorto a interessar-vos per la arqueología anglesa. Jo no pretenc que llegiu els meus escrits perquè

---

(1) Vegis Woodruffe and Cape *Schola Regia Cantuariensis*, p. 60.

(2) *De Rebus Albionicis, Britanicis, atque Anglicis Commentariorum, libri duo.* Aquest llibre, escrit en llatí, es dedicat an el seu fill, Thomas Twyne, el qual era *Fellow* al Col·legi de Corpus Christi d'Oxford, es dedicava a investigacions semblants a les del seu pare sobre els origens anglesos i a més arriba a ésser un metge pràctic a Lewes. Twyne completa la traducció a l'anglès de l'Eneida de Virgili feta per Thomas Phaer, llibres vi, xii, xiii. Thomas Twyne tenía un fill mamed Brian, també alumne del Col·legi de Corpus Christi que esdevingué un arqueòleg distingit.

(3) Et si quando in ornatissimo vestro, a Richardo Foxo olim Wintoniensi praesule fundato, quem ego dum essem puer, honoratum senem sed caecum me vidisse memoria teneo, tantum ocii a necessariis studis quando que concedatur quantum paucis hisce pragellis evolendis sufficiat: satis equidem abundè labori meo satisfactum arbitrabor. *De Rebus Albionicis,* p. 2.

(4) Traduit al català perquè l'obra és escrita en llatí.

reconec com són trivials, però confío que vos ajuntareu els vostres coneixements de antiquitats amb els de filosofía i *viceversa*, com he fet jo mateix en el transcurs dels meus estudis relacionant-los amb la gramàtica i retòrica, amb l'estudi dels poetes, oradors, historiadors i matemàtics, i amb els estudis més severs referents a les funcions públiques d'ensenyança i amb els meus comentaris privats. Sempre he continuat el meu interès per les antiquitats i pels documents de les coses esdevingudes en el temps passat; puc per tant amb tota seguretat aconsellar-vos de fer la mateixa cosa. Des d'avui em proposaré, i això ho faig no sense satisfacció, recollir una interessant copilació de disertacions, convertint tot allò que ofereix la historia d'Angleterra en tema d'una fingida discussió, puix un parlament acostuma posseir més força quan procedeix de persones més avançades d'edat i de persones de reconeguda il·lustració. Entre els molts que respecto especialment i apart dels altres, mentres vivíen, pel seu elevat caràcter i pel seu pregón coneixement d'antiquitats si no'ls coneixeu encara, vos citaré John Vochius i John Digon, dels quals el primer fou el més noble abat, i el segón el més virtuós prior del monestir de Sant Agustí. Aquest monestir el va construir Ethelbert, rei de Kent (quan era un reialm de la Heptarquía) a instancies de Sant Agustí, el seu hoste (el qual convertí el poble a la fe cristiana) prop de Canterbury, en honor dels Apòstols. Cada un dels dos homes abans esmentats eren ancians venerables que havíen viscut santament la seva vida.

Estudi d'antiquitats

John Vochius i John Digon

N'hi havía un tercer, més jove que els altres dos, al meu parer més digne d'ésser venerat que molts altres, un home d'una distingida familia, Nicholas Wotton, el jove més instruit del seu temps, doctor en lleis, primer degà del Temple de Crist després de la disolució dels Monestirs. Els seus

Nicholas Wotton

coneixements de literatura, el seu seny, el seu valor, i les altres qualitats del seu esperit li guanyaren un lloc en una honorable ambaixada prop de prínceps estrangers i governadors, l'introduiren en el consell dels reis i li asseguraren un poder en la direcció d'aquest reialm. Jo vaig conèixer aquests tres homes més distingits que estaven units per llaços d'íntima amistat, i amb freqüencia els vaig sentir discutir tota classe de coses antigues. En aquest llibre he escollit especialment tòpics sobre els quals diferíen de parer, i conec perfectament que cada un d'ells havía produit obres sobre aquesta materia dignes de lloança. Per la qual cosa tenint en compte la seva edat i els seus coneixements, he atribuit les contestacions i resums a Vochius i les preguntes a Wotton i Digon. I des del moment que Wotton posseía coneixements de tota mena, de tal manera, que temeríeu dir que ignorava alguna cosa, aquests coneixements desenrotllaren en ell una gran agudesa de judici, qual cosa el portà en els seus últims anys al pinacle de la gloria».

Twyne després fa menció, amb certa extensió, del contrast que això ofereix amb el fet d'ésser expulsat del seu monestir i reclòs a la vida privada quan tingué lloc la dissolució dels convents. Després diu: «Tornant a Vochius, durant el temps en que era Abat. A l'estiu, el mateix il·lustrat Wotton, que era quasi un jove, i Digon (que era allavors un frare que no havía encara ocupat el lloc del difunt Prior), segons costum anaven a buscar Vochius i passejaven pel camp de Stureia, (Sturry) un poble que distava uns mil passos de Canterbury, i fou en aquest poble on algún temps després en el moment de la dissolució dels monestirs que el reverent ancià es doblegà sota el pes de les penes i l'oblit.

Deixebles de Vives

Fou poc abans d'això, que havíen sortit de Lovaina i s'havíen separat de Lluis Vives, després d'acompanyar-lo fins a Ox-

ford. «Jo mateix, diu Twyne, vaig conèixer En Vives, el vaig respectar i vaig seguir les seves lliçons sobre diferents autors, mentres habitava el Col·legi de Corpus Christi» (1).

Nicholas Wotton i Digon havíen creuat feia poc el mar, segons sembla, en companyía de Vives. Tenim noticia que: «quan els dos, Wotton i Digon van anar a visitar Vochius, i jo també (és a dir John Twyne), amb l'anhel de veure el bon vell, aquest ens abraça a tots, ens beneí, aixecà els seus ulls al cel i ens digué: «Te remercío, Deu immortal, i us felicito a tots dos, dolç Wotton i germà Digon i a mi mateix, de veure-us de nou en aquest país i a casa meva. Espero que el vostre viatge a través del mar cap al vostre país ha estat feliç i desitjo saber com heu realitzat la travessía del Canal de la Manxa. Una travessía bastant bona, honorable Abat, gracies a Deu, digué Wotton, el qual suggería la qüestió de quan més afortunats van ésser els seus antecessors en el temps en que Angleterra es deia Albió i estava unida a la Gal·lia, i quan en lloc d'ésser una illa, Albió era una península unida a Europa per una llengua de terra. L'abat respongué que aquestes coses necessitaven ésser més ben estudiades del que ho havíen estat fins allavors, i digué: «Estudiós Wotton, o el meu car germà Digon, digueu-me, ara que us trobeu en el vostre país, si heu recullit en el vostre esperit alguna cosa digna d'ésser referida d'aquestes dues fonts literaries de París i de Lovaina. Si és així, vos prego de parlar-me quelcom sobre aquest subjecte, mentre ens preparen el dinar». Per la qual cosa Wotton, somrient, digué: «Això és com si anéssim a

(1) «Ad quem (Vochium)... Wottonius... et Digonius... salutatum profecti sunt, nou ita pridem Louanio digressi, doctissimumque virum Johannem Ludovicum Vivem in Angliam atque Oxonium prosequenti: quem ego in collegio vestro Christi Corpori Sacro, commorantem novi, colui, atque publice praelegentem audivi». *De Rebus Albionicis,* p. 6.

contar el nostre somni (1) quan estem parlant d'una qüestió de la qual en sabeu molt més que nosaltres» (2).

L'Antiga Bretanya

Allavors, Wotton i Digon insistiren perquè Wotton continués l'exposició del seu pensament. Discutí aquest els principis de l'antigua Bretanya, dient que creia que la paraula Bretanya (Britain en anglès) es derivava de *Brit* o *Gwit* i no de *Brutus* o *Britomars* o *Bryton* ni tampoc de animals vivents (brutis animantibus).

La conversa esdevingué aleshores arqueològica i moltes etimologíes desusades van barrejar-se amb cites clàsiques. La cosa digna de recordar-se en el llibre, són les cites directes de cronistes anglesos, d'historiadors i de tradicions junt amb la d'autors clàsics en geografía i altres materies. La tradició dels viatges dels fenicis a les illes Britàniques conduí a Vochius a esmentar a Lluís Vives (3) parlant d'ell com « d'un home de casa (Corpus Christi) i un dels professors més estimats ».

Vives i l'Espanya primitiva

Vives insistía sobre el fet que l'edat « d'or » d'Espanya devía ésser considerada com el periode anterior al descobriment de l'or i de l'argent, abans que existís la guerra, quan floríen la relligió i la filosofía. Però quan l'or i l'argent aparegueren, després d'una erupció volcànica, en un moment desgraciat, els fenicis els van descobrir. Els fenicis, homes destres en les arts del comerç, obtingueren els metalls precio-

(1) L'any 1520 Vives va escriure els seus *Somnium* un prefaci en el *Somnium Scipionis Ciceroniani*. En aquest llibret discuteix com Morfeu és més poderós que Prometeu, perquè fa homes del no res, mentre que Prometeu va poder formar-los robant foc del cel. Morfeu, diu Vives, va fer teòlegs que no van ésser mai a Lovaina ni a París, ni mai visitaren ni veieren cap escola. Sembla que haguera estat molt hàbil de part de Wotton, si se hagués referit en el llibre de Vives. Vegi's *Vivis Opera* V, p. 70.

(2) *De Rebus Albionicis*, p. 8.

(3) *De Rebus Albionicis*, p. 41.

sos, donant en canvi bagateles. No obstant altres retornaren a la seva patria i enviaren colonies a Espanya, i així fou com els espanyols esdevingueren cobdiciosos i disputadors com el reste del món. Els fenicis doncs devíen considerar-se com els autors de la miseria present i futura d'Espanya. «Totes les arts caigueren en completa ruina i el que quedà va desaparèixer en temps de Neró. Els gots i després els alarbs crearen un art que's nodría de vulgaritats. Tinc el propòsit, diu Vives, d'escriure un llibre en llatí sobre allò que els historiadors llatins i grecs diuen de fets històrics referents a Espanya, i això per a portar llum sobre els origens (1) d'Espanya fins allà on em sigui possible».

Aquest projecte de Vives, d'escriure una relació dels orígens del poble espanyol no va realitzar-se, però està d'acord amb el seu ardent desig de portar a la solució dels problemes referents a l'historia relativament moderna, el mateix poder de concentració d'esperit de que van èsser capaços els explèndids escriptors del Reneixement quan tractaven temes clàssics. Sabem que Vives no es trobava sol en els començos del segle XVI al defensar els estudis d'historia moderna, encara que es tractés de defensar l'estudi parcial d'un Froissart, de Monstrelet, de Comines i del espanyol Valera (2). Encara que Vives no realitzà aquests projectes citats per Twyne, el seu entusiasme per l'estudi de les antiquitats

---

(1) Vegi's la *Civitas Dei* de Sant Agustí, de Vives. Llibre viii, cap. 9.— El texte llatí de Twyne diu: «Eum nos librum in animo habemus Latinum facere, adjectis quæ sunt a Latinis græcisque scriptoribus de rebus Hispaniæ memoriæ mandata, atque ita Hispanas origines, quantum a nobis præstari potuit, illustrare».

(2) Vegi's *Tradendis Disciplinis.* Llibre V. capítol 2. *Opera* VI, p. 400. Diego de Valera va escriure *La Crónica de España abreviada por mandato de Isabel Reyna de Castilla.* Sevilla. J. Varela de Salamanca, 1527. També existíen altres editors més antics.

nacionals, no queda sense efecte a Angleterra. Twyne posa en boca de l'Abat, aquestes paraules, pronunciades després de les abans esmentades sobre Vives: « Amics meus, al sentir o llegir les paraules de Vives, que és el més instruit referent a l'anada dels fenicis a Espanya, no se us acut la idea que les mateixes conseqüencies van tenir lloc en les illes Britàniques en allò que es refereix al descobriment dels metalls que abunden a Cornubia, dita generalment Cornualles?

Espanya i Cornualles

» I ço que vos afirmeu, reverent Abat, digué Wotton, encara que els fets no us resultin evidents, haguera estat el mal més gran pels fenicis, l'anar a aquell país. Jo recordo els hàbils comentaris de Vives sobre el desembarcament secret dels fenicis a Espanya, quan Vives escrivía sobre aquest tema i quan jo l'ajudava amb freqüencia buscant-li referencies fins allà on m'ho permitía la meva mediocritut (1). Allavors digué l'Abat: «Vives tingué gran confiança en vos i fa moltes referencies de vos en les notes (2) que

(1) Quinetiam privatim Phoenicum appulsu in Hispania prudenter certe hæc a Vivem nostro commentata memini, cum ipse etiam adfuerim eadem conscribenti juverimque non raro pro mea mediocritate, in conferendis exemplaribus. *De Rebus Albionicis,* p. 44. Es suscita aquí la qüestió de si era a Lovaina o a Oxford on es presentaren les ocasions en les quals Nicholas Wotton va estar present quan Vives disertava sobre aquestes materies i quan «l'ajudava». En conjunt sembla que Wotton es refereix a Oxford, i també inclou Lovaina.

(2) Vives: la *Civitas Dei* de Sant Agustí. Nota en el llibre XVIII, capítol 22. Sant Agustí diu: «En resum, Roma, la segona Babilonia, filla de la primera (i per mitjà de la qual Deu es complagué en agracià tot lo món posant-lo sota una sola sobiranía) fou fundada. Traducció anglesa de Healey (1620), p. 659. Vives observa (en el text llatí, però no inclòs en la Traducció de Healey): «In quodam libro sic legitur: Ne multis morer condita est civitas Roma, ut annotavit mihi Nicholaus Wottonius meus, acri indicio et suavissimo ingenio invenis» això és: el meu Nicholas Wotton ha fet una nota per mi que està escrita en un cert llibre: «En resum, Roma fou fundada... etz. Wotton és un jove d'agut judici i dotat de les més agradables disposicions».

acompanyen el text. Els fenicis, doncs, segons Vives (1), foren els que van ensenyar el mal en els pobles, encara que aquests els deuen el coneixement de la literatura, si es que heu de pendre seriosament el que diu Lucà en el seu poema» (2).

Referint-se a Canterbury l'Abat Vokes parlà de l'incendi de la biblioteca fundada per Theodore de Tarsus i terminada per l'arquebisbe Chicheley, on es va cremar una copia de l'obra *De Republica,* de Ciceró. «Quan era a Roma, diu, vaig sentir dir que existía una altra copia, però no la vaig veure, que era tan buscada pels estudiosos com l'*Anti-catones* (3), els dos llibres de Juli Cèsar, dels quals va parlar d'una manera que cridà l'atenció el Cardenal Everard a Marcha, com refereix el vostre Vives. Aquestes obres van desaparèixer junt amb altres molt buscades pels estudiants, no havent estat encara impreses.

Més sorprenent és el passatge en que discuteix sobre Merlin, el gran bruixot. «La gran massa de la gent s'ha acostumat a considerar Merlin com alguna cosa superior a un home», observa l'abat Vokes, «de la mateixa manera que la saviesa de Roger Bacon es va considerar com deguda a la nigromancia». «Tenim, continúa l'abat, les paraules d'aquest

---

(1) Comentari a la *Civitas Dei* de Sant Agustí. Llibre VIII cap. 9.

(2) *Phenices primi, famae si créditur, Ausi,*
Mansuram rudibus vocem signasse figuris.
Noudum flumineas Memphis contexere biblos,
Noverat: et sexis tantum, volucresque feraeque.
Sculptaque servabant magicas animalia linguas.

Més tard Digon parla de les referencies preses de Vives, i afegeix que els Siluris i Brétons són segons les seves costums i forma de crani, induptablement moros probablement d'Espanya. *De Rebus Albionicis* p. 78.

(3) Obra escrita com rèplica de la apología *Cató* per Ciceró, en la qual es troba descrita la mort de Cató. 46. B. C.

professor, el nostre amic Lluís Vives, tan instruit en diverses materies, el qual comenta així aquesta mena de opinions. «Existeixen, diu, avui algunes races que s'avanen de provenir de dimonis i que's barregen amb els éssers humans i han tingut descendencia d'aquesta unió. Aquestes jactancies em semblen més desgraciades encara que aquella que consisteix en buscar l'origen de la noblesa d'un poble en les pirateríes, els latrocinis o els assessinats dels avantpassats (1), com molts fan.» Es troben molts altres passatges semblants, afegeix Vokes en la obra de *De disciplinis* de Vives (2).

Merlin es discutit

Ens és familiar l'actitut d'Erasme i de Vives envers els homes que es jacten de l'antiquitat de la seva ascendencia, dels seus títols o emblemes, que no provenen de la seva propia bondat o grandesa (3). Però la idea que el poder d'éssers humans com Merlin i Roger Bacon no requereix cap explicació sobrenatural; que allò que és veritablement humà es capaç d'allò que és veritablement gran, és un descobriment humanista. L'exclosió d'allò que és sobrenatural, màgic, nigromàntic de la historia nacional, i la seva substitució per allò que és natural, racional i humà, és una concepció que ha necessitat segles per a desenrotllar-se; i els homes com Nicholas Wotton, l'abat Vokes i el germà Digon que tingueren una idea d'això i començaren a aplicar els nous principis a la historia d'Angleterra foren veritables descubri-

(1) Comentaris a la *Civitas Dei* de Sant Agustí.

(2) *De Rebus Albionicis*, p. 131.

(3) Parlant dels nobles, Vives diu que ells utilitzen els emblemes «per a amenaçar a tots, terroritzar a tots, i s'atribueixen a si mateixos *mes de lo que concedeixen* a un home, i estàn posseits d'una més gran fe en si mateix que la que tenen a Déu... Les llurs crudeltats han fet que prenguessin les insignies d'un lleó, d'un os, d'una pantera, d'un llop, de serps, dracs, gossos, àligues, corbs, espases, foc, etc..... com si tot això fos ennoblider..... per imitar lo que es salvatje, crudel, insaciable i assedegat de sang». Foster Watson: *Vives and the Renascence Education of Women*. p. 153.

dors i capdevanters socials en el camp dels estudis històrics.

Però tenim la obligació de posar de relleu el fet que els antics alumnes de Vives estàn representats com basant o al menys ajustant cada vegada més els seus punts de vista a les suggestions d'en Vives. Apareix que John Twyne, l'antic, actíu i intelligent estudiant, que havía treballat amb Vives, i fins a cert punt li havía servit de escrivent, estava embegut per ell, d'un agut esperit de persistencia sobre el tema de l'arqueología nacional d'Angleterra. Ell mateix atribueix el seu esperit i mètodes a l'espanyol Lluís Vives. Es aquesta una d'aquelles coses que justifiquen la nostra opinió que entre els lligams que uníen Vives a l'Angleterra i als anglesos, no era dels menys importants la seva influencia sobre John Twyne, el qual amb els seus fills Thomas i Lawrence, i el seu nebot Brian, es compten entre els primers fundadors de les persistents (podríem dir científiques) investigacions dels orígens de la historia nacional.

Influencia de Vives sobre Twyne

No ha estat encara prou generalment reconegut el gran progrés que en la arqueología anglesa es deu a aquesta familia de Twyne. Constatem que John Twyne parla dels seus estudis d'arqueología Britànica en els seus dies del Collegi de Corpus Christi, allà per l'any 1525, i recordem que William Camden no va néixer fins al 1551, John Speed aproximadament a la mateixa data, (El Dictionary of National Biography suggereix la data 1552), Sir Walter Ralegh l'any 1552, Henry Spelman cap al 1564, Robert Cotton el 1571, l'Arquebisbe Usher el 1581, John Selden el 1584, Sir W. Dugdale el 1605, i l'Arquebisbe Parker nascut l'any 1504 no va escriure les seves *Antiquitate Ecelesiæ Cantuariensis* fins al 1572: amb totes aquestes dates apareix clarament que John Twyne, inspirat per Vives, és un dels pares del mètode que consisteix en estudiar l'historia i l'arqueología britàniques,

basant-se en els primers cronistes nacionals i en documents d'època.

Votton i Vives Podem considerar Nicholas Wotton com un amic constant de Vives. Aquest fa ja menció de Wotton l'any 1519 en la seva obra: *In Pseudo-Dialecticos*. Aquest llibre va dedicat a John Fortis company de Vives a la època en que estudiava a la Universitat de París. Al final de l'obra, Vives diu: «Quan vaig escriure el present treball vingueren a mi Peter Gratianus, el nostre Lalous i Nicholas Wotonius, ara amic meu i espero que dintre de poc ho serà teu també, perquè t'estima d'una manera excepcional, encara que no t'hagi vist mai, i sent una gran atracció per tú, motivada pel que l'hi he explicat referent al teu caràcter. Tots m'han pregat que et saludi en nom seu: Lalous dés de fa poc temps el nostre comú amic, Hocedius també, i Wotton que desitja ser-ho. Els recomano molt a Nicolaus Valdaura, una de les meves relacions, al qual t'he recomanat en altres ocasions, perquè, com ja sabs, ell m'estima com un germà. Saluda també a Davalus. Adeu, mon bon Fortis, els ides de febrer del 1519» (1).

La associació de tots aquests noms en l'esperit de'n Vives amb el de l'anglès Nicholas Wotton reforça la seva inclinació cap a l'Angleterra i feu que el pas de Lovaina i Bruges a Londres i Oxford no fos violent ni vingués a rompre les seves relacions personals ni la continuació dels seus interessos i idees, quan Vives es troba de nou a Angleterra amb en Wotton. Després que Vives abandonà l'Angleterra, això és, després del 1528, en una carta a Richard Pate, diu: «Em sorprèn que Wotton no m'hagi escrit res dient-me si es troba encara a França» (2). En l'obra *Conscribendis Epistolis* de

(1) *In Pseudo Dialecticos. Vivis Opera* III. p. 67-8.
(2) *Opera* VII. pp. 141-2.

Vives, publicada a Basilea l'any 1536, diu: «Desitjo que Nicholas Wotton us saludi realment, perquè fa algún temps que no en tinc noticies. Us prego de saludar-lo de part meva i de recordar-li la nostra vella amistat i intimitat a Lovaina» (1).

Wotton ocupava una brillant posició a l'estranger (2) encara que a Angleterra la seva vida era poc remarcada. De totes maneres ell és l'únic que fou degà de Canterbury i degà de York al mateix temps; però ocupà aquests llocs després de la mort de Vives. No cap dubte que la separació dels dos amics es pronuncía amb motiu del divorci de la Regina Catarina. Wotton fou un sumís ambaixador del rei Enric VIII en la qüestió del divorci, i més tard, l'any 1539, negocià amb els Ducs de Saxonia i Cleves el casament de Enric VIII amb la seva quarta muller, Ana de Cleves.

En la historia de l'educació anglesa, Nicholas Wotton mereix especial esment, com un dels companys de cambra de Sir William Cecil, a Windsor, durant l'època en que la terrible plaga del 1563 castigava a Londres. Un dia la conversa recaigué sobre educació, i suscità en l'esperit de Roger Ascham els pensaments que exposa en el *Scholemaster* de l'any 1570. Ascham descriu Nicholas Wotton, com un home suau de veu dolça i de poques paraules, que deia: «En la meva opinió les escoles han de ésser llocs de joc». Una fèrula en les mans del mestre semblava a Wotton que portava: «la por d'una espasa en el tracte amorós amb un home».

De John Digon, que fou, com Wotton, un deixeble de Vi- **John Digon**

(1) *Opera* II p. 309.

(2) A la qual ja s'ha fet referencia en la part diplomàtica de la narració de Twyne.

ves a Lovaina, se sap poca cosa, únicament que fou Prior de l'Abadía dels Agustins a Canterbury i per tant expulsat quan tingué lloc la disolució dels monestirs. En la *Encomia* d'homes il·lustres de John Leland es troba un curt poema adreçat a Joannes Diconus (1) el qual probablement és el mateix Digon.

«A John Dicon (¿Digon?).

»Tu has estat un distingit amador del nostre nom, i també del teu. Freqüentment te contava les meves petites coses i tu també me contaves les teves. Per tant, la posteritat mateixa donarà fe merescudament de que nosaltres hem estimat la beneída influencia de l'amistat».

---

(1) Ad Joannem Diconum.

Eximius nostri cultor Dicone fuisti,
Nominis, eximius cultor et ipse tui,
Saepe tibi nugas nostras recitare solebam,
Saepe mihi nugas tu recitare tuas.
Posteritas igitur merito testabitur ipsa,
Nurnen amiciatiae nos coluisse pium.

IV

LES SIS CÀTEDRES FUNDADES PER WOLSEY A LA UNIVERSITAT D'OXFORD I LES TRES FUNDADES PER FOX AL COL·LEGI DE CORPUS CHRISTI A OXFORD

Les causes en que es basava l'atracció que Vives sentía per l'Angleterra eren complexes; però no queda el menor dubte que la oportunitat decisiva que el portà a Angleterra per la tardor del 1523, fou la invitació del Cardenal Wolsey, que li ofería una càtedra pública a la Universitat d'Oxford. Wolsey, l'any 1518 havía anunciat (1) a les autoritats de la Universitat d'Oxford el seu desig de fundar sis càtedres públiques. Una d'aquestes càtedres fou «d'Humanitats» o «Retò- Wolsey i Oxford

(1) Això va tenir lloc en la època de la plaga. Volsey, no's quedà a la Universitat i invità les autoritats de la Universitat a anar amb ell a la Abadía de Eynsham que's trobava pròxima. Mr. P. S. Allen descriu així la conferencia: «El Cardenal els rebé a l'Abadía amb gran ceremonial i els parlà del seu projecte; de la qual cosa, en memoria dels desordres corregits recentment per Thomas More, els va ensenyar els veritables mètodes d'estudi, fent amb dits el geste que apareix amb tant relleu en el retrat seu pintat per Holbein; i pel «bon consell» rebut, ells li van escriure una carta d'agraiment al seu retorn a Oxford.» *Early Corpus Readerships*, p. 2.

rica» i per ocupar-la fou nomenat aquell any mateix John Clement.

John Clement

Clement havía estat a l'escola de Sant Pau sota la direcció de Lily i fou rebut a la casa de Thomas More, el qual l'introduí a la seva *Utopia*. En la carta preliminar de More adreçada a Peter Gilles, More diu que, mentres Ralph Hythloday, el fingit viatger, fa a More i Gilles la relació de la seva visita a Utopia, «John Clement, el meu noi, estava present amb nosaltres, perquè no deixo que perdi cap conversació de la qual pugui produir-se algún profit o algún bé». More li diu «jove tronc de blat» en l'estudi del llatí i del grec, i espera d'ell que's desenrotlli fins a produir «xamosos grans madusos». Refereix després que Clement es va atrevir a corregir Hythloday en les coses referents a la llargada del pont estès sobre el graciós riu Anydrus. Es també digne d'ésser esmentat que John Clement és una de les quatre figures dels gravats en fusta de l'edició d'*Utopia* de l'any 1518 (Basilea); les altres tres són: Hythloday, More mateix i probablement Peter Gilles (1). Clement tenía el càrrec de tutor del fills de More. Thomas More relata de la següent manera en una carta a Erasme les lliçons de John Clement a Oxford: «El meu car Clement ensenya a Oxford devant d'un auditori com cap altre professor ha mantingut. Es admirable el goig que produeix i la manera com tots l'aprecíen. Aquells que teníen «bones lletres» (és a dir, coneixement del grec i del llatí), si l'escolten, a poc a poc senten esvanir-se la seva fredor per ell. Linacre, que com sabeu, no prodiga les seves lloances, fa tants elogis dels coneixements de Clement que temo que per últim el trobaré abrumat pels elogis de tan il·lustre professor». Clement havía traduit diverses obres gregues al llatí, particular-

(1) *Utopia* (editada per J. H. Lupton, Oxford, 1895) p. xx.

ment de Gregori de Nazianzen i les homilies de Nicephorus Calixtos. Thomas More ens conta que quan s'arribava a certs passatges obscurs, Margarida Giggs (1) freqüentment ofería suggestions utilíssimes que ajudaven a Clement a pendre una decissió. Aquesta Margarida esdevingué la seva muller. Clement deixà després l'estudi i l'ensenyança del grec i anà a Lovaina l'any 1520 per a estudiar medicina durant dos anys; així fou com esdevingué metge, i més tard, refusà de reconèixer Enric VIII com a cap de l'Esglesia, retirant-se, com hem vist, a viure a Lovaina.

More parla d'aquells que teníen «bones lletres», entenent per tals el llatí, el grec i els autors clàssics. Fou sobre aquests autors que Clement, el primer dels professors de Wolsey a la Universitat d'Oxford, va fer el curs, i Thomas More va trobar amb aquest motiu molt justificada la alta satisfacció de Wolsey per l'èxit de Clement. Es cert que Oxford era la primera Universitat a Angleterra, en la qual la llengua grega revivía. William Grocyn es considera com el primer anglès que ensenyà el grec als seus companys anglesos. Thomas More havía estudiat el grec a Oxford amb Grocyn i el seu jove amic, Thomas Linacre; i hi ha algú qui preté que Erasme estudià també el grec amb el mateix Grocyn. Erasme donà a Grocyn el nom de «preceptor»; però això no donà la evidencia de haver estat Grocyn, «l'instructor» d'Erasme, en el sentit estret del mot. Pel contrari, el fet que Grocyn fou el primer professor anglès de grec i l'ésser contemporani d'Erasme (2), mostra que el grec havía estat introduit recenment en els estudis d'Oxford quan Vives hi anà l'any 1523.

---

(1) Giggs o Gyges, una filla adoptiva de Thomas More, que havía estat educada amb les seves filles.

(2) Erasme visità l'Angleterra per primera vegada l'any 1499, passant els mesos entre octubre i desembre d'aquest any a Oxford, mentre Grocyn

LES CÀTEDRES FUNDADES PER WOLSEY I FOX

El grec a Oxford Des del moment en que Oxford fou la primera Universitat d'Angleterra on s'ensenyava el grec, no és cosa sorprenent el fet que la introducció d'aquesta llengua trobés la més aguda oposició, puix a principis del segle XVI Grocyn, Linacre, Richard Pace, William Latimer i Thomas More, els més grans advocats de les «bones lletres» havíen abandonat Oxford en la última dècada del segle XV. Aixís queda expressat en les següents paraules de Mr. J. Bass Mullinger (1). «Aquest cercle acadèmic que tan bé rebé i encantà Erasme, feia temps que havía anat a Londres». Fou durant aquest temps en que els estudis clàssics es trovaren quelcom abandonats, i quan l'escolasticisme al contrari, s'afirmava, que Richard Fox, bisbe de Winchester (des de l'any 1507) fundà al Col·legi de Corpus Christi d'Oxford l'any 1517, el primer Col·legi d'Oxford que es pronuncià en corporació en favor de la reviviscencia dels estudis clàssics, els quals van establir-se en el mateix any en que Jerome Busleiden feu donació dels seus diners per a la fundació del Col·legi de les tres llengües a Lovaina.

Oxford i Lovaina Es pot trobar un parallel entre el Col·legi de Busleiden a Lovaina i el Col·legi de Fox a Oxford en el mateix antagonisme dels vells teòlegs escolàstics d'amdúes cases. Els estudiants de Lovaina, que seguíen les velles tradicions, es mostraven contraris a Erasme, el qual advocava pel retorn

---

donava les seves lliçons a la Universitat. Grocyn morí l'any 1519, de manera que Vives no el pogué conèixer. Vives segurament no és indiferent a aquesta associació de la memoria de Grocyn amb la marxa dels estudis a Angleterra. Thomas Linacre, marmessor de Grocyn, va ésser l'encarregat de comprar llibres per a l'ús dels estudiants pobres. Alguns d'aquests llibres foren comprats per Linacre a Lovaina. Claymond, el President del Col·legi de Corpus Christi comprà a Linacre alguns llibres de la propia biblioteca de Grocyn i els col·locà a la biblioteca del Col·legi.

Collectanea vol. II, p. 367 (en la Historical Society Publications d'Oxford).

(1) *History of the University of Cambridge,* vol. I, p. 524.

de les « bones lletres » dels autors clàssics, cridant: « nosaltres no parlem el llatí de Fishmarket (1), sinó el de la nostra Facultat ». Aquesta oposició reaccionaria es mostrava més violentment en el Col·legi de Fox a Oxford. William Tyndale refereix: « els fills de l'obscuritat protestaven a cada classe contra el grec, el llatí i l'hebreu, i feien patir an els professors que els ensenyaven el veritable llatí, perquè alguns irritats copejaven la taula amb ira, i cridaven amb la boca oberta i escumejant que si no hi hagués sinó un Terenci o Virgili en el món i ells es trobessin dintre de les seves mànegues, i cremés un foc al davant, els tiraríen a la foguera, encara que ells també sacrifiquessin les seves vides » (2). Els estudiants que s'oposaven als « Gregs » en el Col·legi de Corpus Christi, es deien a si mateix: « Troians ». Els individus portaven també els seus noms apropiats i es deien Príam, Hector, Paris, etc., i insultaven els deixebles de Fox dient que « les abelles de Fox s'atrevíen apenes a sortir del seu rusc » (3). Quan la Cort de Londres, fugint de la febre epidèmica a que hem fet referencia, s'instal·là a Abingdon, el rei Enric VIII a l'informar-se de l'actitut dels estudiants i de la seva divisió en grecs i troians, invita a Thomas More a escriure una carta, datada el 29 de març del 1519, adreçada a les Autoritats, en la qual esvaneix la idea que els estudiants de grec fossin « heretges ». Allí declara que els millors escrits sobre totes les materies, inclús la teología, són grecs i que el Nou Testament és escrit en aques-

(1) L'edifici on es trobaven les classes del Col·legi de les tres llengües era situat davant del mercat de peix de Lovaina.

(2) William Tyndale *Works* in Parker Society's Publications. Vol. III, pàg. 75. Citat per Maxwell Lyte *History of the University of Oxford*, pàgs. 435-6.

(3) J. B. Mullinger: *History of the University* of *Cambridge* I, p. 524.

ta llengua. Amb el rei al seu costat, Thomas More adreça una advertencia als doctors d'Oxford: « El vostre Superior i Canceller no vol permetre que les coses es confonguin ni tampoc que els boigs i peresosos el ridiculitzin des de la càtedra. El Cardenal de York (Wolsey) no ho soportarà. ¿Creieu que la majestat del rei, el nostre sobirà, el més il·lustrat de tots els reis d'Angleterra, tolerarà que els necis sense valor interrompin el curs de pregona instrucció en la més antiga de les Universitats angleses?»

Thomas More fou allavors, l'home que deturà la confusió. Com diu Mr. Mullinger: «Es començà a compendre que el grec era el camí que conduía al favor de la Cort i a les preferencies.....» «I d'aquesta manera, diu Erasme, el qual refereix les conseqüencies amb certa exaltació, *rabulis impositum est silentium*» (1).

L'obra de Vives *In Pseudo-Dialécticos*

Fou precisament abans d'aquesta època que Vives va acabar el seu inflexible atac contra els teòlegs escolàstics en *In Pseudo-Dialecticos,* un llibre que va fer dir a Erasme del seu autor que « cap altre home estava en condicions més favorables per a ensorrar completament els batallons dels dialèctics ». Veiem doncs que aquestos dos homes, que estaven a punt d'esdevenir tan bons amics, lliuraven la mateixa batalla per « les bones lletres » i que l'acció d'ambdós l'any 1519, estava íntimament relacionada amb les idees del nou Col·legi de Corpus Christi d'Oxford. More, Wolsey i el Rei estaven fent els primers passos per a preparar el camí tan atractívol per Vives, d'anar a ensenyar allí, l'any 1523, de manera que es trobà més aviat en una llar preparada expressament per a ell que en un lloc honorífic, però estranger. El bisbe Fox ha estat descrit com a prelat, home d'estat, arqui-

---

(1) *History of the University of Cambridge* I, p. 526.

tecte, soldat, herald i diplomàtic (1). El primer intent de Fox fou de fundar un Col·legi per a monjos Benedictins i sacerdots seculars. Però Hugh Oldham, amic de Fox, bisbe d'Exeter, el disuadí d'aquesta idea i l'induí a fer d'aquest Col·legi un instrument perquè els estudiants seglars se sentissin estimulats a l'estudi. La carta de fundació fou obtinguda en el mes de març de l'any 1517. El Col·legi fou establert « en honor de Déu Totpoderós, del Santíssim Cor de Crist (Corpus Christi), la Santíssima Verge María, els apòstols Pere, Pau i Andreu, i els sants Cuthbert, Swithin i Birinus, patrons de les esglesies d'Exeter, Bath, Wells, Durham i Winchester » (2). La fundació proveía per a un President, vuit alumnes (Fellows), vuit estudiants, dos capellans, dos escrivents i dos choristes. Sis «estudiants de segona classe (commoners) foren autoritzats per a residir en el Col·legi, però havíen d'ésser fills de nobles o de persones instruides en les lleis del reialme.

John Claymond i Vives

El primer President nomenat per Fox va ésser John Claymond, que havía estat President del Col·legi Magdalen a Oxford, durant els anys 1504-17, el qual fou President del Col·legi de Corpus Christi des d'aquesta última data 1517, fins a la seva mort, ocorreguda l'any 1537. Claymond era un amic d'Erasme, encara que la primera carta (escrita per instigació de Tunstall, Thomas More i Richard Pace) d'Erasme a Claymond fou escrita l'istiu de l'any 1519. Vives trobà durant l'any 1523 i després en Claymond un bon amic i President. Li deia «pater meus» i l'any 1529, quan Vives aban-

(1) Ingram: *Memorial of Oxford,* Vol. II. El Senyor Bonilla i San Martín s'equivoca quan diu (Luis Vives, p. 164) que el Col·legi de Corpus Christi fou fundat pel Cardenal Wolsey. Wolsey fundà el Col·legi Cardinal, després del Christ Church (College) Oxford.

(2) H. L. Maxwell Lyte: *History of the University of Oxford*, p. 407.

donà l'Angleterra i deixà de percebre els seus honoraris, Claymond li envià diners (1).

Les següents cartes són de Vives, adreçades a Claymond, a les quals manca per dissort la data.

Vives a John Claymond: «No hi havía necessitat d'escriure-us una carta des del moment que el nostre Barker anava ell mateix, perquè coneix els meus afers no menys que jo mateix. Puix és un tal amic, que puc considerar com un *alter ego*. No obstant, no podrà això prohibir-me el saludar-vos amb una carta especialment quan jo me trobi de retorn a Flandes, on espero arribar la pròxima setmana amb la gracia de Crist. Adeu» (2).

Vives a Jhon Claymond: «Estic avergonyit d'haver deixat transcorre tant de temps sense escriure-us. Però si conseguessiu les dificultats materials que han impedit la realisació del meu desig, segurament me perdonaríeu el meu silenci; encara que no dubto que coneixeu una bona part d'aquestes dificultats perquè s'han manifestat tant a Angleterra com en aquest país. Adeu» (3).

L'exigencia de Fox que els professors fossin estudiants (Fellows) del nostre Col·legi, suscità la interessant qüestió de si Vives va ésser un veritable estudiant (Fellow) del Col·legi de Corpus Christi: Això apareix en el *Register of the University of Oxford* de Boase el qual estableix: «Joan Lluis Vives D. C. L. (Doctor Civilis Legis) suplica ésser incorporat el 10 d'octubre de 1523, Fellow de Corpus Christi, 1517». Aquesta dada és fundada, sens dubte, en Robert Hegge, el qual inclou el nom de Vives en el seu *Catàleg* d'Admissions

(1) *De Conscribendis epistolis* Vivis *opera*. Vol. ii, p. 307.
(2) *Vivis opera*. Vol. vii, p. 204.
(3) Vivis *opera* vol vii, p. 214. També en el *Calendar 7 State Papers*. vol. iii, Part I, n.° 6796, on és datada 1530.

en el Col·legi de Corpus Christi amb la data 15 de Març 1517. El doctor Fowler (1) diu: «Es possible que les inclussions de Vives i de Kratzer que fa Hegger en la primera llista de membres de la Fundació hagi tingut alguna justificació que sia tradicional o documental en les *Acts* del bisbe Fox que no eren conegudes dels últims antiquaris».

No és una objecció insuperable que, basant-se en aquesta hipòtesi, Vives hagi estat declarat com a no resident desde l'any 1517 al 1523. Perquè Edward Wotton fou admès d'una manera semblant pel bisbe Fox mateix (2) l'any 1524 i dispensat de residencia a causa d'un viatge que havía de fer per Italia per a estudiar el grec. De totes maneres no és probable que Vives fou nomenat *Fellow* l'any 1517. Quan recordem que ni Erasme, ni Thomas More el conegueren abans del 1517 i que Vives no havía encara publicat cap treball aquell any, es necessitaríen proves molt concloents per a conduir-nos a creure que Richard Fox conegué En Vives quan aquest era un jove que prometía, abans que Erasme i que More, sense proclamar el fet de manera que pogués esdevenir ben conegut i anotat a Oxford i Londres.

Es curiós saber que fou l'any 1519 que la Universitat

---

(1) *History of Corpus Christi College (Oxford Historical Publications)*, p. 381.

(2) Fox en una carta (2 de gener del 1524) explica que no pot fer a Wotton *Fellow* del Col·legi de Corpus Christi perquè això fóra contrari als estatuts del Col·legi Magdalen, del qual Wotton era *Fellow,* no podent ningú ésser doblement *Fellow;* però li dóna el nom de «socio comparem». En els seus viatges rebé, no obstant, «una certa suma i la mateixa suma del Col·legi d'acord amb els estatuts» Batten: *Lite of Bp. Fox.* p. 121. Edward Wotton l'any 1528 esdevingué el primer dels *«three gardeners»* escollits per Fox mateix, essent els altres escollits per Wolsey com a professors de la Universitat encara que els va permetre viure al Col·legi de Corpus Christi i d'ensenyar en la gran sala d'aquest Col·legi, economitzant els honoraris d'un altre cos de professors.

Edward Wotton no s'ha de confondre amb Nicholas Wotton.

d'Oxford va escriure, remerciant Wolsey per l'oferiment que féu d'invitar per ocupar la càtedra de Retòrica (o Humanitats) «un sabi espanyol» el qual naturalment no era a Oxford en aquest temps. S'ha discutit molt si es tractava o no de Lluís Vives, puix sembla que no apareix cap oferiment a En Vives aquest any, però es digne de tenir-se en compte que aquest és l'any de les primeres relacions d'Erasme amb Claymond, i és al menys possible que Erasme pugui haver sugerit el «sabi espanyol» a Claymond o a Wolsey o a tots dos per a ocupar el lloc que John Clement estava a punt de deixar.

Fox i Wolsey S'ha de compendre clarament que, encara que el bisbe Fox organitzà tres càtedres al Col·legi de Corpus Christi: una d'Humanitats o Retòrica (llatí), un altra de grec, i una tercera de teología, aquestes estaven incorporades a les sis càtedres del cardenal Wolsey que havíen d'ésser de retòrica, medicina, filosofía, matemàtiques, teología i dret civil. Míster P. S. Allen ha soggerit l'idea de fer un estudi de la relació que s'establí entre les càtedres de Wolsey i les del bisbe Fox:

«Sembla deduir-se clarament, com ho suposa Brian Twyne, que les càtedres designades per Fox van quedar en els seus primers temps absorvides dintre de l'esquema més ample de Wolsey. Aquests dos fundadors i benefactors de Oxford estaven allavors en excel·lents relacions, i Fox tenía suficient bona voluntat per a subordinar el seu propi plan a un altre que resultava més beneficiós per a l'Universitat. Sembla, doncs, que en els començos, Fox es cuida de les habitacions i dels locals de classes, Wolsey de les despeses, les quals en el cas de Vives van pujar probablement a 20 lliures esterlines; però sembla que els honoraris van ésser invariablement fixats per Wolsey» (1).

---

(1) P. S. Allen: *The Early Corpus Readerships*, p. 4.

L'ambient general en el qual Vives havía de viure, li era quasi familiar, i no era exclusivament anglès. En línies generals era, sens dubte, semblant al dels Collegis de Lovaina, encara que diferent del del Collegi dels Tres llenguatges, el qual no estava segurament tan ben utillat. En allò referent a l'assistencia a les plegaries de la Capella s'ha de recordar que Vives era un home molt relligiós i havía escrit pregaries que foren després, durant el regnat de la Regina Elisabeth, incloses en un llibre oficial *Book of Private Prayers* (1) reconegut per la Regina mateixa, com a cap que era de l'Esglesia. Per altra part, en allò referent a Sant Agustí, cap home estava més ben disposat que Vives, que havía editat la *Civitas Dei*, a honorar aquest gran sant, com era exigit pel fundador del Collegi. El bisbe Fox descriu així en els estatuts amb metàfores d'un estil antic l'objecte de la seva fundació: «Hem fundat i construit a la Universitat d'Oxford, amb els mitjans que Deu en la seva bondat ens ha concedit, una manera de jardí per a abelles, que hem anomenat Collegi de Corpus Christi on els estudiants, com abelles enginyoses, fabriquen de día i de nit cera en honor de Déu i mel que destilla dolçor en profit d'ells mateixos i de tota la cristianitat. Nosaltres decretem i determinem per la present, que en aquest jardí habitarà per sempre un President que mantindrà la seva autoritat sobre totes les coses, vint estudiants (Fellows), el mateix nombre d'altres estudiants, tres professors que estaràn allí ocupats, cadascú «en el seu ofici i ordre» (2).

Quan en els estatuts es parla dels deures dels Professors

---

(1) Vegis el *Books of Private Prayers* editat pel Rev. C. K. Clay en la Parker Society Publications.

(2) Fox afegeix: «i a més sis servidors de la capella, dels quals dos han d'ésser sacerdots, dos altres seglars i escolans, o al menys iniciats per la primera tensura, i els altres dos choristes.

Públics, Fox continua les seves metàfores de les abelles i les desenrotlla més encara: «Les abelles, diu, no fan mel de totes les flors sense escollir-les, sinó d'aquelles que són les més dolçes i exhalen més bona olor, lo qual es troba després en la mel mateixa i d'aquí que les classes de mel siguin diferents segons les regions, d'acord amb la diversitat de les flors, i ni l'Angleterra ni l'Atica ni Hybla poden produir mel, mentres no apareguin les flors portadores de nèctar. Nosaltres, per tant, hem resolt d'establir en el nostre jardí d'abelles, per sempre, tres hàbils herboristes, per a plantar i sembrar troncs herbes i flors escollides, axís com fruits, que les enginyoses abelles sortint en eixam del gimnasium d'Oxford puguin xuclar i recollir no tant per a servir d'aliment per a élles mateixes, sinó per a produir coses que resultin en profit, gracia i honor del nom anglès i en lloances a Deu el més gran i bo dels éssers. *Dels tres abans esmentats, un ha d'ésser el sembrador i plantador de la llengua llatina i pendrà el nom de Lector o Professor de les Arts d'Humanitat; aquest és l'encarregat de desarrelar la barbarie del nostre jardí, i fer brillar aquella per a que en tot temps germini aquí; i ha de començar aproximadament a les vuit del matí les lliçons públiques en la gran sala del Col·legi, que duraràn una hora o quelcom més i seràn donades tots els dies feiners i en les mitges festes de l'any.* Podràn ésser donades també en qualsevol altre local de la Universitat, si axís sembla bé al President i a la majoría dels set *Fellows* més antics».

Els autors sobre els quals s'han de donar lliçons, són fixats com segueix; Ciceró, Salusti, Valeri, Màxim i Suetoni, com escriptors en prosa, i a més Plini i Quintilià. Entre els poetes han d'ésser estudiats: Virgili, Ovidi, Lucà, Horaci, Persius, Juvenal, Terenci o Plauto. En adició en aquests es tractaràn «per tots els habitants de la casa o per alguns priva-

dament» Laurentius Valla, Aulus Gellius o Politian. Tals eren els autors nomenats explícitament per a ésser tractats pel «Sembrador i Plantador de la llengua llatina» i és interessant comparar amb aquesta la llista d'autors, dels quals se sab que Vives va tractar a Lovaina. Sabem de què tractava Vives (1) a Lovaina al matí i a la tarda tant a la classe pública com a casa seva, situada al carrer de Diest: al matí en el Halles (2) tractava la historia natural de Plini, i després de dinar, a casa seva les Geòrgiques de Virgili, i l'any 1522 donava una tercera classe sobre Pomponi Mela. Aquests detalls són donats per M. Paquot (3), en els quals M. Namèche afegeix treient-ho de certs escrits d'En Vives, que probablement donà lliçons sobre les *Lleis* i l'*Edat Antiga* de Ciceró i el llibre quart de *Rhetoricorum ad Herennium,* i sobre el *Convivia* de Philelphus. Veiem doncs que Virgili, Ciceró i Philelphus es trobaren en les dues llistes i que la continuitat de les lliçons de Vives no's trencà al traslladar-se de Lovaina a Oxford, especialment si tenim en compte que les lliçons es donaven en llatí. La gran experiencia del bisbe Fox en el seu país i a l'estranger donà una amplitut de mires en la disposició del Col·legi de Corpus Christi, molt notable en el temps en que vivía. El bisbe Fox, pel seu gran honor, es determinà tant com fos possible, a assegurar-se per les càtedres els homes més eminents, qualsevulla que fos la seva nacionalitat. Encara que estigués desitjós, com molts fundadors, de veure convertir-se els estudiants del Col·legi en professors, capaços d'encarregar-se dintre del Col·legi mateix de

(1) Vegis A. J. Namèche: *La vie et les écrits de J. L. Vives,* p. 22.

(2) El Senyor Pin i Soler parla del paral·lel que pot establir-se entre el vell Halles-de-Drap a Lovaina que esdevingué el setge de l'Universitat i la Llotja dels Mercaders de Valencia, un dels seus més remarcables edificis.

(3) *Mémoire pour servir l'histoire littéraire des dix sept Provinces des Pays-bas,* vol. i, p. 117.

les altres ensenyances, no obstant decretà que «si es troba que un estranger és més instruit i més apte que un dels *Fellow* del nostre Col·legi que aspiri a ésser escollit i que el seu caràcter no denoti res en contra d'ell, el preferirem per a ocupar una càtedra pública, *per sobre tots els Fellows i professors del nostre Col·legi*». S'ha de dir que Fox especificava que seríen elegibles els naturals «d'Angleterra, Grecia o Italia més enllà del Po». Encara que anomena els països més estimables, no exclou per això tots els altres; perquè apareix que ell mateix invità Nicholas Kratzer el matemàtic tan hàbil en la construcció de rellotges de Sol, el retrat del qual pintà Holbein l'any 1528, per a esdevenir un dels primers *Fellows* en 1517; i «Kratzer era un alemany nascut a Munic i deixeble de les Universitats de Colonia i Wittenburg». Fox no sols era internacional en el seu amor al saber, era a més magnànim per als estrangers, així com per als professors anglesos. «Si es troben estrangers que es dintingeixen pels seus coneixements de literatura grega i llatina, però que no volen ensenyar-les per no estar conformes amb els honoraris i condicions que ofereix el Col·legi, el President i els electors estàn autoritzats per augmentar les dotacions d'aquestos professor distingits prenent els cabals dels bens del Col·legi; i això de manera que cap d'ells pugui percebre més de deu marcs o el més deu lliures ultra pels honoraris i emoluments que li pertocaríen per les seves ensenyances durant un any si fos considerat com un *Fellow*.» Aquest passatge dificulta el poder fixar exactament els honoraris que devía rebre Vives, però sembla probable que el de 20 lliures que rebía com a professor de Wolsey, tingués com a suplement a Corpus Christi el disposar d'allotjament gratuit. No obstant si, com afirmen alguns escriptors (sense però citar dades convincents) Vives va ésser un veritable *Fellow* del Col·legi,

escollit probablement per Fox l'any 1517, allavors no cap dubte que va rebre també honoraris del Col·legi mateix. El fet que Vives visqués tant sols una part de l'any a Anglaterra i d'aquesta part un curt período a Oxford, fa suposar que no és probable que es trobés en allò referent als honoraris sobre el mateix peu que els altres *Fellows*.

La relació que hem fet dels propòsits i objectes del fundador del Col·legi de Corpus Christi, i el coneixement de les lleis i regles del Col·legi, mostren que Vives fou especialment afortunat a l'ésser designat per ocupar aquell lloc. Si els esdeveniments polítics que es desenrotllaren més tard, no l'haguessin envoltat de tal manera de dificultats, que li feren impossible la seva residencia a Angleterra, sería difícil imaginar un lloc més adequat per al seu esperit i on la atmòsfera intel·lectual fos més agradable. Efectivament és probable que era més íntima la relació, hi havía més de comú entre la vella associació intel·lectual amb Lovaina i la nova vida al Col·legi de Corpus Christi, que la que existía entre Lovaina i altres ciutats de Flandes, i certament més que la que existía entre el Col·legi de les Tres Llengües i qualsevol altre Col·legi de Lovaina.

La primera carta d'Erasme a Claymond, primer President del Col·legi de Corpus Christi, ha estat esmentada (1). En ella diu després de lloar molt altament en Wolsey. «La saviesa de Richard, bisbe de Winchester no s'havía manifestat amb proves tan concloents com amb la dotació i erecció a les seves costes (2) d'un magnífic Col·legi per a les tres

(1) Vegi's P. S. Allen: *Opus Epistolarum Des Erasmi*. Vol. iii, p. 620. La data és Louanii quinto calen. Julias Anno M.D.XIX.

(2) Això no és del tot exacte. Hugh Oldham va contribuir «amb no menys de 6000 marcs a l'edificació del Col·legi» (G. R. M. Ward: *Statutes of Corpus Christi College Oxford*, p. XIV. Aquest llibre ha estat molt útil pel coneixement del Col·legi de Corpus Christi.

principals llengües (1) i per l'estudi dels escriptors antics. Puix per quines vies es pot prestar una millor ajuda en els humans afers o crear-se un nom que es perpetúi en la memoria dels homes?.... Rodes és famosa pels seus enormes colosses, Caria per les seves tombes i mausoleus, Memfis per les seves piràmides.....; però tinc el presentiment que el vostre Col·legi, com un temple consagrat a l'estudi de la més bella literatura, serà considerat per tot el món com el principal ornament de l'Angleterra, i que l'espectacle de la seva biblioteca de les tres llengües, en la qual no mancarà cap bon autor, portarà els homes a Oxford, així com abans se sentíen atrets per les moltes meravelles de Roma».

(1) Erasme estava equivocat al suposar que el Col·legi de Corpus Christi d'Oxford havía estat fundat per a l'ensenyança de les tres llengües, el llatí, el grec i l'hebreu. En ell no hi havía sinó una càtedra de llatí, una altra de grec i una tercera on s'ensenyava teología.

V

ELS PREDECESSORS DE VIVES A OXFORD, CLEMENT I LUPSET

Recordarem ara els predecessors de Vives en la càtedra de Humanitats o Retòrica en el Col·legi de Corpus Christi. De Joan Clement ja n'hem parlat.

Lupset i Vives

Thomas Lupset, 1488?-1530, que es deia a si mateix «londonès» com John Clement, era un alumne del St. Paul's School (Londres), la fundació de John Colet, Degà de St. Paul. Lupset era indubtablement un protegit de Colet i va ésser col·locat en la seva propia escola sota la direcció de William Lily i John Rightwise. Colet deixà a Lupset en el seu testament «tots aquells llibres impresos que pogués necessitar pels seus estudis». En 1515, a l'edat de 17 anys, Lupset fou nomenat secretari de Richard Pace, ambaixador anglès a Venecia.

Es poden esmentar aquí els fets següents que relacionen Lupset amb Erasme.

El mes de juliol de l'any 1512, en una carta escrita a Cambridge al Degà Colet, diu Erasme: «He terminat l'edició del text del Nou Testament, i estic començant Sant Jeroni. Ara que he completat la meva feina, els meus pensaments volen cap a vós. El teu (i veritablement teu) Thomas Lupset

em presta un gran servei i em procura una gran alegría perquè m'acompanya cada dia i m'ajuda a corregir el text. Compenso el treball que fa per mi treballant per a ell». En el mes de novembre del mateix any, Erasme escriu a Sir Thomas More: «Lupset es considera com a nascut de nou i salvat de la perdició degut a la vostra ajuda. Els mestres fan tots els possibles per a fer retrocedir aquest jove i fer-lo caure en el seu antic treball fatigós com un càstig, perquè els primers dies abandonà els seus llibres sofístics i comprà llibres grecs. Quan es presenti una ocasió, no estalvieu cap esforç per a fer quelcom per a ell. Res no és tan agradable i amable com el seu caràcter» (1). En una carta de Thomas More a Erasme (Londres 15 de desembre del 1516) diu: «Lupset m'ha tornat alguns llibres vostres que havía guardat durant algún temps. Entre ells es troba el Genius de Julius (Julius Exclusus) i dues Declamacions, una referent a l'educació dels nois des de la infancia i un altra per a servir de consol. Tots estàn en vostre poder, però únicament els primers esborradors i no del tot complets. Exceptats aquests ell nega solemnement que tingui cap dels vostres escrits que necessiteu» (2).

Després de la mort del Degà Colet, el 16 de setembre del 1519, Erasme va escriure a Lupset referint-se a Colet: «No he tingut mai amb ell una conversa lliure o familiar, però sempre vaig separar-me'n amb l'impressió d'haver millorat quelcom o almenys d'ésser menys dolent... Deveu, Lupset meu, esforçar-vos per assemblar-vos tot el possible al vostre gran mestre, en la familiaritat del qual heu viscut tants anys, tant en la seva erudició com en la seva pietat».

---

(1) F. M. Nichols: *Letters of Erasmus,* traduides a l'anglès ii, p. 76-7.
(2) Ibid. Vol. ii, p. 447.

Erasme volía escriure la vida de Colet i va recórrer a Lupset en cerca de detalls. Erasme va escriure aquesta vida i, per desgracia per a les següents generacions, és massa curta, defecte que Erasme atribuía a Lupset per no haver-li proporcionat més detalls. El biògraf anglès d'Erasme (1) diu que Erasme considerava Thomas Lupset com l'home més digne de respecte d'Angleterra per les seves qualitats excepcionals i afegeix: «Sembla que Lupset s'havía donat per complet a la teología, però essent millor aconsellat per Erasme deixà les rutines de les escoles pels estudis més refinats que estaven en voga». L'any 1520 Lupset succeí a Clement com a professor de Retòrica i fou allotjat en el Col·legi de Corpus Christi (2). Es cita que aquest any va donar lliçons sobre les *Philippiae* de Ciceró i també sobre la traducció llatina de Proclus, feta per Thomas Linacre. Es considera que Lupset ocupava al mateix temps la càtedra de Retòrica de Fox i la càtedra de grec (3) de Wolsey, la última de les quals li fou concedida immediatament després del 1521, quan prengué el grau de M. A. a Oxford. Però sembla més probable que fou professor de Retòrica de Wolsey i visqués en el Col·legi de Corpus Christi de Fox, canviant de vegades les seves lliçons d'autors llatins per a fer referencia a autors grecs. Lupset fou un gran auxiliar pels professors de la seva edat, corretgint els seus treballs. Es diu que va ajudar Thomas Linacre en la correcció de proves de la seva traducció llatina del text grec de *Sanitate Tuenda* de Galen, i que va revisar les de la *Utopia* de Thomas More.

En abandonar Oxford, i després de viatjar per Italia, es

(1) Samuel Knight: *Life of Erasmus*, p. 216.
(2) Vegis P. S. Allen: *Early Corpus Readerships*.
(3) C. H. i T. Cooper: *Athenae Cantabrigienses*. Vol. i, p. 40.

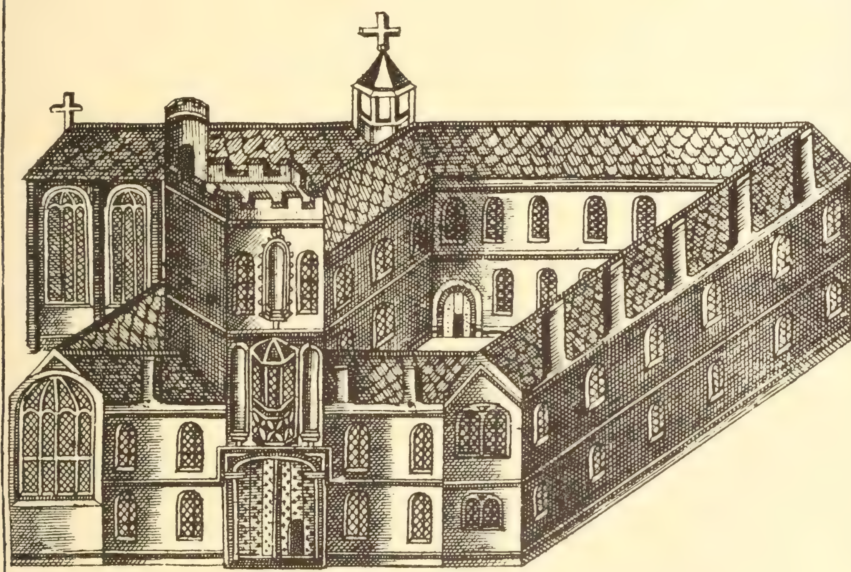
féu tutor o mestre de diferents joves, entre els quals d'un que portava el nom cristià de Edmond, però el seu nom de familia és desconegut. Lupset li dedicà l'any 1529 les seves *Exhortation to Young Men,* un preciós llibre del Renaixement, poc conegut, escrit en anglès (1). Lupset vivía amb el cardenal Wolsey a la casa de More (en el Hertfordshire) «un lloc del meu lord Cardenal» quan va escriure aquest llibre: «Estic, diu esperant el meu lord Cardenal, la hora del qual haig de observar per a estar a la seva disposició... Estic molt satisfet amb la contemplació d'aquests alegres anhels que respiren fins les parets. Vull tornar en mi i parlar amb vós» (això és, amb un dels seus deixebles).

La cita següent, presa de les *Exhortation to Young Men* mostrarà l'esperit comú que existía entre Lupset i Vives:

«He après durant llarg temps, que el mestre mai ofèn tant els seus deixebles que quan vol mostrar amb una excessiva protecció o amb una excessiva indulgencia l'amor que els diu. Penso que amb mi no us va mancar la protecció, però vaig ésser en canvi poc indulgent».

Edmond no és ja un alumne: ell és no obstant l'amic de Lupset. I si l'autor té un amic, diu, «Jo considero just que tot el d'ell és meu sense excepció. De manera que en cada cas prenc com si es tractés d'una cosa meva tot allò que correspòn al meu amic.

(1) A l'època en que el va escriure, Lupset era un dels hostes del Cardenal Wolsey. Les seves idees sobre les relacions entre mestres i deixebles són les mateixes de Vives, i això sol ens permet compendre com l'esperit del Col·legi de Corpus Christi, que posseía mestres com Lupset, havia d'influir sobre Vives que continúa la tradició amb no menys afectuoses relacions amb els seus deixebles que Lupset i amb més experiencia. Lupset tenía 21 anys quan esdevingué Professor del Col·legi de Corpus Christi, i 25 quan deixà el lloc a Vives, el qual tenía sis anys més.

El Col·legi de Corpus Christi d'Oxford. Gravat de Beerblocke que es troba en l'obra de Thomas Hearne: «Collegiorum scholarumque». Publicarum Academiae oxoniensis Topographica Delineatio. Thomam Nelum (1566). Oxford, 1713.

Hi ha autors que recomanen per a seguir una vida bona i honrada tot el vell i nou. No és, no obstant, «la lectura de molts llibres allò que augmenta els coneixements i el judici, perquè la major part dels que ho llegeixen tot indiferentment, confonen el seu enginy i memoria sense treure profit de la lectura». Els que no saben còm han d'escollir les seves lectures, perden molt temps.

Recorda de tant en tant que la cura de l'ànima és la primera cosa i requereix per a mantenir-se del temor i de l'Amor de Déu. Per tant, estudía el Nou Testament i accepta les exposicions dels Sants Doctors. No canvíis en cap punt la teva fe, i mantén-te en allò que l'esglesia t'ha ensenyat. Cerca per sobre totes les coses el regne del cel i totes les altres et seràn donades per demés. Procura tenir sempre prop teu els comentaris de Crisòstom i Jeroni. Quan te sobri temps, llegeix l'Etica d'Aristòteles, exposada per algún expert filòsof o en els comentaris de Futtiratius. Familiaritza't amb Plató, especial ment amb l'obra de *Re Publica*. Llegeix les obres de Ciceró que es titulen de *Officiis*, de *Senectute*, de *Fato*, de *Finibus*, de *Achademicis Questio*. Llegeix especialment amb anhel les obres de Sèneca, en les quals apendràs tota la virtut que un home pot ensenyar-te.

Aquests llibres poden aixecar un home del fang d'aquesta terra i col·locar-lo en un puig d'alta contemplació, i des del qual mirarà cap avall i menyspreará les vanitats de que són posseits els homes folls. Si hem d'afegir algún altre llibre als esmentats, que sigui aquest el *Enchiridion* d'Erasme.

En segón lloc ten cura del teu cos, allibera'l de l'aire viciat, i fuig de la golafrería. Dejuna tant per devoció com per higiene, i dorm més aviat poc que massa.

Exercita't continuament; no deixis que el sol s'alci abans que tu. Aparta la peresa; sigues temperant.

En tercer lloc, ten cura dels teus béns mondans. Recorda sempre la seua naturalesa tranzitoria. La salut pot fugir del cos; la desgracia pot despullar el ric de les seves riqueses. Però els béns de l'esperit són «béns assegurats», no poden ser-nos arrebassats sinó per nosaltres mateixos «amb el nostre consentiment».

Va ésser doncs d'aquest grup d'Oxford que Vives formà part, ple d'il·lusions respecte l'objecte que perseguíen amb l'estudi dels autors clàssics. Lupset, diu:

«I creu-me una cosa, i és que després de llegir aquestes obres antigues i substancials, posseiràs una perfecció de coneixement, sentiràs formar-se un *cert judici* que no et permetràn mai més delitar-te en les vulgars i vanes intencions que els homes d'avui dia escriuen, perjudicant amb elles tot ordre; perquè la major part dels homes que llegeixen aquestes obres pertorbadores són mancats de judici per a discernir una pesada sentencia d'una frase lleugera, *el qual judici no pot ésser adquirit, sinó per un llarg exercici de la nostra intel·ligencia amb els millors escriptors*.

L'esperit que animava Lupset i els seus amics d'Oxford, era precisament el de Vives, com ho demostrà uns quants anys abans, amb grans riscos personals, quan es va llançar contra el batalló dels dialèctics amb el seu *In Pseudo-Dialecticos,* fins arribar a viure en aquesta atmòsfera serena, i quan va anar a Oxford on se trobaven homes com Lupset, no es considerava a un país estranger, sinó a la veritable llar del seu intel·lecte i de la seva ànima.

Aquesta relació porta a la memoria la intimitat dels llaços que uníen el sucessor de Lupset, Lluís Vives, i Erasme. Vives va sentir parlar probablement a Erasme com va sentir parlar tants altres que van esdevenir els seus amics a Angle-

terra, d'aquest jove extraordinari i que tant prometía com era Thomas Lupset (1).

No obstant la tradició (2) transmet encertadament o no, el fet que Lupset i Vives foren professors al mateix temps del Col·legi de Corpus Christi i que Vives superà de tal manera Lupset, que aquest últim abandonà Oxford i l'Angleterra i anà a trobar Reginald Pole a Padua.

L'estudiós anglès, Dr. J. H. Lupton, que va escriure l'any 1887 la principal vida de Colet, cità del de *Tradendis Disciplinis* de Vives el passatge en que aquest protesta contra el sistema establert en algunes Universitats de «tenir dos professors que ensenyaven la mateixa materia a la mateixa hora. Aquests professors, afegeix Vives, eren anomenats *concurrents* i diu que això es convertía amb freqüencia en un veritable *concursus,* en el qual els professors s'atacaven com dos actors rivals en un escenari». No posseim *cap prova* d'un tal conflicte entre Lupset i Vives. Per allò que coneixem dels caràcters d'aquests dos professors una situació semblant resulta poc creible. A més Lupset va abandonar l'Angleterra, probablement abans que Vives arribés a Oxford.

---

(1) Morí l'any 1530 als 32 anys aproximadament.

(2) Paulus Giovius diu: (parlant de Thomas Lupset) Sed Ludovico Vivi, homine hispano, difficiliori prope emulatione eius Scholam excipient in Italiam optimorum ingeniorum parentum transcendit, ac Reginaldo Polo Regio sanguine illustri, quem per id tempus Rex Henricus Octavus studiorum causa Patavium miserat, adjunxit; ubi annis aliquot per omnia disciplinarum genera evagatus, mox in patriam reversus, auream illam Chrysostomi eloquentiam praecipue admiratus, in sacrum literarum arce constitit. *Vitae Illustrium Virorum.* Basilea 1578. Segona part, p. 40.

VI

VIVES AL COL·LEGI DE CORPUS CHRISTI D'OXFORD

Els professors de Wolsey

Lluís Vives va anar a Oxford invitat pel Cardenal Wolsey; va anar, com hem vist com un dels sis Professors que Fides (1), el biògraf de Wolsey, ens conta que instal·là a Oxford (2). No s'ha posat en clar quantes de les sis càtedres foren concedides a la vegada. Com sabem, John Clement fou el primer professor de Retòrica o Humanitats, al qual seguí Lupset (29 de març del 1520) i Lluís Vives l'any 1523. El primer dels professors de Wolsey en Dret Canònic va ésser el Dr. Briss (3); en Teología, Thomas Brinknell; en Medicina, Thomas Musgrave, que començà l'any 1522; en Matemàtiques, Nicholas Kratzer. L'últim esmentat era un alemany de Munich, conegut com astrònom reial del Rei Enric VIII. Vives s'interessava molt per les matemàtiques (4) però, encara que cita el seu compatriota, Juan Población, mai menta el seu col·lega d'Oxford Kratzer, que era conegut d'Erasme. No obstant Kratzer era un home notable, considerat com

---

(1) *Life of Wolsey*, p. 211.

(2) L'any 1518.

(3) P. S. Allen: *Early Corpus Readerships*, p. 3.

(4) Vegi's *De Tradendis Disciplinis*. Llibre IV, capítol 5. *Opera* VI, p. 369 i següents.

Fellow per Fox l'any 1517. Un dels seus famosos rellotges de sol, pot ésser fabricat mentre Vives es trobava al Col·legi de Corpus Christi, abans instal·lat en el jardí del Col·legi, i un altre al pati de l'esglesia de S. Mary, devíen haver cridat fortament la atenció quan foren exposats per primera vegada; avui no'n queda cap. Kratzer havía estudiat a Colonia i Wittemburg; freqüentava la cort d'Enric VIII i el seu retrat va ésser pintat per Holbein l'any 1528.

El bisbe Fox

Es notable que no apareguin ni en les cartes ni en les obres de Vives referencies del bisbe Fox. Hem vist com apreciava Erasme el bisbe Fox i la seva fundació de Corpus Christi «que devía atraure homes a Oxford com Roma abans els va atraure amb les seves meravelles». A pesar d'ésser Vives professor de l'Universitat, allotjat al mateix Col·legi de Corpus Christi, tot i havent estat Fox un ministre d'Anglaterra durant un quart de segle, Director del Col·legi de Cambridge (Pembroke) durant deu anys, i Conseller de l'Universitat a la època en que Erasme residía a Cambridge, Vives no parla ni dóna cap noticia de Fox. Això és tant més sorprendent per haver Fox quedat completament orb després d'haver fundat el Col·legi, i aquesta desgracia li ocorregué (1) probablement l'any 1521, quan Vives podía haver

(1) En E. C. Batten: *Life of Bishop Richard Fox,* p. 112, veiem els efectes de la ceguera de Fox sobre John Twyne; sabem demés que la simpatía que Vives experimentava per l'orb era molt intensa, probablement pel gran nombre d'orbs que havía vist a Valencia. En el seu important llibre *De Subventione Pauperum,* publicat l'any 1526, Vives tracta especialment dels problemes referents a allò que s'hauría de fer per als orbs pobres. Les seves observacions demostren un gran esperit filantròpic i el resultat de profundes reflexions. També s'ha de recordar que Vives és un dels primers educadors que comprenen la importancia psicològica i pedagògica de l'educació dels desamparats.

Vives diu sobre el problema dels orbs: «Jo no permetría que els orbs

vist sovint el bisbe conduit al pati o en altre lloc cap als magnífics edificis que no va poder contemplar sinó durant poc temps, éssent sens dubte allavors la figura més patètica de la vida pública d'Angleterra, a l'època en que Vives arribà a Oxford. Es cert que Fox habitava ordinariament a Winchester la sèu del seu bisbat, però devía anar de tant en tant a Oxford, i de totes maneres el seu nom i la seva influencia devíen deixar-se sentir constantement al Col·legi (1).

Des del moment que Wolsey fou el benefactor de l'Universitat, i el que pagà els honoraris als professors, és possible que Vives es considerés més deudor d'aquest que de Fox. De totes maneres manifestà per Wolsey la gratitut i reconeixement que podíem esperar que repartiría entre

---

esdevinguessin peresosos i sedentaris, ni tampoc que es convertissin en uns vagabonds, puix existeixen moltes ocupacions per a ells. Deixem que els que tenen aptituts per a treballs literaris es dediquin a l'estudi; nosaltres veiem orbs que fan progressos increibles. Deixem que altres es dediquin a la música, al cant, a tocar el llaut o la flauta. Deixem que altres facin girar el torn o la roda de filar, o es dediquin a apretar les premses o manejar el bufador en els tallers o construir capsetes, cistells, o paneres per al pa Deixem que els orbs filin i teixeixin. L'única cosa de que hem de fugir és de l'horror al treball. No és per defecte del seu cos, sinó per peresa del seu esperit que diuen que no saben fer res (*). Vegi's *de Anima* (1538 ed.) p. 30.

Quant a l'aspecte psicològic Vives diu: «quan la naturalesa ha produit la mancança d'un sentit és increible amb quina diligencia procura una compensació, o bé enrobustint un altre sentit o bé augmentant la percepció interna (in cognitione interna); així és per exemple que els orbs i sords tenen el tacte més fi, una memoria més fedel i una intel·ligencia més afinada. En això s'ha d'afegir la necessitat en què es troben la qual desperta molt l'intel·ligencia. *De Anima* (1538 ed.) p. 30.

(*) *De Subventione Pauperum. Vivis Opera* IV, p. 474.

(1) Devía existir una completa conformitat d'opinió entre Vives i el bisbe Fox en allò que era referent a la qüestió de la reina Catalina d'Aragó. L'any 1527 el rei Enric demanà a Fox «de preguntar i d'examinar amb objecte de procurar-se proves» en contra de la Regina Catalina, a la qual cosa diuen els seus biògrafs: «res no podía ésser més repulsiu per a Fox». Batten. p. 122.

aquest gran prelat i Fox. Aquesta actitut és sens dubte deguda a Wolsey, directament interessat en qüestions literaries, perquè Vives es devía abstenir de les discussions literaries amb Fox, quan aquest quedà orb, per motius de delicadesa i consideració.

En l'apèndix es trobarà una llista dels *Fellows* del Col·legi de Corpus Christi des de l'època de les primeres inscripcions de *Fellows* feta pel bisbe Fox l'any 1517 fins el 1528, època en que Vives abandona l'Angleterra. Podem suposar que Vives conegué fins a cert punt tots aquests homes, almenys fins a l'any 1525. L'exigencia de fer tota conversa en llatí facilità les relacions entre un estranger i els *Fellows* anglesos, més del que podríem esperar en generacions posteriors en que el llatí esdevenía més rar. Les dades que posseim sobre les relacions de Vives amb el seus *confrères* al Col·legi de Corpus Christi, no són molt nombroses. El president nomenat en la escriptura del 1.er de març del 1517 fou John Claymond, el qual sabem que visqué en excel·lents relacions amb Vives. Per altra part, el Vicepresident nomenat el 22 de juny del 1517, fou Robert Morwent, les relacions del qual amb Vives desconeixem del tot.

La visita de Vives projectada per la tardor de 1522.

Com hem vist, el 15 d'agost del 1522 Vives escriví a Erasme: «El mes entrant penso anar a Angleterra, encara que la meva intenció és de no quedar-me allí més de tres o quatre mesos». Però el 12 d'octubre del mateix any, envià la seva famosa carta al Papa Adrià VI, i després escrigué la seva dedicatoria del *de Institutione Feminæ Christianæ* i el seu *Sapiens,* i en cap d'aquests escrits apareix una al·lusió a la seva visita a Angleterra. Sense poder obtenir una completa evidencia, havem de concloure que la projectada visita de Vives a Angleterra per la tardor del 1522 no es realitzà.

Vives va a Angleterra.

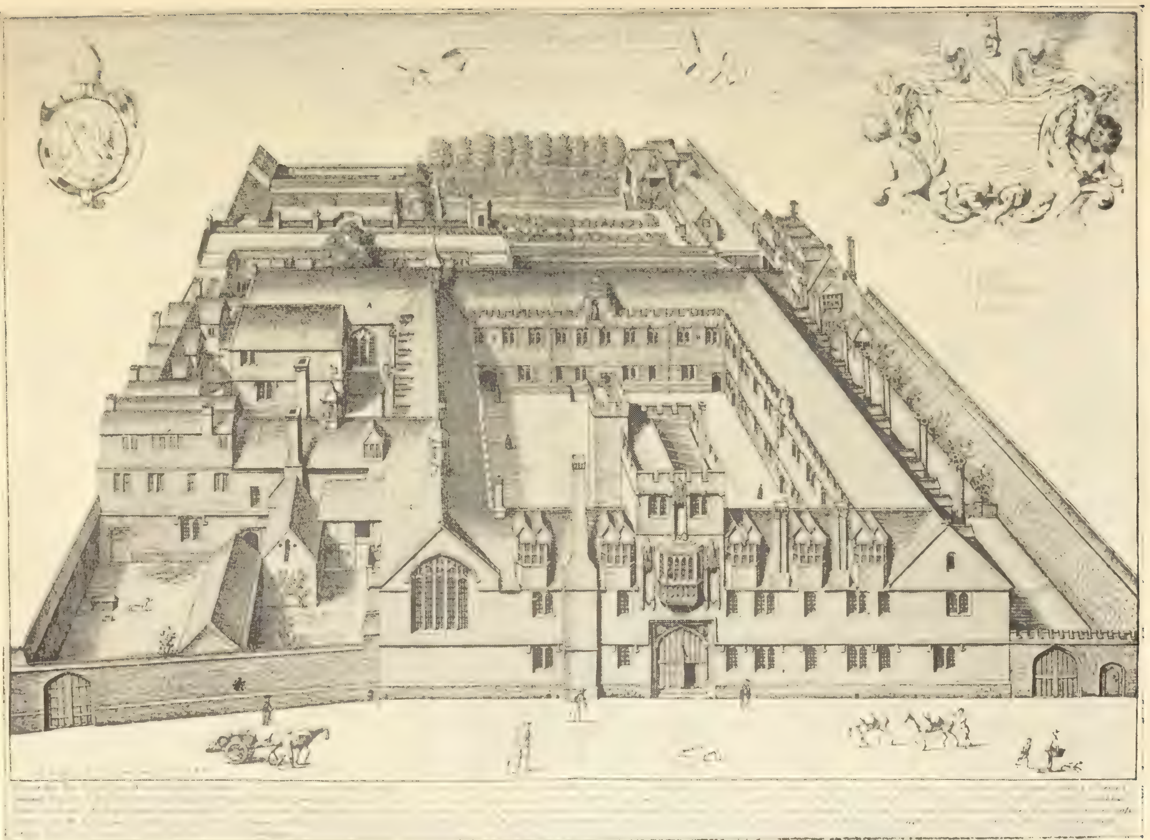
Com hem esmentat, Vives anuncià a Erasme en una carta datada a Bruges el 15 de maig del 1523, que dintre de pocs dies se'n va a Espanya passant per l'Angleterra. Resulta evident que Vives no tenía cap seguretat d'obtenir un treball permanent a Angleterra (1). Aparentment ell esperava sortir d'aquest país, animat per l'idea de millorar la seva posició a Espanya. Sembla probable que a l'anar a Angleterra visità primerament Londres i la Cort, i que després, havent trobat a Wolsey, aquest l'envià a Oxford com a un dels seus professors a l'Universitat.

Vives a Oxford.

En el mes de setembre del 1523, escriví sobre la cordial rebuda que li van fer a l'Universitat. El 10 d'octubre fou incorporat com a Doctor en Lleis. Els informes que tenim de Vives a Oxford, són molt variats. Anthony Wood, l'historiador d'Oxford, diu que a la tardor del 1523 Vives donà dues conferencies universitaries, una sobre humanitats i un altra sobre legislació (2). En substancia tots els informes concorden en això: que Vives donà lliçons d'humanitats o retòrica. Es possible que donés una lliçó de legislació quan prengué el títol de Doctor en lleis, però és segur que en

(1) La carta es refereix principalment a les contestacions que dóna a allò que Erasme remarca sobre la «reputació» de Vives. Vives conta a Erasme: «No m'afligeix el fet de no obtenir una gloria que no mereixo. He obtingut una reputació més gran que els meus mèrits i moltes vegades m'admiro de veure'm considerat (fora de tota mida). Espero publicar tant aviat com pugui un llibre que he estat escrivint últimament per la regina Catalina d'Angleterra». Sabem que s'havíen venut a Espanya 30 copies del seu Agustí i 40 copies dels seus *Somnium*. Demana a Erasme si Frobe vol pendre alguns dels seus recents escrits curts però «no en perjudici seu». Parla de la captura de Rodes pels turcs i de la malaltía de Budaeus. Per últim reconeix que com a professor i escriptor està «en l'últim graó de la plebs» quan pensa en el «Senat» d'homes de lletres i prega a Crist que les coses li siguin favorables a Angleterra» L'*Opera* VII, p. 75, dóna tot el contingut de la carta.

(2) *Athenae-Oxonienses* 3.ª ed (1813) vol. i, col. 142.

El Col·legi de Corpus Christi d'Oxford. Gravat pres de l'obra: *Oxonia Illustrata* (1675) de D. Loggan. Es creu que l'habitació de Vives es trobava en el pis alt en l'angle de la dreta, més lluny de l'entrada, com pot hom veure en el gravat. (Compareu aquesta vista amb la de Beerblocke, pàg. 72-73).

aquesta època Vives no ocupà cap càtedra permanent de lleis (1). El fet d'haver obtingut un grau en lleis, i de tenir un gran i ben conegut interès per a l'estudi d'aqueixes (2) pot haver originat la tradició segons la qual ensenyà lleis a Oxford. Mr. Bass Mullinger, l'historiador de l'Universitat de Cambridge, discutint la introducció de les opinions d'Alciat sobre legislació, diu: «No és improbable que el fet que s'acceptessin els mètodes d'Alciat, fou ajudat per les lliçons i escrits de Lluís Vives, *el qual havía estudiat lleis a Lovaina i després les ensenyà a Oxford*» (3). No existeix cap prova que Vives hagués estudiat lleis a Lovaina. Vives adquirí els seus primers coneixements de les lleis, del seu avi matern Enric March en la seva joventut a Valencia, i conservà durant tota la seva vida un interès per la legislació. El cert és que com diu Mr. Mullinger «ell va exposar amb el seu habitual vigor els defectes que's troben en l'exposició de les lleis civils (4). Podía haver afegit que en el *De Tradendis Disciplinis* Vives parla d'Alciat com d'un dels seus contemporanis que «ja és gran o serà aviat considerat com a tal» (5) i dedica (en el

Vives i Alciat

(1) Fiddes *(Life of Wolsey,* p. 212) indica que el mateix Wood diu que no hi ha cap noticia d'aquestes «lliçons fins després de la fundació del Collegi del Cardenal» l'any 1528. Per tant, si Vives ensenyà lleis, fou en alguna conferencia ocasional, com queda indicat.

(2) Vives havía escrit els *Aedes Legum* l'any 1519. Aquesta obra fou coneguda a Angleterra almenys per Thomas More. En el mateix any, en la mateixa carta en la qual More expressà la gran admiració que li produiren els llibres de Vives, demana a Erasme que formuli la seva crítica de Vives, la qual cosa no li podría ésser agradable venint d'un estranger, això és perquè en els *Aedes Legum* i en els *Somnium* «es troben coses massa abstruses per a poder ésser discutides fora d'uns quants estudiosos». More suggereix que hi hauría d'haver notes marginals i explicacions.

(3) J. B. Mullinger: University of Cambridge, ii, p. 126.

(4) Vegis: *De Causis Corruptorum Artium* de Vives. Llibre vii.

(5) Llibre iii, cap 9.

llibre V) un capítol a l'« estudi de les lleis ». Però el *De Disciplinis* no fou publicat fins l'any 1531, i no s'hi troba cap indicació d'haver Vives ensenyat lleis a Oxford.

Tampoc existeix cap fonament per afirmar que Vives ensenyà teología a Oxford (1). «El primer que ensenyà teología fou Lluís Vives, un espanyol, el tercer *Fellow* d'aquest Col·legi, col·locat allí pel fundador. Es trobaren presents en aquestes conferencies, no sols el fundador mateix amb quasi tots els acadèmics, sinó també el Rei, la Regina i la Cort, amb gran contentament i admiració, per a escoltar el seu primer discurs en el *hall* del Col·legi». Com que no existeix cap prova contemporania que serveixi de base a aquesta afirmació hem de mirar-la com a dubtosa, encara que confirma la impressió general segons la qual Vives era altament apreciat. El primer professor universitari de teología a la fundació de Wolsey fou Brinknell (2), i si es donava alguna ensenyança d'aquesta materia pels estudiants al Col·legi de Corpus Christi, és probable que fossin donades per Robert Morwent, el Vicepresident, fins que fos escollit un professor permanent. Fox estableix en els seus estatuts que «el tercer jardiner (els altres dos eren els professors de Humanitats, això és, llatí, i el professor de grec i literatura grega) al qui han d'obeir, esperar i servir els altres jardiners, serà el professor de Teología, un estudi en el qual hem donat sempre una importancia tal que hem construit quasi exclusivament per a ell aquest rusc» (3). No és probable que Vives, que no havía rebut les sagrades ordres, fos invitat a ensenyar teología, quan Fox havía declarat que aquesta càtedra era la més

Vives no va ocupar la càtedra de teología

(1) Aquesta opinió consta en la *City of Oxford* d'Anthony Wood (Ed. A. Clarke) L. p. 541.

(2) Fiddes; *Life of Wolsey*, p. 212.

(3) Statutes of Corpus Christi Coll. (ed. G. R. M. Ward, p. 103).

important de les tres, i apareix menys probable encara que aquesta càtedra fos traspasada al professor d'Humanitats, el qual, segons la opinió pública, amb els estudis clàsics i per absencia del professor de grec, tenía ja una càrrega prou pesada a la qual havía d'atendre en les dues fundacions i la del Cardenal Wolsey i la del bisbe Fox (1).

La carta de Vives a Wolsey

La càtedra d'Humanitats era una càrrega que Vives trobava prou pesada. El 15 de desembre del 1523 envià al Cardenal Wolsey una traducció llatina que havía fet de l'*Areopagítica* grega i el *Nicocles* d'Isòcrates, i escriví una *epístula nuncupatoria* (2) que també envià a Oxford. Li prega «d'interpretar aquestes poques pàgines com un senyal que el meu cor no oblida tants beneficis com ha rebut» i li demana de rebre aquesta oferta com un indici que vol algún dia preparar per a Wolsey «un treball adequat del meu propi pensament». La raó que Vives dóna per a no fer-ho allavors és que es troba tan carregat de treball i atencions, especialment per les seves «lliçons públiques a Oxford, que m'haveu imposat» *(et potissimum publice Oxoniae professione quam mihi imposuisti*) que «m'és impossible compondre res per a vós ni produir una obra llarga sobre cap tema». Després de pregar a Wolsey que faci algunes observacions sobre l'estil de la traducció llatína d'Isòcrates, Vives els saluda «com un client al seu patró» i desitja que Crist beneeixi Wolsey perquè «els seus pensaments i obres són útils i pures pel món cristià».

L'agraïment de Vives

En la primera part de la mateixa carta Vives expressa el seu agraïment per Wolsey. «Així com abans estava prohibit presentar-se al davant dels antics déus amb les mans buides,

(1) Anthony Wood visqué en els anys 1632-1675, de manera que necessitem més dades dels primers anys del segle XVI que una simple afirmació en les seves pàgines.

(2) *Opera* V, p. 2.

penso que no dec presentar-me a vós sense algún present com a senyal d'un cor agrait, primer perquè els grans prínceps prenen ara el lloc de les antigues divinitats i com aquelles serveixen d'auxili i reconforten l'esperit i després perquè vós m'haveu ensenyat l'art de donar. Mai m'he separat de vós sense emportar-me senyals de la vostra protecció. La vostra benevolença envers els estudiants és increible. Publius Syrus observa agudament que el concedir-nos beneficis ens ensenya a fer la mateixa cosa en justa correspondencia. Però no puc demostrar el meu agraïment amb la mateixa classe de dons que vós, perquè ¿qui soc jo per a poder competir amb vós amb or o plata? No obstant, encara que no puc considerar-me com el vostre igual en erudició, no em considero inferior en bona voluntat».

Vives i les seves obligacions a Oxford

Podem deduir d'aquesta carta, primer: que Vives va trobar-se de tant en tant amb Wolsey a Londres entre els mesos de maig i setembre; segón: com es diu terminantment en ella, que Wolsey el col·locà a Oxford; tercer: que les seves obligacions de la càtedra d'humanitats exigíen la seva atenció constant i no li deixaven temps per ensenyar legislació civil o teología, materies que s'ha suposat que ensenyava. Hem vist que Vives s'ocupava no obstant, amb el text grec d'Isòcrates. Aquest fet sembla confirmar la opinió dels que creuen que va donar lliçons de grec (1). Però com que no hi havía càtedra de grec, és possible que Vives dongués alguna lliçó sobre algún tema grec, com una part de les «Humanitats».

Totes les noticies que es tenen confirmen que Vives va

(1) «La càtedra de Vives adquirí tanta anomenada que no sols molts membres de la Universitat sinó de la Cort hi anaven (a Oxford) per a sentir-lo explicar les lliçons de grec en el *hall* del Col·legi de Corpus Christi. El rei Enric VIII hi anava algunes vegades. Edward Leigh: *Foelix Consortium,* 1663, p. 357.

obtenir un gran èxit a Oxford. El 15 de març del 1525 explicà a Wolsey que la joventut d'Oxford ha anat de dia en dia creixent més inclinada cap als coneixements sòlids i veritables, que les seves «quaestitiones» han començat a expulsar a Albertus Magnus de les escoles i que han començat a discutir qüestions suggerides per ells mateixos sobre temes més agradables i útils; i que en dialèctica i altres filosofíes ha canviat moltes «provas opiniones» (1). Aquesta relació mostra els orígens de la afirmació que s'ha fet d'ésser Vives professor de Filosofía. Campeggio, en una carta a Salviati, diu que Vives «ensenyà historia a Oxford». Veiem doncs que diferents escriptors el consideren com a professor de Dret Civil, de Teología, de Filosofía i d'Historia així com a professor de «Retòrica» o «Humanitats» sobre la qual cosa no queda dubte. Els coneixements de Vives, per tant, devíen impressionar als que l'admiraven per la seva amplitut. Per altra part, «de tant en tant la Universitat feia d'ell grans elogis, en cartes en llatí dirigides al seu patró comú» (2).

La habitació cedida a Vives per a estudiar és, segons tradició, la més cap a Ponent de les habitacions del convent, en el lloc on se troben avui els edificis de Turner (3). «La seva habitació era al pis de dalt, puix els baixos formaven potser l'altra part del convent».

La tradició ha associat la residencia de Vives al Col·legi de Corpus Christi, molt especialment amb les abelles. Es diu que es trobava un eixam d'abelles entre la teulada i el sostre de l'habitació que ocupava al Col·legi i que l'eixam d'abelles

(1) Documents de l'Estat: Foreign and Domestic. Rei Enric VIII, vol. iii, part i, n.° 1187 from Masters M. S. fol. 272.

(2) Maxwell-Lyte: *History of the University of Oxford,* p. 439, dóna les referencies de la Universitat MSS. FF ff 63, 64 b., 69 b.

(3) P. S. Allen. *Pelican,* p. 160. Desembre 1902.

(exceptat un interval de tres anys) continuà fins a l'any 1648, quan els Visitadors parlamentaris expulsaren la major part dels membres del Col·legi. Les abelles d'aquesta part del Col-legi portaven el nom «d'abelles de Vives».

El relat següent és donat per Anthony a Wood «L'any 1630, havent estat llevat el sostre de l'habitació de Vives (Charles Butler en la seva *History of Bees* num. 59) es trobà una enorme quantitat de mel; però les abelles com pressentint que es veuríen amenaçades d'una completa destrucció (encara que mai no s'havía vist que emigressin) en aquella primavera formaren un eixam el qual (per a conservar la seva famosa especie) es dirigí cap el jardí del President, on l'any 1633 es trobaren ja dos eixams. Un d'aquest es quedà allí i treballà pel President, l'altre emigrà cap a la vella habitació, on continuaren la memoria del «meliflun» Doctor (Vives), com el qualificava la Universitat en una carta dirigida al Cardenal Wolsey (1).

Així fou com Vives, per la tradició, es trobà dintre de l'esperit del Col·legi de Fox, aquest rusc de treball concentrat. Ell fou el «meliflu» Doctor. Segurament es troben reminiscencies d'aquest dies d'Oxford en el *Tradendis Disciplinis,* quan usa metàfores d'abelles (2).

ELS ESTATUTS DEL COL·LEGI DE CORPUS CHRISTI D'OXFORD

Vives com a Fellow el Col·legi de Corpus Christi d'Oxford

Els estatuts fixats en la seva última forma pel bisbe Fox, foren completats l'any 1517, sis anys abans que Vives resi-

(1) Anthony-a-Wood: *Colleges and Halls of Oxford University,* p. 393. Vegi's una noticia completa en: T. Fowler: *History of Corpus Christi College* (1893) *Oxford Historical Society's Publications,* p. 71.

(2) Foster Watson: *Vives on Education,* pàgs. 55, 179.

dís allí. No havía transcorregut allavors temps suficient perquè l'esperit de les regles dictades per Fox caigués en desús. Per tant, els estatuts ens presenten un quadre tal de l'ambient que envoltava En Vives durant la seva presidencia a Oxford, que no podem passar per alt aquest document sense extreure'n de primera mà les condicions de vida dels membres del Col·legi de Corpus Christi, un dels quals era Vives (1). «Fox havía fundat, com ell deia, un jardí d'abelles, que portà el nom de Col·legi de Corpus Christi». La societat consisteix en un President, vint antics estudiants o *Fellows,* vint alumnes o estudiants, amb dos capellans, dos escrivents i dos coristes: entre tot, 47 membres. A més poden ésser admesos sis estudiants de segona classe que havían d'ésser nobles o persones instruides en les lleis del reialme, que poguessin prestar ajuda al Col·legi quan fos necessari amb els seus coneixements. Foren escollits i nomenats pel fundador l'any 1528, de manera que no fos necessari discutir la manera d'elegir els futurs fellows. Però s'ha de fer constar que l'edat d'admissió per als estudiants fou fixada entre els dotze i els dinou anys.

Els estudiants joves o de l'edat escolar

Les experiencies de Vives al Col·legi de Corpus Christi amb els estudiants, foren amb estudiants joves o que estaven en l'edat escolar; éssent aquest fet d'importancia per a trobar les fonts on va beure Vives per a la seva composició *De Tradendis Disciplinis* publicat l'any 1531, però fruit de les observacions de molts anys. La joventut d'alguns dels estudiants explica en part el fet que els tutors del Col·legi estaven auto-

(1) *The Foundation Statutes of Bishop Fox for Corpus Christi College in the University of Oxford A. D. 1517. Now first translated into English, with a Life of the Founder.* By G. R. M. Ward. Londres, 1843.

ritzats per a inflingir càstigs corporals (1). Les regles referents a la observancia de les obligacions religioses els dies de festa eren molt completes. Tots els membres del Col·legi havíen de pregar per al bisbe Fox i als seus parents en les oracions particulars, així com pel Rei Enric VIII i la Regina Catalina. Els dies de festa tots els membres havíen de pronunciar una oració per a l'ànima de John Claymond. Tota la Comunitat havía de trobar-se present a la primera de les tres misses diaries, a les cinc del matí. Tots els cants i lectures havíen d'ésser fets « amb claretat, devoció, pietat, solemnitat, gravetat i conciencia.» No's podía llegir llibres, ni discutir, ni passejar en la nau de la capella durant les cerimonies ni podía ningú « murmurar, xerrar, fer burles, riure, parlar, o fer soroll, sinó que tots i cadascú s'exercitarà de la millor manera possible en cantar al unisson » (2).

Les pregaries al Col·legi

Fox exigía que l'assistencia a les cerimonies religioses del Col·legi fos des del principi fins a la fi. Un altre punt que és digne de remarcar-se en la direcció dels interessos generals, és que els *Fellows* del Col·legi que havíen rebut les sagrades ordres i teníen el títol de Doctor en Teología, havíen de predicar si més no set vegades cada any (3). Per a les cerimonies

(1) Vives exposa els seus punts de vista en el *De Tradendis Disciplinis*. Llibre iii, capítol 4. «Corregiu amb paraules i si és necessari amb cops de manera que, com succeeix amb els animals, el dolor porti els nois pel camí del bé, si la raó no té prou força... Si el noi no respòn a les amonestacions, que el mestre el bati però de tal manera que encara que no quedi marcat per sempre, el seu cos tendre sofreixi un dolor agut».

(2) Vives diu sobre la música: «Els joves han de rebre una instrucció musical teòrica i posseir alguna habilitat musical pràctica. Els alumnes practicaràn únicament música pura i bona la qual segons els pitagòrics, suavitza, recrea i restaura l'esperit cansat de l'estudiant». Foster Watson: *Vives on Education*, p. 205. Per detalls referents a ço que diu Vives sobre el cant des ocells vegi's Foster Watson: *Tudor Schoolboy Life* p. 88.

(3) Vegi's H. C. Maxwell-Lyte: *History of the University of Oxford*, p. 410.

en el « Temple » o capella tots el seients eren assenyalats. El President havía d'ocupar el primer lloc a la dreta del chor: el Vice-President, el primer lloc a l'esquerra del chor. Després en els seients més alts a cada banda, els *Fellows* graduats, seguint l'ordre següent: primer els Doctors en Teología, després els Batxillers en Teología, seguíen els Mestres d'Arts (Doctors en Filosofía), i per últim els Batxillers en Arts.

Al tornar de la Capella (Temple) del Col·legi al Hall, diu el fundador: « veureu algunes flors portadores de nèctar, en les quals les industrioses abelles poden nutrir el cos i l'ànima » (1). Tots els membres que dinen en el Hall han de menjar en silenci mentres escolten amb serietat i reverencia la lectura d'una part de la Biblia feta per un dels companys (2). Es diu solemnement en els Estatuts « no entaularàn converses, ni es contaràn historíes, ni es farà soroll, ni es riurà, ni es destorbarà, ni es cometràn altres enormitats mentres es llegeix, sinó que rumiaràn les paraules llegides

El Hall del Col·legi

La lectura de la Biblia

(1) Aquesta metàfora de les abelles és també empleada per Vives. Parlant de la cura necessaria per a escollir un emplaçament adequat per a una escola diu: «No ens estranyem de la cura amb què cerquem un lloc on les abelles poden trobar mel, essent això que el valor d'aquesta és molt inferior al de la saviesa». *(De Tradendis Disciplinis*, llibre ii, capítol 1). I afegeix: «el mestre, com una abella diligent ha de volar al voltant de tots el indrets del jardí del coneixement i per a l'ús dels séus deixebles ha de recollir els exemples (d'estil etc.) que ha observat». *(Ibid.* llibre iv, cap. 2).

(2) En el *De Tradendis Disciplinis* llibre ii, capítol 4, Vives diu: «L'autoritat de les Sagrades Escriptures ha de gravar-se amb força en el cor dels deixebles de manera que quan ne sentin llegir una part qualsevulla puguin pensar que senten la veu mateixa del Totpoderós». Sobre la qüestió de llegir en veu alta diu Vives: *(Ibid.* llibre iii, capítol 3). «Allò que necessitem recordar ha d'ésser imprès en la memoria mentre totes les altres coses resten silencioses; però no hem de romandre silenciosos nosaltres mateixos perquè aquelles coses que hem llegit amb veu alta queden generalment més profundament retingudes. De la mateixa manera retenim més bé allò que hem sentit pronunciar en els altres que allò que hem llegit».

com un aliment espiritual» (1). Després de la lectura diaria de la Biblia, el President o un representant havía d'interpretar (2) la part llegida immediatament (havent rebut les dades anteriorment per a preparar la seva exposició). Quan aquests exercicis havíen terminat, els Estatuts permetien «seure a taula i entaular converses mesurades»; però amb la condició que fossin únicament en llatí (3), o (i això fou una innovació introduida en la vida del Col·legi d'Oxford per Fox) en grec i sobre temes que principalment fan referencia als progresos de la virtut i del saber». El bon bisbe, desitjant ser absolutament explícit i no donar lloc a dubtes, afegeix: «Excepte quan s'està llegint la Biblia en el qual moment exigim el més pregón silenci a tots els que són asseguts a taula».

Converses en llatí

De la mateixa manera continuen els Estatuts reiterant allò que abans s'ha indicat. Prohibim a tots els que dinen en el Hall del Col·legi usar altra llengua que el llatí o el grec; excepte potser a algún extranger o a algú que ignori el llatí o el grec, o en casos especials».

---

(1) G. R. M. Ward, p. 96. Vives trobà bé la costum de llegir en veu alta i d'interpretar les lectures no sols al Col·legi de Corpus Christi sinó a la Cort de la Regina Catalina i a casa de Sir Thomas More a Chelsea.

(2) «Sots pena de privació de *commons* o sigui de la quantitat que perceb per l'alimentació durant un mes.

(3) Vives fou probablement el primer mestre del Renaixement que advocà a favor de la llengua materna en l'ensenyança escolar. Ell creia que això podía constituir el millor camí per a esdevenir un bon llatinista. I ningú és més partidari que éll de la importància de la llengua llatina introduida en el temps degut. Díu Vives: «Si un deixeble es dóna vergonya de parlar llatí és inútil esperar que arribi a parlar-lo amb fluidesa. Tot aquell que refusi de parlar llatí després que l'ha estudiat un any ha de rebre un càstig adequat a la seva edat i a les circumstancies». I díu més endavant: «No hi ha res tant important per a apendre una llengua com practicar-la». (*De Tradendis Disciplinis*, llibre iii, capítol 3). Els *Exercitatio Latinæ Linguæ* (això és, els *Dialogues*) foren escrits per Vives amb l'objecte de facilitar als estudiants la pràctica de parlar amb llatí.

Per qualsevulla violació d'aquestes lleis, cada *Fellow* així com cada estudiant perdrà els seus « *commons* » (és a dir les quantitats que perceben per a la seva alimentació) per un dia al cometre la primera falta. Però si falta una segona vegada els perdrà per dos dies; si falta una tercera, per tres dies; si falta una quarta, per una setmana, i així successivament. El President podrà agrenjar aquests càstigs. Càstics

Quan Fox en els seus Estatuts restringeix la durada de les vacances que poden pendre el membres del Col·legi, diu: «Hem permès durant els temps de la pesta a Oxford» als estudiants de Teología i Arts d'anar a classe en altres llocs i de sostenir les seves exigides discussions « com si es trobessin al Col·legi » (1). No obstant, Fox estableix en els Estatuts que els Sacerdots de la Capella i els servidors (o els seus substituts han de continuar complint els seus deures en el Col·legi durant el temps de l'epidemia). « Durant el temps en que els estudiants i professors, en vista de la violencia epidèmica es troben reunits en altra lloc no's limitaràn els absents ni els que es queden a casa al cant solemne dels *matines, primes*, *tercies, sextes i nones;* els que es quedin a casa diràn en veu baixa els *matines* i *hores* en comú en el Cor cada dia com han estat acostumats a fer » . La pesta

La pesta s'havía presentat freqüentment a Angleterra, incloent Londres i Oxford. L'any 1517-18 la febre epidèmica havía obligat el rei Enric i la Cort a abandonar Londres, i l'any 1518 la Cort s'instal·là a Abingdom que no's troba lluny d'Oxford per alliberar-se'n. El Cardenal Wolsey es La pesta a Londres i Oxford

(1) Parlant de l'emplaçament d'una escola, Vives demana «que's posi atenció a l'aire que ha d'ésser sà de manera que els estudiants no hagin de fugir, a emportals per la por d'una epidemia». *De Tradendis Disciplinis*, llibre ii, cap. 1.

trobava a Oxford actuant com si fos el Canceller (1), i anà a Abingdon induint la reina Catalina a visitar Oxford. La reina anà en senyal de devoció a veure les reliquies de Sant Frideswyde, i després dinà al Col·legi de Merton (2). Es en aquesta ocasió que Wolsey, segons es diu, va trobar els estudiants graduats d'Oxford a l'esglesia de Sant Mary i els informà de les seves intencions d'establir les càtedres universitaries, d'una de les quals, segons hem vist, s'encarregà Vives l'any 1523. Precisament durant el temps que Vives ensenyava a Oxford (l'any 1525) els *Fellows* del Col·legi de l'Universitat l'abandonaren aquesta (quan Fox dona permís als seus *Fellow* del Col·legi de Corpus Christi) i l'any següent el 1526, la Universitat dispensà l'asistencia a les lliçons ordina ries a causa de l'epidemia regnant (3).

No se sab de cert si Vives conservà la seva càtedra a la Universitat d'Oxford durant tot el temps que romangué a la Cort en espectativa (4). De totes maneres devía seguir amb gran interès els primers preparatíus de la fundació del

El nou «Cardinal College» de Wolsey

Col·legi del Cardenal Wolsey (5). L'any 1525 Wolsey fixà els

(1) El Canceller era l'Arquebisbe Warham des del 1506 fins al 1532.

(2) Es possible que aquesta visita de la Regina Catalina a Oxford fos la base de la suposició d'haver assistit a les lliçons de Vives, essent així que aquestes no tingueren lloc fins cinc anys més tard.

(3) H. C. Maxwell-Lyte, p. 432-3; *History of the University of Oxford.*

(4) Mr. P. S. Allen observa que és dubtós que Vives retornés a Oxford després del mes de Març del 1525. *Pelican Record.* (Oxford, 1902), p. 158.

(5) Wolsey es proveí dels cabals necessaris per al séu nou magnífic projecte d'un Col·legi per a 200 estudiants aproximadament, suprimint certs convents anglesos, especialment el de St. Frideswyde (les reliquies del qual va visitar la regina Catalina. La butlla per aquesta transferencia d'ingresos fou obtinguda el mes d'abril del 1524. El Rey y la Reina aprovaren el Col·legi proposat per Wolsey el mes de gener del 1525 i aquell fou construit en el lloc del Convent de St. Frideswyde. La primera pedra del nou edifici fou col·locada el 20 de març del 1525, predicant en aquesta ocasió el bisbe Longland amic d'En Vives. Cap al final del 1525,

primers canonges, portant-los de Cambridge. Sis d'aquests es feren protestants, o bé abans o immediatament després d'arribar a Oxford. Aquest nou moviment semblant en el que ell sabía es produía entre els frares a Greenwich, devía ésser un motíu de serioses reflexions per part d'En Vives. Un dels canonges de Wolsey, del « Cardinal College », John Clarke, exposà les noves doctrines de la Reforma a la seva habitació del Col·legi, i l'any 1527, quan els alumnes d'Oxford fugiren de l'epidemia, cap a Poghley, Clarke predicà al seu auditori de la Universitat (1).

Vives i l'epidemia

Per alguna experiencia directa, completades per coneixements indirectes del fets, Vives devía estar familiaritzat amb l'epidemia, per a escapar de la qual Fox havía dictat algunes disposicions en els Estatuts. Aquest flagell de l'Anglaterra devía haver impresionat a En Vives més que per les seves experiencies, per les noticies que va rebre de la mort de John Colet l'any 1519 i la de William Lily en l'epidemia del 1522.

Poc després que Vives retornà a Bruges, una terrible epidemia de febres malignes, coneguda amb el nom de *Sudor anglicus*, aparegué a Angleterra. Aquest flagell s'estengué a altres països i es presentà a Bruges l'any 1529. Vives l'any 1529 es refereix en aquesta plaga en una carta adreçada a Antony Barker, un dels antics deixebles de Vives a Oxford. « La febre maligna vingué a través del mar de l'Angleterra i causà una gran consternació, estenent-se

---

l'edifici era mólt avançat i en part terminat. Vives s'informà dels progressos de la construcció de l'edifici del Col·legi del séu patró i dels honoraris que percebíen els professors l'any 1525. Després de la caiguda de Wolsey el séu Col·legi portà el nom de Christ Church l'any 1546. Vegis H. C. Maxwell-Lyte, *History of the Universtty of Oxford*, p. 440-459.

(1) H. C. Maxwell-Lyte: *History of the University of Oxford*, p. 459.

a llargues distancies en el nostre país, produint un pànic i una enorme confusió.

Vives i la seva muller fugen de Bruges

«La meva muller i jo fugírem de la nostra casa de Bruges cap les illes (de la boca del Rin) (1), però l'epidemia arribà fins allà. La meva muller, que res temía, desitjava tornar a casa i se n'anà, perquè vaig observar que el perill era menor entre els que menys temíen. Vaig decidir venir per a veure'ns i ajuntar-me amb Nicholas Valdaura (2) que porta aquest document per a comprar un cavall i acompanyar-me, però en l'Artois certs espanyols van deturar-me. Després han vingut més bones noticies referents a l'epidemia». Vives prega a Barker de rebre a Nicholas Valdaura que es dirigeix a París, per a seguir els seus estudis de medicina, fa constar el seu pregón afecte per Nicholas, i assegura que Nicholas serà un substitut mol acceptable d'una més llarga carta.

El llibre de Vives sobre la febre maligna

El Prior de St. Donatian a Bruges, Jean Carondelet, influí sobre Vives perquè escrivís un llibre de pregaries sobre aquest subjecte (3) que portà el títol de *Sacrum diurnum de Sudore Jesu Christi. Concio de nostro et Christi Sudore* (1529).

Angleterra i Flandes en aquesta ocasió devíen aparèixer estrenyament unides a En Vives i recorda el passat terror d'Oxford i el present horror de Bruges al davant d'aquesta malaltía nomenada la « pesta anglesa ».

Per la concordia

Un capítol dels Estatuts és dedicat a « la observancia de les bones maneres i l'arreglament de les disputes». Els membres del Col·legi tenen la obligació de « mantenir en totes les coses i per sobre totes les coses la unió i la mú-

(1) Es així que Mr. P. S. Allen interpreta *Iusulae. Pelican Review.* Desembre de 1902, p. 159.

(2) El germà de Margaret, l'esposa de Vives.

(3) Emile Vanden Bussche in *La Flandre.* Bruges, 1876, p. 317.

tua caritat, amor, pau i concordia entre ells, i de procurar amb totes les seves forces cultivar i estimar aquests sentiments; a més, han d'evitar tota bufonería, disputa, paraules injurioses, crítiques, burles, llenguatge ordinari, burles, escàndol, reprovació, odioses comparacions de paraula i de fet..... a l'interior o fòra del Col·legi, en públic o privadament» (1). El rompiment d'aquestes imposicions portava en sí mateix càstigs i penes. En el cas de qualsevol disputa o diferencia, la qüestió era sotmesa al President, al Degà, al Tresorer i als *Fellows*.

En ço que es refereix a la indumentaria era establert que tots els membres del Col·legi, *Fellows* i estudiants, portaríen llargues túniques o toques cusides per davant «com els clergues i sacerdots». Ningú podía portar a la Universitat o fora d'ella calces vermelles o de color robí, blanques i verdes o sabates acabades en punta. Ningú podía portar pells de més valor que les que el President judicava conforme amb l'estat i grau de cadascú. Era també prohibit portar vellut, domassos, seda xinesa en els ornaments exteriors o interiors, ni en els brodats de les camises ni en els colls (2). No podrà Els vestits

(1) Els escrits de Vives són plens d'exhortacions a l'unitat, a l'amor i a la concordia i ens ells reprova les disputes, les burles i les crítiques. «Que els mestres, diu en un passatge notable, tinguin pietat de la raça humana, cega i desamparada entremig de tants perills; que recordin que el séu Mestre celestial diu d'ella: «Vosaltres sou la sal del món.» «Vosaltres sou la llum del món» i si la llum és fosca, quí serà capaç de veure?; i si la sal ha perdut el séu sabor, quí serà capaç de tornar-li? Per tant que els mestres i professors fugin de tota disputa entre ells i es despullin d'orgull; que siguin bons, estudiosos i pràctics, i visquin la seva vida en harmonía, de manera que puguin aju dar-se els uns als altres amb la conciencia que estàn treballant per la obra de Deu». (*De Tradendis Disciplinis,* llibre ii, capítol 1).

(2) Vives simpatisava amb la simplicitat en el vestir. D'això parla especialment en el seu *De Institutione Feminae Christianae* (1523 això és abans d'anar a Oxford). «Vosaltres els que aneu vestits de seda i amb rics ornaments entre tants com van nuus ¿sóu els deixebles del pobre

portar-se «lireporps» ni palatí a la Universitat ni al Col·legi ni fòra d'ell, excepte per motius de salut amb un corresponent permís, no obstant a l'abandonar el Col·legi o al tornar a la Universitat, és a dir, viatjant els membres del Col·legi podíen portar colls de tartarí o de llana.

Vives opinava que els pintors havíen representat indegudament la Verge María, pintant-la vestida de seda i amb ornaments.

En els seus Diàlegs (*Linguæ Latinæ Exercitatio)* Vives parla de la indumentaria de la Cort, i diu als estudiants que han de fixar-se en les maneres dels cortisans i no en els seus vestits i ornaments. «Molts utilitzen l'elegancia i el vestit com un am o una xarxa per a conseguir el favor del Rei, i devegades per a conquerir les joves de la seva Cort. Però les maneres externes segueixen els moviments de l'esperit» i delaten «la seva disposició interna» (1).

Armes L'ús d'armes (2) quedava terminantment prohibit dins o fora del Col·legi, excepte els arcs i fletxes usats com a diversió. Els *Fellows* i els estudiants havíen d'anar sempre de dos en dos, com una «prova de la seva correcta conversa», tant quan es tractava d'assistir als actes de la Universitat, com quan anaven al Col·legi, a la Biblioteca a altre Col·legi o Hall per a donar o per a sentir alguna conferencia.

Animals Cap individu del Col·legi podrà pendre part a caceres, ni

---

Christ? No, vosaltres sóu els fills del ric Plutó... Seguíu el Christ i la seva sobria i raonable mare, els ornaments exteriors dels quals eren vestits ordinaris i fàcils d'obtenir, i el seu interior això és el seu cor i esperit eren ornats d'or i pedres precioses». (La traducció de Hynde en Foster Watson *Vives and the Renascence Education of Women*, p. 76).

(1) Foster Watson *Tudor School-boy Life*. (Dialegs d'en Vives), p. 163-4.

(2) Es a dir espases, destrals, claves, llances, alabardes, ganivets llargs.

sostenir al Col·legi ni fora, gossos caçadors ni furons de cap mena, ni falcons de cap especie, siguin de caça, o cantadors, ni rossignols, ni estornells, ni merles. També eren prohibits els jocs de taba, escacs, daus i cartes; les pilotes de fusta o altre material que podíen tirar-se contra les parets o edificis o per sobre dels llindars, i els altres jocs que decidís el President (1).

Jocs

Els *Fellows* rebíen per «commons», es a dir per a pagar la seva alimentació, un cheling per setmana «quan el *quarter* de blat es venía al mercat d'Oxford durant tres setmanes seguides a menys de cinc chelins». La quantitat augmentava quan els preus pujaven. Després del menjar no's donava temps per al repòs, sinó que després de donar les gracies i en havent passat la *love-cup*, la copa de l'amistat, per a aquells que volguessin beure, els *Fellows* i els altres es separaven per a empendre de nou els seus estudis. Es feia una excepció «quan per a reverenciar el Senyor, la seva Mare Gloriosa o algún sant, s'encenía un foc per a confortar els interns. Allavors els *Fellows* del nostre Col·legi podíen quedar-se en el *Hall* per a recrear-se amb mesura i divertir-se amb cants i altres entreteniments, com convé a sacerdots, i llegir-se i

Els «Commons»

No hi havía descans després de dinar

Converses a la vora del foc

---

(1) Vives manté la idea que els professors «desitgen també ardentment ésser considerats a la guerra, com a genets, i a la caça, a la pesca, en el ball i en els jocs... Tot això correspòn en els que viuen amb el cos, no en el savi, i l'home de lletres esdevé ridícol si demostra tant de zel per aquestes coses com per la formació de judicis elevats». (*De Tradendis Disciplinis*. Apèndix. Capítol 2). Entre els jocs Vives accepta el Tenis per a nois en el seu diàleg. *Legis ludi*. I afegeix: «Algunes vegades els estudiants juguen d'amagat a cartes i daus. Els nois petits juguen amb òssos (tali), els més ordinaris amb daus (toxilli). Tenim a Valencia un mestre que es diu Anneus que ha compost sis lleis pel joc, que té penjades a la paret del seu dormitori». Aquestes lleis assenyalen regles perquè el joc pugui ésser ignocent. (*Tudor Schoolboy Life*, xliii, pàg. 204).

recitar-se mutuament poemes, contes i histories (1) i parlar de les meravelles del món».

Les indicacions pels dormitoris són també detallades. «Cadascú es comportarà en la seva cambra i amb el seu company, sense voler assumir-se cap autoritat» i amb respecte per als seus veïns. Ningú interromprà la quietut i el descans dels altres «amb cops, rialles, cants, sorolls, danses o tocant instruments musicals. Si en certes ocasions algú cerca conversar amb altres, a la vora del foc, o en altre lloc, per a expansionar el seu esperit, el temps transcorrerà en la quietut, tractant de materies relacionades amb la virtut, i no's

El beure

donaràn banquets que acabin tard ni on es begui massa (2) i sí únicament aquells dinars on regna l'alegría moderada i que no perjudiquen la salut».

Distribució de les habitacions i habitacions dels *Fellow*

El President distribuía les habitacions. A cada una d'elles, en els pisos d'adalt i d'abaix, hi havía d'haver un llit alt on havía de dormir un *Fellow* i un de baix o carriola (llit que's pot fer rodar per a col·locarlo sota d'un d'alt) per a un estudiant. El President i el tresorer disposaven d'habitacions individuals, i n'hi havía una de destinada a tallar els cabells

---

(1) Vives donaba importancia a la historia considerada com a recreació «s'obté del seu estudi el més gloriós i fecunde coneixement i una positiva recreació i descans per l'esperit». *De Tradendis Disciplinis,* llibre v, capítol 1). Quan el temps es humit o si els nois són delicats i els jocs a l'aire lliure són impossibles diu Vives «els agradables i alegres contes, com les historics o fàbules divertides, produiràn una impressió molt grata». Ibid. llibre iii, capítol 4.

(2) Vives era partidari de beure aigua sola, sense vi (Foster Watson: *Tudor Schoolboy Life*, p. XLV). «Embriagar-se, diu Vives en el seu Diàleg *Ebrietas,* és perdre el control dels sentits, és renunciar al poder de la raó; és deixar d'ésser un home per a esdevenir un toro o una pedra... Es parlar sense saber el que's diu, és revelar importants secrets, és perjudicar potser el vostre poble, la vostra provincia o patria o vós mateix i perdre la capacitat de discernir l'amic de l'enemic. L'embriagar-se porta amb sí disputes, qüestions, enemistats, ferides, mutilacions i crims».

on feien també els ciris. Els estudiants que passaven de catorze anys havíen de tenir un llit per a ells sols. Els *Fellows* havíen d'estudiar el caràcter de l'estudiant més jove (junior) que era el seu company d'habitació, donar-li bons consells i bon exemple; també l'havía d'instruir, mostrar-li les seves faltes més freqüents, renyar-lo per elles i posar-les al davant dels seus ulls». Aquestes atribucions semblaràn a un lector modern les d'una escola. No sabem qui fou el company d'habitació de Vives, però estem segurs que Vives fou fidel a l'esperit d'aquestes regles. El President venía a ésser un Director d'Escola perquè els *Fellows* devíen, si era necessari, informar al President, al Vicepresident o al Degà, de paraula o per escrit, de la mala conducta dels estudiants».

El Col·legi a semblança d'una Escola

Una vegada l'any es proveía amb els cabals del Col·legi, per a fer els donatíus d'una part de la tela «per a fer-se la túnica que s'usaba públicament dintre de la Universitat. No s'ha posat en clar si Vives beneficià d'aquesta provisió. Estava establert que els estudiants que no havíen viscut al Col·legi els quatre mesos anteriors a maig, no rebríen aquest dó del trajo. No és comprobat si els *Fellows* estaven sotsmesos a la mateixa llei. Els sets *Fellows* de més edat havíen de portar vestits, el valor dels quals havíen de passar de vint chelins, els altres *Fellows* graduats els havien de portar de més de setze chelins i vuit penics.

Trajo

Com a President Claymond tenía 10 lliures l'any, ultra l'alimentació i el vestit en major escala que els *Fellows*. Tenía dos sirvents, cada un dels quals, així com ell mateix, disposava d'un cavall proporcionat pel Col·legi. El Tresorer tenía també cavall i un altre era a la disposició dels *Fellows* que acompanyaven el President «quan viatjava». Totes les despeses de provisió de cavalls i el seu sosteniment eren pagats pel Col·legi. Els *Fellows* que havíen rebut les Ordres sagrades rebíen

Els honoraris

quatre marcs cada any i els *Fellows* laics rebíen quaranta chelins i, com hem vist, un plus per «commons» i per a vestir. Des del moment que Vives no era un professor a la fundació del Col·legi de Corpus Christi, sinó que probablement entrà com a *Fellow* adjunt al Col·legi, amb motíu d'ésser un dels professors de la Universitat de Wolsey (rebent a l'efecte uns honoraris) (1) no és probable que fruís d'honoraris del Col·legi de Corpus Christi, però sí de la pensió, és a dir, d'habitació i alimentació franques. Encara que no fos considerat com a *Fellow* oficial podía, probablement, ésser rebut com a resident de conformitat amb l'esperit de les lleis fixades pels antics *Fellows* del Col·legi.

Vives i la vida del Col·legi

La vida del Col·legi de Corpus Christi era molt adequada al caràcter d'En Vives. Sembla probable, després de llegir els Estatuts, que Vives rebé de les seves experiencies a Oxford, suggestions que influiren sobre les seves idees sobre educacació i vida social. Per altra part, conviccions adquirides a Espanya, França i Flandes, s'arrelaren allí, al mateix temps que el moure's entre els cercles de la Universitat i el Col·legi aixamplava segurament la seva concepció del món. Perquè s'ha de tenir en compte que d'Oxford sortíen alguns dels joves anglesos més enèrgics i de més ampla visió de tota la escala social.

---

(1) Els Estatuts fixen regles per als que abandonaven la Comunitat: 1.er per a abraçar la vida monàstica; 2.ón per a casar-se; 3.er per a acceptar un càrrec que impliqués l'absencia del Col·legi; 4.rt per a guanyar un salari independent de 5 lliures l'any, encara que els Doctors en Teología podíen admetre beneficis per un valor anual de 10 lliures. En el cas de Vives es feren excepcions: 1.er perquè era casat desde l'any 1524; 2.ón perquè rebía una pensió d'Enric VIII i de Catalina d'Aragó a la Cort. Tampoc es conformà Vives a l'exigencia dels Estatuts per la qual els *Fellows* no podíen absentar-se del Col·legi més de quaranta dies cada any.

Mentres Vives era a Oxford durant la època de la festa de Sant Miquel, l'any 1523, s'ocupava activament en treballs literaris, així com en obres acadèmiques d'ensenyança. El 7 d'octubre del mateix any envià el seu *Pla d'estudi* per a noies a la regina Catalina, de la qual parlava com de la seva «única» protectora.

El pla de Vives sobre els estudis de les noies

Vives diu:

PLA D'ESTUDI PER A NOIES

(« DE STUDII PUERILIS RATIONE » 1523)

JOAN LLUÍS VIVES

A la Sra. Catalina (Regina d'Angleterra) la seva única protectora.

M'haveu ordenat d'escriure un breu pla d'estudi d'accord amb el que la vostra filla María va seguir en la seva educació, dirigida pel seu tutor. Amb alegría vos he obeit de la millor manera que he pogut, com si s'hagués tractat de materia més important encara. I des del moment que han escollit per a professor seu un home sobre tota ponderació il·lustrat i honest com convenía, vaig fixar detalls d'una manera tan precisa com si els hagués anat assenyalant amb el dit. Ell desenrotllarà el restant de la materia. He procurat tractar extensament aquelles qüestions que he pensat que havíen estat explicades obscurament u omeses pels escriptors que s'han ocupat de l'art d'escriure i parlar correctament. Prego a Déu perquè aquest pla d'ensenyança pugui efectivament ajudar a la vostra filla en la seva erudició i virtut. Adeu

i reconegueu el meu esperit com el més devot de la vostra majestad.

Oxford. Nones d'octubre del 1523.

Es desprén de la carta anterior, que Vives no era allavors el «tutor» de la Princesa María, perquè diu que escriu el pla *per a l'ús del seu «tutor»*. L'any 1523, la Princesa devía tenir set anys.

Vives i Linacre

Així com els reials pares van assegurar-se que Vives dirigiría l'educació de María, també es van assegurar la cooperació de Thomas Linacre per a la formació de la nena. No és fàcil creure que Vives i Linacre estaven compromesos per ensenyar actualment la nena de set anys i ni tampoc que se li demanés (ni que consentís) de compondre un pla d'estudis destinat a regular els actes d'un professor tan distingit com Linacre. En total sembla probable que Linacre estava encarregat de vigilar la salut de la nena. Linacre morí l'any 1524, però va escriure els *Rudimenta Grammatices* (que posseim per dissort sense data). María, l'únic fill d'Enric VIII i Catalina d'Aragó que visqué, va nèixer al Palau reial de Greenwich el 18 de febrer de 1516. Fou batejat en el monestir dels Frares grisos, éssent padrí el Cardenal Wolsey. Durant la infantesa de la nena Lady Margaret Bryan, esposa de Sir Thomas Bryan, exercí d'institutríu o governanta; la *nurse* o governanta de María era Catalina, esposa de Leonard Pole. Abans que María complís els tres anys, es va demanar la seva mà pel Delfí de França, encara que aquest matrimoni no va realitzar-se mai. Existeixen els comptes de les despeses de casa ocasionades per ella des del 1.er d'octubre del 1520 fins al 30 de setembre del 1522, i també poden fixar-se els llocs on va residir. El 1.er de gener del 1521, el Lord Cardenal Wolsey li envià com a present d'Any Nou una copa d'or. El 1.er de gener del 1522 «un saler d'or adornat

La Princesa Maria

amb perles». El 2 de febrer del 1522 fou conduida de Richmond a Greenwich «en la barca de la Regina». En el mes de març retornà a Richmond i visità el convent de les *Brigittines* a Syon «on va oferir una suma de 12 d.» En el mes de juny del 1522 es trobava de nou a Greenwich, on se celebraven solemnes festes, per a rebre l'Emperador Carles V, el qual feia una visita a Enric VIII, amb la intenció de firmar un contracte de casament de la princesa María (1).

Linacre i la Princesa

En la dedicatoria de la seva gramàtica llatina simplificada (escrita en anglès), adreçada a la mateixa Princesa María, Linacre diu que ell ha rebut del seu pare el Rei, l'encàrrec de cuidar de la seva salut. Desgraciadament, la seva propia salut (la de Linacre) no era tan perfecta que li permetés complir com desitjava la seva tasca. Però creu que pot ésser d'alguna utilitat a la Princesa, i per això li ofereix aquest present del séu llibre que conté els *Rudimenta Linguae Latinae*.

Deveu, doncs, discutir l'antigua tradició com a no provada per cap fet, segons la qual Vives durant aquest temps (2) o Linacre van actuar de veritables tutors de la Princesa. Eren tal volta adjunts o al menys consultors contemporaniament en qüestions d'educació, en els quals el Rei i la Regina remetíen la qüestió de l'educació de la nena, i en el cas de Linacre no queda dubte que fou encarregat de les coses referents a la seva salut.

---

(1) Vegis F. Madden: *Privy Purse Expenses of Princess Mary Introductory Memoir.*

(2) Per una carta d'En Vives ens assabentem que aquest retorna a Angleterra desde Bruges el 1.er d'octubre del 1527 per a empendre la instrucció de la Princesa María durant l'hivern. *State Papers: Domestic and Foreign.* Vol. iii, part I, n.° 4990. L'original es troba en el Record Office, Fetter Lane, London.

Pla d'estudi Suplementari per María

Les següents «instruccions» firmades per Enric VIII foren remeses als apoderats que establiren la Cort de la Princesa María a Ludlow l'any 1545 i fan referencia als deures de Margaret Pole, Comtesa de Salisbury. Es interessant pels que estudien la obra d'En Vives veure que aquestes «instruccions» apareixen com un suplement a les provisions suggerides per a l'educació de la Princesa María en el séu llibre *De Ratione Studii puerilis.*

«Primerament i per sobre totes les coses, la Comtesa de Salisbury, éssent Lady Governanta, prestarà gran atenció, com correspòn a la confiança que la seva Altesa el Rei li té dipositada, a totes aquelles coses que fan referencia a la persona de la Princesa, a la seva honorable educació i instrucció i a la seva virtuosa conducta. Això comprèn el dedicar el temps degut a servir a Déu, font de tota gracia i bondat; l'ús moderat d'exercici a les hores convenients, per a pendre aire en els jardins i en llocs agradables i sans que puguin procurar-li salut, recreació i benestar i passar estones al clavicordi o dedicada a altres instruments musicals i a apendre el llatí i el francès. En altres èpoques apendrà la dança. La Comtesa curarà de l'alimentació de la Princesa, la qual ha d'ésser «pura, ben preparada, disposada y servida, en companyía alegre, però sempre honorable i virtuosa; també curarà de la netedat i conservació dels ornaments i objectes, tant de la seva cambra com del seu còs, de manera que tot allò que la envolti sigui pur, suau, net i saludable» (1).

Vives a Oxford

Ultra de *Ratione Studii Puerilis*, Vives escrigué durant la

(1) M. S. Cott. Vit. C. i f. 24 b. com es indicat per Frederick Madden: *Privy Purse Expenses of the Princess Mary.* Lond. 1831, pp. 12-13. Madden considèra aquestes «instruccions» com inspirades, si no compostes per la regina Catalina, p. 77.

seva residencia a Oxford en la època de Sant Miquel pel 1523 la obra *De Consultatione* o *Translato vito Catalan.* El tema fou suggerit a En Vives com un tema que podía ésser tractat separadament del restant de la Retòrica. Quan l'acabà, Vives dedicà el tractat a l'home que l'estimulà a escriure'l; a Lluís de Flandres, Senyor de Praet, Conseller i Camarlenc de l'Emperador Carles V, Ambaixador a la Cort de la Regina Catalina d'Angleterra, així com Ministre de Justicia de la ciutat de Bruges.

Els dos discursos d'Isòcrates, el *Nicocles* i l'*Areopagítica,* foren traduits per Vives del grec al llatí, en aquesta època de Sant Miquel del 1523, i com veiem, la traducció fou dedicada al Cardenal Wolsey el 15 de desembre del 1523. No's troba rastres de Vives del temps que seguí a aquesta data, però hi ha cartes de Vives escrites a Oxford, i és convenient incloure-les aquí. La 1.ª és adreçada a Gilbert Cognatus Nozerenus. La 2.ª, a Hector Decamius. La 3.ª, a Aegidius Gualopus. Les dates no són del tot certes.

I

JOANNES LUDOVICUS VIVES EN EL JOVE MÉS BO I MÉS ERUDIT, GILBERT COGNATUS NOZEREMUS, ESCRIVENT D'ERASME

Aquesta carta mostra com Vives conservaba el seu interès per l'extranger i es comunicava amb altres països mentre vivía a Oxford.

«Les vostres dugues cartes, estimat Cognatus (la primera de les quals fou enviada desde Anvers per Lerinus Panagathus, i la segona fou portada per Quirinus, un ciutadà de La Vives a Cognatus

Haya), no me fan saber allò que tan desitjo conèixer, si heu rebut la carta que vaig enviar a Erasme des de Londres i adreçada allí per a ell. Me temo que no us ha arribat, des del moment que no feu referencia d'ella en la vostra carta. Respecte als llibres que Quirinus m'ha portat, us participo que els he rebut; us dono les gracies i els vull llegir amb calma. Referent al que dieu en la vostra carta, faré el que desitjeu. Ja he escrit a Carles Mountjoy. Benvolgut Cognatus, he demanat sovint que m'escrivissiu amb més freqüencia sobre la salut del nostre mestre Erasme i sobre l'estat en que's troben els seus afers, els quals me preocupen tant com els meus, de manera que no donéssim fe als rumors que corren i poguéssim tranquilitzar-nos. Vos prego amb insistencia d'escriure'm ara perquè tinc noticies d'Anvers, arribades per carta, sobre la seva salut que em fan estremir només de pensar-hi. Ara podem dir-ho tot perquè ja no serà cosa nova per a nosaltres. No obstant, quant més sentim parlar de desgracies humanes i de la mort (i això pot ésser comprovat per tothom) tant més horror ens causa.

Goclenius m'ha consolat anonciant-me que encara que hagi circulat pel Brabant un rumor advers respecte d'Erasme, ell es burlava de la desgracia; i per altra part que havía trobat que tot a casa vostra anava bé, per la qual cosa estic molt agraït i dono gracies a Déu. El temps m'ha rebut amb inclemencies, vent fort, humitat, a més el génere de vida es molt diferent d'aquell a que estic habituat. Pel restant, les meves coses prosperen molt. Dono gracies a Déu per l'amor que els prínceps em porten i els somriures que em concedeixen; també em protegeixen amb els seus actes *(idque re ostendunt)*. Emperò tornaré segurament a Flandes el mes de juny, com vos he dit en altres cartes. Coneixeu la meva opinió respecte al que desitjo per a vós i els vots del meu cor, i allí on

fixeu la vostra activitat espero que Déu vos protegirà. Me produireu la més gran satisfacció si saludeu Erasme, el nostre mestre comú, en nom meu, així com a Zasius i Glareanus. Adéu una i mil voltes. Oxford» (1) (10 de març).

Desgraciadament l'any no està indicat i Mr. P. S. Allen diu: «Sembla necessari inferir que correspòn en els anys compresos entre el 1531 i el 1535, durant els quals Cognatus era escrivent d'Erasme, i per tant Vives devía haver visitat de nou l'Angleterra i Oxford en aquest período» (2); encara que no posseim cap noticia d'aquesta visita.

II

EN EL SEU HECTOR DECAMIUS

Aquesta carta dóna idea de la reacció que produí el clima d'Oxford sobre Vives. Aquest era un verdader fill del sur i descríu així el clima de Valencia, la seva ciutat natal: «Es tan bell i agradable, que no's coneix cap estació durant la qual els arbres abondants no estiguin coberts i adornats amb fulles, flors, verdura i varietat de colors. El cel és clar, pur, suau i seré. El paisatge no es mai dur com quan gela, ni enfosquit per núvols i boires, ni és l'aire massa rarefet per la calor» (3).

«M'ha succeit que a causa de les meves ocupacions, benvolgut Hector, no he contestat la vostra carta, i també perquè Vives a Decamius

(1) *Opera* VII, pp. 196-7.
(2) *Epistolae Erasmi.* Vol. iii, p. 508.
(3) Prefaci del *Somnium Scipionis Ciceronianum* (1520). *Opera* II, p. 62.

fòra de bones paraules i ofertes de servei, no he trobat res que fos digne d'ésser escrit, així és, que vaig deixar per més tard el fer-ho per a quan l'ocasió fos més favorable. M'he pres aquesta llibertat perquè m'heu mostrat el vostre esperit i no penso que poguéssiu dubtar de mi. M'es grata la seguretat que'm doneu que esteu bé del tot. Desitjaría poder dir la mateixa cosa de mí, encara que m'esdevé allò que Ulises diu en el poema d'Homer que: «un nou esperit neix cada dia en cada home amb el sol». Cada dia experimento un nou estat de salut. La explicació es troba en el fet de tenir a Oxford un cel massa humit i carregat; és, indubtablement, un lloc molt pantanós. Adeu» (1).

III

VIVES A GILLES WALLOP (GUALOPUS)

Vives a Gilles Wallop

La carta no porta data i no indica els noms de les localitats. Fou escrita probablement a Oxford perquè fa referencia al treball de Vives en l'ensenyança de la joventut, però la distinció entre la vida de Vives a Oxford o a Londres no és fàcil de fixar.

«He parlat sovint amb el vostre germà, que és molt estimat del Rei i de la Regina i dels altres Prínceps anglesos per la vivacitat i força del séu esperit. Les nostres converses versaven sobre subjectes molt variats, ja que ell, com Ulises, havía visitat tants països i estava familiaritzat amb els costums dels homes. Ell és un hàbil lingüista i jo desitjo molt sentir parlar d'aquestes coses. No vam parlar de vos seria-

(1) *Opera* VII, p. 207.

ment, perquè em sembla que no vos estima com un germà sinó com un pare; sempre està ansiós per vós, i aprofita totes les oportunitats per a fer quelcom de bo per a vós. A més, en la meva presencia, va parlar de vós a la Regina quan la varem acompanyar de Richmond a Syon, durant el séu viatge que tenia per objecte cumplir amb les seves sagrades devocions en aquell lloc. Ell desitja que esdevingueu un home tal que ningú pugui suposar que ha estat impulsat pels llaços de familia que vos ha prestat tota la ajuda possible; sinó pels vostres mèrits, per les vostres excel·lencies, de manera que es pugui considerar que hauríeu estat objecte d'aquests beneficis encara que no us haguessin unit amb ell llaços de cap mena. I encara que vaig pregar-li que's tranquilitzés, respecte d'aquest assumpte, com si no tingués prou amb les meves seguretats, em pregà molt que us escrivís una carta amb consells sobre la bona vida i sobre els estudis, la qual cosa estic realitzant; encara que potser més tard del que ell esperava i molt més tard del que jo desitjava, però tan aviat com m'ha estat possible.

Perquè estic tan ple d'ocupacions, que apenes tinc temps d'escriure sobre assumptes de la més gran importancia, puix quin afer pot ésser de més gran valua que la incitació a la joventut a seguir el bé i la saviesa? Ple de confiança he retraçat la meva exhortació per a vós perquè no ignorava com esteu completament inclinat a perseguir-les pel vostre propi impuls intern» (1). Després d'expansionar el seu esperit pel camí de les exhortacions, Vives diu: «M'he aventurat a comptar-vos entre el nombre d'anglesos amb els qui estava relacionat a través del mar, i sobre els qui tenia fondades grans esperançes. Perquè no pot ésser una circunstancia que quedi sense conseqüencies el fet que quan apreneu que tota

(1) Vives: *Opera* VII, p. 208.

la joventut aquí se sent inflamada per l'ardor de l'estudi i per seguir una vida noble, vos romanguessiu, mancat d'aquell ardor; però vós correspondreu segurament al desitg i a l'espectació amb que us mira el millor dels vostres germans. Perquè s'espera de vós que haveu atravessat el mar, que recordeu que heu deixat la vostra casa amb aquest motíu i que residíu en un lloc on podeu adquirir més erudició que en Angleterra. Per tant és necessari que retorneu amb la major quantitat possible d'intel·ligencia, de judici, de coneixements i de bondat. Jo mateix me sentiría avergonyit després d'haver-me ofert com a testimoni, basant-me en els molts anys que porto d'experiencia d'aquesta materia, si no adquiríssiu per vós mateix tot allò d'una manera sòlida en harmonía amb la garantía que he ofert per a vos». Evidentment, Gilles Wallop i el seu germà eren excel·lents amics d'En Vives. Aquell amb qui Vives mantenía correspondencia tenía l'intenció d'esdevenir sacerdot, però les exhortacions de Vives s'adreçaven principalment a incitar la joventut en els *studía* i *honestas* més aviat que la teología (1), o al menys un humanisme que impregnés la seva teología. Vives amb tacte i fina penetració felicita i anima a Gilles a seguir pel camí emprès de la bondat i de la saviesa en lloc d'invitar a seguir-lo. En una carta del 15 d'agost del 1522, escrita

(1) Quid enim decet minus vel me dicere, vel te audiere sacerdotem Christi, qui mundo et omnibus eius illectamentis renuntiasti, ut nudus, atque expeditus, nudum et expeditum Christum sequere? Quumque vel admirandum illud fidei nostrae mysterium tractas, vel cuius sis sacerdos recordaris, non dubito, quin te ad magistri vitam componas, et effingas, qui nihil voluit suos habere commune cum corpore, ut certius essent Dei filii; sed ad intelligenda mysteria Evangelii, sapientiam sectarentur, ad ea religiose pertractanda, pietatem, et ceterorum virtutum instrumentum: Et quoniam expertus sum te ingenio, et iudicio non carere, idcirco bona sum fiducia, non fore mihi ad hanc tibi rem persuadendam multis verbis opus. *Opera* VII, p. 210.

a Bruges i adreçada a Erasme, Vives parla en termes despectius del seu treball d'ensenyança i expresa el desig de dedicar-se a qualsevol altra cosa abans que continuar *inter has sordes et pueros*.

Com fa remarcar Lange, en aquell temps no ni ha dubte que's produía en Vives un conflicte entre la lliure activitat literaria (tan cara a Erasme) i la obligació de cumplir un treball pràctic fadigós, però això és « un clamor produit per l'excés de treball ». No obstant, aquesta carta a Gilles mostra que l'antic entussiasme per l'ensenyança i per exercir una influencia sobre la joventut s'apoderà de nou d'En Vives a Oxford.

Wallop l'amic d'en Vives

Sembla que el germà de Gilles era sir John Wallop, soldat i diplomàtic. Aquest apareix com havent acompanyat Poyning a les Terres baixes (Low Coutries) l'any 1511 i haver format part de l'exèrcit de Sir Edward Howard a Brest l'any 1512-13. En el mes de juliol del 1513 i en el mes de juliol del 1515, va pendre part en expedicions navals. L'any 1515 es trobava a les Terres baixes. En el 1516 fou enviat amb una carta al Rei Emmanuel de Portugal, i allí oferí els seus serveis per a combatre contra els moros. Després s'embarcà cap a Tanger, on lluità durant un quant temps. Tres anys seguits serví a les ordres de Surrey a Irlanda; després va anar a França per afers militars l'any 1522-23, i en el mes de març del 1524 fou nomenat gran mariscal de Calais. Amb una tal vida no és estrany que Vives digués que era com «Ulises» un hàbil lingüista i un excel·lent conversador.

VII

VIVES I LA CORT REIAL A RICHMOND

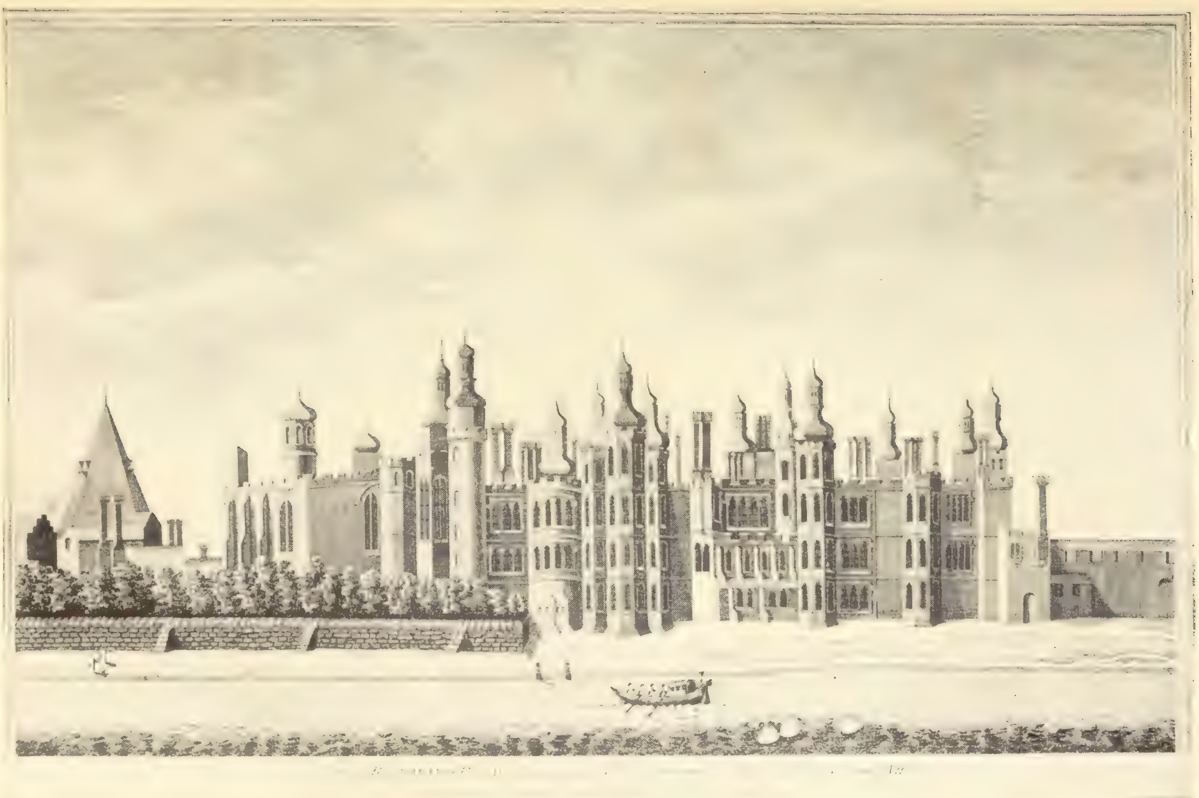
El Palau de Richmond

Tan si Vives escrigué la carta a Gilles Wallop des d'Oxford com si no, la conversa que sobre aquest últim sostingueren Vives i Sir John Wallop, va tenir lloc o bé a Londres, probablement en el Palau reial, o bé a Greenwich, o a Richmond, o potser en ambdós d'aquests Palaus (1). No hi ha cap dupte que Vives visità la Cort d'Enric VIII i de la regina Catalina en aquests dos Palaus. En el que fa referencia a Richmond sabem que Enric VII, pare d'Enric VIII, el tenía com el seu Palau predilecte. Es diu que tenía guardats a Richmond sota clau els grans tresors que havía acumulat provinents de les contribucions que imposà als nobles. Aquest rei morí en el seu «nou Palau» de Richmond el 21

---

(1) La nota següent es troba en les *Memoirs of the Court of Henry VIII* de A. T. Thompson, vol. ii, p. 33,

«En el Harleian MSS 1519 es troba la llista següent de les possessions que pertanyíen a Enric VIII: Hampton Court, Otelands, Nonsuch, Windsor, Woodstock, The More, Milnwood, Vauxhall, Nottingham, St. John's, Bedington. A aquestes cal afegir Greenwich, Eltham, Dartford, i després Knole en el Kent ofert a Enric per en Cranmer. Hasted's *History of Kent*, p. 340. *Archaeologia* vii, p. 120. El Palau de Richmond fou donat a Wolsey per Enric a canvi de Hampton Court, però això tingué lloc després de l'última visita de Vives a Angleterra.

El Palau de Richmond. Façana que dona al Tàmesi tal com va edificar-la Enric VII. Vista treta d'un gravat antic de la *Possession of the Earl of Cardigan*, publicat per la «Society of Antiquaries», 1765.

d'abril del 1509. El 23 de juny del 1503, el contracte de matrimoni entre Enric i Catalina fou estès a Richmond, que es troba a 8 milles S. W. de Londres. Fou en el palau de Richmond el 1.er de gener del 1511 que la regina Catalina d'Aragó donà a llum un fill d'Enric, que portà aquest mateix nom, però el nen morí dintre del primer any del seu neixement. No obstant, Richmond va veure dies més feliços per al Rei i la Regina. L'any 1513, Enric VIII va sortir d'Angleterra, es dirigí a Calais; feu la batalla dita dels *Spurs* (espoles) va batre Terouenne i s'apoderà de Tournai. Fou aquesta una campanya plena d'incidents romàntics, associats amb el nom del Cavaller Bayard, el Cavaller «sans peur et sans reproche». James IV, Rei d'Escocia, aprofità la oportunitat per a invadir el nord d'Angleterra, però fou derrotat en el Flodden Field per Surrey, sota la direcció nominal de la Regina Catalina d'Aragó. El rei James fou mort, i el seu còs portat a Richmond i enterrat al Monestir de Shene. «El triomf anglès fou tan complert, que el jove Enric VIII (de vintidós anys d'edat), al tornar a Richmond Green, no va tenir res més que demanar a Déu que el naixement de un hereu del tron. En el mes de novembre del 1513 va nèixer un nen, però per malaurança de Catalina, visqué tan sols algunes hores».

Catalina i Flodden

La reial parella havía passat dies de felicitat a Richmond, però després dissort darrera dissort assaltaren la regina Catalina. El seu fill següent va nèixer mort. L'any 1516 va nèixer la seva filla Maria, per l'educació de la qual Vives compongué el Plan l'any 1523. La regina Catalina i la seva filla estaven en íntim contacte amb l'Abadía de Syon, assistint-hi per les seves devocions i es tenen noticies de presents fets a l'Abadía per la Princesa Maria, la qual va llegar en el seu testament firmat el 1556 a aquestes «cases religioses»

La abadía de Syon

de Shene (aprop de Richmond) i a Syon 500 lliures per cada una, i terres que produíen una renda de 100 lliures l'any.

Vives a Syon

Sabem que Vives visità la Regina Catalina a Richmond i la acompanyà a l'abadía de Syon per dugues referencies: una feta en una de les seves cartes i un'altra en una de les seves obres. Ja hem parlat de la primera d'aquestes referencies.

Vives ens conta que Wallop havía parlat a la regina Catalina del seu germà Gilles en presencia de Vives quan la van acompanyar de Richmond a Syon (a la Abadía), en un viatge que realitzà per les seves devocions (1). Isleworth estava situat a l'altra vora del Tàmesis que Richmond. Hi havía una nau per a creuar el riu, i el Rei Enric VII havía fet disposar un desembarcador a la part de Isleworth amb un camí. El desembarcador i el camí eren propietat de la Corona (2). Aquest fou el desembarcador que la regina Catalina i Vives van utilitzar al seu retorn de Syon. La segona referencia que Vives fa de Richmond i Syon es troba en el llibre (3) escrit per ell per l'ús de la Princesa Maria. Vives, diu allí: « Recordo que la vostra mare, una dòna plena de seny, em deia quan tornàvem embarcats de Syon a Richmond, que ella prefería una fortuna moderada que les grans alternatives. Però que si pogués elegir, escolliría la més trista de les sorts. de preferencia a una sort més brillant, perquè en mitg de la dissort pot sorgir la consolació, mentres que el recte judici desapa-

(1) Vegis F. Madden: *Privy Purse Expenses of the Princess Mary* CLXVIII i pp. 29, 48, 57. La última abadesa fou Agnes Jordan, la qual rebé una pensió de 200 lliures després de la dissolució dels convents. Willis's Suppl. 20, citat per Madden, p. 269.

(2) Poor Soul's Friend, 1908-9, p. 38.

(3) El *Satellitium Animi*. Bruges, 1524.

Tret de l'obra *Vivis Opera* 1782-90, de D. Gregori Mayans. El Senyor A. Bonilla i San Martín *(Luis Vives,* pàg. 657), indica que aquest retrat es basa en la taula del Museu Provincial de Pintura de València, atribuïda al distingit pintor Joan de Ribalta (1597–1628). (R. Ximeno inv. Joach. Fabregat inc.).

reix freqüentment en aquells que viuen en la més gran prosperitat (1).

Hi ha un home que Vives conegué segurament en les seves visites a l'abadía de Syon i aquest home era Richard Whitford, el qual l'any 1507 formà part de la casa relligiosa dels Brigittines que era l'ordre que ocupava la casa de Syon. Whitford fou *Fellow* en el Queen's College de Cambridge l'any 1495, el Collegi en el qual Erasme residí des de l'abril del 1505 fins al maig del 1506. Però Erasme conegué a Whitford molt abans d'aquestes dates; perquè William Blount, Lord Mountjoy, el deixeble d'Erasme l'any 1495, va rebre dos anys després Richard Whitford per a formar part de la seva comitiva, com a capellà i confessor, mentres viatjava per l'estranger. En el mes de març del 1498 el Prebost i *Fellow* del Queen's College de Cambridge, otorgà a Whitford una dispensa per cinc anys per a «atendre a Lord Mountjoy en els païssos de l'altra banda de la mar» (2). Vives i Whitford

Whitford esdevingué després capellà de Richard Fox, bisbe de Winchester, el fundador, com hem vist, del Collegi de Corpus Christi a Oxford. La historia de com More s'oposà a certes imposicions del Rei Enric VII, és referida en la biografía de Thomas More (3). El monarca en revenja feu pendre «el molt inocent pare» sir John More i el tancà a la presó de la torre de Londres. Fox aconsellà a More de demanar la gracia del Rei. Però More esperava parlar amb Whitford, «un home molt sant i seriós que després esdevingué pare de Syon» i aquest li aconsellà de no seguir les indicacions del Whitford i Thomas More

(1) Citat en Foster Watson: *Vives on Education*, p. 30.

(2) C. H. i T. Cooper *Athenae Cantabrigienses*, vol. i, p. 50.

(3) Cresacre More *Life of Thomas More* (editada pel Reverend Joseph Hunter), p. 46.

seu mestre Fox. El biògraf diu que More havía pres la determinació d'abandonar l'Angleterra per a posar-se fòra del poder del Rei i estudiava la llengua francesa amb la intenció d'anar-se'n a França. La mort d'Enric VII i la pujada al tron del jove Enric VIII va modificar els seus propòsits.

L'any 1506, quan Erasme era a Angleterra en la companyía de Thomas More «al camp» *(ruri)* escrigué una traducció llatina de l'obra en grec de Llucià *Tyranicida* i compongué una declamació en llatí en contestació a l'obra de Llucià.

Erasme i Whitford

Erasme dedicà aquests exercicis a Whitford (1). En la carta del prefaci Erasme diu que More l'ha obligat a escriure aquesta declamació, perquè l'eloqüencia de More és tal «que podría persuadir un enemic, quan més fàcilment a mi que li professo un tant gran afecte que em posaría a ballar (a *hornpipe,* dansa predilecta dels mariners) si em demanava de fer-ho». Erasme i More es desafiaven així amigablement escrivint declamacions i publicant després els seus exercicis per a estimular aquesta pràctica entre els professors i deixebles, considerant-ho «de gran utilitat». Finalment, diu Erasme: «Us demano de comparar la meva declamació i la d'En More i de dir-me si trobeu alguna diferencia d'estil entre elles. Vós acostumeu dir que ell i jo som molt semblants en geni, caràcter, inclinacions i estudis, que no ens assemblaríem més si fóssim bessons. Estic segur que vos estimeu tots dos per igual i nosaltres per altra part us professem un afecte pregón. Adeu, molt agradable Richard» (2).

L'any 1507 Whitford entrà a la casa de Syon i allí visqué fins a la dissolució dels monestirs l'any 1539, quan es retirà

(1) Com Erasme ens conta en la carta del prefaci, More també compongué una Declamació i les Composicions d'Erasme i de More foren publicades juntes per a comparar-les, en aquest any 1506.

(2) *Luciani Opuscula* (1506), fol. 30.

a Londres on Lord Mountjoy esdevingué el seu senyor. Ell es deia a sí mateix «el dissortat de Syon».

Així, doncs, el que Whitford fos un cordial amic d'Erasme, de Thomas More i de Lord Mountjoy i fos conegut de Colet i de Linacre, era motiu suficient perquè Vives li dispensés un bon acolliment en les visites que feu a la Syon House. Whitford havia ofert a la Biblioteca de Syon copies de l'*Oratore* de Ciceró, de Salusti, d'Ovidi i d'altres clàssics. Ell havía estat capellà, durant nou anys, del bisbe Richard Fox, el fundador del Collegi de Corpus Christi d'Oxford, i això devía ésser un altre motíu de consideració per En Vives. A més Whitford s'interessava per l'educació de la joventut; és el primer de la serie d'escriptors anglesos que s'han ocupat de la ordenació de la llar en la qual es presta una especial atenció a l'educació dels nens. El seu llibre es titula *A Work for Householders* (1) (un llibre per a pares de familia).

Serà interessant establir alguns parallels (2) entre Whitford i Vives. En ço que es refereix en els càstigs, Whitford diu: «Allí on correspongui un correctíu (sigui amb cops o amb paraules) que sigui fet amb la caritat de Nostre Senyor i amb un esperit suau i bondadós; perquè s'ha d'aplicar per la reforma de la persona i no com a revenja d'una falta comesa. Per aquest motiu no aplicareu cap correctiu quan vos sentíu ofès, enutjat, irritat o irat per quansevol causa; en aquests casos diferireu la correcció per a més tard desprès d'haber deliberat... Després explicareu que doneu aquell càstig contra la vostra voluntat... i exhortareu el deixeble a no

Withford i Vives

(1) 1.ª edició publicada per Wynkyn de Warde.

(2) Al comparar les idees de Vives amb les de Whitford no ho fem amb la intenció de suggerir que l'un hagi pogut pendre alguna cosa de l'altre, sinó per a palesar el terreny comú que facilità les seves relacions tan aviat com Vives esdevingué un visitant de la Syon House.

tornar-vos a obligar a un tal treball tan penós. Li direu: «Si obreu així debeu sofrir part de la pena amb mí i per tant experimentareu quina classe de pena ens correspòn a tots dos. I després porteu-vos llealment, oblideu per complert l'esdevingut de manera que la cosa no's repeteixi».

Vives estava completament d'acord amb aquest esperit, no usava el mateix llenguatje que Whitford, però hi ha en ells un fons semblant d'humanisme que s'oposava a allò que imperava generalment en les escoles d'aquell temps. «Que el mestre, diu Vives, sigui greu sense duresa i bondadós sense ésser feble; i que no amenaci sinó quan les circunstancies ho exigeixin. Si el noi no vol creure a les exhortacions, el mestre el batrà infligint-li un fort correctíu, però no fins al punt de ofendre'l personalment (1). Els nois han d'ésser mantinguts en el temor i en el respecte». S'ha dit alguna vegada que Roger Asham fou el primer que demanà una urgent modificació en el càstig dels alumnes, però veiem que aquesta reforma havía estat exigida per Richard Witford i per Lluís Vives.

Els juraments dels nois

Junt Vives amb Whitford parlen contra un dels abusos del temps, un dels quals era l'ús dels juraments. Whitford diu: «Totes les persones, generalment, juren, tan quan afirmen alguna cosa com quan la neguen», i per a dir «si» o «no» afegeixen un jurament (2) («by cock and pie» «by my hood of green», etc.). Cal que els pares corregeixen els seus fills per l'ús dels juraments i de les «expresions grolleres». Enseenyeu als vostres fills a usar sempre les formes següents: «sí, pare; no, pare; sí, mare; no, mare», i a fugir de expresions com: «by cock and pye» i «by my hood of green». De la mateixa

(1) Foster Watson: *Vives ou Education,* p. 119, de *De Tradendis Disciplinis,* 1531.

(2) Per vida de... i altres frases massa usades a Catalunya que no poden imprimir-se aquí.—N. del T.

manera declara Vives: «Els que creuen a la vostra paraula vos creuràn tant si afegiu un jurament com si no en feu cap; i els que no us creuen, quan més jureu, menys us creuràn» (1). Es interessant afegir aquí les paraules de Sir Thomas Elyot en el seu *Gouvernour* publicat l'any 1531, el mateix any en que es publicà el *De Tradendis* de Vives.

«Nosaltres sentim diariament amb gran disgust com els nois profereixen grans juraments i usen paraules lascives i indecents, seguint l'exemple dels altres, amb la qual cosa, els pares pervertits s'omplen de joia; encara que després en aquest món o en l'altre en resulti per a ells gran pena i torment».

Com veurem després Elyot i Vives visitaren la casa de Sir Thomas More i es probable que's trobessin allí.

L'ús adequat dels diumenges i dies de festa era una qüestió que interessava seriosament a Whitford i a Vives. Whitford resumeix així les seves idees: «Un passatemps molt bo pels dies de feste és llegir o sentir llegir aquest llibre o qualsevol altre bon llibre anglès i reunir per a la lectura el major nombre de persones. Jo us dic que no s'ha de perdre el temps ni emplear-lo malament els dies de feste». Vives s'expressa d'una manera molt semblant. «Quan tornis de l'esglesia, llegeix amb esperit serè alguns dels escriptors dels quals he parlat si sabs llegir, i sinó vés a sentir llegir... Tindràs sem-

Els dies de festa

(1) *Introductio ad Sapientiam* (obra escrita per a la Princesa Maria) Anvers, 1524. Aquest manual fou traduit a l'anglès per Sir Richard Moryson en el 1540. Erasme completament d'acord amb Whitford i Vives escriu sobre aquesta qüestió: «Es troben persones que no poden pronunciar quatre paraules sense barrejar-hi un jurament. D'aquesta costum s'han contagiat els nois de tendra edat... Les noies han de mantenir-se allunyades de les dònes xarraires que corrompen els costums amb la llur maliciosa conversa. Es un verí ço que destil·len en les tendres oïdes». Erasme: *De Matrimonio Christiano*. (Edició Maire 1650, pàg. 430). La primera edició fou publicada l'any 1526, dos anys després de l'*Introductio ad Sapientiam* de Vives.

pre llibres a la mà... No pensis que els dies de festa han estat ordenats per l'Esglesia per a jugar, o lliurar-se a la peresa i xerrar amb els teus companys, sinó amb l'intenció que puguis pensar en Déu amb més tranquilitat i més intensament i en aquesta vida nostra i en la del cel que vindrà algún dia» (1).

Demanant la benedicció

Sabem també que Vives simpatisava amb les idees de Whitford referent al respecte que's deu als pares, això és, que els nois han de demanar cada nit *de genolls* la benedicció dels seus pares, abans d'anar a dormir, usant la fòrmula següent: «Pare: us demano la vostra benedicció, per caritat». Recordem allò que conta Vives de la seva mare, que ella no reia mai lleugerament amb ell, ni li feia festes; no obstant, quan ell arribà a l'adolescencia, no hi havia per a ell ningú al costat del qual se sentís més bé que al costat de la seva mare i «sempre que la recordo la abraço en el meu esperit, ja que no puc abraçarla corporalment» (2). L'amistad de Whitford, amb Erasme i More i els seus punts de vista d'humanisme rellligiós devien segurament relacionar-lo amb En Vives quan aquest últim acompanyava la Regina Catalina en les seves visites des del Palau de Richmond al convent dels Brigittines de Syon. El monestir de St. Saviour i St. Bridget de Syon havien estat fundats l'any 1415 pel Rei Enric V a la seva proprietat de Isleworth. La comunitat consistía en quaranta sacerdots, quatre diaques, vuit germans laics i setze monjos (3). La possessió s'estenía mitja milla al llarg del Tàmesi. El Monestir estava especialment relacionat amb la

El Monestir de Syon

(1) Foster Watson: *Vives and the Renascence Education of Women*, p. 63.

(2) Foster Watson: *Vives on Education*, p. 45.

(3) J. H. Blunt diu que el nombre era determinat «per idees relacionades amb nombre dels 13 apòstols i els 72 evangelistes».

Cort, no solament a causa del seu fundador, sinó perquè la familia Reial estava després constantment en relació amb ell. Així és que l'esposa de Enric VII, Elizabeth de York, camviava saluts de cortesía amb l'Abadesa. Per Nadal del 1509 i del 1510, Enric VIII i Catalina d'Aragó visitaren junts el Monestir, i l'any 1522 la Princesa María, que tenía sis anys, fou conduída allí per oferir-la a Syon (1). Això tingué lloc quan l'Emperador Carles V era a Windsor. Les monges proveníen de families com les de Scrope, Strickland, Ogle, Conyers, Strangewayes i Warwick, i sovint nobles dames s'aposentaren com a visitants en la part exterior. A més, el Monestir era visitat per gent de la Cort. De vegades, «quan l'istíu verdejava, Agnes, Wriothesley i la seva familia, llogaven una barca del Tàmesi a Londres i es dirigien a Richmond per a oferir els seus respectes a l'Abadessa a Isleworch, i guanyaven les indulgencies abans d'abandonar l'esglesia» (2). Aquesta senyora professà l'any 1512 i morí el 1529. Es veu, doncs, que era cosa freqüent veure les relacions de les monges a la Cort Real, embarcar-se a Londres i visitar a Isleworth les seves filles o germanes per a « conversar amb elles a través de la reixa ». Es cosa també coneguda que Sir Tomas More « freqüentava el locutori dels monjos » de tant en tant. La Prioressa, des de l'any 1513 fins a la dissolució dels Monestirs, l'any 1539, fou Margareta Windsor, germana de Sir Andrew Windsor, encarregat del Gran Guarda-roba. L'esposa de Sir Andrew era una filla de Walter Blount, Lord Mountjoy, el nét del qual, William Blount, era, com hem vist, l'amic d'Erasme, de Thomas More, de Whitford i de Vives. Així, no solament estem traçant l'ample cer-

(1) *Poor Soul's Friend,* 1908-9, p. 68.
(2) *Poor Soul's Friend,* 1908-9, p. 95.

cle de amics d'En Vives a la Cort, sinó també el grup que probablement es formà a Syon, fora de la Cort Reial.

Els visitants de Syon

Aquestes reunions devíen efectuar-se en el saló de recepcions del Monestir. Es probable que Vives visités Syon durant la majordomía de Sir Richard Sutton, un dels fundadors del Brasenose College d'Oxford. Si es així, aquesta relació degué constituir per En Vives un altre motíu d'inclinació i d'interès per Oxford.

«Els visitants del Monestir durant els anys 1513-1524 (incloent homes d'estat i cortisans) devien ésser hostes de l'Administrador Sir Richard Sutton en el Palau de Syon. Devien asseure's segurament a la seva taula en el gran *Hall* del Palau, i difícilment podíen tenir un més digne amfitrió. L'experiencia dels homes que tenía Sir Richard, el seu parlar cortès, les seves nobles maneres, i la seva fama de senyor magnífic i devot ciutadà, en feien un administrador ideal. En aquell temps empleava els lleures del seu càrreg d'administrador en la revisió dels estatuts del Brasenose Col·legi d'Oxford, del que ell i el seu devot amic, William Smyth, bisbe de Lincoln, eren cofundadors. Ell presidía, pel dret que li concedía el seu càrreg, el Consell laic de l'Abadía format per cavallers, i tenía sota el seu control un nombrós cos de dependents que menjaven en taula apart en el *Hall* del Palau. Tenía també el seu capellà, que per voluntat de Sir Richard, apareixía com a encarregat de la direcció espiritual dels aspirants a ésser admesos a professar. Era també un dels «germans del Capítol», i potser un d'aquells cavallers de noble estament que portaren la creu roja i el trajo del Monestir, del qual fou sempre un amic i un benefactor (1).

Una nova abadesa

L'any 1518 l'abadesa Gybbes morí, i s'ha fet la següent

(1) *Poor Soul's Friend,* 1908-9, p. 124-5.

relació de la manera com se procedí a la elecció de la seva successora. Les monges eren congregades en el locutori a l'extrem est de l'esglesia i es dirigien al gran *Hall* per la part exterior del mur de l'est de l'esglesia. El *Hall* fou dividit en tota la seva longitut en dues parts mitjantçant una paret que seguía la direcció est a oest, en el centre de la qual es trobava «la reixa de ferro» generalment recoberta amb una cortina, però ara descoberta. De l'altra part de la reixa es trobava el Bisbe dels Representants de Londres i altres nomenats per a presidir a l'elecció. Es trobaven Thomas Hedde, Ll. D. D. Thomas Gotson, notari públic, el Pare John Trowell, confessor general, el Pare Robert Brereton i Robert Kirkhall, monjos de Syon, els dos últims presents com a testimonis (1). Cinquanta germanes i monges estaven presents. Constance Browne fou elegida Abadesa, però l'any 1520 morí, quan Agnès Jordon fou elegida per a succeir-la, la qual va regentar el Convent fins a la Dissolució del Monestir l'any 1539, i el regentava quan la Regina Catalina i Vives el visitaren. Durant la seva direcció, l'any 1523, el Cardenal Wolsey, en virtut de la seva autoritat, heredada per un legat, alleugerí considerablement les cargues del Monestir (2). A continuació donem la llista de les monges que prengueren part a l'elecció de Constance Browne com a Abadesa l'any 1520, la qual representa en substancia la llista de les que havien professat quan la regina Catalina anà acompanyada d'En Vives. Es possible que Vives trobés amics d'aquestes senyores entre els visitants del Palau del Monestir.

---

(1) *Poor Soul's Friend*. 1908-9, p. 177.
(2) *Poor Soul's Friend,* 1908-9, p. 149.

NOMS DE LES MONGES DE L'ABADÍA DE SYON (1)

Margaret Windsor, Prioresa i Presidenta; Elizabeth Woodward, Eleanor Scrope, Margaret Campion, Mary Drury, Catharine Portland, Joan Bec, Constance Browne, Juliana Banester, Elizabeth Rede, Anne Walshe, Joan Srangewayes, Anne Colvyle, Elizabet Warwick, Margaret Shouldham, Elizabeth Strickland, Elizabeth Strange, Katharine Somerfield, Katharine Brereton, Agnès Jordon, Joan Spicer, Alice Hastings, Eleanor Hall, Emma Okys, Anne (Rade), Elizabeth Mountayne, Essa Eland, Joan Russhe, Alice Jaye, Margaret Conyers, Joan Sewall, Elizabeth Kemys, Alice Hoker, Bridget Fitzherbert, Agnes Mychell, Joan Rogers, Joan Peryent, Edith Morepath, Joan Buckley, Magdalen Baptist, Anne Hunkes, Elizabeth Edward, Joan Judd, Agnes Regent, Clementia Thaseborough (Tasburgh), Margaret Bourchier, Agnès Wriothesley, Alice Lyster, Katharine Bell, Bridget Belgrave. Agnes Smyth, May Newdigate, Anne Amersham, Clementia Tresham y Rose Paget.

A més consta que es trobaven altres senyores sotsmeses a la regla durant el govern de l'Abadesa Jordan. Sir Richard deixà un llegat per a sostenir un sacerdot que s'encarregués de l'instrucció de les novicies que vivien en el departament de les dònes. El successor de Sir Richard Sutton, en la majordomía no és conegut, encara que després de la disolució l'any 1539, quan els ingresos eren estimats en 1,730 lliures, equivalents a unes 20,000 lliures de la moneda actual. Tho-

(1) Vid. *Poor Souls' Triend,* pàgs. 176-7.

mas Croomwell fou nomenat Administrador General de Syon (1).

La Princesa Maria i Syon

Es cosa generalment acceptada que Syon fou el lloc de devoció preferit per la Princesa María, així com el Convent dels francescans Observants de Greenwich fou el de la seva mare Catalina d'Aragó, durant els primers anys de la seva vida conjugal. Es interessant fer observar que Vives coneixía bé l'atmòsfera i l'ambient dels dos Monestirs.

Syon i Oxford

S'ha esmentat que existíen inter-relacions entre Syon i Oxford, particularment al All Soul s' College. Un historiador del All Soul s' College, diu de Syon: «La seva classe especial de vida monàstica sota la regla de Sant Agustí (reformada per St. Bridget, Regina de Suecia), el trobar-se sota el reial patronatge, les seves riqueses, la seva bella posició a la vora del Tàmesi a Isleworth, així com la seva numerosa comunitat de 85 religiosos, el feia un aliat natural de l'afavorit Col·legi d'Oxford, tant magníficament enllaçat per Chichele a la memoria de la princesa de Lancastre. No hi ha dubte que els professors de l'un esdevingueren sacerdots del altre; no hi ha dubte que moltes de les monges de Syon es trobaven havent anat en peregrinació per a presentar les seves ofrenes en els brillants altars de All Saints» (2). Però existíen especials obligacions que lligaven el All Soul s' College a Syon, puix hi ha un document que prova que l'Abadesa i els altres membres del Monestir de Syon devíen beneficiar

(1) Unes altres últimes relacions amb el monestir de Syon son: 1.er Catherine Howard última esposa de Enric VIII fou tancada aquí l'any 1541. 2.ón Després de la seva mort el cos del Rei Enric VIII fou portat al Monestir de Syon on romangué una nit abans d'ésser traslladat a Windsor. 3.er S'acusa al Cardenal Wolsey d'haver empresonat (place *in duress)* a Richard Pace en el Monestir de Syon.

(2) Montagu Burrows: *Worthies of All Souls*, p. 43.

de les plegaries que's feien a All Soul s' College. «Altres, diu aquest document, poden pagar amb or, plata i gemes, nosaltres paguem amb perles y collars d'un altra especie; nosaltres us fem a vós i als vostres successors participants de tots els nostres oficis divins, cants, plegaries, misses, estudis, almoines, dejunis i indulgencies» (1).

---

(1) Gutch: *Collectanea*. Vol. ii, p. 268.

El Palau de Greenwich, anomenat també de Placentia. Vista obtinguda d'un gravat publicat per la «Society of antiquaries», Londres, 1767.

VIII

VIVES A LA CORT REIAL ANGLESA DE GREENWICH

El Palau de Greenwich

Per més que el Palau de Richmond enclogués molts records de la familia Reial, Greenwich era, no obstant, *par exellence*, la principal residencia de la Cort. Aquí va nèixer Enric VIII l'any 1491. Aquí va casar-se Catalina d'Aragó, en matrimoni confirmat després, fent una boda oficial a l'Abadía de Westminster, el 21 de juny de 1509. «En el Palau de Greenwích, a la vora del Tàmesis va nèixer el rei; en l'església parroquial de Sant Alphege a Greenwich fou batejat. El Palau havía estat aixamplat pel seu pare amb una nova façana del costat del riu, construída en el noble istil d'arquitectura roja que coneixem amb el nom d'estil Tudor. Desde les torres i terrasses de la seva casa podía veure com les seves naus de guerra i de comerç remontaven i baixaven el Tàmesis, podía llegir els seus noms, observar el seu tonelatge, les seves tripulacions i amidar amb els ulls penetrants d'un jove *viking* totes les qualitats de les seves maniobres i de la seva velocitat» (1). El casament del Rei

(1) W. D. Montagu, Duke of Manchester: *Court and Society from Elizabeth to Anne*. Vol. i, p. 116.

Enric amb Catalina s'efectuà a la capella del Palau, on oficiaven els pares francescans.

Els francescans de Greenwich

L'establiment de franciscans prop del Palau Reial, està associat amb l'historia del humanisme ultra la última relació de la Regina Catalina amb els seus amics els frares veïns. Hem de recollir de totes maneres una d'aquestes associacions amb el convent franciscà perquè probablement Vives la coneixía.

Colet a Greenwich

El Degà Colet va atrevir-se a predicar en una de les Capelles Reials contra la guerra, a favor de la pau, i fou cridat a la presencia del Rei. L'entrevista tingué lloc al jardí dels frares franciscans i Erasme ens la refereix. Colet arribà «havía esmorzat al Convent franciscà adjunt al Palau de Greenwich. Quan el Rei s'assabentà de la seva arribada, baixà al jardí del convent, acomiadant el seu acompanyament tan aviat com Colet es dirigí envers ell. Quan es trobaren sols, el polit jove

Sobre la guerra

príncep li pregà de cobrir-se i conversà amb ell sense cerimonia». Com diu el doctor Lupton: «La conversa durà prop de mitja hora i podem imaginar-nos l'espectació dels cortisants del palau durant el temps que els dos personatges tan oposats passejaven pels ordenats camins del jardí del convent. Ço que entre ells parlaren és pot inferir solament de les breus observacions d'Erasme (el qual obtingué les seves informacions de Colet mateix) sobre el fet que «el Rei i ell estaven d'acord sobre tots els punts, amb la única diferencia que el Rei desitjava d'ell que deixés per a un altra ocasió el dir allò que ara deia amb perfecta raó, això és que pels cristians cap guerra és justa» (1). Sabem com era Erasme partidari de la pau.

---

(1) J. H. Lupton: *Life of Colet*, p. 191.

Lo que escrigué Thomas More sobre la guerra

Sir Thomas More, en la seva *Utopia* publicada l'any 1516, tres anys després d'aquesta conversa, diu: «Els habitants de Utopia detestaràn i aburriràn la guerra i les batalles com una cosa bestial, no essent tant brutal en cap especie de besties com ho és en l'home; i contrariament als costums dels altres pobles, els quals consideren que la més alta gloria de totes és la conquerida a la guerra.

Lo que pensava Vives de la guerra

Vives amava la pau tan fortament com Colet, Erasme i More. Uns quants anys després que More havía publicat la seva *Utopia* Vives va escriure. «El guerrejar no és adequat ni en els homes bons ni a qualsevol que sigui home, sinó que és una veritable furia bestial i per això fou anomenat *Bellum*, de *bellua*, una bestia» (1). Les simpatíes comuns de More eren expresió de la de Colet, i aquests tòpics que probablement se sabía que havíen estat discutits amb el Rei en el Convent adjunt al Palau, afegíen sens dubte motius d'atracció a la que ja sentía Vives per la vida de la Cort a Greenwich. La historia de la vida de la Regina Catalina després del seu matrimoni té molts punts de contacte amb els francescans o frares *observants* de Greenwich i com que l'establiment dels frares prop de la nova ala del Palau de Greenwich devía ésser molt familiar a En Vives quan visità la cort a Greenwich, alguns dels fets principals poden ésser inclosos aquí. Els frares es dividíen en francescans, frares observants i frares grisos o menors i havíen rebut del Rei Enric VII en donació les terres pròximes a la nova ala que ell havía afegit al Palau de Greenwich, en el qual disposà cinc petites cabanes. «Segons les ordres del fundador aquests homes havíen jurat d'abraçar la pobresa i

Francescans observants

(1) En el llibre de Vives: Comentaris sobre la *Civitas Dei* de Sant Agustí. Llibre IV, capítol 4. Vives escrigué aquesta part del Comentaris l'any 1521; la obra total fou completada i publicada per Froben a Basilea a últims d'agost del 1522.

obeir com esclaus; de no posseir terres ni cases, d'implorar el seu pa, farina, figues i sal pels camins públics, de dormir sota les voltes a la porta de les cases i d'acompanyar els llebrosos, els perduts, els boigs; de seguir els campaments, de confessar els caiguts i d'enterrar els morts.» No havíen de posseir ni terres ni propietats. Els frares, a pesar dels seus vots, havíen construit la seva residencia, i fins havíen coŀleccionat llibres; no obstant continuaren fent bones obres. «Eren els incomparables enfermers dels malalts, els mestres dels pobres i el consol dels afligits. Coneixíen les malalties, i feien créixer herbes i plantes medicinals». (1). Per això el pobre rei Enric VII «va trobar que aquests pares costaven poc i eren molt útils veïns i de molt bona gana els permeté cavar els solcs i aixecar les seves cabanes sota els murs dels seus Palaus de Greenwich i de Sheen (Richmond). La Regina Catalina oí missa a la petita capella servida pels frares. I més encara: ella era una germana de l'ordre (car l'ordre comprenía homes i dònes) i portava la tela ordinaria sobre la pell, com Sir Thomas More que formava part de l'ordre dels cartoxians portava també la seva camisa de crins.

La Regina Catalina

La Regina resava els matins a la seva capella:

«The Fryers at matyns withe hartye entent
She wolde boe theare, in devotyon Kneelinge,
A mantyll aboute her whiche was no riche thynge.
Theare in prayer and contemplation
Renderinge to God sweete commendation» (2).

---

(1) Vegis W. D. Montagu, Duke of Manchester *Court and Society.* Vol. 1, p. 116 i següents.

(2) William Forrest (durant algún temps capellà de la Regina María I) *The history of Grisild the Second* (això és de la regina Catalina d'Aragó) escrita l'any 1558 i impresa per primera vegada en la Roxburgh Club Series, número 89, 1875 (p. 47). William Forrest era parent de John Forrest ja esmentat.

Enric VII otorgà per escriptura a aquests Observants o Recolectes l'any 1486, un Convent de frares amb un Director i dotze germans al menys i amb la seva «petita demora» en honor de la Verge María, de Sant Francesc i de Tots Sants. Fóra interessant saber si Vives conegué a William Roye, un dels frares Observants de Greenwich. Sembla, no obstant, que Roye abandonà el Convent l'any 1524 i s'ajuntà amb William Tyndale, el protestant, a Hamburg. Apareix que Roye romangué amb Tyndale fins que la impressió del Nou Testament traduit per Tyndale a l'anglès fou terminada. Roye es traslladà a Estrasburg on se li ajuntà en el mes de abril del 1527 Jerome Barlow, un altre desertor del Convent de frares Observants de Greenwich. Aquests dos homes van escriure el picant «Diàleg» entre un cavaller i un vinyater, cadaún dels quals es queixa a l'altre de les calamitats que pateixen degut a l'ambició de la clerecía. Aquest diàleg començava amb aquesta capçelera:

William Roye

Jerome Barlow

«Rede me and be nott wrothe,
For y say no thynge but trothe»

(Llegeix-me i no t'enfadis, perquè no dic coses sinó veritats).

Aquest cruel atac al Cardenal Wolsey va ésser atribuit a John Skelton, el poeta anglès llorejat a la Cort d'Enric VIII, però va escriure prou invectives contra Wolsey perquè sigui necessari atribuir-li un treball que és indubtablement de Roye i Barlow, abans frares observants de Greenwich (1). En la pàgina del títol dels *Dialegs* l'atac a Wolsey comença amb aquestes paraules:

Sobre Wolsey

(1) Vegis la reimpresió de *Rede me and be nott wrothe* de Edward Arber. Londres 1895, p. 11.

«I will ascende makynge my state so hye
That my pompous honour shall never dye.
O Caytyfe, when thou thynkest least of all,
With confusion thou shalt have a fall.»
(Vui ascendir i aixecar tant el meu estat
que els meus honors pomposos no morin mai.
O entremaliat, quan menys ho pensis,
ple de confusió experimentaràs una caiguda).

Però pitjor que les paraules eren les pintures dels grifons de Wolsey; la clava i el barret del Cardenal eren pintats de vermell «i gotes de sang figuraven com si caiguessin dels talls de les sis destrals».

Si Vives es trobà amb Roye i Barlow devía ésser durant l'hivern del 1523. Donat el caràcter de Roye, tal com el descriu William Tyndale és probable que Vives el conegués personalment. «William Roye, diu Tyndale, era un home astut quan trobava una nova coneixença», i Tyndale declara ultra això que Roye l'abandonà i «anà a cercar *nous amics passant coses que mai vaig conèixer*. La seva llengua és capaç no sols de fer mal, sinó de desenganyar el més intel·ligent a la primera entrevista». Roye no devía perdre la ocasió de

Roye i Vives

conèixer En Vives, perquè devía saber que Vives s'havía «revoltat» contra els escolàstics reaccionaris i els homes com Roye són sempre disposats a aprofitar les noves relacions i a tractar d'aprofitar-les pels seus fins d'una o altra manera.

De totes maneres la deserció de Roye i de Barlow de la seva ordre i el camí que seguiren després, devía produir una gran sensació a Greenwich. Però major encara degué ésser la conmoció que's produí entre els Observants de Greenwich els primers dies d'agost del 1528 quan Wolsey envià al Con-

vent per a John West, un dels frares Observants, amb una carta datada a Hampton Court, el 5 d'agost del 1528, escrita pel mateix Wolsey i dirigida en el Conseller Herman Rincke, a Colonia, ordenant a l'esmentat West de comprar les copies de l'ofensiu Nou Testament en anglès i d'empresonar Roye i Barlow, així com Tyndale. «Qui més apte, diu Anderson (1), per a descobrir-los, que un astut frare Observant del *mateix* monestir?» No obstant el frare West no tingué èxit. La noticia s'havía estès ràpidament, de manera que quan el frare West s'estava a Alemanya cercant els desertors, els frares Roye i Barlow un d'aquests, això és Roy, havía ja passat a Angleterra. El 17 de desembre del 1528 West havía retornat a Greenwich i va escriure a Wolsey queixant-se que William Robinson, pare dels Observants, li havía declarat que calía que ell, West, fos alliberat de l'encàrrec de Wolsey de cercar els heretges. El seu company no'l deixà anar a Londres per a investigar on se trobava Roye quan anà a Angleterra amb la seva mare. Protesta del fet que estàn enfadats amb ell que tant ha treballat per a trobar els heretges i suggereix la idea de que's trobaríen altres Observants, a més de Roye i Barlow, que simpatitzen amb els luterans.

John West

Durant aquest temps, 17 de desembre de 1528, Vives havía abandonat l'Angleterra, però solament per alguns mesos. Esdeveniments com aquests, això és, que alguns frares es convertissin al luterianisme, devíen cridar fortament la seva atenció i produir-li un punyent dolor, perquè coneixem la seva actitut oposada als luterans. L'any 1524 Vives va escriure per a expressar a Erasme com estava satisfet

Vives s'oposa en els luterans

(1) *Annals of the English Bible*. London 1862, p. 114.

amb el treball d'aquest últim, titulat *De libero arbitrio,* escrit en oposició a Luter. Refereix ple d'alegría a Erasme com el séu llibre fou remès a Enric VIII el dia anterior, que el rei llegí set pàgines en mig de les seves lectures sagrades, i se'n mostrà plenament satisfet. Fa constar també, que la Regina s'havía complagut moltíssim. A la mateixa carta ataca els llibres de controversia luterana perquè disminueixen l'amor a la bona literatura en els mateixos estudiosos, alimentant l'instint dels homes generalment inclinats a la lluita. La carta de Vives fou escrita a Londres el 13 de novembre del 1524 i Roye va trobar-se amb Tyndale en el mes de gener o febrer del 1526, i durant aquest temps devíen haver-se ofert moltes ocasions de trabar coneixement amb el Director dels dotze frares Observants i entre ells amb Roger Barlow i West. Efectivament, el Convent francescà de Greenwich devía ésser per Vives així com per la regina Catalina quan era a Greenwich, allò que el Monestir de Syon era per a ells a Richmond i podem fer remarcar el fet de trobar-se adjunt al Palau i per tant que una visita a Syon implicava una passejada a través de les possessions del Palau i atravessar el Tàmesi amb la barca de passatge.

John Forrest

John Forrest, un altre dels francescans Observants, va ésser elegit com a confessor de Catalina. Prengué part activa en les qüestions que sorgiren entre els francescans conventuals i els francescans observants. Els primers s'apartaven de la regla de pobresa que els prohibía adquirir propietats; i els segons observaven les regles de Sant Francesc més estretament. Els conventuals teníen la seva principal residencia en el Monestir de Christchurch en la Newgate Street de Londres; teníen l'aventatge de la seva educació i de les seves adquisicions, mentres que els Observants tenien conciencia

que vivíen més en l'esperit del seu fundador, perquè vivíen en la pobresa i se sosteníen d'almoines. Aquests últims obligaren als Conventuals a conservar el seus hàbits de teles ordinaries, les quals començaven a canviar per altres més fines. Aquestes diferencies aparegueren en el continent igual que a Angleterra i pot dir-se que la opinió dels que volíen seguir de la manera més estrictament possible les intencions del fundador, acabà per triomfar. Així fou, que mentres Luter l'any 1517 estava clavant les seves noranta cinc tesis a la porta de l'església de Wittemberg, aquests frares observants estaven assegurant a Roma la seva «Gran Reforma». Aquesta reforma era protegida per Enric VIII. En aquella època aquest rei era el més partidari d'oposar-se als canvis, i va escriure el seu llibre *Defence of the Seven Sacraments* i rebé del Papa Lleó X el títol de Defensor de la Fe. Per En Vives, per Catalina, així com per Enric VIII, la Gran reforma no estava associada amb Luter, sinó amb el triomf dels observants sobre els conventuals (1). Aquests estaven eximits del *Control* del Legat del Papa, i el Cardenal Wolsey l'any 1529 demanà que se li concedís el dret de visitar les seves cabanes, dret que li fou refusat amb l'aprovació del Rei. Com podem compendre, Forrest també es col·locà al costat de la Regina Catalina contra el rei Enric VIII, quan aquest últim cercà el divorci, i el seu col·lega, el frare William Peto de Greenwich, denoncià Ana Bolena. Més tard Peto escapà d'Angleterra i de la ira del Rei i esdevingué Cardenal. Forrest fou destituit del seu càrreg de Provincial Anglès dels francescans, i fou condemnat a mort, encara que la sentencia no s'arribà a executar. Els pobres frares que queda-

---

(1) Els detalls d'aquest punt de vista es troben en *Court and Society* (Duke of Manchester) Vol. i p. 135, d'on he pres aquestes dades.

ren a Greenwich fugiren per a ajuntar-se amb els frares conventuals a Christchurch, contra els quals havíen lluitat tant de temps i l'any 1534 les seves propietats a Greenwich, així com les de Sheen, foren donades als monjos de l'orde de Sant Agustí. El Rei Enric VIII, no volent fer les coses a mitges, donà ordres a Cromwell per a suprimir per complert les ordres franciscanes a Angleterra. Aquests frares, identificats com estaven amb la regina Catalina en la seva prosperitat, foren arrossegats per ella en la seva caiguda. Quan la regina Catalina, després del divorci, fixà la seva residencia a Kimbolton Castle i la seva casa fou reorganitzada, Forrest no pogué continuar éssent el séu confessor. El séu successor era un espanyol que havía acompanyat la Regina Catalina a Angleterra quan anà l'any 1501 per a casar-se amb el Príncep Arthur, i portava el nom de Jordi Atesteta. Havía estat un dels segons capellans, éssent l'altre Pedro Morales. El principal capellà de la Regina en aquesta època era Alexandre Geraldino. Al temps que Enric VIII es casà amb Catalina i que la seva casa espanyola fou reduida, Atesteta fou avançat en la seva carrera i enviat al bisbat de Llandaff. Però era també el director de St. Katharine a la Torre de Londres i fou probablement conegut d'En Vives entre els anys 1523–28.

La pietat de la Regina Catalina

Si desitgem conèixer els detalls de l'atmòsfera religiosa dintre de la qual es movía la regina Catalina durant la seva vida anglesa, i amb la qual Vives sens dubte simpatitzava, ens podem assabentar de l'interessant relat de Nicholas Sandars (1). Ell il·lumina indirectament com fou Vives fidel a la regina Catalina. « Ella acostumava a llevar-se a mitja nit per a poder assistir als cants dels matins dels frares. A les cinc

(1) *De Schismate Anglicano* (1585) traduit a l'anglès per David Lewis (1877), p. 7.

s'abillava ella mateixa, tan depressa com podía, dient que el sol temps perdut era aquell que gastava vestint-se. Ella era membre de l'ordre tercera de Sant Francesc i portava l'hàbit sota les seves robes reials (1).

Dejunava cada divendres i dissabte i prenía únicament pa i aigua en les vigilies de les festes de Nostra Senyora. Es confessava cada dijous i divendres i el diumenge rebía la comunió. Deia els oficis de Nostra Senyora diariament i es trobava present cada matí a l'esglesia sis hores seguides durant els oficis. Desprès de dinar i entre-mitg de les seves dames d'honor llegía la Vida dels Sants durant dugues hores. Desprès d'això anava a l'esglesia i generalment es quedava allí fins a l'hora de sopar que per ella consistía en un àpat molt frugal. Sempre pregava de genolls sense posar cuxins ni res entre ells i el paviment (2). Pot algú estranyar-se que

---

(1) Sir Thomas More seguía de la mateixa manera els exercicis religiosos dels cartoixans. J. H. Lupton en la seva *Life of Colet* p. 218, diu: «Era cosa freqüent per a persones que podíen permetre-s'ho, lligar-se més o menys estretament a una comunitat religiosa i seguir més o menys estrictament les seves regles». Colet de la mateixa manera instal·là per a poder-se retirar entre els monjos cartoixans a Shene prop de Richmond, una comunitat de 40 monjos, a semblança de la Comunitat de «Filles de Syon» a Isleworth a la vora del Tàmesi. Cap dòna anglesa ofereix millor un paral·lel per la comparació que Margaret, Comtesa de Richmond (m. 1509) la fundadora dels Col·legis de St. John i de Christ a Cambridge; de ella es deia: «El seu devot ascetisme, les seves camises i cinyells de teles ordinaries, el llevar-se de matí, les seves interminables devocions i l'agenollar-se un nombre incomptable de vegades, els seus llargs dejunis i fluir de llàgrimes» tot això s'ajuntava amb «una disposició benèvola i la mà sempre oberta, i generosa». Mullinger: *History of Cambridge University*. Vol. i, p. 464.

(2) Cf. Nicholas Harpsfield en *The Divorce of Catharine* (Camden Society), diu: «Es trobava en la dita casa de Buckden, en Huntingdonshire, una habitació amb una finestra que s'obría sobre la capella, per la qual podíen oirse els oficis divins. Ella es tancà en aquesta cambra apartada de tota companya una gran part del dia i de la nit, i acostumava a

una dòna tan santa fos posada a prova en el foc de les tribulacions, de manera que la fragancia de la seva bondat pogués estendre's sobre tot el món cristià? No'ns sorprèn que Catalina, sempre fidel al seu passat, desitgés en el seu testament ésser enterrada, com la seva mare, en una capella de l'ordre dels francescans, als quals fou tan fidel durant la seva vida. Però el rei Enric VIII, obeint al seu orgull reial, fins amb una dòna de la qual s'havía separat en divorci, abans d'assentir als seus desitjos, prescindí de l'arrelada humiltat de Catalina, i donà instruccions perquè fos enterrada (on es ara) a la Peterborough Cathedral.

La Regina i Vives

De la consideració que hem fet de les relacions de la regina Catalina amb els frares de Greenwich i de la profunda pietat i humiltat de la seva vida, podem deduir lo característica que resulta la ràpida referencia que Vives dóna en una carta dirigida a Giles Wallop, de la conversa sostinguda amb la Regina «quan aquesta anava a fer les seves sagrades devocions» a Syon, en la qual la pobre confessà que «preferiría una felicitat moderada i estable a les grans alternatives de fortuna» (1).

---

pregar de genolls en aquesta finestra, acolzada en les pedres de la mateixa». Sandars descriu la vida de Catalina a Greenwich desprès del 1526; Harpsfield, la seva vida a Buckden, una de les seves residencies després del divorci l'any 1533. Es veu, doncs, que la pietat de la vida de Catalina es manifestà continuament.

(1) Això era un tòpic molt comú en aquella època, que sens dubte es va exagerar després de la caiguda de la noblesa en la Guerra de les Roses i de las vicissituts per que van passar les cases de York i de Lancaster. Es deia de Wolsey, que: «El seu Palau de Hampton Court estava ple de tresors, d'or, de vasos de plata, d'estatues i de superbes curiositats, una de les quals representava, com una advertencia, la *Roda de la Fortuna*». J. J. Jusserand: *Literary History of the English People*. Vol. i, p. 47.

L'element espanyol a la Cort de la Regina Catalina

Catalina d'Aragó

Catalina d'Aragó, esposa d'Enric VIII, era filla de Ferràn i d'Isabel, que regnaven com a monarques d'Espanya; l'un era rei d'Aragó, i l'altre de Castella, ambdós units per l'esperit del Renaixement i pel desitg de portar endevant la nova cultura i les noves ensenyançes. La Regina Isabel, una dòna que prengué seriosament els seus deures polítics, es resolgué a estudiar llatí i arribar a distingir-se en aquesta materia, al mateix temps que sortíen de les seves mans magnífics treballs de brodats. A Toledo fundà l'any 1477 una biblioteca de MSS i oferí llibres a la biblioteca de l'Escorial. Establí una *Schola Palatina* a la Cort i invità a anar a Espanya a professors com Peter Martyr, el qual rebé l'encàrrec de salvar la juventut noble de la ociositat per induir-la a dedicar-se a l'estudi de les bones lletres. La Regina aconseguí que nobles espanyols, com Don Gutiérrez de Toledo, fill del Duc d'Alba, i cosí del Rei, donés lliçons a l'Universitat de Salamanca. Ella volía també aixecar el nivell de l'educació de la dòna i dugues dònes foren nomenades professores, una de clàssics a Salamanca i un-altra d'historia a l'Universitat d'Alcalà.

L'Educació de la dona

Aquest fervor amb el qual la Regina es proposava estendre l'educació dels homes i de les dones, es deixà sentir en les principals ciutats d'Espanya i per tant a Valencia, on Vives va nèixer. En una col·lecció de diàlegs d'En Vives que porta el títol de *Exercitatio* en un d'ells que fa referencia a Valencia, cita una senyora Angela Zapata «amb la qual van poder conversar de qüestions referents a l'ensenyança». També pot esmentar-se el fet que una professora, donya Francisca de Nebrija, era filla de Antonius Nebrissensis, el conegut professor espanyol de «bones lletres» a la Universitat d'Alcalà,

la càtedra del qual fou oferta a En Vives, a la mort d'Antonius, que tingué lloc l'any 1522. Vives marxà cap a Espanya en el mes de maig del 1523, però en el seu viatge passà per Angleterra, on es va veure invitat a quedar-se (1).

Catalina va néixer a Alcalà

Catalina va nèixer a Alcalà l'any 1485, tenía per tant set anys més que Vives. «Els seus primers anys transcorregueren en mig del furor de les batalles i setges», acompanyant la seva mare en la vida de campament que feien quan el setge de Granada. Segons les paraules de Miss Strickland «Ella era allavors una nena de quatre anys i aixís començà aviat la seva educació. Les primeres coses que prepararen agradablement la seva jove intel·ligencia, que tot just despertava, foren les maravelles de l'Alhambra i les exquisides glorietes del Generalife; perquè Catalina d'Aragó va ésser criada en aquestes reials demores de les dinastíes alarbs (2). Els professors italians, els germans Antoni i Alexandre Geraldino, varen ésser nomenats tutors, i varen venir d'Italia i així fou com Catalina estudià a fons el llatí, i tot el món de la literatura romana i de les Sagrades Escriptures li fou conegut, de tal manera, que arribà a l'últim a compendre la tasca qu'els professors es proposaven de portar a cap. L'any 1501 (quan comptava 16 anys) es va casar amb el Príncep Arthur, fill del Rei Enric VII, el qual morí al cap de pocs mesos. L'any 1509, Catalina es casà amb Enric VIII, germà d'Arthur, i en el 1523, quan Vives anà a Angleterra, feia quatorze anys que eren casats, havent contribuit a fer de la Cort, com deia Erasme, un «Museu de les lletres i de l'ensenyança. Aquest gran professor descriu a

(1) Per a més detalls, vegis l'obra de Foster Watson: *Spanish Element in Luis Vives* en els *Arxius de l'Institut de Ciencies*, 1913.

(2) Foster Watson: *Vives and the Renascence Education of Women*. London, 1912.

Catalina com una *egregia docta* i pregunta: «¿Quí no desitjaría viure en una Cort com la seva?».

Augmentava l'atractíu que tenía la Cort de Catalina que es caracteritzava per l'amor a les lletres, el grup d'espanyols que l'envoltaven i que ella conservà a pesar de totes les oposicions i crítiques que això aixecava, perquè aquest grup constituia per a ella una font d'alegría. No hi ha dubte que aquest element espanyol va exercir una atracció sobre En Vives, atracció que es va veure reforçada amb l'esperança d'ocupar un lloc distingit en l'ensenyança i que el lligà a Catalina d'una manera més forta que al mateix Erasme, encara que aquest fos tan admirat per la Regina (1).

El servei espanyol de Catalina

Es interessant copiar la llista del servei de la Regina Catalina, presa de M S S de la familia d'una noble casa anglesa (2). En aquesta llista apareix que la casa de la Regina comprenía la espanyola Donya Elvira Manual, primera cambrera; Juan de Cuero i Senyora de Cuero, encarregats de les cambres principals; Donya Martina Salazar i quatre altres dames d'honor amb dugues esclaves de seguici; Pedro Manrique, primer Camarleng i majordom; un mestre de taula, un mestre de cerimonia, un coper, un secretari i sis patges; Alexandre Geraldino, primer capellà, Jordi d'Atesteta i Pere Manales, segons capellans; un almoiner, un mariscal, un reboster, un guarda de la capella, tres gentilhomes de servei, quatre cavallerissos, un superintendent, un encarregat de la vaixella, un intendent, un cuiner (aquest es deia Jeroni de Vega), un comtador dels queviures, una

(1) Erasme no romangué fidel a la seva amistat per la Regina Catalina quan se produí la perturbació del divorci.

(2) *Court and Society from Elizabet, to Anne*, editat a Kimbolton pel Duc de Manchester (1864) pp. 55-6.

bogadera, un escrivent per la casa, un servidor a taula, un forner i un escombrador, tots espanyols. Donya Elvira, la *duenya*, tenía també una dama d'honor, dos gentilhomes i altres dos servidors nomenats a Espanya, abans de marxar cap a Angleterra.

Quan s'efectuà el séu segón matrimoni amb Enric VIII l'any 1509, a molts d'aquests servidors espanyols fou donat comiat, però alguns conservaren els seus llocs, entre altres Jordi de Atesteta, el séu capellà, Francesc Filipo un dels seus gentilhomes, Margarida de Vergas, una dama d'honor, molts sirvents i alguns sacerdots. Jordi d'Atesteta esdevingué Bisbe de Llandaff, i a més Director de St. Katherine, el notable hospital i hospici de Londres, situat aprop de la Torre. Com aquest es trobava en el barri pròxim al qual Vives s'allotjava, és molt probable que els dos espanyols, Atesteta i Vives es coneguessin, trobant-se no sols a la Cort, sinó fora de ella. Catalina havía deixat Espanya quan tenía setze anys; Vives quan en tenía dinou, i encara que cap dels dos havía tornat a veure el séu país se sentien units a ell amb llasos de patriòtic afecte. Vives estava ben informat de la primera educació que rebé la Regina Catalina de la seva familia a Espanya: «La Regina Isabel, diu, ensenyà a les seves filles a filar, a cosir i a pintar i d'elles dugues foren Regines de Portugal, la tercera d'Espanya, mare de l'Emperador Carles V, la quarta fou la més santa i devota, esposa del molt gentil Rei Enric d'Angleterra» (1). I després afegeix: «Han vist en el nostre temps que les quatre filles de la Regina Isabel eren

---

(1) De la traducció anglesa de Hyrde de l'obra d'En Vives. *De Institutione* FEMINÆ *Christianœ* EN *Vives and the Renascence Education of Women* p. 46. «Catalina d'Aragó, diu Lady Marion Alford, va introduir a Angleterra el gust espanyol dels brodats, que's feien allavors en sedes negra i blanca i «punts enllaçats» de llí fi. Aquest «treball espanyol», com

molt ben instruides. He sentit dir amb grans lloances i maravellats del fet en molts indrets, que Joana, la dòna del Rei Felip, mare de Carles V, acostumava a contestar en llatí, sense previ estudi, els discursos pronunciats segons costum en les recepcions que feien les ciutats als nous Prínceps; i igualment deien els anglesos de la seva Regina, germana de Joana. Tothom també diu la mateixa cosa de les altres dugues germanes a Portugal i no hi havía cap regina que complís tan perfectament amb els deures d'una dòna ben educada com aquestes quatre germanes (1).

Els següents detalls de les cartes de Catalina han estat ja donats (2), però em decideixo a reproduir-los aquí. En una carta escrita a Espanya l'any 1505, Catalina, allavors Princesa de Gales, va escriure demanant protecció per a donya María de Salazar (3), una senyora espanyola empleada en el servei de la última regina, consort d'Enric VII, i que a la època de la data de la carta era adjunta a la Cort de Catalina. Envià, doncs, al seu servent Joan de Ascuycia, amb aquesta missió, al seu pare Ferràn d'Aragó. En una altra carta, Catalina fa constar que sis senyores espanyoles que havíen vingut amb ella d'Angleterra havíen entrat al seu servei, però que no té mitjans amb que pagar-les. En una altra carta es queixa de la fredor i falta de *compliment dels seus deures* de l'embaixa-

Catalina i Espanya

---

es deia, fou moda fins el regnat de María, la filla de Catalina, que era doblement espanyola en els seus gustos. Catalina tenía sempre l'agulla a la mà, i quan Wolsey i Campeggio li feien visites d'etiqueta, ella sortía a rebre'ls amb un fil de seda roja voltant el séu coll». (Shakespeare: Countess of Wilton, *Art of Needlework*, p. 380, Cf. King Henry VIII, Act. iii. Sc. 1).

(1) *Ibid.* pp. 52-3.

(2) Foster Watson: *The Spanish Element in Luis Vives. Arxius de l'Institut de Ciencies* (1913) pgs. 34-36.

(3) Segons Lady Willoughby.

dor espanyol, Puebla. Catalina demana altra vegada els diners, que Puebla reté en son poder, amb el quals pugui enviar a la seva servidora donya Elvira de Manual a Flandes per a visitar un oculista que ja havía curat a la Infanta Donya Isabel d'un mal d'ulls. L'any 1506, Felip i Joana, Rei i Regina de Castella, cunyat l'un, i germana l'altre de Catalina, després d'haver estat a punt de naufragar, visitaren la Cort d'Angleterra i en aquesta ocasió Catalina i una senyora espanyola, vestides amb el trajo típic, ballaren juntes (1). En cartes successives, Catalina fa referencia a membres del seu sèquit com don Pere d'Ayala. Envià a cercar per mediació d'un missatger anomenat Calderón, un frare espanyol com a confessor. L'any 1509 es queixa del nou ambaixador don Gutiérrez Gómez de Fuensilada, preceptor de la Membrilla i anomena dos dels seus servents, Joan de Cuer i Alonso d'Esquival. Com una prova del seu pregón interès per Espanya, es pot esmentar una carta adreçada a ella el 6 de gener del 1518 des de la ciutat de Santo Domingo «en les Indies del Oceà», escrita per Passamonte, qu'era allí l'Ambaixador espanyol (2). Pot afirmar-se que Vives conegué el metge de Catalina, don Miguel de la Sa o Lasao (3).

A més, com diu Mr. Hume (4): «Enric VIII és elogiat per un escriptor espanyol anònim que compongué la *Chronicle of Henry VIII,* d'aquesta manera: «¡Oh! quin bon rei,

(1) Vegis M. A. E. Wood: *Letters of Royal and Illustrions Ladies.* Vol. i, p. 120.

(2) Ibid p. 145. Envía a la Regina un vestit i una cadena de les que usen els cacics i volía enviar-li alguns lloros, però en atenció a l'estació, ha temut que no resistirien el viatge.

(3) *Chronicle of Heury VIII* per un contemporani anònim M. S. Aquesta obra escrita en castellà fou traduida al anglès per Martin A. S. Hume (1889). Introducció.

(4) Ibid, p. 20.

que et mostres liberal amb tothom, especialment amb els espanyols».

Molts anglesos que Vives va trobar a la Cort reial, havíen visitat Espanya. Lord Berners era un d'ells, i continuava interessant-se per la literatura espanyola, essent un dels primers anglesos que traduí un autor espanyol, produint l'any 1534 una versió anglesa d'una part del *Libro Aureo* (1529) de Guevara. S'ha fet observar (1) que el nom de Donya Catalina de Guevara apareix entre els de les dames de la Regina Catalina, i és molt possible que fos parenta de l'autor. Sir Francis Bryan era un altre dels que van visitar Espanya, i la seva germana es casà amb Sir Harry Guilford, el qual junt amb un col·lega anglès va ésser nomenat Cavaller (2) per Ferràn el Gran, a Burgos, l'any 1512. A aquests exemples altres podríen afegir-se per a demostrar el probable interès dels anglesos per Espanya i pels espanyols. L'exemple més important és el de Cuthbert Tunstall, bisbe de Londres, que fou ambaixador d'Angleterra a Espanya, perquè com hem vist, Tunstall fou amic d'En Vives. **Anglesos que visiten Espanya**

En resum, sembla probable que la Cort de la Regina Catalina d'Aragó havía pres un colorit espanyol més acentuat del que fins allavors s'havía vist a la Cort Anglesa. Y encara hi havía més, devía trobar-se allí un cert nombre de comerciants espanyols i capitans de naus mercants que traficaven amb l'Angleterra, perquè Puebla trobà que valía la pena de exigir el pagament d'uns drets a tots els que arribaven. Mr. Hume en la seva introducció a la *Chronicle* ja esmentada, diu que en tot aquest llibre «es poden trobar rastres **L'element espanyol a la Cort Anglesa**

(1) J. G. Underhill: *Spanish Literature in the England of the Tudors*, p. 76.

(2) Ibid, p. 72.

d'una persona (un espanyol) que devía haver-se posat en contacte amb un gran nombre de compatriotes de totes classes i professions, i d'espanyols que van observar-ho tot i que al seu retorn, van referir histories de successos passats dels quals ells eren els principals actors».

Catalina i Vives

Per la seva part, Catalina s'havía sentit atreta pel valencià Vives, quan aquest era a Flandes, des del moment que l'ajudà enviant-li cabals. Vives, com hem vist, anà a Anglaterra pel maig del 1523, però cap el 5 d'abril del mateix any havía ja completat el seu *De Institutione Foeminae Christianae;* l'havía dedicat a la Regina Catalina en un prefaci que demostra un cabal considerable de coneixements i apreciacions de la Regina consort. «Me he sentit mogut (1), diu Vives, a escriure quelcom sota la vostra bona gracia, sobre allò que ha de saber i com s'ha d'educar una dòna cristiana, en part per la santetat i bondat de la vostra vida, en part pel favor, amor i zel que la vostra gracia professa pels estudis sagrats, i per l'estudi. Es aquesta una materia no tractada encara per ningú, entre tan gran nombre i varietat de homes d'enginy i d'escriptors». En el mateix prefaci, diu amb un tò més íntim encara: «Aquesta obra (molt excellent i graciosa Regina) vos la ofereixo de la mateixa manera que un pintor vos posaría al davant la vostra fesonomía i imatge curosament pintada. Perquè així com en aquell retrat podrieu trobar la semblança del vostre cos, en aquest llibre trobareu la semblança del vostre esperit i de la vostra bondat; perquè vos heu estat donzella, esposa i viuda (2) i us heu conduit en

(1) Prenc la cita de la traducció anglesa de Richard Hyrde, publicada per primera vegada l'any 1540. A. D.

(2) Els tres llibres en els quals és dividida l'obra *De Institutione Foeminae Christianae*, tracten de la instrucció de les joves, les casades i les viudes, això és, l'educació és considerada com una cosa que's refereix a tota la vida.

tots els moments de la vostra vida de tal manera, que podeu ésser considerada com un exemple a seguir... No pot ningú lloar les virtuts de les dònes sense referir-se a vós en aquestes lloances... Per tant veureu que moltes que estàn per sota de vós son aquí lloades pel seu nom; però que de vós es parla constantment, encara que no aparegui el vostre nom». Les referencies personals que Vives fa de la Regina Catalina, semblen donar peu a la suposició que es probable que visités l'Angleterra a la tardor del 1522 (com preté Mr. P.S. Allen) (1). Aquesta suposició es confirmada per les referencies que també fa d'Enric VIII i de la Princesa María, filla del Rei i de la Regina, que semblen basades en un coneixement directe d'aquestes persones. «María, la vostra filla estimada, llegirà també aquestes les meves instruccions i les seguirà en la seva vida, si s'ordena segons l'exemple que té a casa, l'exemple de la vostra virtut i seny. No hi ha dubte que així ho farà, i que serà a la vegada molt bona i molt santa com correspòn a aquella qui descendeix de vós i del noble rei Enric VIII, parella que en honor i virtut sobrepuja a tota lloança i que altrament produiría un desengany en tots els que s'han format una opinió sobre d'ella».

La Regina Catalina encarregà a Vives la composició d'un *Pla d'Estudis* per a la petita María *(De Ratione Studii Puerilis)*.

El *De Ratione Puerilis* no recomana tan sols els antics autors clàssics grecs i llatins, sinó que també fa menció de *Institutio Principis* de *The Encheiridion* i de les *Paraphrases* d'Erasme, així com dels seus llibres de text per a escoles. Vives també recomana la *Utopia* de Thomas More com a

(1) *Erasmi Epistolae.* Vol. iii, p. 508.

llibre de text, i és aquesta segurament la primera vegada que s'indica el valor educatiu d'aquest llibre.

El tutor de María

La cosa més probable és que el tutor assenyalat per a posar en pràctica el pla per a la Princesa fos John Fetherstone, que ocupava aquest càrrec l'any 1525, quan es formà un Consell per a ocupar-se de la casa de la Princesa, la qual fou separada de la seva mare en els palaus de Richmond i Greenwich, per a ésser proveida d'una cort a Ludlow, en el país de Galles. Sembla que la Regina Catalina va exercir de mestre de María, avans que fos posada en mans de Fetherstone, i que mai va deixar de seguir amb interès els progressos de la nena. Existeix una M S carta (1) en la qual la Regina escriu a la Princesa: «Quan a la vostra escriptura en llatí estic contenta de que em substitueixi el professor Federston, perquè amb ell apendreu a escriure més correctament: no obstant, de tant en tant me complauría que escrivissiu al professor Federston composicions propies i que quan ell les hagi llegit me les enviés per a poder-les llegir també. Perquè em causaría una gran satisfacció veure que apreneu bé el vostre llatí i que escriviu clar». Es digne d'ésser remarcat que la carta estava escrita en anglès (2).

Linacre i la seva gramàtica

Encara que Fetherstone fos el tutor de la nena, Linacre estava en relació amb la Princesa i compongué per a ella una gra-

(1) En la biblioteca Cotton. Vespatian F. xiii. p. 72, citat per J. N. Johnson: *Life of Thomas Linacre* (1835) p. 233 n.

(2) La correspondencia creuada entre Catalina i el Príncep Arthur abans de trobar-se anava escrita en llatí. La serie de cartes de Catalina al seu pare (publicada per M. A. Everett-Wood) era escrita en castellà. M. A. E. Wood: *Letters of Royal and Illustrious Ladies* (1846). Vol. I., p. 121. L'any 1506 havía escrit al seu pare el rei Ferràn demanant-li un frare Observant de l'orde de Sant Francesc *el qual havía d'ésser un home de lletres* per a confessor, «perquè no comprenc la llengua anglesa ni puc parlar-la». Ibid, vol. i, p. 140.

màtica elemental escrita en anglès que portava un títol en llatí: *Rudimenta Grammatices*, i un prefaci també en llatí. Aquest ens fa saber que la salut de María està al seu càrrec, i que en aquest sentit és també el seu *tutor;* però va caure malalt i no pogué complir amb els seus deures. Mentres tant va enviar-li la seva gramàtica elemental amb la qual vol provar el valor del principi que diu que «el començament és més de mig camí» i anomena la nena: «anglorum deliciae et decus». Aquesta posició de l'instruit metge porta a suposar que Linacre era el professor de la Princesa (1). A més, la tradició es troba fàcilment confirmada, al veure que Linacre havia actuat de tutor del Príncep Arthur durant un curt temps abans del seu matrimoni amb Catalina.

El grup d'Erasme

Linacre tenía uns trenta anys més que Vives i ensenyà el grec a Erasme a Oxford quan Vives era encara un nen de cinc anys. Això en l'any 1497 quan Linacre, Grocyn i William Latimer eren els grans professors de grec d'Angleterra. Colet era un dels antics i Thomas More un membre jove del grup d'Oxford que Erasme (2) havía fet famós fòra d'Angleterra. «Quan escoltava el meu amic Colet em semblava sentir el mateix Plató. ¿Qui és el que no admira

---

(1) Així fou que William Forrest relacionat amb el Pare Forrest abans esmentat, va escriure una relació en vers sobre la Regina Catalina, titulada: *Griselda the Second,* (reimpresa pel Roxburgh Club) en la qual deia de María :

«Emonge her instructours, before other ferre,
Highely flourischeinge in the Latyne tongue,
She had the famous Thomas Lynaker,
Whois Rules for her remaynethe us emonge;
Throughe vecthome, in Latyne, she ornatlye sprouge».

(2) En una carta dirigida a un antic alumne de la època de París, Robert Fischer. Erasme escrigué des de Londres el 5 de Desembre o bé l'any 1498 ó el 99. Seebohm: *Oxford Reformers*, p. 115.

l'ampla extensió dels coneixements de Grocyn? ¿Quin judici podía ésser més agut, pregón i refinat que el de Linacre? ¿On va modelar la naturalesa un caràcter més gentil, més atractívol i més feliç que el de Thomas More?»

D'aquest grup, Colet i Grocyn moriren l'any 1519 i no hi havía cap humanista a Angleterra amb qui Vives desitgés associar-se com amb Linacre i More. Fou per a ell una gran sort relacionar-se amb Linacre a la Cort de la seva amiga la Regina Catalina i d'ésser consultat en comú sobre la nena María que l'any 1523 tenía set anys. Però fou amb la perspectiva de bons resultats per l'esdevenir de l'humanisme, el qual, implicava l'educació des de petits dels nens, que homes com Linacre, l'anglès i Vives, l'espanyol, en la Cort de la Regina anglo-espanyola, és trobessin tant d'acord en la part referent al pla per la salut i per la instrucció de la Princesa.

Linacre i Vives

Vives no pogué disfrutar de la amistat de Linacre durant llarg temps (1). En el mes de Novembre del 1524 va escriure des de Londres a Erasme: «Linacre ha abandonat aquest món, amb gran pesar de tots els estudiosos amb els quals era tan bondadós i la seva benevolença era més remarcable encara que la seva reputació intel·lectual, que la seva erudició

(1) Existeix una extensa carta de Vives a Linacre.

Vives a Linacre.

«No tinc noticies vostres de fa algun temps i això em produeix una gran ansietat, no perque us oblidi (això és menys de témer que vós m'oblideu a mi) sinó perquè temo que us trobeu malament de salut. Si m'estimeu, no descuideu això, no'm feu viure amb neguit, si no podeu escriure cartes amb freqüencia, al menys envieu-me freqüents saluts per conducte d'aquells que venen d'allí on vos trobeu. Podeu compendre, si he expressat amb justesa els sentiments que experimento envers vós, que la meva actitut amb vós és la d'un parent des del moment que sembleu estimar-me com un pare. També desitjo saber, si podeu i voleu dirm'ho, què esteu fent amb la vostra gramàtica i el que fareu després. Adéu».

La carta no porta data però sembla haver estat escrita a Oxford.

i que qualsevol altra manifestació que pugui servir d'emulació». La casa de Catalina era montada sobre un peu de *pietas literata* amb la qual cosa Vives tant simpatitzava. No obstant devía sentir la mancança del vell Linacre, professor i home de món que havía fundat càtedres de medicina a Oxford i Cambridge i havía contribuit en primera linia a l'establiment del Col·legi de Metges. Les indicacions que Vives fa en el seu *De Tradendis Disciplinis* l'any 1531 sobre la carrera de medicina són probablement reminiscencies de les seves observacions i de les converses sobre aquesta materia que devía sostenir amb Thomas Linacre.

El *Symbola* de Vives

Mentrestant va escriure a la Cort de la Regina Catalina un petit llibre titulat *Satellitium vel Symbola* amb una deliciosa dedicatoria a la Princesa Maria (1). Diu en ell que hi hà una guardia o escolta (Satellitium) que vetlla sobre els prínceps perquè aquests no rebin cap mal. «Però aquest temor és nascut en la seva imaginació perquè no hi ha guardia més segura i fidel, que la ignoscencia i l'amor del poble... Moltes vegades la vostra il·lustrada i santa mare, m'havía demanat de proveir-vos d'una defensa més segura que els soldats i els arquers... Perquè existeixen més perills per l'ànima originats per vicis interns, que els que amenacen el còs amb atacs externs... Vos envío doncs més de doscents guardies (2); els ha anomenat *Symbola* (senyals notes) com si fossin senyals segurs per mitjà de les quals els prínceps de l'antiguitat i els d'avui dia poden ésser distingits... Alguns prínceps d'estúpida arrogancia, tant cristians com pagans, intenten per mitjà dels séus símbols aterroritzar els altres i atribuir-se a sí mateix

(1) Datada a Bruges el 1.er de juliol del 1524, quan la Princesa devía tenir vuit anys.

(2) Els *Symbola* o sentencies, màximes o emblemes als quals és refereix arriben al nombre de doscents trenta nou.

més del que és permès a un home... Ells adopten les insignies i la ferocitat dels lleons, dels óssos, de les panteres, dels llops, de les serps, dels dracs, dels gossos, de les àguiles, dels corbs i espases, foc, etz. com si fos bell, magnífic i veritablement digne d'un Rei posseir l'esperit dels salvatges, dels cobdiciosos, dels crudels i dels que tenen set de sang... Un home pot mostrar la seva excel·lencia escollint un emblema que no representi res contrari a la humanitat, a l'amabilitat i a la suavitat de maneres... Per tant els símbols han d'ésser curts i concisos; he afegit petites exposicions de manera que tota ambigüetat deguda a la concisió no'ns pugui desviar... Que la llei de Crist presideixi tots els vostres actes i la vostra vida de manera tal que pogueu esdevenir un gran exemple per a les dònes en la seva vida privada, com ho sou com a princesa en el cercle de la Cort, i vós podeu assolir aquest ideal si imiteu l'exemple de la vostra mare».

L'afecte que Vives professà a la nena reial i a la seva mare caracteritza la vida domèstica de la Cort Anglesa. Espanta pensar que la nena educada amb tanta cura va arribar a ésser la crudel Regina María (1).

Entre les màximes que porten explicacions es troben les següents:

La màxima de William Croy

Fortuna fallacior, quo blondior. (Quan més ens somriu la fortuna tant més enganyadora es mostra). Aquesta és la màxima que vaig donar al meu antic deixeble el Cardenal Croy, i no era tant una màxima com una profecía. Perquè

(1) Es casà amb el Rei Felip d'Espanya i és interessant fer constar que Vives en el seu diàleg *Princeps Puer* fa aparèixer el Princep Felip rebent instrucció sobre l'art del bon govern. El diàleg és de gran interès perquè mostra la seva gran habilitat en els séus mètodes educatius i a més la continua atenció que prestava Vives al benestar d'Espanya i del seu príncep. *Exercitatio Linguae Latinae.*

tan aviat com la Fortuna li prodigà els seus dons a ell i al seu oncle, fent-lo Cardenal essent encara un jove de vint i un anys, de sobte els arrebassà a tots dos la vida.

Sine querela. (Sense queixa). La màxima de Vives

(La vida ha de conduir-se de manera tal que no hagi raó perquè ningú pugui queixar-se de tu, ni tu de ningú ni de la Fortuna). No faràs mal a ningú ni creuràs que ningú t'hagi fet cap mal. (Séneca de *Tranquillitate vitae*). (Ens conformarem de tal manera amb la nostra posició en la vida que reduirem les queixes al seu minimum i reconeixerem tot allò que ella té d'agradable; perquè no hi hà cosa a la vida en la qual l'esperit no pugui trobar un moment de satisfacció). «Aquesta, diu Vives, és la meva màxima».

La màxima de María

Quan María esdevingué Regina adoptà en distintes èpoques tres màximes (1). *Caste et suppliciter,* sota la figura d'una vestal que sacrifica al davant d'un altar. La segona màxima era: *Pro ara et regni custodia* amb la divisa d'una espasa erigida sobre un altar. La tercera i principal fou *Veritas Temporis Filia*. (La veritat és filla del temps). Aquesta màxima és una de les 239 *Symbola* mencionades per Vives. El comentari que l'acompanya és el següent: «Encara que la veritat romàn amagada durant molt temps existeix i es manifesta a un moment donat, de manera que ningú ha de prestar confiança a la mentida, ni ha de pensar que la veritat pugui quedar sempre amagada. Ciceró diu: El temps destrueix les falsetats de les opinions però confirma les lleis de la naturalesa.

Els estudis de María

Quan la jove princesa es feu dòna, les exhortacions de Vives de seguir l'exemple de la seva mare no quedaren sense

(1) Vegis F. Madden: *Privy Expenses of the Princess Mary* 1831 pp. c. l. xx i 279.

fruit (1). Nicholas Udall editá la traducció anglesa de les *Paraphrase ou the Gospels* d'Erasme i en el seu prefaci a l'Evangeli de San Joàn diu: «L'Angleterra no serà mai capaç de lloar la gracia amb la qual la molt noble i virtuosa Lady Mary emprèn aquests grans estudis, penes i treballs traduint aquestes parafrasis d'Erasme sobre l'Evangeli de San Joàn». Aquest fet mereix d'ésser recollit parlant de María perquè Vives estava en relació amb tots dos, amb María i amb Udall durant el període que va residir a Angleterra els anys 1523-8.

LA CORT D'ENRIC VIII

La cort espanyola

La cort espanyola de Ferràn i d'Isabel era la més brillant d'Europa. Isabel governà Castella desde l'any 1474 fins al 1504 i dintre d'aquest període, l'any extraordinari de 1492 l'Amèrica fou descoberta per Colom i després de set segles de supremacia moresca, Granada fou conquerida pels reis Ferràn i Isabel. Aquest èxit a l'Oest fou considerat quasi com una compensació de la caiguda de Constantinopla a l'Est d'Europa l'any 1453.

Políticament els afers interns d'Espanya es van organitzar com mai s'havíen vist abans i a l'estranger els casaments de les princeses reials agermanaven els interessos espanyols amb els generals d'Europa fins al punt que es produí una nova creuada contra l'Islam, dirigida per Espanya. Però la bri-

(1) L'edició anglesa de Udall en anglès de les *Paraphrase* d'Erasme estava datada l'any 1548-9.

En la seva carta en el Rei Enric VIII (1531) Vives descriu María com una *puella mirae indolis*.

llantor de la Cort espanyola era remarcable no tant sols en la part política sinó en allò referent als estudis. La vella ensenyança dels alarbs, encara que menyspreuada, assolí un grau que els estudis del Reneixement tractaren de superar i la Cort de Ferràn va atraure i rebé amb moltes atencions els professors d'Italia, de França i d'Alemanya. Els nobles competíen entre ells en els estudis. Escoles, Collegis i Universitats és desenrotllaven i Prescott demostra com els nobles espanyols arribaren a imposar-se els deures de la càtedra. Un eclesiàstic com Talavera mantenía a casa seva una *schola domèstica,* com la Regina sostenía la seva *schola palatina.* i a Alcalà, el Cardenal Jimenez, arreglà i terminà el complement de la Biblia Políglota, el resultat de col·leccions de M. S. S. recollits de diverses fonts, i el de treballs portats a cap per grans professors de diverses nacions.

Les tradicions espanyoles de Catalina

La filla de la casa reial, Catalina, que anà a Angleterra l'any 1501, sortia, doncs, d'una atmòsfera que havía estat molt favorable a la cultura i al reneixement dels estudis, i a l'esdevenir l'esposa d'Enric VIII, introduí un interès i un benestar pels estudiosos a la seva Cort, en virtut de la qual cosa els anys 1509-28, incloent el període de les visites d'En Vives (1523-28), pot designar-se amb el nom d'Epoca de la Regina Catalina: encara que consideressim la descripció que de la Regina fa Erasme presentant-la com «un miracle del seu sexe» en l'estudi així com en la pietat, com a un judici exagerat d'un antic cortisà.

Certament la vida melancòlica de la Regina Catalina després del 1528, que tan ha impressionat les imaginacions de les generacions posteriors fins al punt de representar-la com al tipus característic, de resignació religiosa en mig de la desgracia, no era la vida que portava quan Vives era a la seva Cort. Catalina era l'any 1509 una viuda de vinticinc

anys i Enric VIII es casà amb ella quan tenía tan sols divuit anys.

a alegría de Catalina Durant els anys 1509-1528 és a dir des dels seus vinticinc anys fins que va complir els quaranta quatre, la Regina Catalina va acompanyar el seu espòs en moltes coses que eren alegres, com eren les mascarades, les festes, les danses, les professons i espectacles.

Enric VIII Enric VIII mostrava en la seva vida tanta alegría com la que podía manifestar un Duc italià i el seu aspecte i les seves proeses feren que se'l considerés com un semi deu. «En el tenis no tenía igual i a la caça podía cansar set o vuit cavallse n un dia. Si corría l'anell, o llençava la barra, o jugava a pilota, o es despullava per a lluitar, generalment quedava per sobre dels més vigorosos atletes. Montat acavall era magnífic» (1). S'el descriu com un home alt, quadrat i bast que sobrepassava en altura els més alts de la seva guardia i com capaç de tendre un arc que pocs d'aquells gegants podíen doblegar (2). Gustiniani, l'ambaixador venecià que va passar quatre anys a la Cort d'Enric, descriu en brillant llenguatge, com apareixía en els seus primers anys. I així com era bell de figura i es distingía en proeses, posseía també una mentalitat molt cultivada. Ell protegía els pintors, construía palaus, era hàbil constructor de naus, i ultra això sabía tant de llatí com «els clergues d'Oxford». Parlava correntment el francès, molt bé l'italià i havía après l'espanyol per a conversar amb Catalina en la seva llengua. «Sabía tocar el llaut, la arpa i l'orgue. posava música a les ballades i als himnes. Hem de recordar que tota la joia del viure del Reneixement repercutí en aquest jove

---

(1) *Court and Society.* (Kimbolton Papers of the Duke of Manchester). Vol. i. p. 102.

(2) Ibid. p. 102.

Rei que havía estat educat de molt diferent manera. Se sab que mentres el seu germà Artur fou educat per a «fer-lo apte per a portar corona», Enric ho fou «per a fer-lo apte per a portar una mitra» és a dir per a esdevenir arquebisbe de Canterbury (1). Així fou com Enric estudià no solament els clàssics, sinó també «filosofía i matemàtiques, ciencies físiques i teología». Era un bon astrònom, un crític en teología que havía estat especialment educat en la *Summa* de Sant Tomàs d'Aquino (2). Quan aquest jove extraordinari fou elegit Rei d'Angleterra, afegí als seus grans dons físics i mentals l'especial qualitat d'ésser un *bon camarade.* Erasme ens ho deixa entreveure en una frase (3): «Ell es maravellosament graciós i serè en les discussions; diríeu que és un company i no un Rei».

La dedicatoria de Vives a la Ciutat de Deu

Si recordem aquests fets podem compendre que Vives, al

---

(1) Lord Nerbert, el biògraf d'Enric VIII, dóna les següents raons: El Rei (Enric VII) decidí això en la seva gran prudencia judicant que aquest era el més econòmic i a més el camí més gloriós de disposar un jove, perque així al mateix temps que alliberava el tresor de la càrrega que representava sostenir la casa d'un gran príncep, li obría un ample camí per les seves ambicions; essent en aquell temps la dignitat de Cardenal estimada com a la més alta i honorífica de l'Esglesia, fent excepció del trono papal. Un altre escriptor diu: Començava cantant a les set, a les deu tenía la seva part assignada en el chor de la capella reial i a les dotze, componía misses. Un dels seus motets compostos quan era Duc de York es canta encara a la Christ Church d'Oxford. «O Lord the Maker».

(2) En la qual diu que mostrava grans aptituts.

(3) A la mateixa carta a Cochlaeus (Basilea 1 d'Abril del 1529), Erasme resumeix així el caràcter d'Enric VIII. «La bona disposició de la seva naturalesa el capacitava per a executar bé tot allò que emprenía tant en l'art de montar a cavall com en tirar la javelina. Mai ningú li va passar al davant. Diríeu que va nèixer apte per a totes les coses. No hi hà classe de música en la qual no hagi sobrepassat la mediocritut i es a més meravellosament ben disposat per a les disciplines matemàtiques. No ha deixat mai d'estudiar en tant que'ls seus afers de Rei li deixen alguna llibertat i és amant de la lectura i la discussió a la qual es lliura amb delicia».

dedicar els seus Comentaris a la *Civitas Dei* de Sant Agustí en el Rei Enric VIII des de Lovaina el 7 de juliol del 1522, va fer-ho amb plena confiança en l'intelligent simpatía del Rei, i probablement pensava ésser pres més al peu de la lletra del que s'acostumava quan s'adreçava algú als sobirans d'aquell temps, quan diu: «La vostra majestat des de llarg temps ha estat admirada per la vostra força d'esperit i de cos i per les vostres proeses guerreres. Però des que haveu donat bones proves de posseir força d'enginy i saviesa, heu esdevingut més gran i més admirable entre els estudiosos. Però els estudiosos no contemplen amb tanta admiració la vostra riquesa i el vostre poder com estimen la vostra bondat i la vostra gracia». Ja hem vist la cordial i afectuosa rèplica d'Enric.

La Cort d'Enric

La Regina Catalina, per lo tant, havia passat de la Cort més brillant d'Europa del seu temps, a la Cort d'Enric VIII, que era influida per les tradicions espanyoles i que arribà a assolir un grau tal que la convertí en un factor principal de la cultura de la època que vingué després. Erasme havía declarat que en materia d'ensenyança, no hi havía necessitat de sortir d'Angleterra; el que vivia alli no necessitava anar a França, ni a Alemanya, ni a la mateixa Italia. En una carta adreçada a Wolsey el 18 de maig del 1518, diu: «Veig aixecar-se una nova Edat d'Or si altres governants se senten animats del vostre esperit». I el 15 de maig del 1519, quatre anys abans que Vives anés a Angleterra, Erasme va escriure a Sir Henry Guilford: «El món torna a recuperar l'ús dels seus sentits, s'ha despertat del seu pregon somni; i no obstant, hi ha gent que s'aferra a la seva vella ignorancia amb peus i mans i no vol ésser salvat d'ella». Tot el món estudiós d'allavors respirava ansietat i en lloc, repetint la frase d'Erasme, l'Edat d'Or, podia contemplar-se millor que a

l'Angleterra. ¿Què té, doncs, d'estrany, que Vives se sentís impulsat a romandre allí i a gaudir de la cordialitat i de la bona voluntat del Rei i del gentil respecte de la Regina? (1).

Els pintors de la Cort

La seva relació amb la Cort va eixamplar el camp de la experiencia d'en Vives, perquè les simpatíes d'Enric pel Reneixement s'estenien més enllà de l'ensenyança. El Rei protegía un cert nombre de pintors, entre ells, el flamenc Quintin Matsys, Johannes Corvus, Gerard Luke, Anthony Ieto, Jerome de Trevisi, Hornband, Bartli i altres (2), així, com a Holbein que anà a Angleterra poc després, l'any 1526, per recomanació d'Erasme. Es diu que Enric va intentar atraure's Rafael i al Ticià.

Navegació

Respecte a la navegació, Enric establí l'any 1512 la Corporació de la Trinity House a Deptford, construí un fort de primera classe a Gravesend, eixamplà el port de Dover i va dirigir la construcció de la gran nau *Henry Grace à Dieu.*

El Rei entenía en tots el cercle de coneixements de la seva època, tant en arts elevades com en les arts pràctiques, com en lletres. Estava familiaritzat amb la medicina del seu temps i, com hem vist, particularment instruit en Teología.

Els palaus del Rei, sorgint de les condicions migevals, s'assemblaven als vells castells dels grans prínceps del passat. Com diu l'historiador Mr. Brewer (3): «La Cort d'Enric no ha d'ésser judicada ara per les recepcions. Es molt més senzilla, graciosa i *familiar*».

La llar a la Cort

¿Quína cosa hi ha més agradable que la descripció de

(1) Erasme diu en una carta a Servantius (des de Hammes, aprop de Calais, el 8 de juliol del 1514): «Cada vegada que ofereixo els meus respectes al Rei, ell me mira amb amabilitat i la Regina tracta d'assegurar-me com al seu «preceptor».

(2) *Archaeologia.* Vol. iii, p. 245.

(3) *Reign of Henry VIII.* Vol. i, p. 232.

l'afecte que Enric professava per la seva filla María? «Enric que sempre havía estimat els nens, estava enamorat i orgullós en extrem de la seva filla. Quan sols tenía dos anys la portava en braços en presencia de la Cambra, davant dels lords i senyores de la Cort i dels embaixadors estrangers» (1).

La multitut d'aspectes del Rei atreia en Vives fins a tal punt, que dubtava de la tenacitat en els propòsits del Rei quan aquest dirigía els afers polítics. Vives quedà impresionat per la vida domèstica i la amistosa cordialitat de la naturalesa d'Enric i donà massa importancia a les perspectives que li obría la idea que s'havía format del caràcter del monarca. Aquesta era la actitut natural d'En Vives. Ell s'havía relacionat amb alguns del més grans diplomàtics del seu temps, amb Carles V, amb el Papa Adrià VI, amb Wolsey, així com amb el Rei Enric VIII. Així com no oblida l'alta jerarquía i la dignitat de cadascú, insisteix en mirar-los com responsables de la normal condició natural de la humanitat, com persones senzilles, gracioses i benvolents, en les seves relacions amb la seva nació i amb l'humanitat. Ell suposa sempre que romanen fidels al Princep de la Pau i que consideren a la Humanitat com una sola familia. Aquesta actitut cordial i al mateix temps respectuosa de Vives envers els reis de la terra, forma part del geni de simplicitat i de direcció que tant el distingeix. No és aventurat suposar que aquest aspecte del caràcter d'En Vives es va desenrotllar a causa de la seva íntima afecció i del seu contacte freqüent amb el Rei, la Regina i la seva filla a la Cort Anglesa; i amb el tracte amb ambaixadors, homes d'estat i eclesiàstics que allí es trobaven. Tots vivien a la Cort sobre una base de bona amistat, àdhuc amb els que ocupaven els càrrecs més élevats.

La fraternitat d'En Vives

(1) Ibid, p. 232.

D'altra manera no's compendría la llibertat amb que Vives s'adreça al Bisbe de Lincoln, al confessor del Rei i en al Rei mateix. Es cert que emplea les mateixes formes per a adreçar-se a l'Emperador Carles V i al Papa Adrià VI. Però s'ha de tenir present que Carles V era el seu propi sobirà i que Adrià VI era un antic col·lega seu i amic a Lovaina. Ultra això, Vives era capaç de parlar de diverses materies, àdhuc de les més vitals referents a l'Estat, en un sentit contrari al de les llurs opinions, sense despertar cap animositat. Lange va dir d'ell que era un Apòstol de la Pau i aquest títol, li esqueia perfectament, perquè era un dels pocs que parlaven d'aquesta qüestió sense despertar aquelles hostilitats que precisament es proposava fer desaparèixer. Ningú dubta de la comprensió que posseía dels grans fins polítics i dels arguments que s'aduien per fer-los prevaldre. Però ell creia fermament que *entre cristians* tot podía portar-se a cap sense guerres.

Hem de recordar que els tres grans monarques europeus d'aquell temps: Carles V, Francesc I i Enric VIII estaven sempre disposats, cada un d'ells, a saltar al coll de qualsevol altre, si pensavan que d'això podía provenir algun aument de prestigi o de supremacía. Fou després que Vives va estar a Angleterra el primer hivern, i es proposava tornar a la Cort anglesa a la tardor, que adreçà una carta (1) a John Langland, confessor del Rei Enrich VIII, perquè el conside-

---

(1) *De Europae Statu ac Tumultibus,* Lovaina, 1522. Deixo de cantó la carta adreçada al Papa Adrià VI: *De Pacificatione* dedicada a Alfons Manricus, Arquebisbe de Toledo, a Espanya i el treballat tractat de *Concordia et Discordia,* adreçat a Carles V des de Bruges l'any 1525 i el *De Conditione Vitae Christianorum Sub Turca* perquè tenen poca o cap relació amb l'Angleterra. Aquests treballs corresponen a la època flamenca d'En Vives.

rava l'home més a propòsit per a influir sobre el Rei. Aquesta carta fou escrita el 8 de juliol del 1524 des de Bruges.

Documents de Vives sobre la pau

Presentar en forma de Sumari aquests documents d'En Vives sobre la Pau, és despullar-los de la seva forma artística: han de llegir-se per complet. Però, em permetré parlar d'una al·lusió als esdeveniments contemporanis. Havent nascut Vives l'any del descobriment d'Amèrica, les seves al·lusions al Nou Món tenen un *gran interès*. Ell diu en el seu argument sobre les benediccions de la Pau: «Els navegants espanyols refereixen que existeixen illes en aquell Nou Món *(in novo isto Orbe)* que han descobert, en les quals quan s'encenía la guerra era el capitost el que havía de tractar de concertar la pau amb l'enemic, la qual cosa es considerava com el més gran honor: i era considerat com a doblement criminal i un enemic comú aquell que la refusava quan li era demanada. Miraven amb gran despreci aquells que's consideraven superiors als que demanaven la pau que era als seus ulls el més bell i esplèndid servei que se'ls podía fer». Vives afegeix: «Per a què serveix la nostra literatura, les nostres «humanitats» i les nostres nombroses arts; la nostra avançada educació, les lleis que acceptem de Déu Omnipotent, si en mig d'aquests admirables avançaments mereixem la reprovació de la natura? Els pobles barbres i primitius, sense cultura, ni literaria ni relligiosa, ni de cap mena, han après idees pures i sanes de la natura; però aquests mals de les nostres nacions han penetrat dintre de nosaltres a causa d'aquests dos vicis inexhauribles desconeguts en els habitants d'aquelles illes: l'ambició i l'avaricia».

Vives en el bisbe de Lincoln

Veritablement Vives no mancava de valor quan parlava així a un dels *leaders* de la Cort, la primera en cultura d'Europa, regida per un monarca absolut dels *Tudors*. i el condemna en nom dels salvatjes d'una illa del Nou Món.

Vives pot considerar-se com el Luter de la Sociología en allò que fa referencia a la pau per la seva *fortiter in re,* però encara més per la seva *suaviter in modo.*

Vives dirigeix aquest últim paragraf al Bisbe de Lincoln mateix (1):

«He sentit una justa pena al veure la debilitat de la nostra època, al veure que un poble cristià ha abandonat tota consideració per a l'evangeli de l'amor i ha oblidat el Crist i ha abusat de la seva força per la seva ruina mateixa...

Vivim i actuem com si ja no'ns consideressim com a fills de Déu. Ens hem abandonat a la nostra follía, l'obra de la qual és el vessament de sang, la destrucció i la ruina de tot Europa. I durant aquest temps estem honorant el Déu de la pau amb els nostres llavis quan els nostres cors han estat infectats amb odis hostils i cruels. No són sols els prínceps, sinó també els particulars els que's veuen privats de la sort de l'home que frueix de les grans i íntimes amistats... Parlem com si fóssim els fills de Déu, però vivim com a enemics seus. Però vull terminar la meva acusació parlant amb vos, que no ignoreu aquestes coses i que voldríeu veure-les camviades». De sobte Vives abandona el tò de polèmica i pren el d'una conversa. «En altre lloc us he escrit quelcom referent al meu matrimoni i a Richard Pate el fill de la vostra germana, i a Anthony Basker de qui sou patró, el qual marxa endavant en els seus estudis amb un zel meravellós. Aquests no necessiten ésser estimulats ni refrenats en els seus treballs, i això reconec que és degut a la gran gratitud que experimenten envers vos.

El mateix valor i força amb què s'expresa Vives a l'adreçar-se al Bisbe, demostra quan escriu al Rei mateix. Dugues vegades Vives a Enric VIII

(1) Vives., *Opera,* vol. v, p. 463.

l'any, 1525, li va escriure cartes sobre política internacional. La primera es titula: *De Francisco Galliae rege a Caesare capto* i en ella Vives suplica a Enric VIII que intervingui amb l'Emperador per a mitigar qualsevol severitat en el tracte del rei-presoner o de la seva gent. Amb familiaritat i confiança Vives parla a Enric com a un germà: «No hi ha nació que no pugui desitjar tenir-vos per a Rei, com si una ànima inspirés aquest sentiment des del cel. Perquè, què és allò més característic d'una naturalesa divina que l'obrar bé i l'estar sempre disposada a prestar el seu auxili protegint els altres tant com sigui possible? A més, obrant així, complaureu a Crist, la consideració del qual deu trovar-se present en els vostres pensaments, perquè vós deveu trobar-vos al davant del seu setge de justicia abans de molt temps (car què podem considerar com a durader en la vida humana?) i tindreu de deixar de banda els clamors públics *(strepitu)* d'admiració que engendra la vostra fortuna. Allavors no hi haurà diferencia entre la vostra vida pública o privada. Allò que us serà profitós serà allò que haureu fet per a conduir la vostra vida pel camí del dever i de la ignocencia. No afegeixo res més per temor de semblar que parlo massa lleugerament de la vostra prudencia, i de la dels vostres concellers, especialment del Cardenal Wolsey, un home de la més alta competencia en la direcció dels afers públics».

La amistat de Vives amb el Rei

Després d'haver parlat així directament, Vives esdevé més personal i íntim. «He escrit tot això a Oxford, lluny de la Cort i dels afers públics. Potser riureu dels meus punts de vista, o bé perquè considereu que són els d'un home la ment del qual està concentrada en altres materies i per tant incapacitada de formar judici o d'investigar en el camp de la alta política; o bé perquè us parlo d'una direcció que de molt temps s'ha produit independentment i amb molta més clare-

tat que la que poden produir les meves paraules, en el vostre propi pensament. Temo que el meu consell sigui supérfluo i que'm trobi exhortant a qui (com ja he dit) segueix la mateixa direcció indicada. Però no podía deixar d'escriure aquesta carta conduit pel meu gran amor envers vós i per l'esperança d'un repòs i pau cristians, coses que sempre he desitjat especialment i que continuaré desitjant en no ésser que camvii el meu esperit (cosa que Déu no permeti). Si he dit alguna cosa equivocada, que la meva intenció me serveixi d'escusa. Que Jesús Nostre Senyor vos comuniqui el seu esperit bondadós i suau, de manera que pugui dir-se de vós que haveu col·locat la vostra més ferma i gran gloria, i les vostres grans riqueses al servei de l'home per a donar-li ajuda. A Oxford el 12 de març del 1525».

El Rei i el servei de l'home

El 8 d'octubre del mateix any 1525, va escriure una carta més eloqüent encara al Rei, titulada: *De Pace inter Caesarem et Franciscum Galliarum Regem, digna optimo regni statu.* Aquesta carta la escrigué des de Bruges, encara que figurés fer-ho des de la Cort d'Oxford estant, i mostra signes evidents de la influencia que la vida de la Cort va exercir sobre el cercle dels seus pensaments. En ella demana bones accions d'acord amb els principis cristians i, més encara, afegeix la sorprenent idea del Renaixement, que els Reis han d'ésser els inspiradors espirituals dels seus pobles, tan com els seus caps militars. Es digne de fer-se remarcar que fou després d'haver-se introduit a la Cort anglesa, que Vives accentuà aquest punt de vista i féu polítiques apel·lacions als sobirans gobernants.

Els Reis considerats com a directors espirituals

Vives declara a Enric VIII: «O m'equivoco molt o no hi ha res més vital que el fet d'apendre el poble a escoltar atentament tot allò que es relacioni amb la sana tranquilitat de l'Estat, i es procurarà que la joventut begui en fons de

sana opinió. Així és que se li farà conèixer quins son l'ús, els aventatges i la finalitat de cadaún dels elements del benestar, la seva proporció esencial o fins on han d'ésser apreciats. Esdevindràn allavors com experimentats orfabridors amb les seves pedres lidies que serveixen per a indicar el valor de cada factor individual que busquem o que refugim, com són la moneda, les propietats, el amic, els honors, la noblesa, les dignitats, la sobiranía, les formes externes, la salut, els plaers, l'enginy, la erudició, la moralitat, la religió, i el no confondre les coses petites amb les grosses... Per tant, quan la joventut hagi crescut i ensenyi, els estudis de literatura i relligió no's tractaràn com formes i cerimonies externes practicades amb esperit impur i impiadós, ni por portaràn en literatura a la lluita i al debat que contribueixen més a la tossudería que a la saviesa, sinó que inclouràn els estudis per mitjants, dels quals la moral es consolida i la vida es desenrotlla. La relligió que necessiten és aquella que desperta en els llurs esperits pensaments divins, i es tradueix en la persecussió de tot allò que és honest, i inflama en l'amor de les coses divines. Ningú en el món és fòra de la relligió, però la massa del poble (vulgus) sentirà un gran auxili en la literatura per mitjà de discursos *(concionibus)* i en part per mitjà de llibres escrits en la llengua materna que indiquin quins són els subjectes dignes d'ésser llegits, amb la qual cosa les seves hores d'oci deixaràn d'ésser empleades en la recitació de faules de velles o en accions que no porten a una conducta exemplar.

L'educació de la joventut

Educació política i social

Aquestes suggestions de fer treballs literaris per al poble i de donar-li consells en allò que's refereix a les seves lectures i coneixements pot ésser considerat com a la primera aparició durant el Reneixement de allò que avui diem Extensió Universitaria. Nosaltres potser considerem com a quixotesca la idea d'En Vives, segons la qual el Rei és el Director,

L'Extensió Universitaria

tant literari com militar del seu poble i no obstant, això és senzillament el resultat d'acceptar el principi de Plató, que les nacions han d'ésser governades per prínceps filòsofs.

Es fàcil compendre que Vives va atançar-se a Enric VIII atret per la seva bonhomía. Ell diu clarament que quedà impressionat per la benvolença del Rei, la qual constitueix per a ell una guarda de cos molt més segura que la seva guarda militar. «Que poc necessiteu la vostra guarda, únicament us serveix per a continuar la tradició. A la vostra Cort no és més útil que la representada en els tapiços de les parets (1). No hi ha ningú a la vostra Cort que no prefereixi rebre una ferida al cap que veure maltractat un dels vostres peus». La guardia del Rei

L'any 1520 Martí Luter cremà la butlla del Papa (Lleó X) i va escriure el seu llibre sobre la Babilònica Captivitat de l'Esglesia, en el qual ataca l'autoritat del Papa i discuteix la validesa de quatre dels Set Sagraments catòlics. En el mes de juliol del 1521, el Rei Enric va escriure la seva famosa rèplica *Assertio Septen Sacramentorum.* Dedicà aquest treball al Papa i li n'envià una copia relligada amb tela d'or amb el seu reial autògraf. El Papa es complagué amb la reial Teología, i per mitjà d'una butlla conferí a Enric VIII el títol de *Fidei Defensor,* distinció que procurà a Enric una gran i continuada satisfacció.

En aquesta carta del 8 d'octubre del 1525, Vives en l'últim paragraf ens proporciona un-altra descripció de les seves relacions amb el Rei, i fa referencia a aquesta satisfacció produida pel títol papal.

«Ilustrat Rei, us he escrit en aquesta carta allò que me sembla sobre la guerra i la pau com un dels més devots

(1) Comparar *Satellitium.*

i adictes a vostra Majestat. Rebreu segurament les meves paraules amb aquella gracia que sempre haveu usat per a rebre allò que vos he dit i amb la qual vós tant bonament escolteu els vostres consellers, siguin aquests anglesos o estrangers, sobre qualsevol qüestió que vos exposin havent-la pensat o descobert. El meu zel envers vós no em deixaría passar en silenci aquesta oportunitat d'escriure-us, la qual ademés de Déu, sol vós heu ocasionat. Vull afegir abans de terminar una sola cosa que no heu d'ignorar... Això és que totes les nacions, fins allà on podem assabentar-nos pels informes que ens procuren les converses dels homes, vos consideren com a aquell que representa el principi i la esperança de la pau en el món, i que vós correspondreu en aquesta esperança induint l'Emperador a harmonitzar els seus interessos per mitjà de la vostra persuasiva amistat, per temor que la flor de la pau mostri la seva bellesa i alegría sense arribar a fructificar.

Enric Defensor de la Fe

Que pogueu assolir aquesta joia reial per bé del món cristià, de manera que la gloria d'haver assegurat la pau de tota Europa pugui ésser vostra, apaivagant la discordia i calmant els tumultes; obrant així d'acord amb els interessos de la religió, de la pietat i de la Cristiandat. Podeu veure com és gran la necessitat que sent el món de tot això. *No conec quina pot ésser l'empresa que millor pugui escaure a un Defensor Dei,* o com podríem mostrar una veritable fidelitat al Crist i a merèixer més bens d'Éll, al qual prego que guii els vostres pensaments i actes pel camí que pugui portar salut i felicitat a vós mateix i al vostre regne. Bruges, 8 d'octubre del 1525».

Enric i Erasme

Existeix una carta d'En Vives adreçada al Rei Enric VIII datada a Bruges el 13 de juliol del 1527, en la qual diu que coneix que encara que carregat de treball pels afers europeus, Enric troba sempre temps per a estudiar, i per això

Vives li envía una copia de l'Epítome de la *Adagia* d'Erasme que no ha pogut trobar a Londres. Vives havía preparat una contestació a la carta de Luter i es disposava a publicar-la amb les anotacions del Rei o bé a enviar-les a Londres per a ésser impreses (1).

Vives contra Luter

Aquesta és l'última manifestació del seu contacte familiar amb el Rei. L'oposició de Vives al partit luterà és ben coneguda (2), però aquesta carta revela el fet de col·laborar Vives amb el Rei Enric VIII en una contestació que diu que havía preparat, però de la qual malauradament no sabem res.

La contestació d'En Vives es perd

Considerem ara alguns dels elements directors de la Cort d'Enric que sabem que Vives conegué, o que és probable que conegué, i altres de la personalitat i treballs dels quals devía ésser al menys assabentat.

Els elements directors de la Cort i Vives

No hi ha proves que ell entrés en relació amb Warham (3),

L'Arquebisbe Warham

---

(1) *State Papers. Domestic and Foreigu.* King Enrig. VIII vol. iii. 1.ª part, n.° 3,261. El testament és en el Reccord Office, Fetter Lane, Londres.

(2) Dugues de les principals referencies de Vives a la controversia luterana son *Concordia et discordia,* Vivis Opera V, 187 i següents i *De Disciplinis,* Vivis, Opera VI, 89, 90.

(3) Varham (1450-1532) fou *Master of the Rolls* (segona dignitat judicial d'Angleterra) 1494-1502, abans de Cuthbert Tunstall; Lord Chancellor 1504-1515, abans de Thomas More. L'any 1504 esdevingué Arquebisbe de Canterbury, i desde 15c6-1532 era Canceller de la Universitat d'Oxford. Això ens fa creure que Vives el debía trobar, si no a la Cort, al menys a Oxford, però de fet Oxford es trobava més sota la dominació de Wolsey que del seu Canceller. No debíen per tant oferir-se moltes oportunitats per a En Vives de conèixer el Canceller de la Universitat, encara que fos un professor adjunt en el nou i important Col·legi de Corpus Christi, Col·legi fundat especialment per a l'educació del clerge secular.

Warham havía invitat insistentment a Erasme a anar a Angleterra (1509-1514) i li passà una pensió mentres era allà, així com el preferí pel benefici de Aldington en el Kent. Les lloançes que Erasme fa de Warham, es troben molt detallades en el seu *Ecclesiastes* (1535), vintidós anys després de abandonar l'Angleterra, i tres després de la mort de Warham.

l'arquebisbe de Canterbury. El cert és que Warham i Wolsey estaven en lluita, i que durant la supremacía de Wolsey entre els anys 1518 i 1523, i entre el 1523 i 1525, Warham es mostrava disgustat amb el Rei Enric VIII. Més tard en el mes de maig del 1527, Wolsey intentà en va el fer-li declarar nul el matrimoni de Enric amb Catalina, encara que l'any 1528 Warham declinà l'actuar com a Conseller en favor de la Regina Catalina. Warham protestà en conseqüencia contra l'intent de minar la autoritat del Papa. La simpatía que Warham sentía per l'ensenyança, debia atraure En Vives, encara que és probable que els esdeveniments polítics l'impediren lligar-se amb ell en íntima amistat. Warham va jugar un important paper en una missió política a Flandes, però això tingué lloc temps enrera 1493-1502, abans que Vives sortís d'Espanya en la seva primera joventut. El Cardenal Wolsey havía estat arquebisbe de York (l'altre únic arquebisbat a Angleterra) desde l'any 1514, i era el gran intermediari anglès en tota la política internacional. Com hem vist, era un cordial amic d'En Vives, i això devía ésser un obstacle que dificultà les relacions d'aquest amb Warham.

Cuthbert Tunstall

L'eclesiàstic que segueix en importancia a Warham i Wolsey fou Cuthbert Tunstall (1) que fou bisbe de Londres

---

Erasme deia quan era a Angleterra que Warham no podía haver estat més bo per a éll, si hagués estat el seu pare o germà. Warham devía tenir uns 70 anys, quan Vives arribà a Angleterra, i a la mateixa època Volsey devía tenir-ne 48.

(1) Cuthbert Tunstal (1474-1559) era un professor i al mateix temps un diplomàtic que havía estudiat a Oxford, Cambridge i Padua i es distingía, no sols en llatí, grec i hebreu, sinó en matemàtiques i lleis civils. L'any 1521, al seu retorn d'una missió a Espanya decretà la prohibició de distribuir les noves traduccions a l'anglès del Nou Testament, feta per John Tyndale, que acabaven d'arribar, comprà copies a Anvers, i les cremà al pati de l'esglesia de St. Paul. John Fisher, bisbe de Rochester, predicà un sermó en aquesta ocasió contra Luter i denunciant en Tyndale.

1522-1530, durant la època en la qual Vives visqué parcialment a Angleterra (1523-1528). Tunstall tenía divuit anys més que Vives, era home de gran experiencia com a embaixador i havía viatjat per Toledo, mentres Vives es trobava a Angleterra l'any 1525. Aquest fet devía per si sol atraure a Vives envers Tuntall. Com ja s'ha dit, és possible, però no probable, que Vives conegués Tunstall quan aquest últim era embaixador prop de l'Arxiduc (després Emperador) Carles per a resoldre diferencies sorgides entre els mercaders de Londres i les balances dels comerciants estrangers establerts a Londres. Tunstall fou una *persona gratíssima* a la Cort i un amic de Thomas More. Era també gran amic d'Erasme, el qual va escriure en una carta adreçada a Peter Gillis, d'Anvers, el 20 de jener del 1517: «M'és grat saber que teniu una filla i us felicito de tenir a Tunstall per padrí; en el nostre temps no's troba un home més intruit ni més bo, ni més amable. Me sembla que no visc des que s'ha separat de mi». Vives esmenta Tunstall (1), recomanant la seva *Arithmetic* especialment per aquells que estudíen matemàtiques com a preparació per als estudis d'altres materies del saber. Tunstall, com Vives, estaba fermament adherit a l'Església Romana i no obstant i ésser un fort antiluterà, s'oposava als impulsos persecutoris de la Regina Maria, assolint el regnat de la Regina Isabel, a la qual refusà de prestar jurament. Es diu d'ell que posseía «un caràcter molt suau i gentil». Al refusar-se a prestar jurament fou privat del bisbat i posat sota la vigilancia de l'Arquebisbe de Canterbury, Matthew Parker, en el seu palau a Lambeth, però Parker no pogué usar de severitat amb l'ancià i «visqueren junts (encara que molt distanciats en les seves opinions) com dos germans». La bondat i bones

(1) *De Tradendis Disciplinis*. Llibre iv. Capítol V.

disposicions de Tunstall s'ajuntaven a una gran amplitud d'esperit. Una vegada el seu nebot Bernard Gilpin «l'Apòstol del Nord» vacilava en les seves opinions relligioses, i consultà Tunstall, el qual li donà el següent consell: «Vés a l'estranger, passa un any o dos a Alemanya, França i Holanda; posa't en contacte amb els homes més eminents de les dugues parts, i llegeix i estudia ultra això per tu mateix» (1). Les gentils disposicions de Tunstall i l'amplitut del seu esperit, devíen sens dubte encisar En Vives com van encisar a Erasme.

John Fisher bisbe de Rochester

Es trobaven molts eclesiàstics d'esperit obert a la Cort, com Wolsey, i es conservava el tipus mig-eval, ideal del gran prelat, que era l'ensemps de un diplomàtic i un home d'Estat. Però es trobava també un home senzill, un bisbe que tot i atançant-se en el tipus del sant mig-eval, posseía un amor a les bones lletres del Reneixement, un home de cor com En Vives, anomenat John Fisher, bisbe de Rochester, i a més Canceller de l'Universitat de Cambridge, des de l'any 1504, fins a la seva mort, l'any 1535. Mentres va ésser President del *Queen's College,* féu disposar habitació per a Erasme. Des de l'any 1497 fins a la seva mort, l'any 1509, Fisher fou el confessor de Lady Margaret, Comtesa de Richmond, mare d'Enric VII. Aquesta senyora, per mediació del bisbe Fisher, instituí càtedres de Teología a Oxford i a Cambridge, i fundà dos Collegis a Cambridge: el *Christ's College* i el *St. John's College,* segons el tipus de l'ensenyança del Reneixement. St. John College, terminat l'any 1516, era el Collegi de Cambridge que corresponía al de Corpus Christi d'Oxford (1517), havent formulat els Estatuts, del primer, el bisbe

(1) C. S. Collingwood. *Memoirs of Bernard Gilpin,* Londres, 1884, pàg. 55.

Fisher, i els del segon, el bisbe Fox. Erasme apreciava moltíssim els professors (1) anglesos, però reverenciava com a cap altre a John Fisher (2). En el 1518, cinc anys abans que Vives anés a Angleterra, Fisher havía dit de la ostentació dels prelats: «¿Què tenen de fer els bisbes amb la Cort dels prínceps? Si realment desitgen la reforma dels seus fidels han de començar per donar en les seves persones exemple de vida santa i de veritable devoció pel seu ofici».

Erasme havía escrit a En Vives lloant molt a Fisher l'any 1521. El descrivía com un «*vir unus vere episcopus, vere theologus*». I encara que Fisher, com hem vist, devía probablement perdre poc temps a la Cort reial, era no obstant amic íntim de Sir Thomas Wolsey, i fou segurament a Chelsea, la casa de More, que Vives i Fisher es trobaren. Sembla despendre's del següent passatge que tots dos es coneixíen:

«Si trobeu En More digueu-li que quan escrigui al bisbe de Rochester afegeixi en la carta que li desitjo tota mena d'alegría i felicitats (3). Però es fa directament menció de Vives en una carta d'Erasme a Fisher ja l'any 1522 en la qual recomana Vives «el portador» de la carta al bisbe. Quan Vives declinà l'encarregar-se de la defensa del cas de la Regina Catalina davant de l'Assemblea Judicial dels legats del Papa, Wolsey i Campeggio, instituit *ad hoc,* fou Fisher el qui sostingué la causa de la Regina. L'any 1535

---

(1) Escrivint Erasme des del Palau del bisbe de Londres l'any 1505 a Servatius, diu: «Es troben a Londres cinc o sis homes que son bons professors de llatí i grec, tals com crec que Italia mateixa no'ls posseeix».

(2) «De tots els homes que ell (Erasme) conegué, sembla que cap com Fisher va inspirar-li tanta consideració i respecte». J. B. Mullinger *History of the University of Cambridge*. Vol. i, p. 496.

(3) En la fórmula de salutació en *De Conscribendis Epistolis*. Vivis. *Opera*. Vol. ii, p. 307.

fou condemnat a mort per haver refusat reconèixer la supremacía del Rei sobre el Papa. Erasme en la seva carta del 30 d'agost del 1535 al bisbe de Cracovia, diu a l'assabentar-se de la mort de Thomas More i de John Fisher: «Eren els homes més savis i més sants que posseía l'Angleterra».

El coneixement de dues personalitats de tant relleu i tan oposades com les de Wolsey i Fisher, fou una experiencia que devía influir molt sobre En Vives. El contrast que oferien ha estat admirablement descrit (1). «L'un, mai satis-

Wolsey i Fisher

fet del que acumulava», de tal manera, que arribà a ésser l'eclesiàstic més ric del rialme; l'altre, tant mancat d'ambició de distincions que les rebé sempre, sense haver-les esperat ni sol·licitat. L'un, amb la cara tan desfigurada pels vicis, que Holbein no'l pogué pintar sinó de perfil; l'altre, amb la cara tan emmagrida pels hàbits d'ascetisme, que el mateix llapis ens ha conservat la imatge d'una momia (2). L'un semble que va imposar respecte a l'Assemblea (en un Concili) per la energía de la seva voluntat i aquella arrogancia que va arribar a desconcertar la majestat de França; l'altre, defensant la causa de la virtut i de la rel·ligió amb digna calma i amb la graciosa elocució que sovint havía encisat les oides dels reis».

John Longland bisbe de Lincoln

Un altre dels prelats anglesos no tant ben conegut com Warham, Wolsey, Tundstall i Fisher, fou John Longland, bisbe de Lincoln i confessor del Rei Enric VIII. Va educar-se al Magdalen College d'Oxford, en l'escola en la qual Wolsey havía estat mestre. L'any 1521 Longland fou nomenat bisbe de Lincoln. Com hem vist, Vives li adreçà la seva súplica

(1) J. B. Mullinger: vol. i, p. 496.

(2) Mr. Mullinger esmenta això de John Lewis, el biògraf de Fisher: «la seva cara, mans i tot el seu cos estaven tan desproveits de carn que era quasi increible: això tenia per causa, en gran part, la estricta abstinencia i les disciplines, a les quals s'ha acostumat des de la seva joventut».

perquè Francesc I, presoner després de Pavia, fos tractat amb consideració, reconeixent que Longland devía ésser escoltat pel Rei. Es diu que Wolsey, deliberadament, va utilitzar Longland com instrument, induint-lo a suggerir al Rei que declarés invàlit el seu matrimoni amb la Regina Catalina. Tant si això es cert com si no ho és, mostra clarament la intenció d'influir sobre l'esperit d'Enric VIII per mitjà dels bons oficis de Longland. «Era necessariament molt a la Cort, diuen dos historiadors (1), però no deixà de vigilar la seva diòcesi». S'atançava més al tipus del bisbe Fisher que al de Wolsey. De totes maneres era molt actiu i tenía un alt sentiment de responsabilitat en l'establiment de reformes. Va expulsar el tresorer que no residía a la Catedral i practicà investigacions sobre la falta de competencia dels oficiants residents a la Catedral. Recollí càrrecs determinats que's feien contra l'Abat i monjos de la *Costercian Abbey of Thames,* i envià les queixes a l'Abat Superior de l'Ordre a Angleterra. Li digué directament: «Veient pels drets de la meva Esglesia de Lincoln i posant-me en el lloc del fundador del seu monestir, no puc tolerar aquesta casa situada dintre dels límits de la meva diòcesi, antigament adornada amb homes sants i rel·ligiosos, dotada de vastes possessions i edificis amb l'objecte de que la santetat de la vida, la rel·ligió, la observancia regular i el compliment dels Sants Oficis sigui constantment i incessantment preservats, ara sota la direcció d'un mal pastor i un ramat irreligiós, i que tot caigui en la desolació. Que la vostra paternitat curi d'això estrictament i sense frau, ni connivencies, ja que aquestes coses que han d'ésser fetes s'han d'introduir per mitjà d'una reforma com-

(1) Edmund Venables i George G. Perry: Lincoln, in the *Diocesan Histories Series* (London, 1897), pàg. 109. Ibid, pàgs. 102-12.

pleta, o altrament jo mateix sense la vostra ajuda hi cercaré un remei». I Longland indica allò que està disposat a fer perquè els recursos del monestir es distribueixin millor. Ell va intervenir per a canviar la vida fluixa que's portava al Convent de Ulnestowe i al Nun Cottam. Prohibí a la senyora Prioresa d'aquest últim tot motiu de desordre, li digué categòricament que no havía de convertir la seva parentela en «una càrrega» per a la casa, ni permetre les visites d'homes i l'obligà a disminuir el nombre de servents, tant homes com dònes. Va escriure molt severament en altres monestirs per la negligencia dels serveis. Prohibí a un altre el mantenir un grup de bufons que acompanyaven els germans a l'Església produint una continua hilaritat durant el camí i dintre de la casa. En un altre denuncià la ignorancia i la luxuria dels seus habitants. Així fou com Longland complí fedelment amb el seu càrrec, sense mostrar-se indulgent amb les cases de religió en les quals descobría corrupcions, i demanant una reforma radical.

Longland i Vives

Aquest propòsit determinat de voler dirigir els vells sentiments religiosos pel camí de la rectitut, és d'un gran interès per l'estudi d'En Vives, perquè aquest és precisament l'objecte que's proposava quan va escriure sobre els vells hospitals i hospicis el seu *De Subventione Pauperum* l'any 1526 durant la època de la seva parcial residencia a Angleterra; encara que aquesta obra va sortir de Bruges, i és dedicada al Consell municipal de la ciutat. De totes maneres, coneixèm l'apreciació que va merèixer a En Vives la seriosa actitut de Longland en el compliment dels seus deures episcopals, per una carta, la única que adreçà al bisbe, on fà menció d'aquestes característiques. La carta diu com segueix:

«To John Longland, Bisbe de Lincoln. Encara que no trobi res digne d'ésser-vos escrit, especialment des que esteu ocupat

amb afers i interessos públics, no haig de dir-vos tot allò que me ve a la boca, ni considerant que l'amor especial que em professeu m'impulsa a dir-ho tot, això és, que potser m'haveu oblidat entre tants seriosos assumptes que vos preocupen, (no obstant i saber que sóu un dels més lleials amics i posseidor d'una de les més bones memories), o que haveu cregut que he desaparegut del món i que he oblidat la vostra «humanitat» i bondat envers mi. Adeu».

Richard Pace

John Colet, degà de St. Paul, l'home de noble cor, amic d'Erasme a Angleterra, morí l'any 1519, i fou succeit per Richard Pace, un altre amic d'Erasme. La seva educació es féu principalment a Italia, on va ésser alumne de Padua. Pertany al grup de professors anglesos, que també comprèn a William Latimer i Cuthbert Tunstall. L'any 1508 trobà Erasme a Ferrara. Vivía principalment a Italia, on en aquell temps tenía com a secretari a Thomas Lupset, predecessor d'En Vives a la càtedra de Retòrica a l'Universitat d'Oxford, fins que va ésser nomenat degà de St. Paul (1) l'any 1519 i després d'aquesta data, va veure's encarregat amb missions a l'estranger fins a l'any 1525, que retornà a Angleterra amb la salut arruinada. Durant una d'aquestes missions a Suissa, va escriure a Constança l'any 1517, la seva obra *De Fructu qui ex doctrina percipitur,* per la qual Erasme expressà el seu disgust. Aquest sentiment va nèixer d'un passatge de la dedicatoria del llibre adreçada al degà Colet.

El passatge (en el qual apareix una referencia a Erasme) mereix ésser esmentat, perquè mostra gràficament la actitut dominant entre els *gentlemen,* envers els estudis de les

(1) Pace posseía dos o tres beneficis perquè, a més d'altres distincions, era degà d'Exegeter, així com de St. Paul.

bones lletres, durant la època en que Vives visità l'Anglaterra (1).

R. Pace sobre l'educació anglesa 1517

«Fa uns dos anys vaig tornar a Angleterra des de la ciutat de Roma i vaig presenciar una festa molt estranya. Quan s'havía begut bastant, un dels comensals començà a parlar d'educar bé els nois. Aquest pensava que la primera cosa que s'havía de fer era cercar un bon mestre i fer que el noi anés a la seva escola. Es trobava present un cavaller *(generosus)* dels que sempre porten el corn de caça penjat a l'esquena com si haguéssin de continuar la seva caçera durant el dinar. Quan aquest sentí lloar les lletres, s'enfurismà i acabà pronunciant aquestes paraules: «¿Per què, amics meus, dieu bajocades? ¡Un curs d'aquestes lletres estúpides! Tots els homes instruits viuen d'almoines. El mateix Erasme, el més instruit de tots, és un pobre (segons he sentit dir) i en una certa carta de les seves anomena τὴν κατάρατον πενίαν (això és, execrable pobresa), la seva esposa i es queixa amb vehemencia de no poder tirar-se al Βαθυκήτεα πόντον (és a dir, al fons del mar). Jo juro pel Cos de Deu que preferiría veure el meu fill penjat que estudiant lletres, perquè correspòn als fills d'un cavaller *(gentleman)* el bufar el corn hàbilment, el caçar amb destresa i el criar i cuidar un falcó. *Però l'estudi de les lletres ha d'ésser abandonat als fills dels pagesos*». A l'arribar a aquest punt no vaig poder contenir-me de dir alguna cosa en contestació al xarraire aquell i en defensa de les bones lletres: «Bon home, li vaig dir, me sembla que no penseu amb rectitut, perquè si un estranger, un ambaixador d'un príncep, per exemple, es pre-

(1) Aquest passatge és citat i traduit del llatí a l'anglès, en el prefaci de *Manners and Mealsin the olden Time,* col·lecció de tractats per F. J. Furnivall per la Early English Text Society, 1867, (p. 13).

sentés al Rei i es tingués de donar-li una resposta, el vostre fill educat de la manera que haveu indicat, no podría sinó fer sonar el corn i l'*instruit fill del pagès* sería cridat per donar la resposta i sería preferit al jove que únicament sabés caçar i criar falcons»... El cavaller mirà allavors al seu entorn i digué: «¿Quí és aquest home que parla així? No'l conec». Algú li murmurà a l'orella que era jo... I allavors no trobant res per replicar, començà a beure i canvià de conversa i jo me veí alliberat de tota discussió amb aquest company insensat per la intervenció del déu Baco».

El disgust d'Erasme pel lliure ús que Pace havía fet del seu nom, no durà molt temps. Es evident que Pace tenía un humorisme agut i no'ns sorprèn que Erasme el descrivís com *ad gratiam et amicitiam natus*. Vives devía conèixer el passatge on Erasme féu avinent al món dels estudiosos, del seu temps que Pace tenía entre mans una obra, que si Erasme no estava equivocat, sería de gran valor pels lectors i escriptors de llatí. Aquesta obra comprenía en un volum la col·lecció i explicació de les metàfores i altres expressions figurades, apotegmes i frases dels autors grecs i llatins (1). Pace tenía de comú amb Erasme i Vives un pregón interès i desig de pau i va escriure un fascicle sobre aquest subjecte, el qual encara que fos una obreta curta, l'associà amb la finalitat de la gran obra de Vives *(De Concordia)* i amb la d'Erasme *(Querela Pacis)*. El fascicle de Pace s'intitulava *Oratio in pace... inter Angliae regem et Francorum regem... in aede divi Pauli Londini habita* (publicat per Pynson

Vives i Pace

(1) Knight's *Erasmus*. p. 45. Pres de *Erasmi Adagia*. Tom. ii, p. 145. «in quo quicquid est apud utriusque linguae scriptores insignium metaphorarum, quicquid festiviter ac scitè dictorum, quicquid hujusmodi gemmarum ac deliciarum Orationis; in unum volumen concinnare destinat.

l'any 1518). Es pot observar com era semblant el títol del tractadet de Pace i el de la carta d'En Vives *De Pace inter Caesarem et Franciscum Galliarum regem.* De totes maneres la primera immersió de Vives en el mar de la política fou a Angleterra i tenía al davant seu l'exemple de Richard Pace. L'any 1525 fou cridat quan es trobava a Venecia «ocupat d'afers públics». Aquesta crida fou deguda com es creu generalment a Wolsey. El relat de Knight és com segueix (1): «Dugues raons s'han donat per a explicar aquesta crida; això és: que's mostrava disposat a ajudar amb diners a Carles, Duc de Bourbon, pel qual el Cardenal no sentía un gran afecte, retenint al efecte una quantitat enviada per Enric VIII amb l'objecte de portar endavant la seva campanya contra Francesc I, Rei de França, prop de Pavía; i segón per no haver treballat per la realització dels plans del Cardenal que aspirava a esdevenir Papa. Per aquests motius fou portat per

Wolsey i Pace

Wolsey a una trista miseria, puix li va retirar els honoraris, el va fer patir fam i el perseguí tan cruelment per a venjar-se que Pace acabà per perdre la raó». No és, no obstant, cosa provada que Wolsey fos la causa de les desgracies de Pace. El que és cert és que és tornà boig en aquesta època i que atribuía les seves miseries a l'acció d'un gran home i que degué abandonar el seu empleu i el seu deganat de St. Paul i anar a parar a una casa de reclusió. Va trobar un refugi en el monestir de Syon, amb el que Vives es relacionà com hem vist. En un intèrval de claretat, mentre es trobava a Syon l'any 1527, Pace escrigué una carta al Rei Enric VIII en la qual expressa clarament la seva opinió en allò que es refereix a la idea (relativa al projectat divorci del Rei) que el Llibre Deuteronomy anul·lava el Llibre Leviticus, una posició en la

(1) S. Knight. *Life of Erasmus.* p. 38.

qual Pace no pot sostenir-se, perquè el primer és una recapitulació del segón.

Pace i Wakefield

Pace envià junt amb aquesta carta un llibre *Alphabet in the Hebrew tongue* compost per ell, el qual en un mes, havía de procurar a un home els coneixements suficients d'hebreu per a poder judicar la traducció llatina, per a traduir al grec el Septuagint i per a compendre «la veritat dels llibres hebreus». Pace demanà a Richard Wakefield d'enviar la carta i el llibre al Rei, cosa que fou fet en apariencia. Wakefield era doncs al monestir de Syon en aquella època i va escriure una carta pel seu propi compte, com a capellà, en el Rei, en la qual posava a la seva disposició els seus serveis i la seva càtedra, per a defensar el divorci (1). Hem vist que Wakefield fou mestre a Lovaina, aixís és que resulta doblement probable que Vives el tractà en aquesta ciutat i després com a capellà a la Cort i també a Syon. L'any 1524 al imprimir-se el tractat de Wakefield, els caràcters hebreus i alarbs, foren empleats per primera vegada a Angleterra.

Pace cortisà i professor

Richard Pace va viure fins l'any 1536. Els seus missatges, des de l'estranger, mostren el seu talent i la seva importancia. Quan vivía a Angleterra, era evidentment un membre important de la Cort, i és probable que Vives el trobés en alguns dels seus alegres dies, conversant amb el Rei Enric, i més tard que'l veiés a Syon en els tristos dies de la seva bogería. Vives devía interessar-se menys per la seva brillant diplomacia que per la simpatía que sentía per la seva desventura. L'elogi que de Pace feu Erasme, com a mestre, fou tan emfàtic, com l'epitafi que's collocà sobre la tomba (2):

(1) 1527 es la data donada per Knight per aquestes cartes, però això no sembla exacte. Es, no obstant, probable, que 1527 representi la data a la qual Pace residia a Syon i quan Wakefield conversà amb ell.

(2) A l'esglesia de St. Dunstan, Stepney.

Richardus jacet hic venerabilis ille Decanus
Qui fuit aetatis doctus Apollo suae;
Eloquio, forma, ingenio, virtutibus, arte
Nobilis eternum vivere dignus erat.

Reginald Pole Un altre eclesiàstic jove, membre de la mateixa (1) familia reial, Reginald Pole, havía estat educat a Oxford i enviat a Padua. Enric VIII mateix proveí generosament, per no dir principescament, al necessari per la seva vida, i el jove professor es feu acompanyar d'alguns servents, que demostraren ésser una càrrega per un home com ell de gustos senzills. Pole tenía vuit anys menys que Vives. L'any 1525 Erasme va escriure a Pole, encara que no'l conegués personalment, per a presentar-li a John a Lasco, un jove noble, polac, (al qual Erasme eventualment havía fet donació de la seva biblioteca), i després d'una descripció de les qualitats de Lasco, Erasme diu que sent tantíssim no poder anar a Padua per a «conversar amb Richard Pace, el meu íntim amic, amb Thomas Lupset, al qual sempre he estimat com un fill i que ara considero com el meu patró, i amb vós, el meu Reginald Pole, que estimo per sobre tots els altres». Pole tornà a Angleterra l'any 1527, i anà desseguida a la casa que el Degà Colet havía construit prop del monestir cartoixà de Richmond, per a estudiar Teología. Succeí a Pace en el

(1) Reginald Pole era el fill de Margaret, Momtesa de Salisbury, la qual era filla de George Plantagenet, Duc de Mlarence, fill de Richard, Duc de York, descendent en línea directa de Eduard III. Tan Enric VII com Elizabet de York, pares de Enric VIII, preteníen descendir d'Eduard III. La mare de Pole fou el membre dirigent de la Cort, fixada a Ludlow, per la princesa María. Encara que Enric VIII la va descriure com la «dòna més santa d'Angleterra», la condemnà a mort l'any 1541 per un Acte de proscripció (que suplía la necessitat d'un judici), per suposar-la relacionada amb la insurrecció provocada per l'Acte de Supremacia.

deganat d'Exeter l'any 1527, i encara que fou mantingut allunyat de la Cort, perquè s'oposava a la idea del divorci del Rei, sembla molt probable que visités la casa de Sir Thomas More, quan es trobava a Londres, i es allí on probablement va trobar ocasionalment En Vives.

Reginald Pole, com el bisbe Fisher i Sir Thomas More, refusaven reconèixer a Enric VIII com a cap de l'Esglesia. Starkey, el Capellà del Rei, tractà d'assegurar a Pole per a que es posés al costat del Rei, i anà a Venecia on Pole vivía (1535). Thomas Starkey havía estat secretari de Pole a França i a Italia, i al seu retorn a Angleterra havía estat Capellà de la familia dels Poles, i més tard ho fou del Rei, tenint per tant moltes ocasions de sentir les discussions que sostenien Pole i els seus amics. «Ell tenía Cromwell (el primer ministre d'Enric, l'any 1535), informat de tots els actes de Pole a l'estranger, i amb l'afany de guanyar-se el favor del Rei, a principis del 1535, li adreçà un petit llibre de suggestions per la reforma dels seus estats, idea que el Rei anava acariciant. L'obra tenía la forma de diàleg entre dos subjectes del Rei: Thomas Lupset i Reginald Pole» (1). Aquests dos interlocutors es troven a Bisham, la residencia de la familia de Pole, «on espera que la memoria dels seus avant-passats l'incitarà a considerar les necessitats del seu país, que demana la seva ajuda». Es molt discutible la qüestió de la part de veritat que pugui haver en les opinions que Starkey posa en boca de Lupset i Pole. Però Starkey va sentir com aquests dos discutien problemes referents a diverses materies, especialment a Padua i a Angleterra. El *Dialogue* (2) és, no

Lupset i Pole

(1) Martin Haile: *Life of Reginal Pole*. Londres, 1910, p. 135.
(2) Editat per J. M. Cowper i publicat sota el títol *England in the Reign of Henry VIII* per la Early English Text Society. 1878.

obstant, un llibre notable en l'historia de les condicions socials, i proposa millores, en certa manera tan radicals, com Thomas More en la seva *Utopia*. S'afirma allí atrevidament que la font dels mals en els estats moderns és la monarquía hereditaria i l'acceptació de la voluntat del Rei com a llei. Això, és sens

Pole i Thomas More

dubte, refusar l'acceptació de la Supremacia del Rei sobre el Papa i la idea de la monarquía absoluta, tan generalment acceptada pels Tudors i els seus súbdits. El caràcter d'aquest *Dialogue* té per nosaltres importancia, pel fet que Vives s'absorbí en els problemes socials mentre visqué a Anglaterra, i que les converses amb Pole a la Cort o a casa de Sir Thomas More a Chelsea devíen estimular-lo a pendre aquesta direcció, si no foren la font i origen d'algun dels seus punts de vista.

Pole Vives

Pole apareix en el *Dialogue* com advocant perquè l'Esglesia adopti l'anglès vulgar, i de no fer-se així, perquè el poble aprengui el llatí. Vives expresa quelcom de semblant, quan fa referencia a les plegaries de les donzelles en la *de Institutione Christianae Feminae* (1), i si bé Vives no va expresar la seva opinió d'haver-se de traduir l'Evangeli als idiomes vulgars (com demanava Pole), estava familiaritzat amb la noble aspiració d'Erasme (2). Pole demanava també que els ingresos dels Bisbes es dividissin en quatre parts: 1.er per a reconstruir les Esglésies en ruïnes; 2.on per a pagar els estudis de nois pobres; 3.er per a ajudar donzelles pobres; 4.t per a sostenir el tren de casa del Bisbe. L'esperit d'aquestes reformes pot comparar-se al d'En Vives en el seu *De Subventione Pauperum* (1526).

La decadencia dels pobles i ciutats és tractada en detall,

---

(1) Foster Watson *Vives and the Renascence Education of Women*, pàg. 89.

(2) En el prefaci (la Paraclesis) del *Novum Testamentum*. 1516.

i es crida l'atenció sobre la pobresa i la miseria i la *multitut de captaires*. Això últim, segons ell, és degut a la peresa. Altres comarques són més pobres que nosaltres, diu, no obstant el nostre poble és més miserable del que hauría d'ésser. Lupset fa remarcar la netedad de les ciutats estrangeres comparades amb les angleses, i More ha posat de relleu en la seva *Utopia* els defectes anglesos en aquest respecte. Pole suggereix la idea que sería convenient prohibir la importació de certes coses de luxe en el menjar, com son els vins (1). Es volen tenir fines teles i sedes de l'estranger, mentres el treball (2) manca a casa. Condemna els excessos en el menjar i endinzant més la cerca de les arrels de la miseria i dels mals apuntats, considera com una causa d'ells el tancament dels camps laborables. La herencia, inclús la dels Reis, té funestes conseqüencies per la Societat. La primogenitura és també condemnada. La lentitut amb què són tramitats els processos és causa de seriosos danys. Es també equivocada la severitat amb què s'apliquen els càstics, puix és una manca de seny el penjar un home per un petit furt. Es un gran desaventatge per l'Angleterra l'usar el francès per les lleis civils i el llatí per les lleis canòniques, l'aspiració general és que s'ha d'usar en totes ocasions la llengua anglesa (3). La cultura del reialme és retrassada per la manca d'educació en la noblesa que's dedica a la caça, a criar falcons, al joc, a menjar i a beure (4). Hem vist que Richard Pace protestava d'una manera sem-

---

(1) Comparis amb l'*Exercitatio*. Dialogue x i on Vives advoca per beure aigua en lloc de vi.

(2) Vegis *Vives and the Renascence Education of Women* pàgs. 74 i 83 contra els ornaments de seda.

(3) *Vives on Education*, p. 265.

(4) Vives *Exercitatio*. Dialoque x: «Els nobles estúpids han adquirit la convicció que res es menys important en el món que l'adquisició de coneixements».

blant contra la mancança de cultura dels nobles. «Cada noble porta la seva cort com un príncep i tot un tren de casa de peresosos que'l segueixen». Altres mals són la ignorancia i vicis dels eclesiàstics i la llur mancança de residencia. Els desordres a les cases de religió i col·legis han d'ésser corretgits pels bisbes. Ja hem vist com l'anglès Longland intentà realitzar aquest canvi. Tampoc serviràn els privilegis dels Santuaris, perquè els criminals escapin al seu degut càstic. Lupset i Pole opinaven que el clerge secular podia casar-se i que s'havía de permetre, als que ho desitjaven retirar-se del món, privilegi que Pole considera com un gran consol per a les ànimes febles i cansades que han sentit l'opressió de les vanitats del món (1). Per a combatre la peresa, proposa l'ensenyament d'oficis als nois des de l'edat de set anys, cosa de la qual hauríen de cuidar els capellans de les parroquies. Els que són peresosos deliberadament, han d'ésser desterrats. El problema dels «ocupats sense utilitat, artífex de vanitat», es tracta més endavant. Insisteix molt sobre la bona educació de la joventut. Es nomenaràn censors per a vigilar sobre la bona educació i per la reglamentació de l'exportació dels articles que tenen un valor real amb l'objecte d'impedir el seu camvi per articles importats «de vanitats». S'ha de portar a cap una gran reforma dels monestirs, que no han d'admetre cap jove.

Una de les reformes que's demana en el tractat, es la simplificació de les lleis (2); la organització de bones esco-

(1) Vives *De Tradendis Disciplinis*. Llibre II, capítol 2. «No tant sols els nois sinó també els vells serien conduits a una escola ben organitzada. Portats d'ací i d'allà per una gran tempesta d'ignorancia i de vici, acudirien allí com a un port de salvació».

(2) Vegis Vives. *De Tradendis Disciplinis*. Llibre V, cap. 4: «Les lleis serien fàcilment conegudes si fossin curtes i escrites en el llenguatge més clar».

les (1); la ensenyança de la Teología als clerges; les mides per la reforma del tracte que ha de donar-se als pobres (2), i per resoldre els problemes relatius a la salut pública.

Pole suggereix la idea de utilitzar per als estudis de Teología el *Paraclesis* (id. est *Adhortatio ad Christianae philosophiae Studium* (1518), i l'*Ecclesiastes* (1535), d'Erasme, així com l'obra del Cardenal Jacopo Sadolet, sobre educació.

Tots aquets tòpics estàn en íntima relació amb En Vives, encara que les solucions que aquest dona, no son sempre les mateixes; no obstant, quan els escrits de l'un es comparen amb els dels altres, no hi ha dubte que han respirat la mateixa atmòsfera, es a dir, la de la casa de Thomas More, l'autor d'*Utopia*.

Aquesta conclusió, així com la íntima relació que existí entre Reginal Pole i Joan Lluís Vives, quedà més directament confirmada, per la manera com Pole tracta de la reforma referent al tracte que s'ha de donar als pobres i les materies referents a la salut. Pole diu, referint-se als captaires, que els pobres impotents podríen ésser alimentats «seguint la manera suggerida pel seny dels ciutadans d'Ipres, una ciutat de Flandes, la qual desitjaría veure practicar entre nosaltres o alguna cosa semblant. Sigui com sigui, el tenir tants pobres imposibilitats, penso que sia una disposició de Déu per alguna bona fi; perquè aquests pobres inciten la pietat dels que tenen el suficient, i els recorden la fragilitat de la natura humana. Per tant, es pot soportar el tenir alguna cosa que provoqui la compassió i la pietat de l'home i posi a prova i estimuli la seva amorosa caritat... Aquest gran nombre de captaires que poden treballar, ha de suprimir-se,

(1) Vegis Vives *de Tradendis Disciplinis*. Llibre ii.
(2) Vegis Vives *de Subventione Pauperum*.

així com la gran pobresa dels pagesos que llauran la terra (1).

Aquests son alguns dels problemes i part de les materies tractades per Joan Lluís Vives en la seva obra *De Subventione Pauperum* (1526) (2).

Després d'haver parlat dels diplomàtics eclesiàstics del Rei Enric VIII, es precís esmentar els seus diplomàtics laics; perquè Vives tenia amics, tant entre els clerges com entre els laics. Hem parlat ja de Nicholas Wotton. També hem vist que William Blount, Lord Mountjoy, l'amic i alumne d'Erasme, va ésser acompanyat a l'estranger per Richard Whitford, després monjo de Syon, l'any 1498.

Lord Mountjoy i Enric VIII

Mountjoy havía estat el company d'estudis de la joventut del Rei Enric VIII, quan llegien la historia junts (3). Mountjoy estava íntimament relacionat amb la Cort, i poseía una ampla experiencia adquirida en els seus viatjes a l'estranger. Quan esdevingué deixeble d'Erasme a París, Erasme abandonà el Col·legi Montaign per a viure amb Mountjoy i un altre deixeble. Mountjoy estudià retòrica amb Erasme. Aquest refereix com va escriure un curt assaig sobre les lloances i crítiques del matrimoni que va incloure en el seu *De Conscribendis Epistolis,* i que al llegir-lo William Blount declarà que quedava convençut de la importancia del matrimoni; i efectivament es casà quatre vegades. Dos d'aquests matrimonis són interessants pels estudiosos d'En Vives. La

---

(1) Pàg. 176 del *Dialogue* (Early English Text Society, edició del 1878).

(2) *The Poor-Laws* (Lleis de pobres) del reine de Enric VIII del 1530-1 i del 1536, eren sens dubte, produides per pensadors de qüestions socials com Pole. Però cap d'aquestes *Acts* o sugestions sobre la legislació anglesa teníen l'allargada de les proposicions relacionades amb la legislació anglesa que feia Vives en el seu llibre, encara que probablement pensà les seves idees després de discutir-les amb aquests estudiosos de problemes socials.

(3) Erasme dèdicà la seva edició de Livy a Charles Blount, fill de William Blount.

seva segona esposa fou Agnès de Venegas, una senyora espanyola que estava al servei de Catalina d'Aragó, quan era Princesa de Gales. Enric VIII, amic especialment d'En Blount, va escriure una carta en llatí, al Rei Ferràn d'Aragó, per a apoiar la aspiració de Agnès, la esposa de Blount, a un llegat de la Regina Isabel de Castella. William Blount tenía, doncs, un avant-passat espanyol directe.

L'esposa espanyola de Mountjoy

L'anglès, John de Gantes, fill del Rei Edward III, es casà per segona vegada amb Constança de Castella, filla del Rei Don Pere. Un dels caballers que l'acompanyà fou Sir Walter Blount, el qual es casà amb una senyora espanyola de noble neixement, que estava al servei de Constança de Castella, com a amiga i dama d'honor, i que portava el nom de Donya Sancha de Ayala. William Blount era un descendent directe d'aquesta senyora i portava les armes de Ayala en el primer quart del seu escut (1). Don Pedro, un dels membres de la familia de Ayala, fou ambaixador de Ferràn i d'Isabel, prop del Rei Enric VII, i li fou confiada una part important en la concertació del matrimoni de Catalina amb el Príncep Arthur. William Blount fou, per tant, *una persona gratíssima* a Catalina, quan es casà amb Enric VIII, i esdevingué Regina d'Angleterra. «Blount podia fer-se compendre dels eclesiàstics i diplomàtics del seu país, i ella s'interessava per ell com a espòs que era d'una de les seves íntimes servidores i compatriotes».

Les relacions espanyoles de Mountjoy

L'any 1512, William Blount fou nomenat Camarlenc de la Regina i va rebre d'ella, anualment, 66 lires, 13. 4., mentres ho va consentir el Rei. Blount, fou també durant vint

Mountjoy com a Camarlenc de Catalin

(1) *The Lawafords of Lawoford Hall*, (pàg. 234). Aquest llibre conté moltes dades sobre la familia de Mountjoy, i és escrit per un devot estudiant d'Erasme, F. M. Nichols.

anys, oficial del castell de Hammes en la marca de Calais, i més tard Director de la Casa de Moneda. Era, doncs, en gran escala, allò que Vives era en una menor a la reial cort Anglesa, es a dir, un pensionat del Rei i de la Regina. Era, segurament, un dels nobles més importants d'Angleterra, potser el més important que tant els espanyols com els anglesos, miraven amb simpatía. William Blount tenía catorze anys més que Vives.

Agnès de Vanegas fou la segona esposa de William Blount, el qual s'havía casat la primera vegada amb Elizabeth, filla de Sir William Say. El fill d'aquest segón matrimoni fou Charles Blount, el qual succeí el seu pare amb el nom de Lord Mountjoy, quan aquell morí l'any 1534.

Mountjoy i Erasme

William i Charles Blount estàn deliciosament enllaçats amb els defensors de l'humanisme a Angleterra, i amb la vida anglesa d'Erasme i de Vives. Eren protectors de Whitford, Andreas Ammonius, John Leland i probablement de Polydore Vergil. Erasme havía intimat especialment amb el més gran dels Blount. «Aquest noble protector d'Erasme no's trobava bé sinó en la seva companyía... Li deixava usar lliurement la seva casa de Londres quan s'ausentava» (1). No obstant, Erasme explica a More que no pot utilitzar la casa de Mountjoy per temor d'un dels servents, que ell anomena Cerberus, i també escriu a Andreas Ammonius. «Si teniu por d'aquest Cerberus de Mountjoy, trobarem aviat, si anem junts, alguna habitació que no us serà del tot desagradable» (2).

---

(1) S. Knight. *Life of Erasmus*, p. 16.

(2) Andreas Ammonius venía de Lucca. Fou el secretari llatí del Rei Enric VIII i esdevingué el més gran amic d'Erasme a Angleterra. Morí l'any 1517. Les dues cartes abans esmentades que fan referencia a Cerberus, son datades de l'any 1511.

L'any 1500 Erasme dedicà la seva *Adagia* a William Blount, dient-li: «Heu estat el Mecenes dels meus estudis. Perquè, ¿amb quínes altres paraules podría expressar més breument la vostra singular disposició envers mí, o resumir les meves lloances? Vós únicament mereixeu aquella fina sentencia d'Apuleio: «¡Oh l'estudiós més noble entre els més nobles estudiosos i el millor de tots! Puc també afegir, i el més modest de tots».

Els dos Mountjoy i la *Adagia*

En una carta d'Erasme de l'any 1529 adreçada al més gran dels Blount, diu que havía desitjat dedicar la *Adagia* al fill Charles i al seu pare William Blount al mateix temps. Aquest compliment dóna idea clara de la unitat de l'humanisme que'ls unía a tots dos; i l'any 1536, en la dedicatoria de la *Adagia* a Charles Blount (1), Erasme fa al·lusió a la mort del pare. William Blound fou un fidel Camarlenc de la Regina Catalina, fins a l'any 1531. Els esdeveniments que tingueren lloc després relacionats amb el divorci, es referiràn més endavant; en aquests esdeveniments William Blount tingué de pendre part d'una manera dissortada.

La casa dels Blount a Londres, que Erasme visità, on es disgustà de l'Administrador Cerberus, era prop de la catedral de St. Paul, al Sud en el Castle Baynard Ward, a l'Oest del *Paul's Wharf Hill,* el lloc ocupat després pels Doctors Commons (2). La casa pertanyía a l'Església i era «*letten*» (deixada) en els Blount. Prop d'ella es trobava la fleca on es feia el pa per a l'esglesia de St. Paul. Vives una vegada fa referencia a William Blount, quan conta a Erasme que ja sentirà dir a Lord Mountjoy que el Rei Enric VIII desitja

(1) Erasme havía dedicat la seva edició de Livi a Charles Blount, l'any 1531.

(2) Stowo's *Survey of London* Ed. C. L. Kingsford. Vol. ii, p. 17.

que Erasme anoti els Psalms, «perquè el Rei li ha encarregat que vos escrigui» (1).

Vives i la casa dels Mountjoy

La casa dels Mountjoy, prop de la catedral de St. Paul, devía ésser ben coneguda de Vives. Aquell barri era el dels llibreters i el dels relligadors. Una de les poques referencies que fa Vives dels seus editors, és la de Francis Birckman de Colonia que tenía una llibrería a l'extrem Est del Cementiri de la parroquia de St. Paul, encara que el seu principal establiment es trobava a Anvers (2).

Vives i Charles Blount

Vives debia haver passat a la Cort de la Regina Catalina i del Rei Enric quasi tot el temps transcorregut entre la seva arribada a Angleterra en el mes de maig del 1523, i la seva aparició a Oxford cap els últims de Setembre. Es evident que va estar en últim contacte amb els Mountjoy, perquè sembla que va escriure un pla d'estudis per al fill Charles abans d'escriure el pla d'estudis per a la Princesa Maria en el mes d'octubre (3). Es evident que Vives coneixía ja personalment Mountjoy i no va dependre de la bona opinió que en tenia Erasme, perquè deia: Mountjoy «m'ha tractat sempre (es a dir a En Vives) amb singular benevolença». La dedicatoria completa dels seu *De Studii puerilis Ratione,* és:

Joannes Lodovicus Vives

A Charles fill de William Mountjoy.

Des del moment que vaig desitjar mostrar al vostre Pare (home molt distingit, adornat en alt grau amb tota mena de

(1) Carta de Vives, datada a Londres el 13 de Novembre del 1524. *Opera*. Vol. vii, p. 181.

(2) El *de Institutione Feminae Christianae* fou publicat per Hillenius d'Anvers, però porta a la portada «Impensis vere honesti viri Francisci Byrckman, Civis Coloniensis».

(3) William Blount, Lord Mountjoy. Charles Blount a qui estaba dedicat, fou primer patge a la Cort de la Regina Catalina.

virtuts), tota la meva estimació, i com me va tractar sempre amb singular benevolença, vaig determinar d'escriure quelcom per a vós en els començos de vostres estudis, de manera que totes les virtuts i mètodes d'erudició apareguessin per si mateix com apareix la sava en la llavor de les futures plantes i fruits. M'he esforçat per a no carregar-vos amb nombrosos preceptes o deturar-vos amb inútils dificultats. Cada cosa dintre d'allò que és possible, ha estat adaptada a la capacitat de la vostra edat o d'una edat inferior a la vostra. Al enviar-vos aquest llibre us l'envío com si anés adreçat al vostre Pare, el qual es preocupa tant de mantenir el seu propi caràcter i de portar endavant la vostra educació, com de la continuació de la seva vida, de manera que pugui amar-vos, si com ell desitja arribeu a ésser un home honorable i instruit. Amb aquest propòsit es posa en les vostres mans aquest llibret, perquè el seguíu amb intel·ligencia i laboriositat. Adeu, imiteu l'exemple que teniu a casa del vostre Pare ple de seny.

Londres, 1523».

Podem creure que les paraules de Vives produiren el seu efecte, junt amb altres influencies, sobre el jove Charles, perquè Roger Ascham, més endavant, anomena la seva casa «la morada de les Muses».

Un dels embaixadors que també freqüentà la Cort d'Enric VIII, fou Sir Thomas Elyot. No és cert que aquest rebé una educació universitaria, a pesar d'ésser reclamat per les dugues Universitats d'Oxford i de Cambridge. El seu pare fou Jutje dels Tribunals de Justicia, i el seu fill el succeí amb una forta vocació jurídica. L'any 1522-23, Elyot prengué possessió del càrrec del seu pare, i començà a cridar la atenció de Thomas Wolsey. Li foren encarregades de tant en

Sir Thomas Elyot

tant missions diplomàtiques i va ésser especialment ambaixador a Alemanya. El seu caràcter de protegit de Wolsey fa que pugui considerar-se com probable que Vives i Elyot es coneguessin personalment; aquesta probabilitat queda confirmada pel fet que Elyot i la seva dona assistíen a les reunions intellectuals que teníen lloc a casa de Sir Thomas More, a Chelsea, on Vives era també rebut com a hoste (1).

Sir Thomas Elyot publicà *The Boke named the Gouvernour* en 1531, el mateix any, durant el qual Vives produí el seu *de Disciplinis.* Ambdós treballs tracten dels problemes educatius. Ambdós autors tenen a Plato en alta estimació com a advocat del govern en mans de prínceps filòsofs. L'editor del llibre d'Elyot considera que la principal font del *Gouvernour* d'Elyot es el *de Republica et de regno* de Francesch Patrizi (1518). Vives al parlar d'aquest llibre diu que «és de gran allargada». Resulta evident que Elyot i Vives s'interessaren pels mateixos autors, no es, doncs, estrany, que una comparació entre el *Gouvernour* i el *De Tradendis Disciplinis* reveli molts punts de contacte entre els dos pensadors. Vives advoca per l'ús de la llengua materna en l'ensenyança; Elyot és el primer escriptor després del Reneixement que escriu en anglès sobre questions d'educació i filosofía moral. Tots dos consideren com a la tasca més important del mestre, l'estudi del caràcter i dels poders del noi; estant també d'acord en això, que els deixebles han d'apendre a parlar el llatí, lo qual no s'obté sinó per mitjà de la pràctica. Tots dos demanen que s'ensenyi detalladament la gramàtica als nois; consideren la música com un bon sirvent, però com un

Elyot i Vives

(1) Stapleton en els *Tres Thomae* que inclou la vida de Thomas More, diu: Thomam Eliotum scriptorum inter Anglos clarum, cuius etiam uxor in schola Mori operam literis dedit.

mal mestre, i aproven l'ensenyança del dibuix encara que Elyot dóna a aquesta materia un caràcter especial i el defensa amb eloqüencia. Vives advoca per l'estudi dels mapes de Ptolomeo en una edició corretgida, i suggereix la idea que: «s'ha de fer de manera que els deixebles aprenguin els descobriments dels espanyols en els extremes Est i Oest». Elyot, d'una manera semblant, excita en els nobles a estudiar els mapes (1) i la cosmografía (2). Mentre Elyot opina que la lectura dels autors llatins i grecs ha de començar-se al mateix temps (o bé «començar amb el grec»), Vives creu que l'estudi del llatí més a fons deu precedir el dels rudiments de grec; però fa constar que Quintilià aconsella la prioritat de l'ensenyança del grec. «Això era, observa Vives, amb nois la llengua materna dels quals era el llatí». Ambdós autors recomanen l'ensenyança de les llengües modernes, la de la Historia i la de la Historia Sagrada, reconeixent el valor del estudi dels historiadors grecs i llatins. Però Vives va més lluny i creu que certs historiadors que han escrit recentment en llengua materna, tals com l'espanyol Valera, Froissart, Monstrelet i de Commines, són «no menys dignes d'ésser coneguts i llegits que la majoría d'historiadors grecs i llatins» (3). Tant Elyot com Vives, desitjen que s'estudii la legislació i aproven que sigui simplificada. També inclouen la física en els seus programes, i advoquen per la educació física.

---

(1) «Afirmo que un home s'aprofitarà més en una setmana d'estudi amb figures i cartes ben fetes, que sentint llegir o llegint les lleis d'aquesta ciencia durant mig any».

(2) Parlant de dibuixos i mapes, diu: «No trobo res que pugui ésser més agradable per un esperit fí, que posseir a casa seva tot allò que es conté en el món».

(3) Foster Watson: *Vives on Education*, p. 248.

En relació amb el seu temps, Elyot i Vives eren pensadors molt avançats en materia d'educació, i apareixen molts punts semblants en les seves obres educatives (1). El que resulta evident és que els seus esperits estaven sota la pressió de problemes educatius i treballaren parallelament al suggerir reformes educatives. Podem suposar que van discutir junts aquestes qüestions; si no va ésser aixís, estaven molt imbuits de les idees i estímuls produits per l'activitat intellectual que s'exercía sobre qüestions humanistes, activitat tan característica a la Cort d'Enric VIII i de la Regina Catalina, i com veurem més endavant, a la casa, o com ne deíen a l'Escola de Sir Thomas More.

Sir Richard Morison

Un altre ambaixador de la Cort fou Richard Morison, el nom del qual va associat al d'En Vives, per ésser el traductor a l'anglès del llibre de Vives *Introductio ad Sapientiam*. La questió de si Vives va conèixer o no personalment a Morison, ha tingut una solució quasi afirmativa, donada per l'escriptor Dr. J. G. Underhill (2), el qual diu que Morison fou enviat a la Universitat d'Oxford, on prengué el títol de B. A l'any 1528. Morison era estudiant del Collegi d'Advocats a Londres, i més endavant viatja per l'estranger i visità Padua i Venecia. A Italia trobà Reginal Pole i esdevingué el seu amic. Retornà després a Angleterra i fou secretari de Thomas Cromwell, i per tant un dels defensors de la Supremacía del Rei. Més tard fou enviat com a ambaixador a la

(1) Vives va escriure sobre l'educació de les dones en *de Institutione Feminae Christianae*, i Elyot va escriure *The Defence of Good Women*. Vives parla de la necessitat de diccionaris llatins l'any 1538, Elyot augmentà la importancia de la seva obra educativa, produint un diccionari llatí-anglès.

(2) *Spanish literature in the England of the Tudors*. Londres, 1899, pàg. 93.

Cort de l'Emperador Carles V, i tenia per secretari Roger Ascham. Quan tots dos, al vespre, havíen terminats els llurs deures de diplomàtics, empleaven els llurs ocis, estudiant Herodot i Demóstenes. Morison defensà després ardentment la Reforma Protestant, i particularment durant el temps de la Regina María, visqué desterrat a Estrasburg, on morí l'any 1556. L'any 1540, l'any de la mort d'en Vives, Morison traduí la *Introductio ad Sapientiam* a l'anglès. Si Morison trobà a En Vives abans del 1528, fou probablement a Oxford. Però en el cas d'un humanista diplomàtic com Morison que viatjava de tant en tant pel Continent, podría ésser que s'haguessin trobat a Flandes, entre els anys 1528 i 1540. Malauradament Morison no dona indicacions de les seves relacions amb en Vives en la dedicatoria de la traducció, adreçada a Gregory, fill de Cromwell; però diu que no coneix cap llibre dels no traduits que contingui la meitat dels seus «documents» (vol dir ensenyançes) «cap altre en el qual amb més delicia i més esperança de guany, es dongui idea de la veritable noblesa». El text llatí de la *Introductio ad Sapientam* fou primer publicat a Lovaina l'any 1524. Era un llibre de text preliminar que devía ésser estudiat per tots aquells que volíen seguir una carrera. En ell s'intenta posar de relleu la importancia i la responsabilitat d'empendre estudis i mostrar les seves relacions amb la vida i el caràcter. Pot ésser considerat com un llibre de literatura, així com de devocions religioses. Es un compendi de Filosofía Moral, com fa observar Mayans, que ofereix als seus lectors la sava i la moll de les ensenyances morals de Plató, Aristòteles, Ciceró, Epictet, Sèneca i Plutarc. Aquest petit tractat era dividit en quinze capítols, de manera que llegint un capítol cada dia, l'obra total pogués ésser estudiada repetides vegades, cada quinze dies, i cada dia la voluntat pogués rebre un

bon estimulant. Dos anys després, és a dir, l'any 1526, Erasme publicà la seva *de Civilitate Morum Puerilium.* Veiem, doncs, que els professors humanistes com Vives i Erasme, estaven units en el moviment moral amb humanistes diplomàtics com Thomas Elyot i Richard Morison.

Dos antics estudiants de Lovaina
1) Skelton

Apart dels diplomàtics, eclesiàstics i laics hem d'esmentar dos dels reials tutors que freqüentaven o havíen freqüentat la Cort: John Skelton, i John Palsgrave. John Skelton era «l'orador» del Rei Enric VII i el tutor o professor del Príncep Enric, que després fou el Rei Enric VIII. Skelton s'havía graduat a Cambridge i a Oxford. En aquesta última Universitat fou laureat com a poeta llatí l'any 1490, i sembla que va ésser objecte de la mateixa distinció a Lovaina. Això podría haver establert un llaç d'unió entre Skelton i Vives. Per altra part, Skelton fou, durant el temps que Vives va residir a Angleterra, un gran enemic del Cardenal Wolsey i l'atacà amb «una violencia tal que no ha estat mai més superada» (1). Erasme reconegué el valor de Skelton, i el poder de la seva sàtira son per a ell més aviat una recomanació que un factor advers. Però Erasme parlà ulteriorment de Skelton com d'un individuu que estimulà Enric VIII a realitzar coses «nobles». En apariencia, Skelton estava en bones relacions amb la Regina Catalina, i en un dels seus poemes *Speke Parrot,* esmenta el fet que a la Cort es parla castellà, usant les paraules «habler castiliano». La carrera de Skelton, podía servir per a il·lustrar les paraules d'En Vives sobre els reversos de fortuna, perquè el que fou tutor del Rei, esdevingué una víctima del furor de Wolsey a causa de les seves dures sàtires, i va veure's obligat a refugiar-se en el Santuari de Westminster i a romandre-hi

(1) C. H. i T. Cooper. *Athenae Cantabrigiensis.* Vol. i, pàg. 38.

fins a la seva mort, ocorreguda en el mes de juny del 1529.

2) Palsgrave

El segón tutor reial ja esmentat, John Palsgrave, estava també associat a Lovaina. En el mes de desembre del 1516, Thomas More va escriure a Erasme: «El nostre amic, Master Palsgrave, el qual com sabeu és estat durant molt temps un dels vostres devots, se'n va ara a Lovaina per a estudiar lleis, però sense per això abandonar la seva antiga afició a la literatura grega i llatina» (1), i el mateix mes i any fa de nou referencia en ell, amb motiu de portar cartes de More a Erasme que's trobava a Brusselles. El 17 de juliol del 1517, Erasme va escriure desde Lovaina a Tunstall, dient-li que Palsgrave ha tornat a Angleterra. Avans d'això, l'any 1513, fou nomenat tutor de la princesa María, germana d'Enric VIII, la princesa coneguda amb el nom de Princesa de Castella, la qual es casà amb Lluis XII de França l'any 1514, quan Palsgrave va anar a París, com a Secretari seu.

Palsgrave i els estudis francesos

A diferencia de molts dels anglesos del seu temps, Palsgrave havía estat en part educat a França, on va adquirir un coneixement extraordinari de la llengua. Va escriure *L'Eclaircissement de la langue francoyse,* de 1110 grans pàgines, obra publicada l'any 1530, però que era ja avançada alguns anys abans i que circulava en forma de MSS entre els seus deixebles. Aquest treball es prodigiós, per ésser un treball portat a cap per un anglès en una llengua estrangera, per la cura amb què és fet, per la seva claretat i per la riquesa de explicacions que conté. L'obra de Palsgrave dóna lloc a la «paradoxa d'ésser un «barbre» veí el que primer ensenyà als francesos els principis gramaticals de la seva llengua» (2). Palsgrave naturalment, esdevingué el professor de francès de moda a

(1) F. M. Nichols: *Letters of Erasmus,* ii, p. 442.
(2) Sir Sidney Lee: *The French Renaissance in England,* p. 80.

Palsgrave i els estudis llatins

la Cort i ensenyà el francès a «molts dels joves nobles anglesos». L'any 1525 fou nomenat tutor d'Enric Fitzroy, Duc des Richmond, fill il·legítim d'Enric VIII, el qual a pesar d'aquest nombrament, el feu sortir de Londres. Les relacions d'altre temps amb Lovaina i la seva amistat amb More, devíen proporcionar a En Vives, una oportunitat de conèixer un dia o altre En Palsgrave (1). Erasme, en una de les seves cartes, ens conta que Vives parlaba el francès tam bé com la seva llengua materna, el castellà, de manera que l'obra de Palsgrave no podía deixar d'interessar-lo. S'ha d'afegir que Palsgrave preparava una traducció anglesa de *Acolastus* (2) amb una llarga disquisició sobre l'ensenyança del llatí. El tò general de l'obra està d'acord amb els punts de vista de Vives sobre l'importancia de la llengua materna, i mostra que Palsgrave i Vives posseíen un semblant esperit progressiu al tractar de qüestions educatives. Palsgrave es manifesta, com Vives, partidari que el mestre d'escola posseeixi un pregón coneixement de la llengua materna. Afirma que el fet d'existir diferents dialectes parlats en molts indrets del país, fa necessari que's puleixi i es treballi bé la llengua materna. L'obra de Palsgrave consisteix en una serie de traduccions d'autors llatins en anglès, i diu que aquest mètode no ha estat encara assajat per ningú «en cap regió d'Europa, encara que ha estat empleat per autors que no han permès que les seves traduccions passessin més enllà del cercle de la seva casa». El treball va dedicat a Enric VIII al qual Pals-

(1) Andrew Bainton en una carta en *L'Eclaircissement* descriu (1530) a en Thomas Howard, el meu Lord Gerald i Master Charles Blount, fill i hereu de Lord Mountjoy com el seu «últim deixeble» i a Palsgrave com a «nostre mestre».

(2) Escrita originalment en llatí per William Fullonius i llegida als diputats de la Haia, en Holanda, l'any 1529.

grave descríu com «El Cap Suprem a la terra immediatament després de Crist, de l'esglesia d'Angleterra». Es una dada que il·lustra l'ample interès humanista que la Cort atribuía al Rei, que Palsgrave digués que deixava aquesta qüestió de l'uniformitat del llenguatge al judici d'Enric, perquè donar-li un consell era com «oferir llum al sol enlluernador».

La Cort i els estudis

Un altre dels professors a la Cort, encara que sense relació amb Lovaina, fou Giles Dewes «el clergue singular», bibliotecari d'Enric VII i més tard d'Enric VIII. Dewes (1), com fou anomenat a Angleterra, va ésser el professor de francès del Príncep Arthur, després d'Enric VIII, i per últim de la Princesa María, per a la qual Vives havía escrit el *Pla d'estudis*. Dewes publicà l'any 1528 per a la Princesa María *An Introductorie for to lerne to rede, to pronounce, and to speke French trebbly*. (Una introducció per apendre a llegir, a pronunciar i a parlar el francès correctament). Després de les regles de pronunciació, i de les conjugacions gramaticals, etc., Dewes inclou un cert nombre de cartes i converses entre el mestre i el deixeble, diàlegs entre la mateixa Princesa i les persones del seu servei. Hem vist que la Comtesa de Salisbury, John Fetherstone, axís com Dewes, prengueren part en l'instrucció de María. Si la direcció de Vives, de la seva educació fou quelcom més que purament formal, devía conèixer totes aquestes persones íntimament. Un altre nom ha d'ésser esmentat en relació amb la Cort, és el de John Leland. Aquest es graduà de B. A. en el *Christ's College de Cambridge*, l'any 1522, es traslladà al *All Soul's College*, d'Oxford, i fou enviat d'allí pel Rei Enric VIII a la Universitat de París. Es diu que va apendre el grec, el llatí, el francès, l'italià, l'anglès antic, el welsh, l'escocès, i l'es-

Dewes i la Cort

John Leland i Vives

(1) O be Du Guez, Du Wes, o de Vadis.

panyol. Després de la sortida de Vives d'Angleterra, fou nomenat capellà i bibliotecari del Rei Enric VIII, i cap a l'any 1533 fou nomenat antiquari reial. Amb motíu d'aquest càrrec viatjà per tot Angleterra, visitant ciutats, cases de religió, castells, demores senyorals de nobles i families distingides, collecionant records de totes elles. Formà llistes de llibres MSS, va escriure extractes i compilà tota mena d'informacions històriques, biogràfiques i genealògiques. Sis anys gastà en aquests viatges i treball de colleccionar, després dels quals «es retirà a la seva casa propia a St. Michael-le-Quern, a Londres, i empleà altres sis anys ordenant o tractant d'ordenar la gran massa de notes i papers que havía acumulat» (1). Hem vist que Vives havía discutit qüestions d'antiquitats i arqueología, relacionades amb la Gran Bretanya amb Wolton, Digon i Twyne. Els anys que Vives residí a Angleterra (1523-28), seguiren immediatament a la graduació de Leland a Cambridge, i la seva translació al *All Soul's College,* d'Oxford. Tenint els mateixos gustos i aficions, és quasi segur que Vives conegué a Leland (2) i discutí amb ell moltes qüestions, com ho féu amb Twyne i altres... Leland visqué fins l'any 1552. En el seu monument consta que «es va dedicar principalment a l'estudi d'antiquitats, cosa en la qual fou tan laboriós i esquisit, que molt pocs o ningú abans o després d'ell se li pot comparar». Leland estava segurament molt familiarisat amb En Vives, i amb la seva reputació de professor, i compongué dos poemes llatins sobre ell, titulats: *Ad Lidovicum Vivem* i *ad Lud. Vivem, graviter Erasmi morte perturbatum consolatio.* En el primer, profetisa que tota la posteritat celebrarà la memoria d'En Vives.

Els poemes de Leland a En Vives

(1) C. H. i T. Cooper: *Athenae Cantabrigienses.* Vol. i, p. 110.
(2) Especialment perquè Lord Mountjoy era el patró de Leland.

Encara que Vives estava relacionat amb Flandes i amb l'Angleterra i Leland, es dirigeix a ell com a «gentis rarus honor decusque Iberae Vives» mostrant una vegada més que Vives donava sempre la impressió del seu origen espanyol i de la seva nacionalitat allí on anava. En el segón dels poemes llatins, Leland descriu la tristesa que experimentà Vives per la mort d'Erasme, i torna a fer referencia a l'origen d'En Vives: «Orador, diu, que la gloriosa Valencia veié néixer de les seves fonts sagrades, és per nosaltres famós per tot el món. Tu ets una llum immortal per als llatins, la gloria de la raça espanyola, i un honor per al món». Com adreçant-se a Erasme, Leland pregunta:

Au perit ex toto, quem languida membra remittunt?
Vivit? an in coelum, veneret inde redit?

Y contesta aixís aquestes preguntes:

Mens aeterna manet, manet inmortale sepulchrum,
Per quae praeclarum plus micat ingenium.

Erasme morí l'any 1536; el primer dels poemes de Leland fou escrit molt abans del 1536, encara que més tard que els Comentaris de Vives sobre la *Civitas Dei* de Sant Agustí, al qual fa aparentment referencia; puix fou escrit immediatament després de l'anada de Vives a Angleterra.

Una Cort amb una reunió tan brillant d'homes, aixis del pais com extrangers, actius i hàbils en coses de la vida, resultava esplèndida i plena d'inspiracions, i no és estrany que omplís a Erasme d'admiració. «Jo desitjo com vós, deia (1), que la nostra Cort imités la Cort Anglesa que és plena d'homes instruits en tota mena d'estudis. Aquests homes són asseguts al voltant de la taula reial, quan es discuteix qües-

(1) En una carta al Preceptor de l'Arxiduc Ferràn, datada a Lovaina el 13 de febrer del 1519.

tions de literatura o filosofía, o qüestions relacionades amb l'educació d'un Príncep o altres referents a la bona moral. En resum, pot dir-se que la Companyía en el Palau és tal que no hi ha Academia que pugui comparar-se amb la Cort».

Això es manifestava amb més relleu encara durant el temps de la visita d'En Vives. Per la gloria de la Supremacía a Europa de la Cort de Ferràn i Isabel, Catalina d'Aragó va passar a Angleterra a la Cort d'Enric VIII, portant-hi la tradició de la Cort espanyola, mentres que Enric VIII representava en ell mateix una combinació de proeses principesques, determinacions heroiques, una instrucció acurada en totes direccions, i el poder d'atraure al seu servei i presencia les ànimes i els esperits més nobles, no sols del seu territori, sinó de tota Europa. En cap altre període del seu regnat correspongué el sèquit de la Cort més completament a la conducta que escau als homes savis i als cavallers com durant la residencia d'En Vives, allí entre els anys 1523 i 28, època en que s'ajuntaven armònicament les influencies del Rei i de la Regina. Erasme havía parlat de les savies discussions a la Cort. Vives mateix ens dóna una viva idea del Rei i de la Regina, en una carta en què acusa rebut d'un llibre d'Erasme.

«El vostre llibre sobre el lliure arbitri *(de libero Arbitrio)* fou presentat ahir al Rei, el qual llegí algunes pàgines durant el temps destinat a les seves lectures sagrades. Diu que el vol llegir sencer. Me va indicar un passatge que li va agradar moltíssim; és el passatge on vós dieu que no deixarieu que els homes emprenguessin, investiguessin immodestos misteris de la Divina Majestat. A la Regina li va agradar també molt el mateix passatge del vostre llibre. Va ordenar que se us enviés un escrit d'agraiment amb les seves propies paraules, i al mateix temps la expressió de la seva gratitut pel fet que un home com vós, hagi tractat aquest subjecte:

perquè vós haveu endinzat tan completament dintre d'ell i tractat la materia amb tanta modestia» (1). Aquest delectar-se en qüestions filosòfiques, haguera quedat incomplet si en una Cort on tant se deixava sentir la influencia de la Regina Catalina, la discussió hagués quedat circunscrita als homes. Les dones seguien, per tant, a la Regina, en les crítiques literaries i filosòfiques. Coneixem quelcom d'això definitivament, per una indicació incidental en un document de la Collecció dels *State Papers*. Es troba allí una carta de John Palsgrave a Sir Thomas More, en la qual diu: «Quan les vostres filles discutíen sobre filosofía davant del Rei, haguera desitjat tenir la fortuna d'haver estat present» (2). Sabem que d'una manera semblant Sir Thomas More invitava senyores com Lady Elyot, a casa seva, amb motíu de converses literaries.

Vives veié els dos aspectes de la vida de la Cort, el bo i el dolent. En un dels seus diàlegs (3) descriu el Palau del Rei. Critica la vanitat o la ambició revelada en la rica indumentaria. Reconeix que el Rei, en el qual totes les vides, totes les edats, tots els esperits estàn atents, és la salut del reialme, si té seny i es honest, però que és causa de ruïna si és dolent o temerari. Descriu els dignataris del reialme, els consellers, els secretaris, els cortisans, els litigants, els aspirants. En un diàleg, Sophronius, el savi, dóna el seu parer sobre el costat personal de la vida de molts cortisans i fa les observacions a Agrius, un pagès, i a Holocolax, el cortisà del tipus dels aduladors. «L'oci, diu, és per ells, el que engendra i nodreix molts vicis. Alguns juguen a daus, cartes.

(1) Vives a Erasme, 20 de setembre del 1525. Bruges. *Vivis Opera* vii.
(2) *State Papers: Domestic and Foreign*. Vol. iv, part. 3.ª, n.º 5806, de l'any 1527. A. D.
(3) *Exercitatio Linguae Latinae* xix.

»Altres passen les tardes calumniant i criticant, mostrant-se com realment són a casa seva.

»Molts son extremadament aficionats a bufons i jugadors amb els quals es mostren esplèndids, encara que avars i sòrdids amb altres persones. Però la principal corrupció de la Cort és l'adulació dels uns en els altres i lo que és pitjor, encara, envers si mateix. Ningú sent dir d'ell o dels seus companys veritats saludables, mentre estàn en lluita. I no obstant, i no rebre cadascú sinó poca quantitat de veritat, prenen, com un insult, aquesta petita dosis».

Holocolax. «*Podeu* morir de gana i de sed d'amor a la veritat. Jo he esdevingut ric somrient suaument, aprovant i alabant totes les coses».

Agrius. «¿No pot el Rei canviar aquest estat de coses poc satisfactori?».

Sophronius. «¡Fàcilment si solament ho desitgés! Però aquesta manera d'ésser li agrada; perquè és molt semblant a la manera de viure que tenen els mateixos Reis».

El gravat ens mostra la situació de l'habitació de Vives en el districte comprès entre Tower Street i Tower Hill.
L'edifici de la dreta és la Torre de Londres.

IX

VIVES, HABITANT DE LONDRES

Erasme, apreciaba tant la Cort del Rei Enric VIII, que va escriure l'any 1519 desde Lovaina a Sir Henry Guilford, *Kings Master* del Palau i Superintendent de la casa reial per a dir-li que el Príncep de Bergen, persona mol il·lustrada i savia, desitjava enviar el seu fill a la Cort Anglesa, perquè a més d'ésser una escola en la qual podría educar-se bé per la seva futura posició, no trobaría allí els vicis tan freqüents a les altres Corts (1). La duquesa Margarita de Saboia va escriure a Enric VIII sobre el mateix jove amb la mateixa intenció.

El que diu Erasme de la Cort d'Enric VIII

No obstant i ésser tan gloriosa la Cort anglesa, Vives no s'hi trobava completament feliç, perquè aquella vida de Cort era un obstacle per als seus estudis que constituien tota la seva felicitat. Ell diu que les Corts venen a ésser com els caps dels cossos dels reialms i així com fixen les lleis de totes les coses sería molt convenient que s'interessessin per

Vives i la Cort

(1) S. Knight: *Life of Erasmus*, p. 2078. Sir Henry Guildford devia atraure En Vives, perquè havía lluitat contra els moros d'Espanya l'any 1511, quan va ésser fet cavaller pel Rei Ferràn, d'Espanya, el qual afegí al seu escut d'armes, les armes de Granada. Disfrutava d'una renda anual de 50 lliures a la Cort Anglesa. El seu retrat fou pintat per Holbein. Guildford morí l'any 1532 a la edat de 43 anys.

materies de seny pràctic i de coneixement. Però l'experiencia mostra que el seny dintre de una Cort es més o menys de la naturalesa de la bogeria (1). «Això es una cosa ja descomtada, però un'altre m'afecta, com a individuu i no és menys perturbadora. Des que visc a la Cort el meu esperit desitja tornar a les seves acostumades ocupacions de meditació, lectura i escriptura i a refer-se i recrear-se amb aquelles contemplacions a les quals està habituat. Ara no troba oportunitats per a satisfer les seves necessitats» (2). Segueix desprès la descripció de l'allotjament que ocupa a Londres quan no és a la Cort. «Tinc per dormitori un antre estret en el qual no hi ha taula i apenes una cadira. Al voltant es troben les cambres d'altres i una multitut de persones que criden i clamoregen, de manera tal que és impossible que l'esperit es concentri per més que s'esforci i ho desitgi. A això s'afegeix que em trobo a una considerable distancia del palau reial i per a no perdre el dia anant i tornant, moltes vegades passo fòra de casa desde les primeres hores del matí fins tard al vespre. Quan he sopat, no puc passejar-me amunt i avall en la meva mesquina habitació, puix ¿còm fóra això possible? M'acontento donant voltes i voltes com si em trobés en una gabia; però l'estudi es fa impossible en aquestes condicions. Haig de cuidar molt la meva salut en un lloc així, perquè si caic malalt em llençarien a fòra com un objecte a les escombreríes, i ningú curaría de mi més que d'un pobre gos moribund. Quant he sopat llegeixo, però sovint no menjo res perquè el quedar-me assegut no em permet fer la digestió com quan camino amunt i avall». Ço que és desagradable de les cases angleses, tancades per a defensar-se del fret, era

El trist allotjament de Vives

(1) Carta de Vives a Cristòfol Miranda. Vivis Opera vii.

(2) Ibid. p. 202.

un suplici per aquest valencià que recordava la vida del seu país a l'aire lliure, durant una bona part de l'any. A més no hi ha dubte que les cases angleses eren poc higièniques. Andreas Ammonius escríu queixant-se amargament de les cases angleses, en general, i es queixa fins de la casa de Thomas More (1) on va hostejar-se. «Deien que no estaría bé que m'allotgés amb algún dels nostres comerciants, com jo desitjaría. La bruticia d'aquest poble, del qual tinc ja prou experiencia, és odiosa. Llogar una casa i viure com fóra el meu desig està per sobre dels meus mitjans (2). Erasme contestà a Ammonius amb crítiques semblants: «M'heu de buscar algún rusc tebi on pugui passar l'hivern i desitjaría que no's trobés lluny de St. Paul. He determinat de no allotjar-me a casa de Mountjoy, en tant que es trobi allí aquell Cerberus; i a més, no conec cap habitació allí adequada per a l'hivern a menys que desallotgi el meu lord de la seva propia habitació. Potser trobareu alguna cosa en el convent dels frares Agustins».

El que diu Erasme les cases Angleses

No és possible fixar exactament on es trobava l'allotjament de Vives. Martin Hume diu (3) que els mercaders espanyols quan anaven a Angleterra residíen ordinariament «desde temps immemorial» al voltant de la Tower Street i a ambdós costats de la Tower Hill. Les habitacions d'aquest districte sembla que corresponíen a la descripció que fa Vives de la seva triste habitació.

---

(1) Es refereix a la casa de More a Bucklersbury. Va casar-se amb la seva segona esposa, Alice Middleton, l'any 1511, i anà a viure a la Crosby House, fòra de Bishopsgate. L'any 1523, es va traslladar a Chelsea.

(2) Londres 27 d'octubre del 1511.

(3) Chronicle of K. Henry VIII. Lond. 1889 p. xxii. 25, una traducció de la *Crónica del Rey Enrique Octavo de Inglaterra*. Es aquest un llibre escrit per un espanyol a Angleterra, referent al període 1527-1549 A. D. No es coneix el nom de l'autor i la traducció de Mr. Martin Hume, fou feta sobre un M. S. copia del original trobat a Madrid l'any 1659.

Una institució d'aquest districte, el reial Hospital de S. Katharine, prop de la Tower, devíe ésser familiar a En Vives (1). Es d'aquests hospitals o cases pels pobres que Vives parla en el seu llibre *de Subventione Pauperum* (1526). Un dels espanyols que retingué la Regina Catalina, fou Jordi d'Atequa, que esdevingué bisbe de Llandaff, desde l'any 1516 fins al 1536, i fou nomenat també Director de St. Katharine, l'any 1527. Aquest fet augmenta les probabilitats que Vives visités aquesta remarcable institució, i que hagués aixís confirmat i augmentat els coneixements que posseia d'altres semblants de Flandes, recollint nous materials per al seu llibre. L'Hospital estava íntimament relacionat amb Flandes immediatament desprès de la seva fundació. La fundadora fou la Regina Matilde, esposa del rei anglès Stephen, en el segle XII. Però, poc després, William de Ipres cedí un espai de terreny en Queenhithe, prop de la Tower, pel local del Priorat, amb una càrrega sobre la propietat de 20 lliures l'any, per a l'Hospital de S. Katharine. L'any 1273 l'Hospital fou dotat per la Regina Eleonor, esposa del Rei Enric III per a sostenir tres germans i monges, deu dònes devotes i sis estudiants pobres, i durant la seva historia l'Hospital ha estat sota el constant i especial patronatge de cada una de les Regines consorts, les quals nomenaven els Directors, els germans i les germanes. De conseqüencia, la Regina Catalina (per ésser Regina consort i per portar el mateix nom) mostrà un especial interès per a ell. En el mes de desembre del 1518, cinc anys abans que Vives anés a Angleterra, la Regina Catalina i el Rei Enric VIII fundaren a l'Hospital la

L'hospital de Katharine

(1) Mr. Martin Hume diu del desconegut autor de la *Crónica:* «Tinc una vaga idea que l'autor o el recopilador, sigui el que fos, devía viure en la proximitat de S. Katharine, pel molt que's refereix a aquesta Institució.

Corporació o fraternitat de Sta. Bàrbara. Havía d'anomenar-se un Director *(Master)* i tres guardians. La Corporació comprenía alguns dels principals nobles i les seves esposes. La casa no era un Monestir, els germans eren clerges seculars. Les germanes no feien vots, ni prenien el vel i podíen circular lliurement per la ciutat.

El control dels afers de l'Hospital fou confiat a un Capítol format pel Director, els germans i les germanes, reconeixent-se el mateix valor en el vot d'ambdós sexes. Les Germanes votaven igualment que els homes i no's podía pendre cap decisió sense el vot de quatre dels membres, un dels quals, al menys, devía ésser una germana. Hi havía també dos *law courts* adjunts a la Jurisdicció de l'Hospital, un de laic i un de temporal (1).

La igualtat del vot dels homes i de les dònes.

El districte aquest havía sempre estat el predilecte per la residencia dels estrangers, situat com estava prop de la vora del Tàmesis. Un escriptor de l'any 1780, diu: «el nombre de navegants de totes les nacions i religions que viuen en aquest barri amb les seves families és increible» (2). Això succeía en menor escala en el temps d'En Vives, i quan es va nomenar Atequa bisbe, aquell barri, va convertir-se en un *Rendez-vous* dels espanyols residents a Londres.

El districte comprès entre Tower Street i Tower Hill fins a la Tower, li recordaria quelcom de Valencia. Existien Queenhithe i Billingsgate, on les naus es descarregaven, portant peix fresc i salat, taronges, arengades, cebes, fruites i tubercles, blat i arròs, i aqueixos petits ports amb el seus molls, devíen recordar a En Vives el Grao de Valencia.

---

(1) J. D. Nicholas. *Account of the Royal Hospital and Collegiate Church of St. Katharine's near the Tower of London*, p. 36.

(2) *Bibliotheca Topographia Britannica* (1790). Vol. ii, p. 33.

Londres i Valencia
Billingsgate i El Grao

Queenhithe i Billingsgate eren pròxims a la Tower Street, districte dels espanyols. Però Vives devía pensar més encara en la seva infancia de Valencia, quan passava devant de la Catedral de St. Paul (que és per Londres ço que és el Miquelete per Valencia) i al llarg de Cheapside, el gran mercat de Londres. Allí, en el West Chepe (entre el que és ara Gresham St. i Watling St.) es trobava tot un districte de mercats separats per carrerons de botigues i tendes. En els primèrs temps de Londres, les botigues havíen contingut mercaderies per a vendre, portades allí al matí i tretes a la tarda. Més tard, les construccions es feren permanents i comprenien un rera-botiga i una habitació adalt que servía de dormitori. En aquells dies, els carrers veïns recollíen el comerç central en les rengleres de tendes d'aquesta estreta plaça del mercat. Els carrers eren el Wood Street, Milk Street, Honey Lave, Ironmonger Lane, Poultry, Bread Street, etc. Eren venuts allí altres productes com articles de mercería, cuire i llana, en certs punts llogats per a la venda d'herbes, de carn, d'especies, i de mercaderíes. Semblava com si tot un districte de Londres estés destinat a una fira. El mercat de Chepe, de Londres, era més gran que el *Mercado de Valencia*, amb les seves carns, el seu peix, llegums, fruites i tota classe d'articles i productes. Com a Valencia, en els llargs passeigs de la gran plaça del Mercat, es trobaven mariners i comerciants de totes les nacionalitats, i la vida variada i moguda que allí es produía, va examplar segurament l'esperit d'En Vives, que arribà a estimar més i més els seus semblants, i a considerar-los tots, tant si eren estudiants com ignorants, rics o pobres, com a camarades.

Cheapside
i el *Mercado*

¿Còm anava Vives des del seu allotjament a la Cort?

De com Vives anava
al Palau

Junt a Richmond com a Greenwich, totes les persones que visitaven la Cort, anaven en barques pel Tàmesis, ja que els

camins, encara que n'hi hagués a l'estiu, es convertíen en intransitables a l'hivern. Abans d'introduir-se els cotxes per les excursions reials, els palaus del rei i les mansions dels nobles estaven situats al llarg o, al menys, prop de les vores baixes del riu. Cada gran propietat tenia el seu desembarcador i escales (o «ponts» com en deien allavors), per a embarcar-se i desembarcar, amb un equip de barques i bóts. «En aquell temps, un cos de barquers formava part de la Casa Reial. Portaven la llureia reial i insignies de què els havía proveit la Corona, i conduíen la familia reial pel riu allí on sels manava» (1).

Les barques i bots de la Cort i de la noblesa estaven ben adornats, i els mariners i barquers, que anaven vestits amb esplèndides llureies, feien de Londres una Venecia del nord. Es conte del Cardenal Wolsey que acostumava anar cada diumenge a la Cort a Greenwich. «Prenía la major part de vegades la seva barca a les seves escales propies. Anava escoltat de *yeomen* (milicia nacional montada d'Angleterra) que romaníen drets sobre la vora del riu, mentre els seus cavallers estaven dintre de la barca. Desembarcava després a Three Cranes en el arbre de Vine, i d'aquí muntat en la seva mula, amb les seves creus, els seus coixins, el seu barret i amb el gran segell portat a cavall al davant d'ell recorría la Thames Street per arribar a Billingsgate, i allí tornava a embarcar-se, i axís arribava a Greenwich, on era noblement rebut». Vives, per tant, necessitava únicament embarcar-se a Billingsgate, i podía anar directament a Greenwich. No apareix en lloc si prenía les barques del Rei o de la Regina per anar al Palau, o si en tenía de llogar una (2).

L'anada de Wolsey a la Cort

(1) Henry Humpherus. *History of the Waterers Company*. Vol. i, p. 5. de on s'han tret els detalls esmentats.

(2) Cinquanta anys després de Vives, el nombre de bóts que per-

EL MATEIX VIVES ENS CONTA QUELCOM DELS SEUS COMPANYS D'ALLOTJAMENT A LONDRES

«Quan vaig acabar d'escriure la *Institutio Christianae Feminae,* no suposava que devía ésser invitat a escriu-re quelcom sobre la instrucció d'un marit, ni havía passat per la ment l'escriure sobre un tal subjecte, i així és que, en el primer llibre, sense considerar molt la materia de que és tracta, vaig incloure algunes parts que poden referir-se tant a un home com a una dona, perquè vaig considerar que no trobaría un lloc més adequat per escriure sobre elles». Però es va veure induit a completar allò que allí diu per una representació dels seus amics, «el principal dels quals», ens diu ell mateix (1), «era Alvaro de Castro, quan erem junts a Londres i vivíem a la mateixa casa, a la mateixa habitació, i fins en el mateix dormitori. Ell era per a mi com un germà, per tant, com m'estimava, i per la bona voluntat que manifestavem l'un per l'altre. Quan ell, per tant, ho va desitjar ardentment, no vaig poder refusar-me, i axís fou com vaig anar afegint aquí i allà algunes notes que veníen a ésser com un comentari del treball primitíu, cosa que em va semblar que satisfeia allò que ell desitjava. Vaig escriure aquestes notes en castellà, perquè ell no comprenía el llatí. Aquestes notes no em satisfàn completament, crec que necessiten ésser augmentades i corregides i ésser escrites en llatí abans d'enviar-vos-les».

Els companys d'habitació de Vives a Londres

L'interesant relat que fa Vives, posa en relació els seus

tanyíen a Londres, Westminster i Southwark era d'uns 2,000 mentres uns 3,000 més eren empleats en el treball de trànzit (Stow: Survey of London).

(1) En el prèfaci del *De Oficio Mariti*, adreçat a John Borgia, duc de Gandía, 1528.

seus companys d'habitació a Londres amb el seu treball, i ens fa saber que les notes afegides a l'obra, foren escrites a Londres. Aquest fet sembla suggerir la idea que Vives es va cansar de la soletat d'aquell allotjament descrit per Cristòfol Miranda, i que es va traslladar a una altra habitació més espaiosa, on vivía junt amb Alvaro de Castro. D'altra manera, la primera petita habitació haguera resultat insuficient per a rebre a Castro, ja que, com sabèm, era massa petita per a una sola persona.

Els amics que es possible que tingués Vives a Londres

Les principals amistats de Vives a Angleterra, foren sens dubte les de la Cort, a Oxford, i les que féu a Chelsea, la casa de Sir Thomas More. Ja hem fet referencia en aquest últim grup; però es troben noms de persones que no formaven part d'ell que Vives, probablement, va conèixer a Londres. No és probable que Vives deixés de visitar l'escola de St. Paul, fundada per la generositat del Degà Colet, l'any 1509, a la qual prestà Erasme alguns favors especials. El primer Director va ésser William Lily, que fou un dels primers anglesos del Renaixement que's dedicà a estudiar el grec (1). Va deixar Oxford l'any 1488, per anar en peregrinació a Jerusalèm. Després va quedar-se a la illa de Rodes, per a estudiar el grec amb els grecs refugiats allí, i es dirigí més tard a Roma, aon continuà els seus estudis de grec sota la direcció de Johannes Sulpicius i Pomponius Sabinus. Es coneix l'ús que féu Lily del grec, per estar relacionat amb el *Progymnasmata*

William Lily de l'Escola de St. Paul

(1) No se sab amb certesa la data del neixement de Lily; se suposa que fou l'any 1468. William Grocyn, el padrí de Lily, que morí l'any 1519, tenia uns vint anys mes que ell, i Thomas Linacre uns vint mes. Linacre fou el primer dels tres que anà a Italia, per a estudiar el grec (1485-86); Grocyn anà l'any 1488, i Lily, com s'ha dit abans, anà a l'Orient aproximadament el mateix any. Linacre fou el primer anglès que usà el grec en treballs literaris, traduint el *Sphaera*, de Proclus, al llatí, que es publicà en un tractat d'Astronomía, per Aldus, a Venecia, l'any 1499.

à Graecis i la seva traducció al llatí dels epigrames grecs, la qual traducció va sotmetre a la revisió de Sir Thomas More.

L'any 1512, Colet escollí William Lily per a primer «alt» mestre (Director) de l'Escola de St. Paul, i així donà a St. Paul, com diu Mr. Lupton «la gloriosa distincció d'ésser la primera escola en la qual el grec fou ensenyat públicament a Angleterra, després del renaixement de les lletres» (1). Durant deu anys, és a dir, des de l'any 1512 fins a la seva mort, ocorreguda en 1522, continuà Lily en el seu càrrec. Vives, a l'arribar a Angleterra l'any 1523, devía trobar la reputació de Colet com a fundador, i la de Lily com a Director de l'Escola de St. Paul, molt gravada en el cor dels estudiants, i també devía trobar un bon record d'ells a la casa de Lord Mountjoy, que's trobava prop de la nova escola.

Colet i Lily

La gramàtica més usada a Angleterra durant moltes centuries, porta el títol de «Gramatica de Lily». Es una obra composta sobre la base de l'*Aeditio*, de Colet (2), escrita en anglès, l'any 1527, amb l'addició de la *Sintaxis*, en anglès, de Lily. S'hi va afegir altres parts i el conjunt fou convertit al llatí, fins que l'any 1542, la obra completa fou publicada per la Royal Authority sota el títol de *Brevissima Institutio*. una introducció a les vuit parts del llenguatge. Erasme va escriure una carta l'any 1513, en la qual fa constar que Lily va escriure la Gramàtica, requerit per Colet, i parla de Lily com un «vir utrius que literaturae haud vulgariter peritus, et recte instituendae pubis artifex». John Ward, professor de retòrica al Gresham College de Londres, va escriure una

La gramàtica de Lily

(1) *Life of Colet*, p. 171.

(2) Colet va morir a causa de la «febre maligna» (Sweting Sickness), l'any 1519, i Lily de la «Plague», l'any 1522. El metge anglès John Caius, va escriure aquest tractat.

historia de la compilació d'aquesta Gramàtica (anomenada freqüentment la Gramàtica llatina de Eton o bé la Gramàtica de Lily). Ward fa menció de John Holt, de John Stanbridge, de Robert Whittington, així com de William Horman, de Thomas Linacre i de J. L. Vives un «contemporani» de Lily, com a escriptors de gramàtiques. Es, no obstant, probable que exceptats Linacre i Horman, tots aquest haguessin mort abans del 1523, i no existeix cap prova que Vives conegués Horman (1). Però l'associació de Vives amb Lily «tan famós pels seus coneixements de gramàtica», mostra la persistencia de la reputació de les visites angleses.

Ja que Vives no va poder conèixer Lily personalment (2) ès probable que conegués membres de la seva familia. George, el seu fill, fou educat al Magdalen College a Oxford, i esdevingué capellà familiar del Cardenal Pole, a Padua. Dionysia, la filla de Lily, casà amb John Ritwise o Rightwise (3) el Subdirector, o assistent (1517) a l'Escola de St. Paul i a la La familia de Lily

---

(1) Era Director de Eton l'any 1485 i *fellow* l'any 1502. Va viure fins l'any 1535.

(2) A menys que Vives arribés a Angleterra l'any 1522, com diuen alguns escriptors. Quan l'Emperador Carles V, fou portat en professó per Enric VIII a través de la City de Londres, en el mes de juny del 1512, Lily va escriure un panegíric en versos llatins, i un discurs en prosa llatina, que fou recitat en públic davant de l'Emperador per un dels deixebles de Lily. En altra ocasió, Lily va escriure un poema llatí en honor de Felip, Rei de Castella, i de la Regina, la qual naufragà en una travesía de Flandes a Espanya.

(3) Rightwise és equivalent a «righteous» que en llatí és «Justus». John Leland va escriure un poema sobre ell:

Ad justum Paulinae Scholae Moderatorem,
Qui linguas teneras nova refingis
Quadam dexteritate, nec ruinam
Musarum patriis nitentium ullam
Tu nunc, Juste, meum manu benigna
Carmen suscipe.

mort de Lily, ocorreguda l'any 1522, el succeí en la Direcció. El nom de Dionysia li fou posat, potser per deferencia a la simpatía que experimentaba Colet pels escrits de Dionysius l'Areopagita. El Degà Colet va escriure una carta (l'última), recomanant Ritwise al Cardenal Wolsey per una promoció, encara que sembla que la recomanació no va tenir èxit.

En el mes de juliol del 1529, John Palsgrave va escriure a Sir Thomas More, dient-li que el Rei Enric estava recollint opinions per ajudar-lo a jutjar si el seu fill il·legítim (d'Elizabeth Blount) Henry Fitzroy, duc de Richmond, havía d'estudiar grec i llatí. Palsgrave havía estat encarregat de preguntar el parer del Lord Canciller (això es de Thomas More), de William Gonell, de William Horman (Vicedirector de Eton), així com el de Ritwise. Aquest era doncs considerat com un dels humanistes dirigents. St. Paul anava atraient cada vegada més l'atenció de la gent, i Ritwise prengué pensionats a casa seva.

John Ritwise

Ritwise es ben conegut com un dels primers dramaturgs anglesos i té fama d'haver relligat la tradició dramàtica a l'Escola de St. Paul. Fou l'autor de «Dido», una pessa que fou representada pels nois de St. Paul, davant de Wolsey. En el mes de novembre del 1527, els nois de l'Escola de St. Paul es trobaren a Greenwich, representant una mascarada, de tendencia antiluterana, devant del Rei i de l'Embaixador francès (1). Ritwise perdé el seu càrrec, per negligencia,

(1) Vegis per més detalls l'obra de Macdonnell: *History of St. Paul's School*, p. 94, que Brewer cita. Vol. iv, part 2 n.° 3,564. Les dades d'altres pesses, executats pels nois de l'Escola de St. Paul, comprenen la captivitat del Papa representada davant de la Cort i de Wolsey, l'any 1528; el *Phormio* i el *Menaechmi* havíen estat representats alguns anys abans.

Els nois van navegar riu avall cap a Greenwich en sis barques, l'any 1527, per a representar un misteri per ordre del Rei Enric.

l'any 1531, i morí poc després. El Vicedirector, sota les ordres de Ritwise, desde l'any 1522, fou Richard Jones, que sembla va ésser estudiant a la Universitat de Lovaina, i també a la de Oxford, i és per aquest motiu que el *Lion Rampant* blau de Lovania, apareix representant el seu alt poder directiu a la finestra de l'Escola. Devía ésser mirat amb simpatía pels estudiants, perquè Jones va rebre de Linacre que actuava com a executor testamentari de Grocyn, un llegat en diners per a comprar llibres.

Dionysia, la viuda de John Ritwise, filla de William Lily, se casà amb James Jacob, el qual succeí a Richard Jones en la Vicedirecció. Tenía un fill que's deia Polydore, i s'ha suposat que fou anomenat així per ésser afillat del ben conegut Polydore Vergil.

Polydore Vergil i Vives

No sabem si Vives conegué o no Polydore Vergil, però segurament en tinguè noticia com d'un rival d'Erasme en col·leccionar *Adages* (1) i probablement s'interessà pels estudis de Vergil sobre antiguitats de Bretanya amb relació, amb els quals Vergil editá *de Excidio Britanniae,* l'obra de l'historiador anglès (2) l'any 1525. Vergil era italià per naixement i havía estat secretari del duc d'Urbino i camarleng del Papa. Fou un dels estrangers més eminents que freqüentaren la Cort de Enric VIII (3) i a instancies d'Enric va escriure *Anglicae Historiae,* liber XXVI (1534), encara que fos més conegut com a autor de *de Inventoribus Rerum,* publicat per primera

(1) *Proverbiorum libellus*, Venecia, 1498.

(2) Que camvià Britain per Brittany en 550 A. D. i esdevingué un Sant Bretó molt popular.

(3) Vergil devía tenir certament una bona posició. Enric VIII li feia molts donatius, ultra dels honoraris que percibía pel seu càrrec de Col·lector de primicies (annates) per al Papa. En certa ocasió, Vergil envià un present, en diners, a Erasme, per a comprar-se un cavall.

vegada a Venecia l'any 1499. Vives coneixía aquesta obra i en un interessant capítol sobre l'ensenyança de la Historia, en el *de Tradendis Disciplinis,* 1531, diu: «Molts proporcionen facilitats per a l'estudi de la Historia, malgrat no ésser historiadors professionals, com per exemple: Ciceró, Séneca, Gellius, Macrobius i, particularment, Polydore Vergil, amb la seva *de Rerum Inventoribus,* Sant Agustí en la *Civitas Dei,* Plini i Solinus, plagiari de Plini. Aquesta llista es molt interessant per als professors moderns, on es troba Polydore Vergil, l'únic escriptor modern d'aquest grup, en bona companyía.

Nicholas Udall

Nicholas Udall, estava associat al grup d'escriptors dramàtics, del qual Ritwise formava part. I encara que Vives no s'ocupà directament del drama, els seus diàlegs en l'*Exercitatio* ofereixen detalls que demostren un coneixement dels caràcters personals i l'aptitut d'adaptar els discursos a les diverses personalitats (1). Els directors d'escoles d'aquell temps s'inclinaven als drames escolars, principalment com un mitjà d'exercitar els deixebles en la correcta pronunciació del llatí, i especialment en la pràctica de la conversa a que donaven lloc les representacions dramàtiques de Terenci i de Plautos; i, en segón lloc, per a provar d'imitar aquells drames component-ne d'altres en llatí. Això explica la existencia de «Dido» i altres pesses. Reconeixent la influencia educativa de l'exercici dels drames antics per parlar el llatí, Nicholas Udall va escriure el seu «Flowers», de recitació llatina, per

Udall i Vives

als alumnes, preses de Terenci (1533). Fou director d'Eton. l'any 1534, i escrigué pesses llatines i angleses que eren representades pels alumnes d'Eton, durant «les llargues nits

---

(1) Vegis en Foster Watson, el capítol en qu'es tracta de Vives, com a precursor del drama de la obra: *Tudor School-boy life*, p. 37.

d'hivern». Després, en 1554-56, fou Director de la Westminster School, interessant-se sempre especialment amb representacions dramàtiques. Udall ocupa una distingida posició en la historia del drama, des que va escriure la *Roister Doister*, la primera comedia anglesa que es diu que fou representada a Eton, l'any 1541. El nom de Udall, ve associat, també, amb la historia de la cultura, com a traductor dels *Apophthegms*, d'Erasme, l'any 1542, i del *Paraphrase of the New Testament*, l'any 1548. No hi ha cap raó que'ns faci creure que Vives no conegué Udall. Al contrari, existeixen moltes probabilitats que Udall es relacionés amb Vives, perquè era alumne del Col·legi de Corpus Christi, a Oxford, l'any 1520, i un *Fellow*, l'any 1524, es a dir, durant els anys de residencia d'En Vives en aquell Col·legi. Alguns anys després, Vives esmenta el nom de Udall. «La salutació de Udall me fou agradable: *ego illi pro salute lignea vel chartacea, reddam argenteam*. Vull retornar-li una resposta d'argent pel seu tabelari i lletres».

Tinc el convenciment que les probabilitats de establir relació amb els homes dirigents que simpatitzaven per les mateixes coses, eren més grans durant el temps dels Tudors, a causa de dos fets que podèm ara obirar. Primer, perquè els homes estudiosos parlaven llatí, i per tant, la diferencia de nacionalitat no era un obstacle tan gran, per relacionar-se com se podría creure. I segón, perquè la població de Londres era reduida; el séu nombre d'habitants en els anys 1532-35, s'ha estimat en uns 60,000, dels quals, 20,000 se suposa que formaven part de les parroquies situades de la part de fora de les muralles. L'any 1563 se calcula que tenía únicament 90,000 habitants.

ÇO QUE COBRAVA VIVES DURANT LA SEVA RESIDENCIA A ANGLETERRA

Després de la mort del seu deixeble el Cardenal de Croy, en el mes de gener del 1522, Vives va trobar-se molt mancat de recursos. La seva posició a Angleterra consistía en una pensió (1) que rebía del Rei, una altra de la Regina, els honoraris que li pertocaven com a professor nomenat per Wolsey a la Universitat d'Oxford, i el lliure allotjament en el Col·legi de Corpus Christi. Aquest aspecte econòmic explica en part la seva decisió d'anar a Angleterra, en lloc d'acceptar la Càtedra d'Humanitats a la Universitat d'Alcalà que li fou oferta per mediació de Joàn Vergara, a la mort del gran mestre Antoni de Lebrija (2), ocorreguda el mes de juliol del 1522. La major satisfacció d'en Vives haguera estat tornar a Espanya; per tant, el que fora d'això podía escollir millor, fou d'anar a una Cort presidida per una Regina espanyola de neixement. També va trobar-hi un-altra aventatge ultra del pecuniari en escollir l'Angleterra: Vives va poder-se casar amb una de les seves compatriotes, de la familia de Valdaura, que va tractar durant el temps que va viure a Flandes, i

Els honoraris que percebía Vives a Angleterra

(1) El 10 de juliol del 1521, Vives havía escrit a Erasme, dient-li que havía estat vivint dels diners reials i continuava vivint-hi. Fa constar, també, que's proposa esperar a Bruges per a veure Thomas More, per a demanar-li protecció, de manera que pugui fruir de «llibertat per a seguir la vida estudiosa». Es, doncs, evident que va rebre ajuda pecuniaria de la Regina Catalina, o del Rei Enric, o de tots dos, abans que anés a Angleterra l'any 1523; però, probablement, d'una manera incidental.

(2) Vegis Bonilla i San Martín: *Luis Vives*, p. 153. Vergara va escriure, el 5 de setembre del 1522, i va ésser encarregat d'oferir doscents florins d'or l'any.

a més, va procurar-li la satisfacció de continuar sostenint la càrrega de la seva familia, després del matrimoni; perquè Margarita Valdaura, esposa d'En Vives, com hem vist, tenía el seu pare postrat al llit, el qual absorbía l'atenció de la seva esposa Clara Valdaura. Aquesta última, mare de Margarida, no podía passar sense els serveis i la simpatía de la seva filla. Resulta evident que si Vives hagués pensat en casar-se amb Margarida amb l'intenció d'emportar-se-la a Alcalà, s'hagueren plantejat seriosos problemes, els quals es van resoldre fixant la seva residencia a Oxford i Londres, i passant una part de l'any amb la seva esposa i familia a Bruges. El casament (1) va efectuar-se a Bruges durant el temps que Vives era adjunt al Col·legi de Corpus Christi, de Oxford, precisament el dia de Corpus (26 de maig del 1524).

El casament d'En Vives

El casament d'En Vives, fou conegut a Angleterra. Thomas More (2) va escriure a Francis Craneveldt, un amic comú de More i Vives: «Vives té un caràcter tan igual i un seny pràctic tan gran, i ha trobat en la seva esposa una persona d'una naturalesa tan feliç, que res ha de témer de les tribulacions tan generals entre els casats. Trobarà, segurament, en la seva elecció, la felicitat més perfecta. Però els esperits estàn ara tan absorbits pels afers públics, i les furioses dissensions s'han apoderat de tal manera de tothom, que

(1) Vives va escriure a Erasme desde Bruges el 16 de gener del 1524: «Vaig sortir d'Angleterra l'últim de abril para casar-me, i el Rei, la Regina i el Cardenal m'han ordenat de retornar, el més tard, a últims de setembre. En el mes de maig, el dia 26 (feriis Eucharistiae) vaig posar el meu coll sota el jóc d'una dona. No és una càrrega pesada per ara, i Déu proveirà en el futur. El matrimoni procura admirables satisfaccions per aquells que ens coneixen. Diuen que cap esdeveniment des de fa molts anys, ha merescut tant com aquest l'aprovació general». Vives tenia 32 anys i Margarida Valdaura 19.

(2) 10 d'agost del 1524.

ningú té lloc a pensar en els disgustos personals, ni en les baralles domèstiques». Vives morí l'any 1540, la seva dòna va viure dotze anys més, però tot el que se'n sab confirma allò que consta en el memorial (1) dipositat a l'esglesia de St. Donatian a Bruges, el qual parla de les bones qualitats dels dos esposos i de la felicitat de que fruiren durant el seu matrimoni.

Joàn Lluís Vives i Margarita Vives, estaven units pel seu amor i per la seva devoció comuna, pels pares de Margarida. Vives admirava tant la paciencia plena de pietat i la abnegació amb la qual Clara Valdaura, la seva sogra, cuidava del seu espòs malalt, que no vacil·lava en considerar-la com una santa. Vives participà cordialment de les desgracies de la familia, i s'associà a la lluita de les dònes, per a salvar les pèrdues d'interessos sofertes a causa dels mals negocis que Bernat Valdaura havía fet a Bruges.

El

L'import de la pensió de Vives a la Cort del Rei Enric VIII, consta en un dels State Documents (2). «Honoraris de mig any pagats el dia de Nostra Senyora del 1529 a Lluís Vives, lliures 10». A la mateixa data apareix el nom del predecessor de Vives a Oxford, John Clement, metge, amb la mateixa suma de 10 lliures. S'ha de tenir present que en els comptes de març, 1530/31 no apareix el nom d'En Vives.

Els ingressos d'En Vives

(1) D. O. M. Joanni Ludovico Vivi, Valentino, omnibus virtutum ornamentis, omnique disciplinarum genere ut amplissimis ipsius litterarum monumentis testatum est clarissimo; et Margaretae Valdaurae, rarae pudicitiae, omnibusque animi dotibus marito simillimae, sexus-que feminei ornamento utrisque ut animo, et corpore semper conjunctissimis... Vixit Joannes an XLVIII, mens, II mortuus Brugis pridie Nonas Maii anno M. D. XL. Margarita Vixit Joannes annis XLVIII mensibus II mortuus Brugis pridie Nonas Maii anno MDXL. Margareta vixit anrús XLVII mensibus tribus, diebus IX obüt pridie Idus Octobris, anno MDLII.

De Officio Mariti (1528) Vivis *Opera* vol. iv, p. 372.

(2) *Treasurer of the Chambers Accounts*. Vol. v, fol. 1531-32, p. 310.

Sembla que Vives va rebre una pensió de 20 lliures del Rei, i si rebia la mateixa quantitat de la Regina, estava indubtablement ben pagat. No se sab el nombre d'anys que Wolsey el pagà com a professor a Oxford, però els seus honoraris «eren probablement de 20 lliures» (1).

No obstant, les seves despeses i les exigencies de la seva situació, devíen ésser molt grans. Els seus viatges devíen buidar fàcilment la seva bossa. El comerciant anglès, Sir Thomas Gresham, fa constar que les seves despeses «anant i venint» d'Anvers a Londres vuit vegades l'any, i la transmissió de les seves lletres, des del 1.er de març fins el 27 de juliol del 1552, arriben a lliures 102 . 10 . 0 amb un promig de lliures 12 . 10 . 0 diaries. Vives devía viatjar més econòmicament entre Londres i Bruges, però de totes maneres això l'obligava a grans despeses (2). Despeses de viatges

No existeix cap prova que Clara Valdaura, la sogra d'En Vives, i la seva esposa Margarida, procuressin continuar els negocis de Bernat Valdaura, després que aquest es va veure incapacitat de dirigir-los. Però no és improbable la suposició que així ho fessin, i que Vives, de tan en tan, intervingués en les seves relacions comercials. Aquesta hipòtesi explicaría les referencies d'En Vives que's troben en els *State Papers* anglesos.

El 28 d'abril del 1525 fou concedida una llicencia a «Johannes Ludovicus Vyves, servidor del Rei, per importar 300 barrils Vives com a comerciant

(1) Mr. P. S. Allen: *Early Corpus Readerships* (Reprint from the *Pelican Record)*, p. 4.

(2) El 27 de desembre del 1524 Erasme, que era a Basilea, contesta una lletra d'En Vives, en la qual aquest últim li havía parlat de la gran benevolença i favor que li dispensaven el Rei i la Regina d'Angleterra, i incidentalment fa remarcar que aquesta protecció no era suficient per a mantenir units l'ànima i el cos, amb la qual cosa reconeixía que les pensions reials no bastaven per a cobrir les seves necessitats.

de ví de Gascunya i tintura de Tolosa, a totes les parts del reialm, pagant els drets, excepte a Calais; i protecció per a les naus, i els seus capitans, artillería, etc., per tres anys». Aquesta llicencia fou datada a la Cort de Hampton (1). També rebé una llicencia aparentment l'any anterior, per a exportar 100 robes de blat (2). Per tant, Vives era probablement un agent de la familia Valdaura, pel seu comerç estranger. No hi ha res d'extraordinari en el fet que «un servidor del Rei» prengués part en empreses comercials.

Els servidors del Rei i el Comerç

Els serveis dels ambaixadors del Rei eren molt mal pagats i el professor Brewer, l'historiador del reinat de Enric VIII (3), dóna una serie d'exemples de membres de ambaixada que completaven els seus honoraris amb els beneficis d'empreses comercials. Així, John Stile, ambaixador a la Cort de Ferràn i Isabel «intervingué probablement en negocis». Brian Tuke (Clerk of the Signet), obtingué un permís per a exportar una especie de tela de llana (Kersey). James Worsley, criat de la guarda-roba, obtingué una llicencia per a importar ví i tintura. Aquesta llicencia era semblant a la d'En Vives. Sir Winstan Brown i William Sydney van posseir llicencies per a exportar 2,000 sacs de llana, amb un permís també semblant al d'En Vives.

Per tant, Vives no feia sinó seguir exemples anglesos, quan va procurar augmentar els seus ingressos per a cobrir no sols les seves necessitats, sino les de la seva familia, perquè Vives tenía formada una alta concepció dels lligams familiars.

Les variades aptituts de Vives

El que sorprèn en ell, son les seves variades activitats i la seva energía en el cumpliment dels seus deures a

---

(1) *State Papers: Foreign and Domestic*. Vol. III, n.º 1293.
(2) *Ibid*, n.º 1298.
(3) J. S. Brewer: *History of Henry VIII*. Vol. I, p. 64.

la Cort, ensenyant a Oxford i continuant incessantment la seva activitat literaria durant els anys de la seva residencia a Angleterra 1523-1528; i no podem deixar d'admirar com va trobar temps i forces per a ocupar-se dels afers que exigía el sosteniment de la seva familia a Bruges (1).

(1) No tenim cap noticia que els seus treballs literaris li produissin cap benefici. En la lletra abans esmentada del 27 de desembre del 1524, Erasme diu a En Vives que Froben no vol imprimir cap altra obra d'En Vives perquè no's venen més llibres que'ls que tracten de la controversia luterana. Afegeix que Froben es queixa que no ha pogut vendre a la Fira de Frankfort ni un sol ejemplar dels Comentaris a la *Civitate Dei* de Sant Agustí d'En Vives. Vives, com hem vist, comprengué que el que deia Froben era inexacte, però aquesta actitut ens prova que existien poques esperances que les obres literaries d'En Vives li procuressin algún benefici.

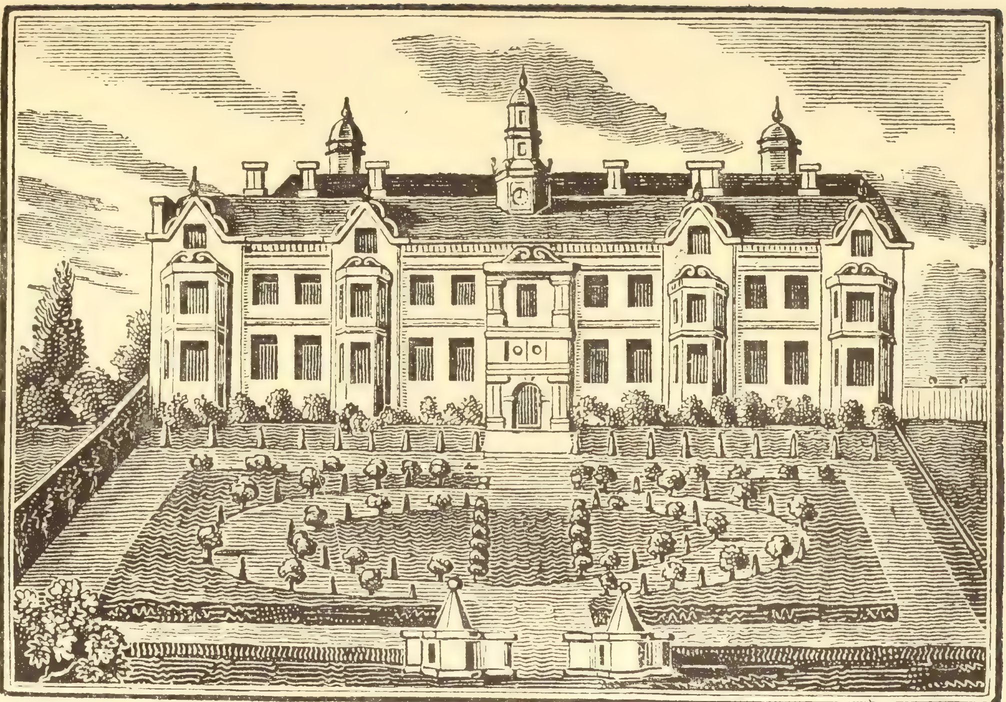
X

LA CASA DE THOMAS MORE A CHELSEA

La casa de More

Vives va tenir la sort d'arribar a Angleterra l'any 1523, en el qual Thomas More es traslladà a la seva nova casa senyorial de Chelsea (1) on rebía els seus amics estudiosos convertint la seva casa en un centre d'activitat intel·lectual. Si desitgem seguir el rastre d'allò que despertava el més viu interès de Vives i li produía una major felicitat a Angleterra, hem de conéixer no sols els detalls de la seva vida a la Cort, sinó també els de la seva vida a la casa de More, on el seu esperit

(1) La residencia anterior de More era a Londres, a Bucklersbury en la parroquia de St. Stephen's Walbrook, on Erasme va viure amb ell. L'any 1511 es va traslladar a Crosby Place, fora de la Bishopsgate. Quan va construir la seva casa a Chelsea, l'any 1511, va vendre la de Crosby Place a Antonio Bonvisi, un italià que anà de Lucca a l'Angleterra, cap a l'any 1505, i «ensenyà als anglesos a filar amb una filosa». Quan Thomas More fou tancat a la presó de la Tower, poc abans de la seva execució (1535), va escriure, en llatí, a Bonvisi, utilitzant per això un tros de carbó: «Us saludo, el més bo dels meus amics, i el que més estimo. Des que el meu esperit me fa pressentir (equivocadament potser, però m'ho fa pressentir), que no tindré més temps de poder escriure-us, he decidit manifestar-vos per carta, mentre m'és permès fer-ho encara, com m'aconsola, en mig de la meva ruïna, l'alegría que me causa la vostra amistat». Veient com era íntima l'amistat de More i de Bonvisi, és probable que Vives en altre temps hagués trobat l'italià a casa de More. La casa de More era situada a l'extrem nord de la Beaufort Row, estenent-se cap al oest, unes 100 yardes lluny del Tàmesis.

L. Knyff, del. 1699.

La casa de Thomas More a Chelsea. Fou construïda en 1521. Va pendre més tard els noms de Buckingham House en 1627, de Beaufort House en 1682. Fou derrocada en el 1740. Vista presa de la *History of Chelsea* de Thomas Faulkner, pàg. 134.

va fruir hores de veritable expansió, i de la fascinació que devía produir-li aquell centre d'amor domèstic.

L'ambient de la casa de More, a Chelsea, pot seguir-se detalladament en un llibre publicat l'any 1556, escrit per un home que va conèixer personalment a en More i a tots els que formaren el seu cercle (1). L'autor adopta la forma d'un diàleg i descriu sis cavallers que després de dinar amb Thomas More, pugen una pendent situada a dos tirs de pedra de la casa en el jardí del seu hoste, a Chelsea, i s'assenten sobre l'herba, a l'ombra d'arbres frondosos, i comencen a enraonar. Discuteixen sobre la qüestió de la font de la felicitat. Després, a la manera de les descripcions dels vells retirs filosòfics del puig de Fiesole, Heywood descríu l'encant de la possesió de More, desde la qual els invitats segueixen amb la vista les sinuositats del Tàmesis, vorejades de prats verds i de boscoses eminencies. El jardí mateix estava vestit quasi sempre d'una eterna verdor. Tenía arbustos florits, prop dels quals els arbres fruiters estenien les seves carregades branques, combinant-se d'una manera tan bella, que apareixía com un tapís viu teixit per la Natura mateixa, per a recrear els filòsofs que anaven allí a descansar.

Chelsea i Fiesole

Erasme va descriure així els caràcters personals de Thomas More. «No era ni alt ni baix, sinó ben proporcionat. La seva esquena dreta era un xic més alta que la esquerra, especialment quan caminava. El seu color era pàlid, tenía els cabells castanys, una lleugera barba, ulls blaus, mans rústegues, una pronunciació clara i distinta, i li agradaven tots els men-

El gènere de vida de More

(1) Ellis Heywood, un anglès, en un llibret escrit a Italia, titulat: *Il Moro*, dedicat al Cardenal Reginald Pole, i publicat a Florencia, l'any 1556. Diu allí: «Et quantunque, ricordando mi io di una cosi rara compagnia, come era questa, mi sento tirare a doverne scrivere, per far un vero ritratto di una vera e assoluta Academia».

jars. No bevía sinó aigua, però sense intentar que els seus hostes l'imitessin en això. Tenía a la vora un vaset de peltre que semblava ésser omplert de ví, però que contenía aigua sola. De tots els plats especials que hom servía a taula, ell sol escollía un tall de carn fresca o salada, pa, llet, fruites i especialment ous. Molt senzill en el vestir, no li agradava la seda, ni la porpra, ni les cadenes d'or, exceptades les ocasions solemnes. No us podeu imaginar de com More és enemic de tota cerimonia i dels buits compliments. No li agrada la Cort perque totes les Corts són plenes d'intrigues. A Angleterra no n'hi ha tantes com en altres països, però More adora la llibertad i el poder disposar del seu temps. Odía els daus, cartes i, en general, els jocs de tota mena. Es un home que no cura molt dels seus interessos, però en canvi no negligeix mai els dels amics. Si esteu tristos, no us separareu d'ell sense que en la vostra boca aparegui un somriure. Desde la seva infantesa ama l'alegría, una alegría sense bufonades ni crueltats. Ell fou el que m'aconsellà d'escriure *L'elogi de la follía* (encomium Moriae), cosa que va ésser quelcom així com fer dansar un camell. Amb les senyores, amb la seva familia està sempre disposat a riure i a jugar. Ningú es menys esclau que More dels prejudicis. Observa amb gust els animals. Tots els ocells de Chelsea acuden a ell per a menjar. Posseeix gabies amb tota mena d'ocells. Si se li presenta la ocasió de comprar un simi, una guineu, una mustela o altre animal qualsevol, curiós i rar, el compra immediatament, i l'installa en la seva menagería... Fora difícil trobar un interlocutor que, en la seva conversa, improvisi amb més naturalitat, i que disposi d'un geni més feliç i d'un llenguatge més escollit. A això s'ha d'afegir que posseeix un rar enginy i una memoria que mai li era infidel. Es un home de sòlida pietat sense supersticions. A les hores fixades

fa les seves meditacions i prega a Déu, amb una pregaria que brolla del cor i no únicament dels llavis. Quan parla de l'eternitat amb els seus amics «pren la eternitat com a subjecte de contemplació» (1). Es notable el nombre de punts de contacte que s'observen entre Vives i Thomas More. Altres caràcters semblants trobarèm si seguím la relació dels costums de More feta per Cresacre More (2).

La seva pietat

«Encara que visqués com un cortisà, en arribant a casa feia certes pregaries a la capella, devotament de genolls amb la seva esposa, els seus fills i tota la familia; i com a vegades sentía el desitg d'isolar-se del món per a reconcentrar-se en sí mateix, es construí per a ell sol una capella, una biblioteca i una galería nomenada la New Buildings (nova construcció), a una certa distancia de la casa principal. Els divendres es retirava allí dés del matí fins al vespre en memoria de l'amarga passió de Crist i passava tot el dia lliurat a les seves devocions». En addició a la descripció anterior afegirèm la clàssica d'Erasme (3).

«Thomas More havía construit Chelsea, una casa còmoda, ni petita, ni tan gran que fos motíu d'enveja, però de suficient capacitat... Cap home estima tant els seus fills com ell. Estima la seva vella esposa com si fos encara joveneta». Després vé la famosa descripció de l'aspecte intellectual de la casa.

L'Academia de Chelsea

«Diríeu que era l'Academia de Plató, però no vull injuriar la casa comparant-la amb l'Academia de Plató, on es parlava únicament dels nombres, de les figures geomètriques i algunes vegades de les virtuts morals. La casa de More ha

(1) Erasme a Ulrich Hutten.

(2) *Life of Sir Thomas More*, pel seu gran net, Cresacre More, editada pel Rev. Joseph Hunter, Londres, 1828, p. 99.

(3) Com fou traduida per Cresacre More, p. 100. Es presa d'una lletra sense data adreçada a John Faber.

de considerar-se més aviat com una escola o Universitat de religió cristiana, perquè no hi ha ningú en aquesta casa que no llegeixi o estudíi les arts liberals. El seu interès especial és la pietat i la virtut i no es produeixen discusions ni se sent mai una paraula dura. Ningú romanía allà ociós. L'ordre i la disciplina de la casa eren dirigits per aquell baró digne, no amb paraules orgulloses, sinó amb tota mena de cortès benevolença. Cadascú complía amb el seu deure en mig d'una sana alegría i amb una sobria satisfacció». Ell designava alguns servidors per a treballar el jardí, altres per a cantar, altres per a fer música i no permetía que cap jugués a cartes o als daus. Els homes vivíen a un costat, les dònes a l'altra part de la casa. Al vespre els ajuntava tots quan feien certes pregaries amb ells, com els psalms del «Miserere»: «Ad te Domine levavi»; «Deus misereatur nostri»; «Salve Regina»; «De profundis» per la mort d'algú i altres.

Ses plegaries en familia

Hem vist com More i Erasme fruient com dos estudiants rivalitzant amigablement en la traducció.

L'escriptura del llatí

Els primers esforços de Thomas More, dels quals teníм noticia, per a compondre epigrames en llatí, van produir-se en societat amb William Lily (1). Durant la residencia de More a Londres es delectava en aquests exercicis de comparar composicions amb els seus amics, i les discussions referides en el llibre *Il Moro* de Ellis Heywood foren conegudes amb el nom de «Escola de More» Ell va exercitar els seus fills i els va invitar a pendre part en aquests treballs, i el famós Missatge adreçat per Thomas More a l'Universitat d'Oxford en defensa dels nous estudis del Renaixement, fou traduit al llatí per una de les seves filles i tornat a traduir a l'anglès per una altre (2).

(1) La col·lecció titulada: *Progymnasmata*, Thomas Mori, et Gul. Lilii.
(2) Cresacre More: *Life of Thomas More*, p. 105.

Abans que Vives esdevingués un hoste benvolgut a la casa de More, havía participat d'aquests exercicis literaris amb la familia de More per correspondencia. Quan aquestes relacions per escrit es convertiren en relacions personals, Vives, com Erasme, esdevingué un amic de la familia i no podem duptar que l'haver usat el nom d'una filla de More per a il·lustrar una forma de salutació, representa el seu real sentiment per ella. Ell diu (1): «Quan escrigueu a Thomas More o quan vingui algú que vagi a veure'l i envieu un missatge per a ell, no oblideu d'afegir de part meva, la més cordial salutació per a ell i els seus fills, però especialment per la meva Margaret Roper (2) a la qual dés del primer moment que vaig conèixer, he estimat no menys que si fos germana meva». El *de Conscribendis Epistolis* de Vives fou publicat per primera vegada a Basilea l'any 1536 quan Margaret tenía 31 anys. «Vives no oblidà mai el temps feliç que visqué a Chelsea amb les filles de More» (3).

Quan Vives anà a Angleterra l'any 1523 les edats dels fills de More devíen ésser les següentes: Margaret, 18 anys; Elisabeth, 17; Cecilia, 15, i John, el fill, devía tenir-ne 14, More tenía 45 anys i el seu pare, John More, 70 anys. Formant part de la familia es trobava Margaret Giggs anomenada per Vives la seva «Kinswomann» (4) (parenta). Margaret Roper

(1) *De Conscribendis Epistolis. Vivis Opera.* Vol. II, p. 308.

(2) Margaret, la filla de More, casà amb William Roper, l'any 1521, i la jove parella continuà vivint a la casa de More.

(3) Les esmenta en *De Institutione Feminae Christianae*, (1523), llibre I, capítol 4. Erasme ens conta que va convertir-se a la idea de la educació de les dònes per la influencia de More.

(4) L'any 1524, Erasme dedicà la seva edició del *de Nuce*, d'Ovidi, a John More, quan aquest era encara un noi de 15 anys. Es, no obstant, un dels llibres importants dedicats a la juventut. Erasme va escriure deli-

fou no obstant la més estimada d'Erasme i d'en Vives.

Erasme va escriure dés de Basilea el dia de Nadal del 1524 una bella dedicatoria de la seva edició *de Prudentius* a Margaret. En aquesta època Vives coneixía ja a Margaret personalment.

Erasme i Margaret Roper

Aquesta és la lletra d'Erasme:

«Cada vegada que me veig posat a prova per les vostres lletres o per les vostres germanes, bona Margaret, amb la

---

ciosament que no s'ha de creure que no convé als nois ni als adultes el jugar amb nous com aquestes d'Ovidi si la redacció es pren com a recreació. Ell opina que no s'ha d'enviar més d'una «nou» quan John desitja tot un arbre. Però Erasme desitjaría que aquesta nou única (que la Natura va disposar per a ésser dividida en quatre parts), es considerés com a propietat comuna de John i de les seves «dolcíssimes» germanes Margaret, Elizabeth, Cecilia, i la feliç amiga d'aquelles Margaret Giggs. «De vegades me desafíen amb les seves lletres amb un sentit tan pregón i agut, i en un llatí tan pur que puc apenes persuadir els meus amics que aquestes lletres han estat compostes per elles mateixes, encara que jo n'estic plenament segur.... No poden dissimular l'esplendor de la forma del vostre pare que brilla com una llum que us il·lumina.... L'emulació de les vostres germanes, sería per a vós un agut esperó, si entressin en competencies literaries. Les vostres germanes, tan polides, modestes, castes, senzilles, que viuen en mutua armonía, fan que un que les contempli pugui jurar que es troba davant de les Tres Gracies; i més encara si les observa tocant tan hábilment els instruments musicals, o volant al voltant de tota classe d'autors llatins i grecs. Allavors les veuría u pendre nota d'una expressió que vol ésser imitada; o extraient una frase notable per al seu ús; o bé aprenent de memoria alguna deliciosa historia, per a després referir-la a les seves companyes.... El llur esperit está tan adornat amb tota mena de qualitats, que la gracia de la llur bellesa física (que és ben palesa), queda en segón lloc. Elles avancen tan en l'estudi, com si volguessin deixar enrera el seu germà. Per naturalesa han pres la devantera; deveu, doncs, concentrar, les vostres energías per a conseguir-les.... Tractar d'igualar en el vostre pare d'alguna manera, ha d'arribar a ésser la més gran satisfacció que podreu assolir. A més, ell no pot desitjar res millor, sinó d'ésser superat per vós. Us escriuré, potser, més endavant, sobre aquest punt, quan trobi una ocasió. Y ara tornem a les nostres «nous». Erasme insistí sobre el mateix subjecte en una dedicatoria a John More, de les obres d'Aristòteles, en el mes de març del 1531.

llur rectitut, agudesa, modestia, i infantil franquesa, quedo tan impressionat que, encara que, manquesin els noms, coneixería que provenen de fills de Thomas More».

«Sembla que haveu cantat a un sord, submergit com me trobo en els meus estudis, dels quals he estat tot just ara, arrancat per ésser dia de Nadal. Per això m'he proposat avui enviar-vos un petit present, que espero que no us serà desagradable....» «Quin fet més feliç i favorable que William Roper estigui dotat de la mateixa integritat de caràctes, dolcesa i modestia que vós mateix, de manera que si no fos el vostre espós, podría ésser el vostre germà; perquè ell us ha donat una tal felicitat conyugal, o si preferíu, vós li haveu proporcionat an ell; encara que fóra més exacte dir que sou en tot i per tot, l'un per l'altre».

Una lletra del dia de Nadal

Erasme fa després referencia al dia de Nadal, dia del naixement de Jesús «nascut dels jueus, que fou després la llum de les nacions, el qual beneirà el vostre matrimoni, i serà el veritable Apol·lón dels vostres estudis. Vos cantareu als vostres fills les seves alabances amb la vostra lira, en lloc d'usar els cants dels pagans. Perquè Ell pot únicament ésser lloat dignament amb instruments de corda o de vent però especialment amb les diverses disposicions d'esperit harmonitzades amb la pietat. Ell no menyspreuarà el cant de tals esposos la vida tota dels quals manifesta tanta puresa, simplicitat i harmonía com es manifesta en la vostra; i de tal manera que difícilment se us podrien comparar els devots que viuen enclaustrats. Aquests exemples són rars, particularment en aquesta època; però el vostre no trigarà a ésser imitad per altres. Teníu associada amb vosaltres la vostra Regina que és com la Calíope d'aquest sant chor... Adeusiau, vosaltres no sóu la gloria més petita d'aquesta època i de la

vostra Angleterra; saludeu en nom meu tots els del vostre cor.—Basilea. Dia de Nadal del 1524» (1).

Sir Thomas More s'havía preocupat molt d'escollir els professors de les seves filles. Existeixen una serie de lletres seves que porten instruccions i comentaris sobre la seva educació. Els professors de la familia que More escollí foren John Clement, William Gonell, un anomenat Drew, un altre John Nicholas i finalment Richard Hyrde (2).

John Clement, com Lupset havíen estat alumnes al Sant Paul's School sota la direcció de William Lily. Esdevingué alumne servidor de More l'any 1575, i l'acompanyà a Bruges el 1515 quedant-se amb ell uns dos anys exercint el càrrec de tutor dels fills. L'any 1518 va estar durant alguns mesos al servei de Wolsey el qual el preferí pel professorat, com hem vist.

John Clement fou un predecessor de Vives en la càtedra d'Oxford (l'any 1518) i des de l'any 1520 fins al 1522 va estu-
John Clement diar medicina a Lovaina. No se sab si Vives el trobà a Lovaina durant aquestos anys, però des del moment que sortía de la casa de More, és molt probable que portés lletres de recomanació. Cap a l'any 1522 Clement anà a Italia; contribuï a editar l'obra de Galen per Aldus (1525), però retornà a Angleterra abans que Vives abandonés definitivament aquell país (3).

El successor de Clement com a tutor en la familia de

---

(1) Cresacre More.

(2) La relació de Stapleton (després de parlar de Clement) és la seguent: Huic Clementi in Schola Mori domestica praeceptor successit Gulielmus Gonellus vir doctissimus et qui postea Cantabrigiae diu vixit, docuit, praefuit. Gouello successit Richardus Hirtius, qui nepotes docuit, filiabus jam in matrimonio collocatis. Invenio etiam quaedam Druum et alium Nicolaum liberorum ant nepotum Mori praeceptores fuisse, ut ex epistolis Mori seqq. patebit». (En els *Tres Thomae*, 1588, p. 222).

(3) P. S. Allen: *Erasmi Epistolae*, ii, nota a la p. 168.

More, William Gonell (1), era un amic d'Erasme quan aquest era al Queen's College de Cambridge. L'any 1513, quan Erasme anà a Londres, deixà el seu cavall a cura de Gonell. «El meu cavall, diu Erasme, sempre me torna del vostre estable en millors condicions i més vigorós que abans, la qual cosa prova la cura i l'eficacia del seu encarregat.» Sembla probable que Erasme recomanà Gonell a More el qual el rebé a la seva familia com a tutor dels seus fills. En una de les seves lletres More diu: «El vostre amor per als meus fills es perceb en les llurs lletres, activitat que es veu que surt d'ells mateixos; cada una d'elles em complau moltíssim.» Es diu que Gonell va formar part de la casa de Wolsey durant algun temps. Esdevingué rector de Conington, Cambridgeshire l'any 1517 fins a l'any 1544 (2). William Gonell

No existeix cap prova que Vives i ell es trobessin, no obstant pertenyía al cercle de More. Res no se sab de Drew i de Nicholas.

Richard Hyrde devía ésser ben conegut de en Vives, com a membre que era de la casa de More, encara que's coneixen pocs detalls de la seva vida. Apareix com havent «suplicat» el seu grau a Oxford el 8 de juliol de l'any 1519. Quan Stephen Gardiner i Edward Foxe anaren l'any 1528 amb una missió pel Papa, enviats per Wolsey per a obtenir la formació de una comissió que tractés el cas del divorci de Catalina, van anar acompanyats de Richard Hyrde (3). A la seva arribada a Orvieto, camí de Roma, fou enviat un missatge a Angle- Richard Hyrde

(1) Aquest anà des d'un poble Landbeach, 5 milles lluny de Cambridge. Sembla que tenía una escola a Landbeach, ajudat pel seu germà Humphrey.

(2) C. H. i T. Cooper *Athenae Cantabrigienses*, i, 94.

(3) El nom que se'ns ha transmès és Herde, però tot sembla justificar que aquests fets estàn relacionats amb Hyrd, tutor a la familia de More. Perquè Gardiner afegeix que Herde «desitjava acudir a ell per a veure'l mentre vivía amb More».

terra participant que un dels seus servidors, un jove instruit en medicina, grec i llatí, la pèrdua del qual fora molt sensible... és atacat de una malaltía. El seu nom és Richard Herde.» Quatre dies més tard es va transmetre la següent noticia: «Richard Herde va morir el dia de Nostra Senyora (1528) per la nostra desgracia, car teníem gran confiança en els seus coneixements i experiencia en medicina» (1).

Hyrde i Margaret Roper

L'any 1524 Margaret Roper traduí a l'anglès el tractat d'Erasme *Precatio dominica in septem portiones distributa*, i per aquesta traducció Richard Hyrde composà una lletra prefaci en la qual advocava pel dret de la dòna a rebre una educació. Probablement és aquest el primer document escrit en anglès en el qual es demana obertament la educació de les dònes (2). La lletra de Hyrde és datada a Chelsea el 1.er d'octubre del 1524 i nosaltres sabem per altre conducte que Hyrde «vivía amb el Master Chancellor del ducat (de Lancaster) (3), és a dir, Thomas More.» Es natural que el primer escrit anglès demanant la educació de les dònes hagi sortit de la casa de More, en la qual s'havía portat a cap amb tant d'entusiasme l'educació de les seves filles. Es diu que Hyrde els va ensenyar filosofía, matemàtiques i astronomía (4).

Hyrde i l'educació de les dònes

Però Richard Hyrde està més íntimament associat encare amb Vives com a tutor a la familia per la qual tant s'interes-

(1) *State Papers, Domestics series*, 1528, vol. IV, part ii, p. 1808 (4090), i pàg. 1812 (4103).

(2) La lletra de Hyrde va impresa en el volum. Foster Watson: *Vives and the Renascence Education of Women*, pàgs. 162-173.

(3) Thomas More fou nomenat Canceller del Ducat de Lancaster en successió de Sir Richard Wingfield, el qual va anar a Espanya amb una ambaixada junt amb Tunstall, bisbe de Londres, que morí a Toledo, el 22 de juliol del 1525. Aquell càrrec ha de distingir-se del de Lord High Chancellorship, amb el qual More va veure's investit alguns anys més tard.

(4) M. Audin: *Histoire de Thomas More*, París, 1849, p. 231.

sava. I efectivament és probable que fos de Vives mateix que Hyrde rebés estímuls per a les seves afirmacions sobre l'educació de la dòna.

La Regina Catalina i Vives

Gregory Majansius (1) en les seves notes sobre *de Institutione Feminae Christianae* de Vives que porta una dedicatoria a la Regina Catalina datada en les nones d'abril del 1523, diu que la Regina donà tanta importancia a aquest llibre que ordenà que fos traduit a l'anglès a càrrec del Tresor reial. El nom del traductor que's conegué quan el llibre es publicà, fou el de Richard Hyrde. Això tingué lloc l'any 1540, encara que la traducció devía haver estat escrita l'any 1528 (la data de la mort de Hyrde) essent la causa d'aquest retràs el perill que corríen tots aquells que eren considerats com a inclinats a favor de la Regina. Catalina morí l'any 1536. En la primera edició de la seva traducció Hyrde inclou un prefaci dedicatoria escrit per ell i adreçat a la Regina (2). En les edicions posteriors aquest prefaci no apareix. En ell, així com en la lletra prefaci de la traducció del tractat d'Erasme sobre les *Pregaries al Senyor* feta per Margaret Roper, Hyrde advoca per la educació de les dònes. «Quina cosa més útil i fructuosa pot existir que la bona educació de les dones, que constitueixen la meitat de la humanitat... Jo crec verament que mai s'ha escrit un tractat sobre aquesta materia com el llibre del Mestre Vives, pels consells que conté, per les seves raons, per la seva autoritat i pels seus exemples».

El prefaci de Hyrdes

Ens diu que per això ha decidit traduir-lo a l'anglès. Quan

(1) L'editor de la esplèndida edició de les obres de Vives, i escriptor de la vida de Vives adjunta en aquesta edició publicada a Valencia l'any 1782.

(2) «Pregant per la prosperitat i felicitat», això fou escrit, per tant, entre la publicació del text llatí, l'any 1523, i el començament del procés del divorci, l'any 1528.

va terminar el seu treball va ensenyar el manuscrit «al meu especial bon mestre i educador, Sir Thomas More, al judici i correcció del qual sotmeto tot el que faig o projecto fer i tot allò per què sento preferencia».

Thomas More i el llibre d'en Vives

Amb gran sorpresa per part de Hyrde, aquest sentí dir a Thomas More que *ell mateix havía tingut la intenció de traduir aquest llibre de Vives* a pesar de les seves ocupacions amb els afers d'Estat. Va afegir que es felicitava d'haver trobat qui s'avancés, encara que li haguera agradat haver omplert aquesta tasca. Ara, portada a cap per Hyrde, podría ésser publicada més aviat que si ell hagués esperat de disposar de temps per a fer-ho.

Hyrde i More

Hyrde va pregar a Sir Thomas More que *«llegís i corregís el seu treball a la qual cosa accedí»*. Així és que la traducció (1) anglesa publicada amb el nom de Richard Hyrde havía estat revisada i «corregida» per Sir Thomas More. Res no il·lustra millor la íntima relació entre Vives i l'«Escola de More» mentre va viure a Angleterra.

Respecte a Richard Hyrde, es pot observar que el *De Institutione Feminae Christianae* de Vives, fou publicat en el 1523, l'any abans, del qual Hyrde va escriure la seva lletra sobre l'educació de les dònes, i que aquest es va interessar moltíssim per les qüestions, suggerides pel llibre d'En Vives. Hyrde va morir essent encara jove, probablement abans de complir els trenta anys, prometent molt, si hem de creure el que diuen els següents versos de John Leland (2).

---

(1) Foster Watson: *Vives and The Renascence Education of Women* conté *verbatim*, aquest Prefaci-dedicatoria de Hyrde (pàgs. 29-32), i tota la part d'En Vives referent a educació de la traducció de Hyrde.

(2) *Principium ac illustrium aliquot et eruditorum in Anglia virorum, Encomia Trophaea, Genithliaca, a Joanni Lelando*, London, apud Thomam Orwinum typhographum (1589), p. 44.

La família de Thomas More. El gravat és tret de l'obra *Life of Erasmus*, Londres, 1726, escrita per Samuel Knight. El gravat és inspirat en el grup pintat per Holbein.

LA CASA DE THOMAS MORE A CHELSEA

AD. RICHARDUM HIRTIUM

Lumen Castalii chori serenum
Hirti, qui decoras tuo Britannos
Doctos ingenio illo amoeniori,
Currenti calamo iubet notatos
Hos me iam numeros Camoena dulcis
Ad te mittere, cuius os replêrunt
Hyblaeae ambrosio cibo volucres,
Nam cum nectareis latina verba
E labris fluitant tuis renata,
Tum plane videor mihi videre,
Facundi Ciceronis illa saecla.
Et cum mellifluos modos poeta
Foelix aggrederis favente Musa
Bella scribere, tum meas fluenti
Vena has auriculas stylo-que mulces.
Plures dicere nunc Camoena versus
Noli: nam dabis Hirtio canenti
Nostro carmina, ut undulam tumenti
Infusam pelago, et minata ligna
Densis robore saltibus vetusto (1).

---

(1) En la *Rudimenta Grammatices* de Thomas Linacre es troben algunes ratlles escrites per Richard Hyrde, que dóna en detall l'ordre de les materies del llibre de Linacre. La primera quarteta es la següent:

Qui leget haec animo attento praecepta Linacri,
Ille vel exiguo tempore doctus erit.
Parvulus est sane, sed non tamen iste libellus
Lectori referet commoda parva suo.

(Vegis J. N. Johnson: *Life of Thomas Linacre*, p. 234).

Hi ha dos altres membres de la casa de More, dels quals tenim noticia: John Harris, el Secretari d'en More i Henry Patterson, el bufó. John Harris va ajudar Stapleton a escriure la biografía d'En More. No s'ha posat en clar quan fou que va entrar a la familia, i no apareix en el retrat pintat per Holbein l'any 1528. Per altra part, es fa menció d'ell en una lletra de Cochlaeus, adreçada a Erasme, el 13 de març del 1529. «Harris, l'anglès, em diu Windelstin, perquè vaig néixer a Windelstin, prop de Nuremberg. Windelstin és en llatí *Cochlea*». Molt després d'haver ocorregut la mort de Vives, Harris donà gran ajut a James Pamele, canònic de St. Donatian, a Bruges, (la parroquia en la qual Vives havía viscut, i a l'esglesia on fou enterrat), en l'estudi dels textos de Sant Cebrià i de Tertulià. Harris es va casar amb Dorothy Colley, la companya de Margaret Roper.

John Harris

Henry Pattinson, el bufó, apareix en el retrat de la familia de More, pintat per Holbein, i no existeix cap motíu per a dubtar que Vives el conegués. El «bufó» era un membre reconegut d'una gran familia. El «bufó» de Wolsey es deia Path, i el del Rei Enric VIII, era William Somers, el qual fou també pintat per Holbein (1).

Patterson el «bufo» de More

M. Audin diu, respecte d'aquests bufons (2): «La professió de bufó requereix grans qualitats. Ha de posseir una gran claretat de judici, si vol omplir convenientment la seva tasca. Ha de tenir enginy, per a poder donar rèpliques ràpides, astucia, originalitat i un cabal inexaurible d'alegría i d'ironía. Els seus ulls, els quals Shakespeare compara amb els del falcó, han de poder veure de lluny i amb seguretat.

La crítica dels bufons

(1) M. Audin i Stapleton's *Histoire de Thomas More*, (1849), p. 217.
(2) Ibid, p. 218.

LA CASA DE THOMAS MORE A CHELSEA

«This is a practice
As full of labour as a wise man's art» (1).

Molts visitants de la casa de More podrían esmentar-se, prenent noms dels personatges distingits que freqüentaven la Cort que eren també amics i hostes de Thomas More. De les més velles generacions eren Colet, Grocyn, William Latimer, Linacre, i Richard Fox. Dels visitants de l'època, en la qual Vives va habitar l'Angleterra, hem esmentat ja els noms de William Blount, Lord Mountjoy, la comtesa de Salisbury, Reginald Pole, John Fisher, Cuthbert, Tunstall, Sir Thomas and Lady Elyot i William Lily. En aquests s'han d'afegir els amics estrangers Budé, Dorpius, Peter Gilles, Beatus Rhenanus, John Cochlée, Francis Craneveldt, Conrad Goclenius, Cornelius Crocus, George Brice, Simon Grynaeus i, sobre tot, Erasme. Vives conegué personalment, molts d'aquests de nom, si més no, tan bé com Thomas More. En una lletra a González Tamayo, Vives diu: «He tingut una gran dificultat per a poder llegir la lletra d'En Grynaeus, per la mala lletra amb què és escrita» (2). Vives parla encara més directament de Grynaeus en una lletra a Erasme (3) l'any 1531. «El vostre Grynaeus em va trobar a Gante. Em va semblar molt mereixedor de la vostra amistat, un home verament bo, pel seu ho-

Els amics de More

Simon Grynaeus i Vives

(1) Shakespeare: *What you Will*, Acte iii, escena i.

(2) *Vivis Opera* vii, p. 143.

(3) *Ibid* VII, p. 194. Cap d'aquestes lletres, no obstant, posa en clar si Vives conegué Grynaeus en la seva visita a Angleterra per a usar les biblioteques. La segona lletra sembla indicar que Vives dóna la seva impressió de la primera entrevista que va tenir amb Grynaeus. Mr. P. S. Allen fa constar que l'estiu del 1531, Grynaeus rebé l'ajut de Claymond, president del Col·legi de Corpus Christi, quan Grynaeus era a Oxford buscant manuscrits per a imprimir-los a Basilea. *Erasmi Epistolae* iii, p. 619.

nest comportament, la seva senzilla modestia, la seva devoció pels nobles actes, i pels seus coneixements en lletres. D'accord amb el meu costum, i amb les vostres ordres, li vaig oferir una amigable hospitalitat per tot el temps que volgués quedar-se aquí. No he pogut recomanar-lo als meus amics d'Angleterra, perquè ell ha vingut com si *tornés d'allà*».

Podría parlar-se de molts altres amics de More, visitants de la seva casa, probablement durant l'època en que Vives va residir a Angleterra, perquè ells il·lustren la notable atmòsfera de simpatía que's formava al voltant de More, i mostren l'extensió que s'abraçava desde la casa de More, en la qual Vives es va trobar. Abans d'esmentar alguns noms nous, recordem Reginald Pole, com un amic de Thomas More. En una lletra adreçada a Margaret Roper, Thomas More, diu: «Mentre estava llegint la vostra lletra, Reginald Pole es trobava amb mi; aquest és el jove més noble, no tant de neixement com per la seva especial cultura i excel·lents dots per tota mena de virtuts. La vostra lletra li va semblar un miracle». Pole creu que Margaret, al escriure-la, deu haver estat ajudada pel seu mestre, però More orgullosament replicà que «no sols no hi havía (allavors) cap mestre a la casa sinó que no hi ha allí cap home al qual no calgui el vostre ajut per a escriure quelcom, més que a vós mateix». Quan More fou executat l'any 1536, Pole en el seu *Pro Unitate Ecclesiae,* compara More amb Sòcrates: «Els atenencs, diu Pole, es van irritar justament contra els assessins de Sòcrates i es van compadir d'ell. Quan mes sols tu Londres sentir-te plena de remordiments. Aqueixes paraules «Tu l'has mort», van adreçades a Angleterra, pel poble més famós entre tots els païssos cristians, i res no pot impedir que sentíu aquestes paraules». «Heu mort el millor i el més savi dels anglesos». Anys enrera, la Regina Catalina havía dit una cosa semblant

Reginald Pole

a Enric VIII, quan declarava que el més virtuós i fidel dels Consellers de la Corona anglesa «era Thomas More». Sabem amb certesa que la Regina el feia seure a la seva taula i es conplavía amb la conversa del Savi.

More era capaç de mantenir l'amistat d'un home com Edward Lee, l'arquebisbe de York. Lee era contrari a Erasme, després aquest publicà el seu *Annotations on the New Testamenti.* More va intentar reconciliar-los. No obstant, Erasme sostenía que «la terra no havía mai produit un home més arrogant i més foll». Lee visqué fins l'any 1544. Edward Lee

Richard Croke era un professor anglès que havía viatjat per altres països, i havía ensenyat a les Universitats estrangeres. Havía estat a Oxford i Cambridge i havía estudiat sota la direcció de Grocyn. Va estar a l'Universitat de París l'any 1513, i per tant fou contemporani de Vives en aquella Universitat. Va ensenyar grec a Colonia, a Leipzig, i a Dresde. A Leipzig, en el 1514, ensenyà a Camerarius, i encara que la data sigui incerta, ensenyà també grec a Lovaina. L'any 1519 es trobava a Cambridge i compongué una declamació recomenant l'estudi del grec. A Cambridge succeí a Erasme en la càtedra de grec. En el 1522, esdevingué *Public Orator* a Cambridge. Thomas More i altres li aconsellaren d'anar a Oxford, però el bisbe Fisher l'induí a quedar-se a Cambridge. Croke fou enviat a Italia l'any 1529, amb la missió d'obtenir la opinió de les Universitats italianes sobre el divorci de la Regina Catalina. Més tard fou un devot partidari de la Supremacía del Rei. La seva acció contra la Regina Catalina, anà tan lluny, que a despit de la seva illustració, Vives no sentí per a ell cap cordial inclinació. Richard Croke

Hans Holbein, el pintor que havía illustrat el *Moriae Encomium,* de Erasme, fou adreçat a Thomas More, cap a últims del 1526, amb una lletra de presentació. Holbein sortí

Holbein de Basilea, portant amb ell un retrat d'Erasme que havía pintat. More disposà per a Holbein una habitació a Chelsea, que aviat es convertí en un Museu de Pintures. El Rei anà a visitar-la, i quedà meravellat. Holbein passà després a la Cort i fou nomenat pintor de la Seva Majestat. En el 1528, Holbein dibuixà un esboç de la familia de More (1) amb els noms i edats de cada un dels membres anotats per More mateix. Aquest esboç fou portat a Basilea per Holbein i ofert en nom de la familia de More a Erasme, el qual va escriure una lletra donant mercès pel present a Margaret Roper. Donat el fet que Holbein es trobava a casa de More des del 1526 al 1528, la cosa més probable és que Vives s'associés a More per a sentir de llavis de Holbein, tots els detalls que l'artista pogués donar respecte d'Erasme.

John Heywood John Heywood (1497?-1580?) era molt diferent de Lee de Croke i de Holbein; era un cantant i tocador de clavicordi i componía epigrames anglesos. Fou pare de Ellis Heywood ja esmentat. «Els amics de More. diu M. J. J. Jusserand (2), escoltaven a la seva casa la graciosa conversa de John Heywood, autor dels sainets més enginyosos que han estat escrits en anglès. Heywood fou un dels amics que ajudà Stapleton a escriure la biografía de More».

L'últim i el de més alt llinatge dels visitants fou el Rei

Enric VIII i Thomas More mateix. Cresacre More en fa referencia (3): «El Rei Enric sentí un amor tan extraordinari per la companyía de Sir Thomas More, que de vegades es presentava de sobte a la seva casa de Chelsea i conversava alegrament amb ell; quan es presentava sense ésser esperat, dinava amb ell, i després de dinar

(1) Ara a Basilea.
(2) *Literary History of the English People*, vol. ii, p. 80.
(3) *Life of Thomas More*, p. 65.

passejaven durant una hora pel jardí, passant el seu braç al voltant del coll de More de la manera més amical». More, no obstant, no's feia illusions respecte del Rei. Quan el seu gendre William Roper comentava aquests, «extraordinaris senyals d'amor» More replicava «mon fill Roper, si el meu cap pogués proporcionar-li un Castell a França (en aquella època França i Angleterra estaven en guerra) no deixaría de fer-lo caure» (1).

El Rei no solament visitava More a Chelsea, sinó que «durant una bona part de vint anys va ésser el costum del Rei de cridar els díes de festa Sir Thomas More després de les seves devocions i conferenciar amb ell sobre astronomía, geometría, teología, etc.; altres vegades en les nits serenes passejava amb ell discorrent sobre la diversitat de les estrelles i planetes, els seus moviments i manifestacions. Freqüentment plavía a la seva Majestat i a la Regina, després que el Concell havía sopat, cridar Thomas More per a sentir les seves agradables bromes» (2). More, no obstant, desagradat d'aquesta limitaciò de la seva llibertat començà a veure pertorbada la seva alegría fins al punt que va deixar d'acudir a les invitacions.

Es veu, doncs, que Thomas More i Vives es trobaren units en la llur comú aversió per les absorventes exigencies de la vida de la Cort. Ells es complavien en el intercanvi de llurs punts de vista sobre els clàssics, la historia i la filosofía conversant a la vora del foc. Vives aprengué sobre tot de Thomas More a meditar sobre els problemes socials, problemes sobre els quals More havía obert el seu cor escrivint la *Utopia* l'any 1517. More havía rebut inspiracions de Flandes More i Vives

(1) *Life of Thomas More,* p. 65.
(2) Cresacre More, *Life of Thomas More*, p. 58.

durant l'època de la seva visita en aquell pais com a embaixador. Vives, en canvi, tornà a Flandes quelcòm del entusiasme estimulant que More sentía per les millores socials, quan va escriure, per la ciutat de Bruges, cumplint un deute de ciutadà, aquell primer tractat modern titolat *de Subventione Pauperum* l'any 1526. Quan More fou condemnat a mort l'any 1536, Erasme deia que ell i More no teníen més que una ànima. Es també cert que Vives i More es trobaven més units que More i Erasme en les llurs esperances comunes de millores socials i en l'esperit que respirava la *Utopia* i el tractat *de Subventione Pauperum*, l'últim dels quals no sembla haver merescut l'apreciació d'Erasme. La conversió de Vives a les qüestions del «bé públic» i del futur desenrotllament de la humanitat, ideals aquests que professaven els millors estudiosos, no va tenir el seu origen a l'Angleterra; però fou intensificada per la seva estada en aquell país. Dés de la època durant la qual Vives residí a Angleterra va viure més prop dels impulsos socials i meditacions del autor de la *Utopia* i la conseqüencia d'això fou que en aquest respecte, Erasme sentí que l'interès d'En Vives per la pura instrucció anava debilitant-se, i que esdevenía menys obert i franc amb ell.

Vives i la Utopia de More

Els nous punts de vista de Vives

L'*acostament* de Vives a More va tenir per base una actitut comuna que consistía en un pregón amor a la humanitat, a la «democracia» com diuen ara. En la època de la publicació del *de Tradendis Disciplinis* (1531) dos anys després d'abandonar l'Angleterra i a Thomas More, les idees socials de Vives podíen ésser expressades així: «Nosaltres, (els mestres) hem d'aplicar la nostra sol·licitut al poble (axís com abans la dedicaven als prínceps)». I afegeix: «Aquest és el resultat de tots els estudis i aquesta la fi que hem de perseguir. Havent adquirit co–

Utopia.—Escena del jardí on figuren Peter Gilles, Thomas More i Raphael Hythloday. Pres de la *Utopia*, edició de Basilea, 1518.

neixements hem d'utilitzar-los i emplear-los en bé de la comunitat» (1).

Vives recomana l'any 1523 la *Utopia* de More en el seu *Pla d'Estudis* per la Princesa María, i en el 1531 en *de Tradendis Disciplinis* en la *Filosofía Moral i Política* la recomana per a ésser llegida junt amb la *República* i les *Lleis* de Plató. Es evident, per tant, que Vives tenía conciencia de la gran influencia que More exercía sobre d'ell.

Lo que rebé de l'Angleterra

(1) Foster Watson: *Vives on Education*, pàgs. 278 i 283.

XI

EL DIVORCI DE LA REGINA CATALINA

El projecte de divorci

En el mes de maig del 1527, el Rei Enric VIII feu avinent al Cardenal Wolsey la seva intenció de divorciar-se de la seva dòna (1). Wolsey creia que el Rei tenía el pensament de casar-se amb una princesa francesa, Renée, filla de Lluís XII, la dòna que's distingí tant com a Duquesa de Ferrara. Però el que realment es proposava Enric VIII era quedar lliure per a casar-se amb Ana, filla de Sir Thomas Boleyn, dama d'honor de la Regina Catalina que l'any 1527 tenía 22 anys. Wolsey, com a representant del Papa, va demanar a l'Arquebisbe Warham de treballar amb ell per a emprendre junts una investigació sobre la validesa del casament del Rei, i d'acord tots dos van acudir al Rei mateix perquè aquest provés la validesa del seu matrimoni. Això va capacitar en el Rei per a comunicar a la Regina el 22 de juny del 1527 que «havía estat informat per homes de religió i homes de lleis» que el seu matrimoni era il·legal. Enric VIII començà allavors a fer entrar en joc les influencies diplomàtiques per

(1) Això ho diuen els més autoritzats historiadors anglesos, l'últim d'ells el Dr. James Gairdener. « La idea contraria, es a dir, que fou Wolsey el que inspirà al Rei el dubte sobre la validesa del seu matrimoni, es no tant sols moralment increible, sinó oposada a les proves escrites més evidents ». *English Church in 16 thentury*, Londres, 1902, p. 83.

La Regina Catalina d'Aragó. Retrat pres d'una tuala de A. Vander Werff, gravat per Vermeulen, 1697. Es troba en la Print-Room del British Museum, Royal Portraits. Wives of Henry VIII.

a obtenir aquesta declaració del Papa i de les autoritats eclesiàstiques. En el 1528, com hem vist, Stephen Gardiner i Edward Fox s'adreçaren a Orvieto camí de Roma, figurant Richard Hyrde en el seu acompanyament per a conseguir de l'autoritat del Papa l'exposició de certs mètodes amb els quals es podría obtenir una decisió. Però el resultat no va satisfer al Rei. Eventualment el Papa accedí a enviar el Cardenal Campeggio per a acompanyar en el judici el Cardenal Wolsey en un tribunal establert *ad hoc* per a donar el seu parer sobre el projectat divorci. Campeggio anà a Angleterra per a arreglar la cosa, sense un tribunal públic, i si això no era possible, per a induir la Regina a entrar en un Convent per tota la seva vida. La Regina es negà a complaure al Papa i al Rei. Passà algún temps en dilacions de manera que el Rei va poder treballar per al seu objecte per mitjà de intrigues, però el 31 de maig del 1529 es va obrir el tribunal a Blackfriars i el Rei i la Regina van comparèixer davant de Wolsey i de Campeggio el 18 de Juny. Uns setze mesos abans de reunir-se aquest tribunal, Vives va veure's obligat a participar d'aquesta alta política d'Estat, a causa de les seves íntimes i afectuoses relacions amb la Regina. No cabíen dubtes sobre el partit que havía de pendre. Ja el 20 de febrer del 1528 J. Russell informa a Wolsey (1) que ha dit al Rei que Wolsey ha qüestionat En Vives i un altre «de la manera la més amable sense violencia pensant en salvar l'honor del Rei». El Rei acceptà la idea de Russell, que consistía en això, que el plan de Wolsey havía de portar-se a terme, evitant que Vives i els altres *abandonessin Londres* (2) *ni deixessin*

Campeggio i Wolsey

Vives es interrogat

(1) *State Papers, Domestic and Foreign.* Vol. iii, part i, n.° 3943. Datat a Windsor, el 20 de Febrer del 1528.

(2) Vives fa constar que fou col·locat en situació de *libera custodia* durant sis setmanes i fou posat en llibertat solament sota la condició de no sortir de la Cort.

de visitar la Cort. En una lletra de Russell també constaba que Vives va escriure una epístola de «insgensium» al Rei i que el Rei va escriure «la seva opinió» sobre la epístola i la va enviar a Wolsey.

El criticisme de Vives

Tenim una relació detallada d'aquest interrogatori de Vives fet per Wolsey en un document (1) que porta el nom de Ludovicus Vives a ... (no hi ha cap altre nom). Diu allà que se li va ordenar de donar un informe de les seves relacions amb la Regina, però que ell considera un ultratge l'obligar a una persona a divulgar allò que se li ha confiat secretament, especialment a un servidor que té la confiança de la seva senyora, la fidelitat de la qual envers el seu marit es indubtable. Això rebaixaría tothom que ho fes encara que es tractés d'un fet publicat a les portes de les esglesies. L'exemple sería dolent perquè una gran part de les relacions de la vida descansa sobre la confiança en el secret, el qual si fos destruit donaría per resultat que tothom es posaría en guardia contra un company com si's tractés d'un enemic. Però ja que se l'obliga farà avinent especialment aquelles coses que són més dignes de lloança que de vituperi. L'últim mes de maig, quan Vives demanà permís al Rei per a retornar a casa seva, el Rei li preguntà quan pensava marxar. Vives replicà que marxaría quan el Rei ho cregués convenient. Després de la caça, digué aquest, això és, després de la festa de Sant Miquel, a la qual cosa Vives accedí. La Regina al mateix temps el requerí perquè ensenyés el llatí a la princesa durant l'hivern; i per a complaure a la vegada al Rei i a la Regina retornà a Angleterra el 1.er d'octubre del 1527. La Regina afligida per la controversia que se sostenía sobre el seu matrimoni, pensant que Vives era prou entès en materia de

(1) *State Papers*, vol. iii, part i, n.° 4990. R. O. datat 1528.

consols morals, començà a obrir-li el seu cor, com al seu compatriota que parlava la mateixa llengua, i a parlar–li de la seva desgracia, ja que aquell home que ella amava més que a sí mateixa se separava d'ella i pensava casar-se amb una altra, i que mentres més gran era la seva pena més enamorada d'ell se sentía. Vives replicà que això provava que ella era una elegida de Deu; perque Ell acostumava a posar a prova les seves criatures per augmentar la força de la virtut. Pot algú culpar-lo, diu Vives, de tractar d'aconsolar-la? Durant la conversa parlaren més cordialment i discutiren i examinaren el procés. Ço que el Rei havía fet fins allavors en aquest afer era desconegut per la Regina; sols havía arribat fins a ella un rumor que la causa sería transferida a Roma. La Regina desitjava que Vives demanés a l'ambaixador imperial d'escriure a l'Emperador perquè aquest fés els possibles perquè el Papa pogués escoltar-la a Roma, puix altrament sería condemnada sense ésser escoltada. No sabem si l'Emperador va rebre la lletra. ¿Quí no admira la moderació de la Regina? Quan altres en lloc seu hagueren remogut cel i terra, ella s'acontenta amb demanar al fill de la seva germana que no la deixi condemnar sense ésser sentida. I això és tot. «No m'immiscueixo voluntariament en els afers dels prínceps» (1).

Vives rebé aviat el seu permís i retornà a Bruges. Fa una relació d'aquest assumpte en una lletra adreçada a Joan Vergara (2) el seu amic, teòlec d'Alcalà.

---

(1) L'autògraf original llatí d'aquesta lletra es troba en el Record Ofice, Fetter Lane, Londres.

(2) Sense data. Comparant-la amb la lletra de Vives, datada el 7 de gener del 1531-32, adreçada al Rei Enric VII, fa constar en totes dugues que durant els tres anys últims no ha rebut la pensió, de la qual cosa podem inferir que la data és a últims del 1531 o a començos del 1532.

Vives en *libera custodia*

«Ha tingut lloc un gran canvi en la meva vida anglesa. Heu sentit parlar de les diferencies ocorregudes entre el Rei i la Regina perquè és aquesta una historia *toto notissima cœlo,* com diu el poeta. He pres partit per la Regina que em sembla que té raó, i procuraré ajudar-la en tot allò que pugui tant de paraula com per escrit. El Rei s'ha ofès de mí i ha ordenat de tenir-me *in libera custodia* durant sis setmanes, i vaig quedar en llibertat amb la condició de no entrar al palau. Així és que en quan vaig recobrar la llibertat vaig pensar que el més prudent era tornar-me'n a casa (a Bruges). La Regina a més m'envià un avís secret aconsellant-me de pendre aquesta determinació».

Com hem vist el tribunal de Blackfriars presidit per Wolsey i Campeggio es va obrir el 31 de maig de 1529 i Vives en la seva lletra a Vergara es refereix a això: «El Cardenal Campeggio fou enviat a Angleterra com a jutge de la causa, alguns mesos després. El Rei amb una pressa extraordinaria feu esment a la Regina que podía escollir els defensors i advocats que havíen de defensar-la davant de Wolsey i Campeggio. La Regina em cridà a la seva presencia i li vaig dir que no convenía que fos defensada per ningú davant d'aquest tribunal, i que fora millor ésser condemnada sense ésser sentida que acceptar la illusoria d'una tal elecció; vaig afegir que el Rei buscava únicament un pretext perquè el seu acte fos acceptat pel poble i fer aparèixer la Regina com a necessitada de una defensa; i que lo restant no li importava gran cosa».

El concell de Vivès

La Regina no's resolgué a acceptar el punt de vista d'En Vives. Una lletra de Campaggio a Salviati reprèn la historia just en aquest moment:

Els defensors de la Regina

«Ahir vaig escriure fins aquí. Avui de bon matí, trobant-me encara al llit, una mica atormentat pel poagre, vingué a

visitar-me el Cardenal de York i em feu avinent que el Rei havía parlat amb la Regina, la que havía demanat consellers estrangers, directors i advocats i que el Rei li havía ofert per a conceller l'Arquebisbe de Canterbury, els bisbes de Rochester, Bath i Londres, el confessor de la Regina i el Canceller de Ely. Com que no va accedir que ella tingués un espanyol, va permetre que vingués un director i un altre advocat de Flandes, i un español anomenat Ludovicus Vives, al qual ella mateixa nomenà i que s'estava abans en aquest reialm i ensenyava historia a Oxford». Londres, 26 d'octubre del 1528 (1).

Aquest nomenament d'En Vives contra la seva voluntat, sembla que va fer-se suposant que no podía negar-se al seu desig.

Vives és cridat a Angleterra

El 16 de Novembre del 1528, un dels agens d'Enric, John Hacket, escriu (2) desde Mechlin: «La meva senyora Margarida de Saboia envía dos juristes amb en Vives; un es diu Gilles de la Blekerie, i l'altre Lluis Van Scoere. Encara que joves són uns grans advocats. Surten demà cap a Calais». El mateix missatge amb les mateixes paraules va ésser enviat a Wolsey (3).

El dia següent Margarida de Savoia mateixa escribía (4) dés de Malinas al Rei per a dir-li que d'accord amb el seu desig, havía despatxat el Prevost de Tongres, vicari general del Cardenal de Liege i Loys Schore Ll. D. amb Loys Vives «amb motiu del desig que ell i la Regina havíen manifestat».

---

(1) *State Papers, Domestic and Foreign.* Vol. iii. part, ii n.° 4875. La lletra de Compeggio va ésser escrita a Italia.

(2) *Ibid.* n.° 4938.

(3) *Ibid.* n.° 4939.

(4) *Ibid.* n.° 4943.

John Hacket va despatxar oportunament, el mateix dia, un avís d'haver enviat a Margarida de Saboia un passaport «desitjat per Luys Vives i els dos doctors juristes que ell proporcionava a la Regina i que aquests esperarien el passaport a Gravelines o Calais» (1). Va despatxar un altre avís (2) a Wolsey al mateix temps dient-li que definitivament «Vives amb els dos Juristes es dirigíen a l'Angleterra amb Ochoa de Salzedo, un servidor de la Regina».

Vives es refusa a anar-hi

Tot aquest pla no va aconseguir convèncer En Vives, el qual, conseqüent amb els seus consells a la Regina, refusà evidentment d'anar a Angleterra, a pesar de tots els preparatíus realitzats. Podem ara continuar llegint la lletra que Vives va escriure a Vergara: «La Regina estava enutjada amb mi perquè no vaig obeir allavors a la seva voluntat, deixant-me més aviat guiar per la meva raó. Però el meu judici té valor per a mi per més prínceps que siguin. I això és que el Rei me va mirar com a un enemic i la Regina m'acusà d'ésser negligent i rebel, i tots dos me privaren dels honoraris que m'havien estat pagant fins allavors» (3).

Els Consellers de la Regina

Quan va tenir lloc la elecció dels advocats que havien de defensar la Regina, aquella va recaure sobre William Warham (4), Arquebisbe de Canterbury; Nicholas West, Bisbe de Ely; John Fisher, Bisbe de Rochester i Henry

---

(1) *Ibid.* n.° 4945.

(2) *Ibid.* n.° 4946. Michlin 17 de novembre del 1528.

(3) Vives continúa: «Així és que durant quasi tres anys he tingut que sostenir-me d'una manera que m'espanta a mi mateix, i he comprès fàcilment com s'ha de beneir el poder tenir les propies necessitats satisfetes per Déu, en lloc d'instigar els homes per a obtenir un salari amb grans dificultats».

(4) Un diplomàtic eclesiàstic que havía anat a Castella l'any 1525 amb una missió.

Standish (1), Bisbe de Sant Asaph. A més d'aquests advocats hi havía quatre teòlegs, tots ells partidaris de Catalina. Thomas Abel (2), Richard Fetherston (3), Edward Powell (4), i el Dr. Ridley.

Els teòlegs de la Regina

John Fisher, bisbe de Rochester, va escriure un llibre defensant la validesa del matrimoni de Catalina i declarà: «Estic disposat a confirmar amb la meva sang el meu testimoni que no hi ha poder sobre la terra que pugui rompre els llaços d'aquest matrimoni que Deu mateix ha fet». A continuació d'aquest vingueren quatre doctors en cànons i en lleis civils i es van publicar tres llibres a favor de Catalina: un d'ells composat pel seu advocat Nicholas West; un per John Clerk, bisbe de Bath i Wells; i un per Cuthbert Tunstall, bisbe de Londres, que's trobava en el moment de l'elecció a Cambrai junt amb Sir Thomas More cumplint amb una missió diplomàtica.

La qüestió quedà paralitzada a causa de les dilacions intencionades dels legats. El Cardenal Campeggio fou cridat a Roma. El Cardenal Wolsey caigué en desgracia i morí l'any següent 1523.

Els últims destins dels protectors de Catalina

Els homes que van figurar com a advocats de Catalina, i que van persistir en apoiar la seva causa, estaven predestinats a rebre un càstig tard o d'hora, Abel, Fetherston i Powell, foren

(1) Un predicador a la cort d'Enric. Es mostrava molt sever amb les heretgíes.

(2) Abel va ésser enviat per la Regina Catalina amb una missió secreta per l'Emperador Carlos V, amb motíu del divorci. Fou empresonat a la Tower per haver-se oposat al divorci l'any 1532, i decapitat l'any 1540, per no voler reconèixer la supremacía d'Enric VIII.

(3) Va ésser condemnat a mort amb Abel l'any 1540. Havía escrit un llibre contra el divorci.

(4) Va ésser condemnat a mort amb Abel i Fetherston. Va escriure contra el divorci.

condemnats a mort l'any 1540, i també foren executats l'any 1535 John Fisher i Thomas More, els grans homes que's posaren al costat de la Regina, per haver-se negat a reconèixer Enric com a Cap Suprem de l'Esglesia d'Angleterra, qüestió aquesta que sorgía de les disputes sobre el divorci.

Dos homes apareixen en primer terme en la historia d'Angleterra en els anys compresos entre el 1529 i el 1535, esforçant-se tots dos per a ajudar Enric a obtenir el divorci: Thomas Cranmer, que fou el que sugerí la idea de sotmetre la qüestió a les Universitats (1530) i Thomas Cromwell, que sugerí a Enric la d'esdevenir Cap de l'Esglesia d'Angleterra, amb la qual cosa es facilitaría el divorci perquè ja no caldría referir-se per a res al Papa de Roma.

L'any 1533 es prescindí de Roma i Cranmer formà un tribunal amb els seus partidaris el qual cridà la Regina a comparèixer a judici. La Regina refusà i el 23 d'abril del 1533, Cranmer publicà un decret de divorci. El matrimoni del Rei amb Anne Boleyn fou declarat legal i aquesta va ésser coronada Regina. L'any 1534 fou redactada l'Acta de Successió, per la qual la Princesa María quedava en segón terme cas de néixer fills d'Anne Boleyn. Després d'aquests esdeveniments vingué el retrassat anunci que el Tribunal del Papa a Roma havía decretat que el matrimoni de Catalina amb Enric era vàlid.

Vives a Bruges

Traçarem breument la relació que tingué Vives amb aquests esdeveniments. A últims de l'any 1529 l'Emperador Carles V al qual com a parent seu va apellar la Regina Catalina després de la seva conversa amb Vives perquè presentés el seu cas davant del Papa, nomenà un altre ambaixador anomenat Don Eustaquio Chappuys. L'any 1530 va sorgir la idea de Cranmer de sotmetre la qüestió del divorci a les Universitats. En el mes de juliol de 1531 el molt conegut Cornelius Agrippa con-

testà a una invitació de Chappuys perquè escrigués una opinió sobre el divorci desfavorable al Rei Enric VIII. Agrippa replicava que Chappuys li demanava de llençar-se no sols contra les més famoses Universitats de França i Italia, sinó contra el rei més poderós, i pregunta si campeons com Fisher Erasmus, Vives, etc., «molt superiors en ell no són suficients» (1) Diu que ha llegit el llibre enviat per Chappuys amb la collecció d'opinions contra la Regina i que coneix bé els artificis i astucies empleades a la Sorbona per a recollir opinions d'aquesta Universitat contra la Regina en la qüestió del divorci. No obstant Chappuys el 10 de setembre escriu per a dir que exceptat Erasme ningú ha escrit a favor de la Regina Catalina d'una manera superior a Cornelius Agrippa. Erasme, Vives i Cachlaeus, havíen ja omplert la seva tasca (2).

Un tractat de Vives perdut

No s'ha pogut trobar el tractat de Vives escrit amb motíu de la crida feta a les Universitats perquè donguessin el seu parer sobre la qüestió del divorci de la Regina Catalina. Vives hi alludeix en una lletra (3) escrita a Bruges el 13 de gener del 1531 i adreçada en el Rei Enric VIII: «Tracteu de conèixer la opinió de les Universitats sobre aquell passatge en el Leviticus: «Un germà no deu casar-se amb l'esposa del seu germà». El que contestaràn els professors no ho sé, però sí el que hauríen de contestar. Sobre aquest respecte, a instancies del Cardenal Wolsey *vaig escriure un llibret* (libellus) quan me trobava a Londres. Com no estic segur que l'hagueu llegit envío ara un exemplar a la vostra Majestat». Hem vist que Vives havía estat acomiadat pel Rei, que havía disgustat a la Regina i que s'havía retirat a Bruges sense rebre cap quantitat

(1) *State Papers, Domestic and Foreign.* Vol. v. 1532. Apèndix, n.° 13. Bruseles 21 de juliol 1531.

(2) Ibid. Londres 10 de Setembre del 1531. N.° 14.

(3) *Vivis Opera.* Vol. vii.

per a viure. Això era l'any 1528. En la lletra abans esmentada del 13 de gener del 1531, comença dient al Rei que no ha rebut cap diner d'ell ni de la Regina fa ja tres anys (1). Encara que Vives desitgés conciliar-se el favor del Rei, es preocupà més de parlar-li directament i amb simplicitat d'allò que ell creia recte i just. Vives fa apel·lació al sentit de responsabilitat del Rei, sense tenir en compte les conseqüències possibles per les seves frisances. Penetra *in media res* i discuteix els efectes de les injusticies d'Enric en les seves diverses direccions (2).

Enric i els trastorns nacionals

«A més dels comptes que tindrem de donar al Cercador dels nostres cors, us demano a vós, el millor dels prínceps, de pensar una i altra vegada al que decidireu en aquesta gran qüestió, al que esteu fent, i a com procedireu. Teníu un reialm pròsper i sóu estimat pel vostre poble, i us trobeu en l'apogeu de la força de la vostra vida (3). Considereu la pertorbació en què us trobareu vós i el vostre reialm si entreu en guerra amb els prínceps veïns tan poderosos, i considereu també quin bé pot seguir-se encara que tingueu un èxit en la guerra. I si conseguissiu induir altres prínceps a ajudar-vos a moure guerra ¿còm acabaría aquesta? Vosaltres, els prínceps del món cristià sóu solament dos o tres; en aquest extrem ens han reduit les victories dels turcs. ¿I desitgeu en aquestes circumstancies crear-vos noves dificultats?» Vives es preocupava sobre tot de la qüestió mahometana, perquè tenía present en el seu esperit l'antiga lluita tradicional d'Espanya contra els moros i sentía la satisfacció de la llur expulsió de Granada.

Europa i l'Islam

(1) Vives diu: «No tinc de què queixar-me perquè no rebo allò a què no ting dret, sinó estar agraït que la pensió hagi durat tant de temps. Us prego de tractar-me com a un que no us desitja sinó felicitat i prosperitat».

(2) Aquesta lletra és qualificada per Mayans com una epístola «inmortalitate certe digna».

(3) Enric tenía 40 anys.

«Si us atrevifu a fer la guerra, diu al Rei, encara que sortíu vencedor del vostre adversari, no prosperareu, perquè Deu no us deixarà viure sense càstig, i neguits, engunies, trastorns i perills us assetjaràn en tots moments. I què anireu a guanyar amb aquestes lluites? Una esposa? Si ja la teniu una esposa a la qual la dona que desitgeu ara no pot comparar-se ni en bondat, ni en noblesa, ni en bellesa, ni en pietat. Què és el que cerqueu en una altra esposa? Jo no crec de vós que cerqueu un curt plaer sensual i impur. Vós replicareu «desitjo fills que heredin el meu reialm». Vós ja teniu fills, gracies a Deu, teniu una filla d'un encant adorable(1). Vós podeu buscar per a ella un gendre i al vostre gust. Si teníu un fill us heu d'acontentar amb ell tal com ho hagi configurat la naturalesa, en canvi, un gendre pot escollir-se a voluntat. A més ¿quí pot garantir-vos que una altra dona us donarà un fill i que aquest fill viurà fins a la vostra mort i podrà governar el vostre reialm? Si cada un d'aquest punt és incert, còm podeu estar segur del conjunt de tots ells?

L'esposa d'Enric

La filla d'Enric

La elecció d'un gendre. *Versus* un fill possible

Considereu també la força del vostre exemple i la gran ocasió que oferirieu als altres de donar un pas en fals. Per últim penseu en el gran motíu de lluites civils que això ocasionaría dins el futur en l'Angleterra quan aquesta es dividís en dos partits, un a favor de la llegítima successió, l'altre a favor de la duptosa. Us prego de pensar en aquestes coses una per una i sobre altres que sorgiràn en el vostre esperit de aquestes consideracions sobre les quals compendreu clarament per què he guardat un deliberat silenci. El meu interès per a vos m'ha mogut a escriure-us com ho faig, reconeixent i tenint sempre molt present tot allò que haveu fet per a mi».

L'exemple d'Enric

Les dissensions nacionals

(1) La Princesa María, per la qual Vives va escriure el *Plan of Studies*, i a la qual va donar lliçons.

Vives afegeix altres raons especialment interessants per a nosaltres, que es relacionen amb la materia tractada en aquest llibre que és: *Vives a Angleterra*. Vives diu: «*El meu amor per l'Angleterra, la qual ha estat per a mi durant algún temps el més amable dels hostatges*».

L'amor de Vives per l'Angleterra

Una altra raó encara inclou en la lletra, molt característica de l'actitut de'n Vives respecte dels afers polítics: «la meva ansietat per la pau del món cristià que està dividit per dissensions i guerres, és gran, puix sembla com si no es pogués produir cap xoc en qualsevulla part, sense que tot el món en quedi afectat. Preng a Crist (el Jutge dels cors humans) per testimoni que aquesta és la idea que m'he proposat a l'escriure aquesta lletra. Rei molt clement, llegíu i aprecieu la meva lletra com provenint de un cor tot ple d'amor i respecte envers vos i que el Rei dels Reis vos garanteixi la felicitat per a vos i per al vostre reialm. Bruges, 13 de gener de 1531».

El fracàs de la lletra de Vives

La lletra d'En Vives no va tenir l'èxit que mereixía i no va canviar per a res l'actitut d'Enric. No va tampoc donar lloc al pagament dels honoraris atrassats: però és per a nosaltres molt significativa perquè'ns revela el valor d'En Vives i és ultra això una proba evident que a pesar del clima, a pesar del treball exigit, i de la desgracia i dels malentesos, Vives continua ferm en el seu «amor per l'Angleterra» desprès d'haver retornat a Bruges.

La vida de Catalina

La Regina Catalina havía refusat de comparèixer davant del tribunal de Campeggio, i feu apel·lació a Roma i a Carles V. Va esperar i esperar fins l'any 1533 anant de una residencia a l'altra de les que el Rei Enric li havía otorgat. La pobre Regina havía vist els seus amics en perill per haver defensat la seva causa. William Blount, Lord Mountjoy que havíen estat els seus tresorers van demanar l'ésser rellevats. Tenía

encara per fortuna Vaux com a majordom de la seva casa fixada l'any 1533 a Ampthill. Jordi d'Atequa, bisbe de Llandaff, director de l'hospital de Sta. Katharine fou autoritzat per a veure la Regina com a confessor seu. Tenía també el seu metge i farmacèutic espanyol i conservà almenys tres servidors espanyols: Felip, Sebastià i Antoni, i mantenía correspondencia amb Chappuys, l'embaixador espanyol de Carles V.

D'aquesta manera Catalina tornava a voltar-se d'espanyols. Pel demés «ella feia els seus treballs d'agulla, bevía les seves medicines i resava el seu rosari». Lord Mountjoy fou l'encarregat per a participar-li la decisió de Cranmer referent al divorci, i d'anunciar-li que ja no havía de portar més el títol de Regina sinó el de «princesa-viuda». Catalina refusà el títol; però la seva salut va decaure ràpidament i morí a últims del 1535. Abans de morí envià una última lletra a Enric pregant-li que no deixés d'estimar la Princesa María i que guardés consideracions després de la seva mort a les tres noies del seu servei. El Rei Enric envià Chappuys i Lady Willoughbi (la senyora espanyola que tenía per nom de soltera María de Salinas) a visitar Catalina en els seus últims moments. Aquesta ja moribonda parlà amb Chappuys i amb Lady Willoughbi, i axís com les primeres paraules de la seva vida foren pronunciades en castellà, en castellà també pronuncià les seves postreres encara que havía estat Regina d'Angleterra dés de l'any 1509. Esmentarem aquí les paraules que Vives ens conta que la Regina pronuncià el día que tornaren plegats en el bot reial anant de Syon a Richmond, les quals són que ella prefería la més vulgar de les sorts que no una brillant «fortuna». I efectivament, el destí va venir a donar raó a la seva preferencia.

Vives va prosseguir el seu camí i va oferir a la Regina els

seus sincers consells. Ella va mostrar el seu reial descontent perquè ell seguía els dictats de la seva raó en lloc de sotmetre's a la seva voluntat. Però tant si ella estava satisfeta o descontenta d'ell i tant si ell va rebre la seva pensió com si no, Vives continuà manifestant la seva més completa lleialtat envers ella.

E' respecte de Vives per Catalina

Mentre Vives sofría les alternatives del favor de la Regina va escriure *de Officio Mariti* (1) en la qual es mostra avergonyit d'ell mateix quan considera la força de caràcter de Catalina amb que soporta tantes adversitats. «Si una tal increible virtut hagués aparegut en el temps en què l'honor era el premi de la virtut, haguera estat considerada com divina, baixada del cel, i se li hagueren adreçat pregaries en les esglesies. No obstant no pot erigir-se-li un temple més esplèndid que el que li erigiren en el llur cor els homes de totes les nacions, meravellats de tanta virtut» (2).

Aquest sentiment no va ésser una pura flamarada sentimental. An el mateix llibre Vives suggereix el nom de Catalina com a un dels que han de afegir-se en el llibre revisat dels Sants, col·locant-la al costat de santa Agna, santa Agata, santa Bàrbara i santa Mònica. En el 1539, l'any abans de la mort d'En Vives, quan aquest va escriure l'*Exercitatio Linguae Latinae*, un llibre composat per a nois i noies per a practicar-se en la conversa llatina, considerava encara Catalina, la Regina espanyola d'Angleterra, com un exemple que la joventut havía de venerar i reverenciar. En el diàlec titulat «La casa» en una part de la finestra del menjador on hi han uns vidres pintats, apareixen conversant

(1) Sembla que fou escrit l'any 1528 després d'abandonar l'Angleterra; fou publicat l'any 1529 a Bruges.

(2) Vives *De Oficio Mariti*. La traducció de Paynell a l'anglès l'any 1550.

Tret de J. J. Broissard en *Icones Virorum Illistrium*. Gravat per Theodore de Bry. En aparièncià sembla basat en el retrat de Boulonois.

dos dels interlocutors, són l'arquitecte Johannes Jocundus Veronensis i Vitruvius Jocundus. Aquest pregunta: «¿Quína és la historia representada en aquest vidre?»

Catalina «la segona» Griselda

Vitruvius diu: «La historia de Griselda que John Boccaccio va escriure amb tanta justesa. El meu mestre ha decidit d'afegir en aquesta ficció histories veritables que superin la de Griselda, per exemple la de Godilina de Flandes i la de la Regina anglesa Catalina d'Aragó».

Així fou com en els últims díes de la seva vida Vives agermana una dona representativa de Flandes amb una altra d'Angleterra. Els dos països poden bé acceptar aquest llaç de unió; i no han d'oblidar Joan Lluis Vives, el qual les enllaça en la historia literaria amb el seu propi país, Catalunya, i amb la seva ciutat natal, Valencia.

Catalunya. Flandes i l'Angleterra

«Un sol país no us pot sempre retenir,» deia Erasme d'En Vives «Vos sou un animal amfibi tan aviat nedant cap a l'Angleterra, com refugiat en el vostre niu entre el poble de Bruges» (1). Però allí on anà manifestà el seu afecte per als homes amb qui visqué. Sabem que va amar a Valencia i va amar a Bruges, i en mig de les seves desgracies continuà amant l'Angleterra i d'aixó en tenim noticia per les seves propies paraules.

(1) Nec te semper idem orbis habet ὣος ανφὶβιον, nunc natans apud Britannos της νομῆς χάρινι nunc nudilants Και ωορδνῶι apud Brugenses.

LLISTA DE FELLOWS DE CORPUS CHRISTI COLLEGE, CONTEMPORANIS DE VIVES DURANT LA SEVA RESIDENCIA A ANGLETERRA (1523-1528)

Catáleg d'en Hegges dels membres del Col·legi reimprés en T. Fowler: «History of Corpus Christi College Oxford»

John Claymond.

Reginald Pole, admès com Fellow del Col·legi per designació especial del fundador. 14 de Febrer del 1521-4.

Març 5, 1516-7. Johannes Claymundus.

Juny 22, 1517. Robert Morwent. **Prímus Praesus.** Vice-President. Juny 22, 1527.

Març 5, 1516-7. John Carth.

Richard Clerkson, Dunel. Decanus Soc.

Thomas Walshe. Winton. Soc.

Robert Hoole. Linc. Soc.

Robert Trequílion. (Trigonwell) Ex. Soc.

Thomas Fox. Lond. Soc. (Consanguineus noster) fou nomenat junt amb el President en la *Charter Foundation* signada pel fundador, el 1.er de Març del 1516-7.

Harksfield (His. Eccles. p. 644) fa menció d'en Vives. Harksfield com a alumne de l'escola de Winchester va presenciar els funerals del fundador. Fulman (Wood MSS. en Bodleian D § 9) diu: «Ludovicus Vives habitava en el C. C. C. i per tradició era professor d'Humanitats en el Collegi, però no és esmentat en el Registre, ni va estar mol temps a Oxford»... «Per la meva part, diu Fulmant, penso que les seves lliçons (al C. C. C.) eren les mateixes que les lliçons dels professors de Wolsey, perquè aquests estaven allí allotjats fins que va construir el seu col·legi i Ludovicus Vives fou un d'ells.»

(Es possible que el que Hegge hagi inclòs a l'hora Vives i Kratzer en la primera llista de membres de la Fundació tingui alguna justificació, o tra-

dicional o documentaria en les actes d'en Fox, que no foren conegudes dels últims antiquaris. Fowler p. 381).

1516-7

Març 5.—Galfridus Ley Dunelm.
Març 5.—Robert Creenwent.
Març 5.—Nicholas Crutcher (o Kratzer, nascut a Munich el 1487).

1517

Juliol 4.—John Vidall. Lanc.
Juliol 4.—John Barlow. Essex. Disc.
Juliol 4.—Richard Bolney. Kend. Disc. Sch. 1519.
Juliol 4.—Kenelmus Deue. Gloc. Disc. Sch. 1519.
Juliol 4.—Richard Coram (Corem) Lauc. Disc. Sch. 1516.
August 9.—Richard Weston. Lond. Sch.
August 9.—Tho. Garret. Linc.
August 9.—Gul. Warmington. Midlesex. Dic. Sc. 1519.
August 9.—Robert Warmington. Midlcsex. Dic. Sc. 1522.
August 9.—David Edware 15 anys. Northamp. Dic. Sch. 1522.
August 9.—Sylvester Geneus. Linc.
Octobre 21.—Anthony Barker. Ber. Sch. 1519.
Octobre 21.—Edward Marten. Sur. Sch. 1520.
Octobre 21.—Gul. Boys. Gloc.

1518

Abril 6.—Simon Atkin. Dev. Sch. 1519.

1519

Juny 9.—John Hinde. Midlesex. Sch.
Juny 9.—Henry Villiams. Herf. Sch.
Juliol 2.—Richard Corren. Lauc. Sch. Dis. Juliol 4 1517.

1520

Juny 12.—Matt. Whittals (Whythals) Kent. Sch.
Juny 18.—John (Atkinson?)
Juny 18.—Edm. Atkinson. Dunelm.
Juny 18.—Enry Mann. Lauc. (Prior de Shene en Surrey. Després Degà de Chester i Bisbe de Man).

Juny 18.—Richard Bower. Herf.
Juny 18—Tho. Crombocke. Gloc.
Juny 18.—Jhon Bolday. Som. Sch. 1524.
Juny 18.—Nicholas Owdall (Udall) Hampt. Sch. 1524, (Directar de Eton).
Jener 2.—Edw. Wotton. Soc, Compar. assumpt.

1522

Juny 1.—Ricard Patys. Ox. Sch.
Juny 1.—Dav. Edwards. North. Sch. ja admés com a Dis. August 9, 1517.
Juny 1.—John Helyar; Hampt. Sch.
Desembre 22.—Roland Huddilston. Lond.
Desembre 22.—John Plumtree. Nott.
Desembre 22.—Gul. Welden. Northumb. Sch.

1523-4

Febrer 14.—Reginald Pole (b. 1500?) Soc Cardenal i Cantuariensis Archiepiscopus.
Febrer 14.—John Fox. Lond. Sch. Archidíacre de Surrey.
August 14.—(Eccles. year) John Dunne. Ex. Sch.

1524

Juliol 2.—Thomas Lymell. Shrop.
Juliol 2.—John Dyott. Dorc Sch. Assump. 1525.
Juliol 2.—Cristopher Roper. Kent.
Juliol 2.—Tho. Goyge Wenton (això es Hants) Sch. elegit el 1526.
(Tots els esmentats *no eren elegits*, sinó nomenats pel Fundador).
Setembre 3.—John Rodes. Linc. Sch. Prob. elect.

1525

August 5.—John Gibbys. Gloc. Sch. Prob. elect.
August 5.—Robert. Savage. War Sch. Prob. assumpt.

1526

Març 1.—John Edwards. Som. Sch.

1527

Març 17.—John Gybryshe. Cicestren. 20 anys.
Març 17.—Tho. Cater. Ox.

Març 17.—Gul. Shallock. Linc.
Març 17.—Chris. Litcott. Ber.
Març 17.—Gul. Smith. Lanc. Sch. 1531.
Març 17.—Gul. Phylpott. Sur.
Març 17.—Rog. Peers. Som.
Març 17.—Hen. Stanert Dunelm.
Març 17.—Alex. Scoot Dev.

1528

Març 16.—Gul. Chedsey. Som. Sch. 1531,
Març 16.—Gul. Allway. Dev. Prob. 1538.
Juny 16.—Tho. Slatter. Dev. Sch. Hoc anno obiit Richart Fox. E. (5 d'octobre).
Juny 16.—John Standish. Lanc. Sch.
Juny 16.—Jac. Marble. Hert. Sch.
Assumpt. nou electus (Instituit pel Fundador «ad instantiam magnatus).
Juny 16.—Tho. Huchinson. Ox. Sch.
Juny 16.—Jon Shepery (Shepreve) Bev. Sch.
Juny 16.—Gul. Philpott. Hampt. Sch.
Juny 16.—Hen. Stafford. Dunelm. Sch.
Juny 16.—Cul. Skriven. Bed. 14.
Juny 16.—Jac. Stud. Lond.
Juny 16.—Edw. Plankney. Linc. Sch. 1531. 14.
Juny 16.—Jac. Brookes. Southampton. Sch. 1531.
Juny 16.—Rir. Hooper. Gloc.
Juny 16.—Leonard Ardren. Oxfd. Sch. 1532.
Juny 16.—George Stremer. Dev. Sch. 1531.
Juny 16.—Roger Morvent. Gloc. Sch. 1532.

Vives, diu Fowler, ensenyà probablement Retórica o Humanitats, es a dir: llatí; i Lupset el grec o tots dos idiomes.

Lupset, succeí a Clement l'any 1520, i sembla que va ensenyar els dos idiomes, com havía fet Clement.

Karatzer ensenyà sens dubte matemàtiques; Muscroffe o Musgrave, medicina.

Les dificultats que ofereixen aquestes càtedres queden resoltes, diu Fowler, si considerem:

Que ensenyaven per compte de Fox i de Wolsey. Es possible que Fox

contribuís posant un aula (sens dubte el hall) a disposició dels professors i també proveint al llur allotjament.

Wotton, Edwars i Udall es dedicaven a donar una instrucció més elemental (1521-3).

Lupset proveí al Col·legi de llibres de Linacre que havíen sigut propietat de Crocyn. Vegis Montazu Burrows. Oxford. *Historical Society's Publications* (1890). *Collectanea* pp. 328-9.

Aquests foren comprats per Claymond per al Col·legi.

Inclyte Rex

Si maiestatem tuam non nossem, nihil putarem hoc tempore magis
alienum, quam de literis ullum apud te verbum facere, aut librum ad te,
aliquem mittere principem plenissimum ingentis negociorum molis
quis statum ac rationem Europae totius complecteris. Sed quia scio
ea te altitudine animi esse, ut nunquam te quantacunque negocia
obruant, nunquam sic distineant quin tibi vacuum aliquod tempus
relinquant, quod studiis impertias, tum ut iis recreatus ac refectus
velut novus redeas ad negocia, tum ut aliquid semper ex prisca
sapientia in usum depromas muneris atque administrationis a
deo tibi mandatae ac creditae. Itaque epitomen adagiorum Eras-
mi, quam dixi tibi me Londini venalem non invenisse, hic emptam
maiestati tuae mitto. propterea quod opus hoc refertum ex universo
literarum viridario collectis flosculis magnopere oblectare a-
nimum tuum poterit fessum graviorum scriptorum lectione.
Ego vero sic tibi id libelli mitto, quemadmodum veteres illi rus-
tici, qui quod thus non haberent, mica salis peragebant sacrificium.
Opusculum, quo respondeo Epistolae Lutheri, habeo paratum, ut
simul edatur cum annotatiunculis maiestatis tuae, postquam
huc eas mihi miseris. nisi forte mavis, ut omnia simul impriman-
tur Londini. quicquid statueris hac de re sequar, utque par est,
consilia maiestatis tuae et iussis parebo. Rev.mum D. Cardinalem
audimus hic proficisci in Galliam. utinam res orbis Christiani ita
componat, ut te ac illo est dignum. te principe humanissimo, eru-
ditiss. ac cum primis pio. illo episcopo, legato vicarii Christi, magis
concordiae Cardinale. cuius purpureus ornatus perpetuo eum
admonet charitatis illius evangelicae, ut et ipse Christianos on
paterno quodam amore prosequatur. et velut filios suos velit

operam, ut inter se consentientes ac amicos reddat. nam quid gra-
uius potest patri accidere, q̄ videre dissidentes filios? utinam con-
tingat illi beatitudo ea, quam pacificis paratam promisit
dei natura filius, ut ipse filius eius fiat adoptione. Det tibi
Dns IESVS ea semper cogitare atque agere, quae maxime congrua
sint suae religioni. Brugis XIII Julij M.D.XXVII

Maiestatis tuae Inclytae
addictiss.

Joan. Lodo. Vives

Quid Serenissima Dna Regina mecum communicarit, iubeor enunciare,
et cogor silentium secreti rumpere. Magnas hoc tempore audio de Cesare
querimonias, quod captis multorum gentium legatis humanum ius violarit. et vio-
lavit indubie, si ita fecit. Atqui hoc non minus est humanum ius violare, adigere
aliquem ad proferenda per secretum commissa et concredita, et quidem ministro abhera
sua. de cuius in maritum fide et pietate non dubitatur. Non quod periculum sit ullum,
si dicantur, nam ea sunt, quae nulli nocitura sint, et si descripta per compitis
urbis et templorum valvis publice legantur. Sed quia res pertinet ad exemplum.
quippe magna pars communionis vitae, ut in commercio gentium inter se
multum consistit, ita plurimum in fide et silentio secretorum. quae si tollantur, non minus
unusquisque à socio cavebit, quam ab hoste. Verum quando quidem maior potestas
imperat, dicam. praesertim quum ea sint, ut mihi laude potius videantur esse digna,
quam reprehensione ulla. Superiore Maio quum à Regia maiestate peterem veniam
revisendi domum et familiam, quaesivit ex me, quando essem rediturus. dixi rediturum
me, quum ei videretur. post venationes inquit, hoc est ad festum Michaelis.
respondi me ita facturum. Simul Regina mecum egit, ut hyeme hac docerem
Illustrissimam D. Principem linguam latinam, et praecepta sapientiae tanquam arma adversus
utramque fortunam. Ita ut et voluntati Regis et desyderio Reginae simul
satisfacerem. circiter Calendas octobres huc redii. Serenissima D.
Regina concussa et afflicta controversia hac de suo coniugio nata me
conterraneum suum, et eiusdem linguae, simul quod opinaretur me in rebus morum
et consolationibus meliorem aliquid legisse, coepit aperire mihi suam calamitatem.
Tum deflere sortem suam, quod virum quem ipsa magis quam seipsam amaret tam
alienum à se experiretur, ut de alia ducenda cogitaret. et hoc acrior dolore
ureretur, quanto illum ardentius amaret. haec saepe deplorabat, et deplorat.
Ego illi solitus sum respondere sic deum suos exercere ad incrementa maxima
virtutum hoc esse argumentum eam esse deo charam et feliciorem esse iis, quibus
omnia ex sententia succedunt. Eam ad ista multis utebar dictis exemplisque
non solum sanctorum hominum nostrae pietatis, sed eorum quoque, qui praediti fuissent
sapientia seculari. Iubebam et ipsam proponere sibi ante oculos non mediocria
mala, sed acerbissima. et ad ea confirmare animum, ut quaecunque accederent,

minus haberent in præparato pectore impressiones ac virium, quæ ipsa multo melius
præstat, quam ego, aut ij omnes, qui istis de rebus scripserunt. Quis enim potest culpare
quod miseræ et calamitosæ mulieri aures præbuerim? quod alloquio et consolationibus
eam allevarim? Reginam illo genere ortam, et cuius parentes aliquando memi-
nisse principes fuisse meos naturales, virtute tanta ut nullo casu videatur
minus digna, quam hoc iste. Procedente tempore res incaluit, ventum
est ad disputationem, et examinationem causæ quid conclusum est, nescitur.
Quis postea Regiæ maiestatis in hoc negocio egerit scire Regina non
poterat. nam occulta erant omnibus, præter quam paucissimis. tantum fama atque
opinio hominum vulgaverat causam esse ad Pont. Max. remissam. Tunc
Regina iussit me Oratorem Cæsaris adire, et eum suis verbis rogare,
ut Cæsari scriberet, ageret cum Pont. id quod esset æquissimum, ne ipsa
insciens condemnaretur, audiretur, antequam sanctitas sua de causa pronunciaret
Orator recepit se facturum. an fecerit, an Cæsar acceperit literas, quid omnino
sit actum, adhuc ignoramus. Quis non admiretur, et suspiciat moderationem
Reginæ? In ea causa in qua aliæ mulieres miscuissent cælum terræ, et omnia
clamoribus et tumultu replessent, ipsa tantum id petijt a filio sororis suæ,
ut a iudice impetraret, ne inaudita damnaretur. Hæc est summa omnium,
quæ Regina et ego sumus collocuti. nec aliud meminerim. Nec alijs me
rebus ipse admiscuisse. quippe qui non libenter tracto res principum.
Nec ipsa aliud a me postulasset, nempe sanctissima matrona, et quam ego
scio atque habeo compertum, nullis hominum præsidijs aut opibus fidere, sed
unico deo. qui suis has calamitates dat, et adimit. ille miserans populi
sui, det pacem et quietem illam suam principibus, populis, domibus, et uni-
cuique hominum intra se

Ioannes Lodouicus Viues

APENDIX

Apèndix A

Obra escrita per En Vives l'any abans d'anar a Angleterra. Text i Comentaris de la Civitas Dei de sant Agustí. Lovaina 1522.

Dedicatoria en forma de carta dirigida an el rei Enric VIII.

Joannes Ludovicus Vives. To the renowned Prince Henry the Eighth, King of England, Lord of Ireland, etc.

SALUTATIONS

It is so ordered by nature of men's dispositions, most famous King, as we admire them truly and heartily, whom we perceive to excel in that knowledge, which pleases us most, and is approved amongst all: Divers are given to divers studies and exercises, nature doth so ordain, as by this variety the world should consist both beautiful and wonderful: and yet, as he speaks, every man's own is fairest to himself. Your Magesty long since hath been esteemed, yea and admired, for your opulency and so large extended Empire, not conquered by arms and homicide, but lineally conveyed from your parents; as also for your strenght of mind and body. and for your warlike prowess. But now since you have also given good proof and essays, howable you are in strength of wit and studies of wisdom, you are grown much greater and more admirable among all learned men; not, but that they highly esteemed you before, especially for that you join mildness with Magesty, goodnes with government, thereby to appear a lovelier and livelier image of the Prince of Nature, who as he is greatest, so is he best, yea best before he proved greatest. But men given to learning, do not so much bewonder your wealth or your power, as with exceeding love they embrace and adore, that you are good and gracious: not deeming it to be admired, that you are King, since evenc wicked men have oft been Kings, yea, and remarkable for fair endowments of the body. But when your defence of the Sacraments came forth, than which nothing can bé more elegant, more; pure, more religious, and in one word, more Chris-

tian, the reputation of your mind's goodnes was much more confirmed, if more it might be: for it was now infixed in the mind's of all, most firm and assured by many examples, as if fastened with nails, and admiration thereof arose in all men: yea, even in those who think nothing more honourable, more majestical than the power of a King; and (in) those that place riches abone all things; and that ascribe exceeding much to the gifts of the body, to beauty, brawny strength and agility; and that are students in the art of war, as if war were the omnipotent commander of all things. Where-hence it comes to pass, that all Princes, by all means and mediations they may, do ambitiously strive to hold friendship with you, all affecting to be joined to you, or by confederacy, or which is more wished, by alliance. Nor want you the studies of private men, which by the splendour of your virtues you have raised, alluring some with your beneficence, or rather magnificence, others with your humanity anh sweetness ot demeanour, all with wisdom and justice, two virtues indeed for a King. You being such, i do in sooth eonfess my impudency, that oftentimes i did affect to be known unto you: for this is my opinions, that it is no mean praise to be but known of you. And whereas at all other times fit occasion was wanting, it now voluntarily presented itself, my Commentaries upon Saint Augustine's books de Civitate Dei being in a readiness: which, when i bethought me to whom i might dedicate in such sort, as both i might win some favour worth the esteeming, for my labour; and he, to whom they should be presented, might not think so much learning as leasing, so much study as stubble, not a book, but a burthen or bundle were proffered unto him; as also i might send them to a censor as grave as gracious, who onely allowing them, they might seem aproved and commended by the applause of all men; you onely came tho mind for many reasons and respects. First, for that such is your virtue and learning, as even to you i should have presented them, if you had been a private man: next, did i see this was my next way to attain my desire, which erst i had conceived and in myself avowed. Moreover, as they tell that have tried, you are open-handed, and hearted to such kind of presents, than wich scarce any can be more welcome to you. For who should offer you gold, silver, or gems, garments, horses or armour, should pour water into the sea, and bring trees to the wood. And truly, as in all other things, so in this, you do most wisely, to think that glory, beseeming your virtue and deserts, is purchased with all posterity by books and monuments of learned men, if not by mine, or those like me, yet surely by showing yourself

affable and gracious to learned men, you shall light upon some one, by whose style, as a most cunning pencil, the picture of that excellent and all surmounting mind, pourtrayed and polished may be commended to eternity, not to be covered with the rust of oblivion, nor corrupted by injury of aft er ages, but that posterity an uncorrupted witness of virtues, should not be silent of what is worthy to be spoken of, both to the glory of yourself, when you are restored, to heaven, thongh that be the best and best to be regarded, and also, wich is principal and most to be aspired, to the example of them that shall then live. Besides all this, this work is most agreeable to your disposition and studies, wherein Saint Augustine hath collected (as in a treasury) the best part of those readings, which he had selected in the ancient authors; as ready to dispute with sharpest wits best furnished with choicest eloquence and learning. Whereby it is fallen out, that he intending another point, hath preserved the reliques of some the best things, whose native seat and dwelling, when they used to be fet and found, was foully overturned. And, therefore, some great men of this later age, have been much holpen by these writings of Augustine, for Varro, Sallust, Livy, and Tully *de Republica:* as Hermolaus, Politianus, Blondus, Beroaldus: all which you shall so read, not as [if] they were new or unheard of, but recognise them as of old. Add hereunto, that you and Saint Augustine's point and purpose in writing seem almost to intend and attain the same end. For as you wrote for that better Rome against Babylon, so Saint Augustine against Babylon defended that ancient, Christian and holier Rome. This work, not mine, but Saint Augustine's, by whom i am protected, is also suitable unto your greatness, whether the author be respected, or the matter of the work. The autor is Augustine, (good God) how holy, how learned a man, what a light. what a pillar to the Christian Commonwealth, on whom onely it rested for many rites, many statutes, customs, holy and venerable ceremonies! and not without cause. For int thath man was mos plentiful study, most exact knowledge of holy writ, a sharp and clear judgment, a with admirably quick and piercing. He was a most diligent defender of undefiled piety, of most sweet behaviour, composed and conformed to the charity of the Gospel, renowned add honoured for his integrity and holiness of life; all wich a man might hardly prosecute in a full volume, much less in an epistle. It is well, i speak of a writer known of all, and familiar to you. Now the work is not concerning the children of Niobe, or the gates of Thebes, or mending clothes, or preparing pleasures, or manuring grounds, which yet have been

arguments presented even to Kings: but concerning bot cities of the world and God, wherein angels devils, and holl men are contained; how they were born, how bred, how grown; whither they tend, and what they shall do when they come to their work; which to unfold, he hath omitted no profane or sacred learning, which he doth not both touch and explain; as the exploits of the Romans, their gods, and ceremonies, the philosophers' opinions, the original of heaven and earth, of angels, devils and men: from what grounds God's people grew, and how thence brought along to our Lord Christ. Then are the two cíties compared, of God and the world, and the Assyriam, Sicyonian, Argive, Attic, Latin and Persian governments induced. Next what the Prophets, both heathenish and Jewísch, did foretell of Christ. Then speaking of true felicity, he refuthet and refelleth the opinions of the ancient philosophers cpncerning it. Afterwards, how Crist shall come, the Judge of quick and dead, to sentence good and evil. Moreover of the torments of the damned. Lastly of the joys and eternal felicity of godly men. And alls this with a wonderful wit, exceeding sharpness, mos neat learning, a clear and polished style, such as became an author traversed and exercised in all kind of learning and writings, and as beseemed those great and excellent matters, and fitted those with whom he disputed. Him, therefore, shall you read, most famous and best-minded King, at such hours, as you withdraw from the mighty affairs and turmoils of your kingdom, to employ on learning and ornaments of the mind, and withal take a taste of our Commentaries; whereoflet me say, as Ovid said of his books *de Fastis,* when he presented themto Germanicus Caesar:

«A learned Prince's judgment to undergo,
As sent to read to Phoebus; our leaves go.»

Which, if I shall find they mislike not you, I shall not fear the allowance of othters; for who will be so impudent, as not to be ashamed to dissent from so exact a judgment? which, if any dare do, your event sillent authority, shall yet protect me. Farewell, worthiest Kink, and reckon Vives most devoted to you, in any place, so he be reckoned one of yours. From Louvain, the 7 of July 1522.

La contestació d'Enric VIII (traduida del llatí a l'anglès).

APENDIX A

'Worthy sir, our well-beloved friend,—As soon as St. Augustine's *Civitas Dei* came to our hands, illumined by your Commentaries, it was right welcome. It, indeed, raised the doubt within us, whom we should chjefly congratulate—you, to mention you first, who have now brought to a close by such labour of learning so choice a work; or, secondly, St. Augustine, who has been for so long a time so imperfectly accessible, and who is now at last brought from darkness to light, who is now restored to his ancient integrity; or, thirdly, all posterity, for whose great profit your Commentaries are now at hand. Since it has pleased you to dedicate these Commentaries to our name, we cannot but retain a grateful mind and return you warm thanks; especially as your kind intention shews that you bear no ordinary love and observance towards us. For which reason we can assure you that our favour and good will shall never fail in your affairs, whatsoever opportunity shall offer itself on our par to be of helpfulness to you. From our Court at Greenwich, 24 January, 1523.'

Títol de la primera edició.

La Ciutat de Déu de Sant Agustí: amb els erudits comentaris de J. L. Vives, Traduït a l'anglès per J. H. (Els gravats són els de la segona edició). Imprès per Georg Eld, 1610.

Dedicatoria de la edició del 1610 per Th. Th.

Al honorable protector de les Muses i dels bons esperits, Lord William Earl de Pembroke, Cavaller de l'Ordre Honorable, etz.

Right gracious and gracefull Lord, your late imaginary, but now actuall Travailer, then to most-conceited Viraginia, now to almost-concealed Vírginia; then a light, but not lewde, now a sage and allowed translator; then of a scarce known novice, now a famous Father; then of a devised Country scarce in earth, now of a desired City surt in heaven; then of Utopia, now of Eutopia; not as by testament, but as a testimonie of gratitude, obser-vaunce, and hearts-honour to your Honor, bequeathed at hence-parting (thereby scarce perfecting) this his translation at the imprinting to your Lordship's protecting. He, that against detraction beyond expectation, then found your sweete patronage in a matter of small moment, without distrust or disturbance in this worke of more worth, more weight, as he approved his more abilitie, so would not but expect your Honours more acceptance.

Though these be Church-men, and this a Church-matter, he unapt, or unworthy to holde trafique with either; yet heere Saint Augustine and his Commenter Vives, most favour of the secular: and the one accordingly

to Marcellinus, the other to our King Henry, directed their dedications; and as translators are onely tyed, to have and give, true understanding; so are they freer then the authors to sute themselves a Patrone. Wich as to Scipio, the staffe and stay, the type and top of that Cornelian stemme, in *quam* ut plura genera in unam arborem, videtur insita multorum illuminata sapientia, Your poore Pauuius, Terence, or Ennius, (or what you list, so he be yours) thought most convenient to consecrate. Wherefore his legacie laide at your Honours feete, is rather here delivered to your Honours humbly thrice-kissed hands by his poore delegate.

Your Lordship's true-devoted,
Th. Th.

Títol de la segona Edició:

Saint Augustine, of the Citie of God: with the learned Comments of Jo. Lodovicus Vives. Englished first by J. H. And now in this second Edition compared with the Latine Originali, and in very many places corrected and amended. Hebr. 11-10. For he looked for a Citie having a foundation, whose builder and maker is God. [Engraving shewing the sun scattering clouds, with the words around it. Sic Augustinus dissip abit.]

London, Printed by G. Eld and M. Flesher, 1620.

La carta dedicatòria escrita per William Crashaw per la traducció anglèsa de J. Healey de l'edició llatina de la *Civitas Dei*, de Sant Agustí, feta per Vives.

To the Right Honorable, the three most noble Brothers,
William, Earle of Pembroke, Lord Chamberlain:
Thomas, Earle of Arundel:
two of the Lords of his Majesties most Honorable
Privy Counsell: and
Philip Earle of Montgomery: Knighs of the most
Noble Order of te Garter:
Grace and Peace in Christ.

APENDIX A

Rigt Honorable Lords:

As Man amongst creatures, and the Church men, and the Fathers in the Church, and S. Augustine amongst the Fathers, so amongst the many preçious volumes, and in the rich store-house of his works, his books of the City of God have a special pre-eminence. For Saint Augustine himself: He was a glorious lignt in his time, and one of the worthiest Champions that ever the Church had, since the Apostles. For though he was but one of the four Doctors of the Latin Church: yet fought he with four of the foulest heretics, and cut off the heads of four ot the foulest monsters that ever oppressed the Church, namely the Arians, the Manichees, the Donatists, and Pelagians. Such a Hercules was this holy Father that he feared not four together.

Almost 40 years of his life he mis-spent, partly in the errors of those times, partly in the lusts of his life; but the latter 40 he consecrated to God and the Church's service, and spent them with such profit, as few have done thc like, since the world began: for it js written of him, that, besides his daily preaching (which alone is now held impossible for any man to do) and his visiting of sick, and reconciling of people at variance, and giving counsell and directions when he was consulted: He wrote so many worthy volumes and learned works, as a man can scarce advisedly peruse in a great part of his life. Amongst which these of the City of God, have a special pre-eminence, for as in his other labors, he went before other men, so in this he exceeded himself; in so much as not onely for excellency of Divinity, but for variety of all learning, it is called and esteemed A Store-house of Knowledge.

If any object that Augustine had some errors, I answer, who was ever free since the Apostles? Again, regarding the times he lived in, it is no wonder he gad errors, but that he had no more. In a word, his errors are few, and not fundamental, therefore not to be regarded where so many truths are so faithfully taught, and so manfully maintained: Add hereunto, his errors are such as gain the adversaries but a little: take example in the point of Purgatory, touching which they brag so much of Saint Augustine: He that looks shall find, if he hold any Purgatory, after this life, it is such a one as the Pope will not give a pin for: for the Pope's Purgatory is a lake of torments, into which all are cast but Monks and Martyrs, and out of which the Pope at his pleasure, and for paying and praying, and doing as he appoints, can deliver whom he will; This Saint

Augustine and the old Fathers never knew nor taught, but sueh an one if any at all, as every man must endure, till God release him. And he that teacheth no other Purgatory than this in Rome, the Pope would burn him. But to do rightly to this holy Father, and the truth itself; it is more likely he is wronged, and his works corrupted, and altered since he died, for else it is impossible so wise a man as he should be so contrary to himself, for he saith plainly,

> «There is no middle place for any: but he must
> Needs be with the devil that is not with Crist»

and,

> «We must either be with Crist or with Satan,
> there is no middle place.»

and, in this my book, «They that have not possession of the Kingdom of God are liable to eternal punishment, for there is no middle place.»

He that teacheth this, how can he teach a Popish Purgatory? Wherefore, undoubtedly, ether he migt incline to the opinion of Purgatory in his younger days; and in his riper age reformed his judgment (as many do in many things:) or else his works have passed the Popish censures, and in the Romish forge have been forged anew, which is now proved to be the daily practice of that generation.

If any say, he wanted the tongues; They do him wrong; for if he was not so exquisite in the oriental tongues as Jerome, no marvel, he living in the Latin Church all his life; whereas Jerome spent a great part of his in the Eastern Churches, among them that spake the Hebrew and Syriac tongues, and knew the Chaldee and Arabic: yet it is certain he was well seen in all the learned languages. He was an excellent Latinist for those times, and a competent Grecian and Hebrician, and otherwise so excellent a scholar, and of so rare a wit, as it is uncertain whether his parts of Nature or of Art were more admirable in him: but I am sure for neither of them was he so admirable, as for humility and holiness of life after his conversion, commendable, honorable and imitable to all Posterities.

His works are of such excellent matter as some of them are not onely translated into many vulgar tongues, which is rare, and the like seldom known, into Greek also. This work of the *City of God* was long ago translated into French. I saw not therefore any reason why it should be denied to our Englis people, so many desiring it as did daily: Wherefore I set one

about, who if he had had time enough (for he is now with God) wanted not I am sure, neither will nor skill, to do it well. And now that our British world hath it, seeing many in France thanked Maldonat though a Jesuit, for persuading Gentiam Hervet to put it into French, I need not doubt but many in this island will tank him that was the means of putting it into English.

And in whose names rather should this book pass into England, Scotland and Ireland, than in yours (Right Honprable [s] a triplicity of noble brethren, known, loved and honoured in all three kingdoms? You are brethren many ways, two of you brethren in blood, two of you brethren by marriage, two of you brethren in one honourable place, all of you brethren of one honourable order, all brethren in the service of one great Kink, all loved of your Sovereign, all honoured of his subjects, and wich is most of all, all brethren in the religion and service of the most high God.

Vouchsafe therefore, to be all three brethren in giving this honour to holy Saint Augustine, that great saint of God, and servant of his Church; and I shall pray you may still and ever continue brethren in all loyalty to your Sovereign, love one to another, and in all the honour and happiness of this life; And for the life to come, that you may be brethren in grace here, and glory hereafter.

Your Honours' devoted in Christ,
to do you service,
W. Crashawe.

Sembla que John Healey, el traductor, va anar d'Angleterra a Virginia i es creu que allà va morir l'any 1610. Un negociant en manuscrits de la època, Thomas Thope (aquest és el Th. Th. abans esmentat com a autor de la dedicatoria en la edició del 1610 de la traducció de Healey) s'apoderà del mss. de Healey i el publicà amb la carta dedicatoria que porta les seves inicials, dedicatoria que va endreçada a les persones influents que van protegir a en Healey. Un d'aquests protectors fou John Florio i en ell dedicà Thope la traducció d'Epictet escríta per Healey. L'any 1609 Healey havía publicat una traducció del bisbe Joseph Hall del *Mundus alter et idem* sota el títol de *Discoverie of a New World.* Dedicà la traducció a l'autor de l'obra llatina J. H., és a dir, Josep Hall, i firmà humilment «Resolute, J. H.» el sobrenom que Florio anava usant. La traducció de la *Civitas Dei* de Sant Agustí feta per Healey fou, segons deia el Rev. Renald

Bayne, la única traducció anglesa que existí fins el 1871. La època anterior té molts dels mèrits i defectes de la prosa del temps d'Elisabeth; la traducció anglesa és freqüentment molt feliç. S'ha d'esmentar el fet de que un escriptor a *Baconiana* (Gener de 1915) ha fet la curiosa sugestió de que la traducció de la *Civitatis Dei* de Sant Agustí, no fou feta com consta per J. H., sinó per Francis Bacon, el gran filòsop. Les raons aduïdes no són prou fortes per a motivar una revisió; però el fet d'esmentar el nom de Bacon com a traductor d'una obra de Vives es un fet que no pot ésser passat en silenci.

William Crashaw (1572-1626) fou un conegut «Predicador de la Paraula de Déu», fondament interessat en la ensenyança i el moviment del seu temps. Es, pot ésser, més conegut com a pare de Richard Crashaw, el poeta que es convertí a la religió catòlica i que fou un estudiós de la poesía religiosa espanyola. William Crashaw tenía interessos a Virginia, la colonia fundada recentment on es dirigí Healey, i les llurs relacions es basaben segurament en la comunitat d'interessos. L'any 1610 predicà un sermó davant del Lord Governador i el Capità General de Virginia, amb ocasió de la partida d'aquest cap a Virginia 21 de Febrer del 1609. Aquesta podría ésser la data en la qual Healey anà a Virginia.

Apèndix B i C

Obres de Vives aparescudes durant els anys en que residía parcialment a Angleterra 1523-1528.

1523

1. Bruges, Nones d'Abril 1523.

De institutione feminæ christianæ dedicada a Catalina d'Aragó, Regina d'Angleterra.

2. Oxford, Nones d'Octubre 1523.

De Ratione Studii Puerilis. I, dedicat a Catalina d'Aragó, Regina d'Angleterra.

3. Londres, 1523.

De Ratione Studii Puerilis II, dedicat a Charles, fill de William Blount, Lord Mountjoy.

4. Oxford, 1523 (S. Miquel 29 de Setembre).

De Consultatione, dedícat a Louis de Flandes, senyor de Praet (Pratausum).

5. Oxford, 15 de Desembre 1523.

Areopagitica Oratio de Isòcrates i *Nicodes* de Isócrates, Epístola dedicatoria dirigida al cardenal Thomas Wolsey.

1524

6. Bruges, Estíu del 1524.

Satellitium animi vel Symbola, Epístola dedicatoria adreçada a María Princesa de Gales, filla d'Enric VIII.

7. Bruges, 8 de Juliol del 1524.

Un escrit polític de Vives. *Epistle to John Longland Bishop of Lincoln, Confessor to Henry VIII.*

8. Bruges, 1524.

Dedicatoria (no en forma d'epístola). *Introductio ad Sapientiam.*

1525

9. Bruges, 8 d'Octubre 1525.

Epistola. J. L. Vives a Enric VIII, famós rei d'Angleterra.

1526

10. Bruges, 1526.

De Subventione Pauperum, dedicada al Concell de la Ciutat i l'Alcalde i Cònsuls de Bruges. Louis de Flandes, Senyor de Praet instà per a que Vives escrigués sobre aquest subjecte mentres es trobava a Angleterra.

11. Bruges, Octubre 1526.

De Europa dissidiis et bello Tunicio.

12. *De Conditione vitae Christianorum Sub Turco.* En aquesta qüestió no hi ha res especialment relacionat amb l'Angleterra.

1528

13. Bruges, 1528.

De Officio Mariti, dedicat a John Borgia, Duc de Gandía.

1523

I

De Institutione feminae Christianae. Richard Hyrde morí el dia de l'Anunciació de Nostra Senyora l'any 1528. La seva traducció fou allavors escrita entre el 1524 (data de la publicació a Anvers del text llatí de Vives) i el 1528. Però no fou publicada, segons sembla, fins el 1540 per

T. Berthelet. En els anys 1541, 1557 i 1592, es seguiren altres edicions. Unicament la primera edició conté la interesant dedicatoria a la Regina Catarina, de la traducció a qui Vives havía dedicat el text llatí.

1. Prefaci dedicatoria de Richard Hyrde (pàg. 29-32 en *Vives and the Renascense Education of Women* per Foster Watson).

2. Prefaci del famós estudiant-mestre Lluis Vives en *Vives and the Renascence Education of Women* per Foster Watson pàg. 32-38.

II

De Ratione Studii Puerilis I.

1523. Nones d'Octubre. Oxfort.

Dedicat a Catarina d'Aragó, Regina d'Angleterra, en *Vives and the Renascense Education of Women,* per Foster Watson, pàg. 137 i 139-147.

III

De Ratione Studii Puerilis II.

1523. Londres.

Dedicat a Carles, fill de William Blount, Lord Mountjoy, en *Vives and the Renascense Education of Women,* per Foster Watson, pàg. 241.

The Plan of Boys' Studies en la mateixa obra pp. 242-250.

IV

De Consultatione. El dia de Sant Miquel l'any 1523. Oxford, dedicat a Louis de Flandre, Seigneur de Praet. (Per noticies sobre Louis de Flandre, Seigneur de Praet, cavaller del Toisó d'or, soldat i home d'estat, ministre i embaixador de Carles V, gran batlle de Bruges del 6 de Novembre del 1523 fins el 6 de Maig del 1549, vegis la *Biographie nationale de Belgique,* vol. vii, pàg. 80).

Text extret de *de Consultatione* de Vives dirigit a Ludovicus a Flandria dominus Pratensis.

Petis, Vir clarissime, ut de genere deliberativo separatim a reliquo artis Rhetoricæ corpore scribam; opus mea quidem sententia difficile, tum quod

tam latissime patet, quam varia et multiformis est humana vita de qua tota, singulisque portiunculis subinde in consilium itur, tum quod in hoc genere, sicut in judiciali, et demonstrativo, inventio tota ex locis argumentorum sumitur, qui mihi repetendi erunt hoc loco, aut certa quadam, et nova ratione propònendi, ut maxime congruet præsenti instituto: verum singularis humanitas tua, atque eruditio, ad haec, amor in me sumus, cogunt me ut nihil mihi videatur difficile, dum desideriis tuis satisfaciam, præsertim quod tibi, et tui similibus, qui frequentur de rebus magnis cum principibus consultatis, nihil est perinde necessarium ut consilii expediendi modus, et facultas; sed in opere properato puta te tantum commentarium lecturum ruditer delineatum, ne expectatione tua minor sit haec tractatio; opus est tamen attentione, ne quæ leviter a nobis attinguntur et quasi punctim, prætervolent, animum alibi occupatum sine ullo sensu sui: hæc præfati ad rem accedamus.

J. L. Vives: *Opera Omnia*
1782. Vol. ii p. 238.

V

Isocrates *Areopagitica Oratio* i *Nicocles* (traduit per Vives del grec al llatí).

Epístola dedicada al Cardenal Thomas Wolsey; Oxford, 15 de Desembre, 1523.

[(Per la part d'aquesta epístola dedicatoria que's refereix al Cardenal Wolsey (vegis el ms., pàg. 89-90)].

VI

Satellitium animi vel Symbola, estíu del 1524.

Epístola dedicatoria adreçada a Maria Princesa de Gales, filla d'Enric VIII i de Catarina d'Aragó.

(Vives and the Renascense Education of Women pp. 151-154.

Entre les 239 sentencies (symbola) es troba aquesta de Vives (n.° 155); «Sensa queixa».

«La vida s'ha de viure de tal manera que ningú pugui queixar-se de tú, ni tú de ningú ni de la fortuna. Tampoc faràs cap mal a ningú, ni creuràs que ningú t'hagi perjudicat: *de Tranquillitate vitæ* de Seneca.

Ens havem de conformar amb la nostra posició en la vida, de tal manera que les nostres queixes es redueixin a un mínimum i que estiguèm disposats a reconèixer tot allò que en ella sigui agradable. Car res no hi ha tan trist en el món que no pugui produir alguna satisfacció. Aquest és el meu parer.

VII

Epístola a John Longland, bisbe de Lincoln, Confessor d'Enric VIII.

Bruges, 8 de juliol de 1524.

Joannes Ludovicus Vives a Joanni Episcopo Lincolniensi, a confessionibus Inclyti Britanici Regis. S.

(Vives *Opera* vol. V pp. 461-4.

VIII

Bruges, 1524.

Introductio ad Sapientiam, No es troba cap epístola dedicatoria de Vives La de Sir Richard Morison en la traducció anglesa i és com segueix:

An Introduction to wysedome, made by Ludovicus Vives. Wherein is plentiful matter for al estates to governe themselves by, to their syngular profytte and commodytye. Translated into Englyshe by Richard Moryson.

Imprinted at London by John Daye, dwelling over Aldersgate a little beneth Saint Martin's.

Cum privilegio ad imprimendum solum.

[The date is bilieved to br 1540]

To the ryght Worshypfull maister Gregory Crumwell, sonne to the right honourable lorde Crumwell, lorde priuie seale, Richard Morisyne wisheth much wealth, with continual encrease of vertue.

Who so wel feleth the dueties, that belonge to an honest hart, and is any thing acquaintid with those thre ladies, which wonderfully maintaine the joyfull societie of mens lyfe, callid amonges the Grecians, Charities, among the latins, Gratiae, he can not moste gentyll mayster Crumwel, but se infinite causes, why I ought with al force ob body, al strength of mynd, all alacritie and chierefull promptenes of courage, study to gratifie you,

study to make you beare wit oone, that fayne wolde, and never can be able to come out of debte. The fyrste of these three dames, is Bountyfull beneficence, a lady of louely countenance, and noble stomake, one that alwaies longeth, styl hauing that she longeth for, alwyes with childe, and stil delyvered, alwaye profyting and still lustyng to profite, alwaye helpynge some, and styll desyrefull to helppe mo. The grekes name her sometyme Eurydomene, whiche signifieth a large and a plentifull gyuer, some tyme Aglaia, which soundeth amonges us gladness, teachyng men euen by her name, that of dutie, benefittes ought to be gyuen chierefully. The seconde ladye is Thankfulnes of mind, neuer forgettynge benefiyttes receyued, her name is Thalia,whiche sygnifieth freshenes or greenenesse, bycause dutie and honestie woll, all pleasures, all benefites styll to be fresshe in memory, styll to be greene, neuer to wyther. neuer to faade, all tyme to florysshe. The thyrxd lady is Euphrosyne, muche lyke her syster Aglaia, a damosell full of solace, full of delectation, continually deuisyng, by what meanes she may do pleasure for pleasure recompence kyndnes with kyndnes. Authors of great name and muche wysdome, make these three to go al hand in hand, the fyrst lookynge styll forwarde, not once castynge her eye backe, neuer imbraydyng benefites giuen and past. The second and the thyrd euer more beholdyng the fyrste, wyth amiable countenance, with faithful eye of remembraunce, and ful intent of recompense, as farre as power, furdred wyth most desyre may or can. Under suche cloudes, sage and graue wryters, are wont darckelye to insinuate thinges of great wayght, thynges very necessarye for the quyet and honest leadyng of mans lyfe, thynges worhye to be of al men embraced, worthy to be set fyred and engrafted in al mens hartes. They perceyued that morall preceptes pleasantlye sette out in feate colours of wyttye phantayses, bothe creepe faster into oure bosomes, and also tarye there wyth muche more delectacion and profyt, then they woulde, beyng playnelye spoken. Wherfore as you now se what they ment by those three Ladies, se you must also nedesfre, howe I am bounde to owe you my hart, my seruyce, wyth all that they both maye do for you. And howe can I, my Lord your father, being so far in amours, wyth that louely lady Eurydomene, leaue myne attendance upon the other two damsels. before life leaue me. How can I beyng enuyroned wyth so many and ample hys benefites not desire Thalia and Euphrosine that they bothe reporte me, to lacke power, but no good wyll, I trust they bot shal haue good cause, so to doe. Certes, yf I had sene, where eyther my lytle wytte, or poore hart myght better haue serued hys lordshyp, then in openyng unto

you hys deare and entirelye deloued sonne, such preceptes of vertue, as may make you most lyke your noble father, there are no paynes that could haue kept me from doing of it. Assure your selfe, maister Crumwel, if labour and hart may paye the trybute, that loue oweth, you shal neuer nede to arest me. This boke was gathered by Ludouicus Viues, a man greatly conuersant in all good authours, and excellentlye wel sene in all kyndes of learnyng. The boke hath undoutedlye, much more lyeng in hys bosome, then the tytle promiseth in the forehead. It is not onely an Introduccion to wysdome, but if ye go as it leadeth you, it introduceth wysedome into you, rootynge the loue and desyre of vertue in your harte, extirpyng from it al maner of vyce, and al uncleannesse, furnishing you wyth general preceptes, for all kindes of lyfe, for all ages, for all degrees and condicions, whych preceptes, if you harbour in your breast, must needes be a great staye, helpe and comforte unto your tender age. They shall brynge to passe many thynges in your lyfe tyme, wyth greate pleasure, and no payne at all, whyche otherwyse experience ofte tymes pondred with bitter repentance, shoulde scase at length teache you. It is as wyse Socrates saythe: Preceptes of learnyng were inuented at the fyrst, as a needeful stay and succour unto mans mynde, wantyng knowledge and experyence: euen as a staffe is gyuen of necessitye, to stay up a feable bodye. Assuredly, I knowe no one boke untranslated, that hath halfe so manye holesome documentes as thys hath, none that may so wel leade you the right waye to true honour, none where ye may either wyth more delyte or more hope of your gaine, trace true nobility. Folowe your leader, go on your gyde, you shall fynde all the steppes and grices, whereby not onelye my Lorde your father honourably hathe clymmed to nobilitye, but all other that in deede are or were at anys tyme noble. You shall fynde many thinges here that may be to men in wealth and worshyppe an ornament, manye that are to men assauted wyth the surges off ower fortune, sure counsailours bringing wyth them, besides ryght and honest consolacyon, muche delectable doctryne, fynallye manye that are a soueraine medicine all most for all dyseases. The booke is nowe yours. I trust as thc Jewelles whyche it offereth unto you, be greate, rare, and precyouse, that so ye woll see them layd up in place meete for suche riches. Locke them fast in the cheste of your hart, geue the keye to remembraunce, that she may let them out, and cary them home againe, at such tymes as ye shall thyncke conuenyent, If ye make these preceptes youres, by use of them speaking as they teach you, workinge as they aduise you, who shall haue more cause to reioyse of it, than

you your selfe wherein can you more please my lord your fathers mynde what thing can more satisfye hys desyre: what greater comforte canne come to hys Lordeshyp, then to se you mooste lyke hym in conditions. What greater worshyppe to you, then to treade in hys steppes: what hygher pleasure to all them that loue bot your countrey knoweth, what Noble feates my Lorde youre father hath wrougt by wysedome, Lady gouernoure of all vertues: who knoweth not, howe honestye maye reioyse, howe truthe and religion may hold up theyr handes to heauen, that God hathe sente to so gratious so prudent and wisc a prince so good so wyse and so faytheful a councellour: to so noble a maister, so diligent a minister, to so hyghe couragious and vertuous a kynge, a subiecte of so Noble an harte and stomacke; I muste leaue of, I am entred into to long a mater for a shorte Epistle. Wherefore I can no more, but wyth al hart, desyre God, that it may please him long to preserue noble Henrye the VIII styll in al wealthe, in al honour to raign ouer us, to the settyng forthe of Goddes honour, to the spreddyng abrode of hys glorye, to the
magnyfyinge of hys name in all places,
and to the furtherance of
the fame. Finally
that ye maye
be heaire
of his lord
ships qualityes
and vertues, aswel as
of hys honour and worldly
dygnity. And thus our
Lord sende you
euer wel to
fare.

Sir Richard Morison el traductor de *Introductio ad Sapientiam* de Vives fou un ambaixador anglès a la cort de Carles V. El seu secretari en aquell temps era el conegut escriptor sobre matèries d'educació: Roger Ascham. S'ha suposat que Morison fou contemporani de Vives a Oxford, perquè es graduà l'any 1528. Primer es va associar amb Wolsey; però més endavant amb Thomas Cromwell. Morison viatjà per Espanya com un amic de Fhilip Hoby, quan Richard Pate era ambaixador anglès en aquell país; a Italia el trobem relacionat amb el Cardenal Pate. Pate tractà a Mo-

rison bondadosament, salvant-lo de la «fam i la miseria». Quan Morison es trobava a Itàlia sostingué correspondeneia amb Thomas Starkey, que escriví el *Dialogue betwen Lupset and Cardinal Pote.* Morison pertany al grup d'amics de Vives a la Angleterra. Els dos traductors, Richard Hyrde i Richard Morison havien conegut Vives personalment.

IX

Carta de J. L. Vives al rei Enric VIII de *optimo regni statu.*

Johannes Ludovicus Vives Henrico VIII Regi Angliaæ Inclyto. S. de Puer inter Caesarem et Franciscum Galliarum Regem, deque optimo regni statu. Brugis VIII Octobris 1525.

Vives: *Opera* (1782) Vol. V pp. 175-186.

X

Bruges 1526

de Subventione Pauperum

Joaannes Ludovicus Vives.
Consulibus, et Senatui Brugensi Salutem.

«Joan Lluís Vives en el Consell de la ciutat de Bruges. Salut.

Ciceró ensenya que és un deure dels estrangers no immiscuir-se en els afers de la ciutat que els rep. Aquest és un bon consell, perquè ocupar-nos dels afers dels altres es odiós a tot arreu. No obstant els avisos amistosos no poden ésser comdemnats, perquè les lleis de la naturalesa no permeten que ens deslliguèm del tot d'allò que interessa al nostre proxim. L'amor de Crist ha unit els homes amb els llaços més estrets, i pensar que lo relacionat amb aquesta ciutat m'és estrany m'entristeix com si hagués de mostrar-me indiferent a allò que es refereix a la meva ciutat de València. Jo considero aquesta ciutat (Bruges) com la meva des que *hi he residit durant els últims catorze anys.* Es cert que no he viscut constantment a Bruges, però m'he acostumat a tornar-hi com si fos la meva pàtria. L'administració de la vostra ciutat, l'educació i cortesia del vostre poble i la vostra extraordinaria neutralitat i justicia, (celebrades per tot el món) m'han causat un veritable plaer.

Allí me vaig casar—i per això desitjaría informar-me dels interessos de la ciutat com si la bondat de Crist me permetés viure-hi ço que me resta de vida. Me considero com un dels seus ciutadans i com a germans estimo els meus conciutadans. El sentiment que m'inspiren les necessitats dels habitants d'aquesta ciutat m'ha impulsat a escriure la meva opinió sobre la manera com fóra practicable remeiar les seves miseries. Mentre me trobava a Angleterra vaig preguntar sovint què podría fer a Dominus Pratensis l'alcalde de la vostra ciutat, el qual medita seriosament i sovint les qüestions de benestar públic, com és el seu deure. Aquest treball és adequat al Consell de la Ciutat perquè esteu disposats de tot cor a beneficiar i a subvenir a les necessitats dels infeliços. Veiem quan nombrosa és la multitud dels desemparats que es mou aquí i allà per a obtenir un socors; i fou la causa original de les ciutats el crear oportunitats perquè en cada una d'elles l'amor (*caritas*) unís els ciutadans, els que donen als que reben beneficis, ajudant-se mútuament i estrenyent-se els llaços que els uneixen. Hauria d'ésser la tasca i el primer deure dels administradors de la ciutat cuidar que cadascú ajudés el seu pròxim de manera que ningú pogués ésser explotat o oprimit per una injusta desgracia i que el fort prestés ajuda al dèbil de manera que l'harmonía, l'associació i la unió entre els ciutadans pogués créixer de dia en dia plena d'amor i per sempre. I així com es desagradable a un pare o a una familia que viu en una casa confortable, el permetre que algú sofreixi gana o sofreixi la desgracia de viure sense vestits o apedaçat; així també no correspòn a una ciutat (a menys que es trobés absolutament sense recursos) el que els seus magistrats tolerin un estat de coses pel qual els ciutadans es veuen oprimits per la fam i la miseria. No deveu sentir-vos cansats de llegir el que tinc de dir. Considereu, almenys, l'assumpte amb la mateixa atenció que prestaríeu a un plet contra un home al qual es trobessin uns mil florins en joc.

Vos desitjo a vós i a la vostra ciutat tota mena de prosperitats i felicitats. Bruges, 6 de gener del 1526.

XI

Bruges, octubre del 1526.

De Europae Dissidiis et bello Turcico (poc relacionada amb l'Angleterra).

XII

(1526).

De Conditione vitae Christianorum sub Turca.

(En aquest llibre es troba poca cosa relacionada especialment amb l'Angleterra).

(Bruges) 1526.

De Officio Mariti.

Dedicat per Vives a John Borgia, duc de Gandía.

(El prefaci dedicatoria conté una noticia de les circumstancies que impulsaren a Vives, mentre es trobava a Londres, a compondre *de Officio Mariti.*

Aquesta obra fou traduïda a l'anglès l'any 1540, per Thomas Paynell.

The Office and duetie of an husband, made by the excellent Philosopher Ludovicus Vives, and translated into Englyshe by Thomas Paynell.

Imprinted at London in Paul's Churcheyarde, by John Cawood, prynter unto the Quenes byghnes. Cum privilegio ad impuniendum solum. Sensa data.

THE EPISTLE DEDICATORI BY THOMAS PAYNELL

To the ryghte worshipfull Syr Antony Browne knyght, Thomas Paynell whysseth helth and prosperitye.

I do percèave, and by daylye experience do understand most worshipfull Syr: how men do erre, and are sore deceaved and begiled in the election and choyse of their wives: and howe uncourtously and ungetlye they do use and intreate them, that of equitie and ryghte should be most favourably and pleasauntly used and intreated, For why? Wat thing should a man love or intreate more amiably or more swetely, than his own wife, that is to saye, his owne fleshe and bloude? the whiche no man (except he be very brutishe and beastly) can or ought to mislyke, hate, or in any maner of visse abhore. Buy yet how these poore silye wemen are handled, and of theyr owne husbandes misordered, contemned, abhorred, yea, and oftentimes without cause reiected. I reporte me unto the gentle

Cor vii.

reader of this booke: the whiche yf he have anye sparcke of wytt or reason, shall easely conceave this thyng to be true, and the undiscrete election and choyse of the wife to be the onely and originall springe and occasion thereof. For in thys our time, a time (I saye) mooste lamentable, menne choose not their wives for their honestie and vertue, but fot their intisinge beautie: not for theyr civile and womanly maners, but for theyr possessions and ryches: not to procreate and brynge forth children to the prayse and lawde of god, but for carnall lust and pleasure, not to be well and vertuously occupied ad home, but ydely and wantonly to spende the
Cor. xii tyme abroade: not to be godly, but worldlye: not to be humble and meke, but to be prowde and hawte: not to regard theyr husbandes honestie, houshold, and profyte, but theyr owne lustes and solace. Wherein is the cause then of theyr wrangelynge and gerre, but onelye in the undiscrete election and choyse of theyr wyves: and because they doo not, when they have them, informe them godly, and vertuouslye instructe them: for of whome shoulde they be instructed and taughte, but of theyr owne husbands? But peradventure ye wil say, we are not learned, nor we have not redde at any tyme, how te choose them, and howe to teache them, we knowe not. In as muche therefore as I nowe perceave and knowe, that ye can not, for lacke of experience and knowledge, teache them, and that ignoraunce is the roote of suche sinister and evyll choyse of youre wyves, and the cause of youre so greate debate and stryfe, I have translated this excellent and fyne peace of worke of Mayster Vives a Philosopher moost famous, the which doth teache men, howe to choose theyr wyves, howe to love and to intreate them, how and wherewith to instruct them, howe to araye and seemely to apparell them, how to chasten and correcte them, howe in theyr absence, and in theyr age to use them: and at theyr departynge unto god, howe to leave them. And, on the other syde, it teacheth your wyves howe to feare and to honour god, howe to love, obey and serve theyr husbandes, how to brynge up and nourter theyr chyldren, howe to have an eye to theyr husbandes honestie and profyte, whether they shoulde be learned or no, what auctors they should reade, what company they shoulde haunte, ant avoyde, how to kepe theyr howses in good reporte, and them selves cleane and undefiled. O how excellent then, and how profitable a bocke is this, for the welthe bothe of man and woman, and moste worthy to be redde of all christians, and of those, whyche desyre and seke to lyve quietly in matrimony, and joyfully in this transitorye vale and dungen of al misery. Reade it therefore at your

leasure moste worshyppful syr, but yet with judgement I pray you: for as it is a worke moste meete and convenient for al that maye mary, so it is for your maistershyppe most frutefull, and considerynge your present estate and condition, mooste neadefull. For who can be circumspect ynoughe in the election and choyse of her, whome a man cannot eiecte by gods lawe, tyll death them departe, nor yet refuse, but for fornication, nor at no tyme (she beynge alyve) mary any other withoute the spot and blemishe of adulteri. Counsell therfore vyth Mayster Vives, howe to choose a wyfe, and choose her, that feareth god, and wyll be obedient and reformable, and suche a one, as shall geve no occasion of breache, or of divorcement, the whiche (O lorde) is nothynge in these oure dayes regarded: for why? to have many wives at once, or to refuse her by some cantell or false interpretation of gods moste holy worde, that mislyketh. is at this present but (as men call it) a shifte of descante. O heaven, O earthe: but who am I that goeth aboute to counsell you, so prudent a man, so well learned, so circumspecte in all thynges: and that hath aforehande provet the curse and trace of matrimony, how godly and pleasant a thinge it is, if the parties be of one accord and minde, and in Christes true religion of one fayth and opinion. But let the noble orator Mayster Vives be al mens guyde and counseyler in this Mar. x
weyghty mater. And in such lyke beware of temerarious hastynesse, nor Luc. xvi
beleve not every yonge and lyght counseller: for after light credence, commeth heavy repentaunce. Thus god preserve your maystershyppe, moste humbly desyrynge the same, to accept this myrude translation in good parte, and as a token and a pledge of my unfayned and cordial love to youwardes,

[Thomas Paynell fou membre de la Merton Abbey a Surrey. Prengué el seu grau a la Universitat d'Oxford quan estudiava medicina i literatura. L'any 1538 Paynell anà a Alemanya amb una missió especial. Després esdevingué capellà (protestant) d'Enric VIII, ocupant el lloc de Thomas Starkey el cual escriví el *Dialogue betwen Lupset and Cardinal Pote.* Paynell fou també amic de Lord Mountjoy.

VIVES A ANGLETERRA

Treball escrit després d'haver abandonat l'Angleterra, i que associa la regina anglesa Maria I amb el seu marit Felip II, rei d'Espanya.

1538

Exercitatione Linguae Latinae.

El Príncep Felip a qui van dedicats els *Colloquies* fou després el rei Felip II, marit de María I, regina d'Angleterra, filla d'Enric VIII i de Catarina d'Aragó. Aquesta María fou la mateixa nena l'educació de la qual dirigí Vives i per qui aquest escriví l'obra *de Ratione Studii puerilis,* dedicant-lí demés el *Satellitium animi* o *Symbola.*

La regina Maria tenía onze anys més que el rei Felip. Aquest nasqué a Valladolid el 21 de maig del 1527 i tenía onze anys quan Vives li dedicà la *Exercitationes.* Felip anà a Angleterra l'any 1554 per a casar-se en segones nupcies amb María. La seva primera esposa fou María de Portugal, amb qui s'havia casat l'any 1542 i que morí en el 1546. El Diàleg *Princips Puer* del 1538 que presenta a Felip com un dels interlocutors conté *principis educatius* suggerits a Felip. En el 1523 Vives havia compost el pla d'estudis per a la nena María, és a dir, quatre anys abans del naixement de Felip. Es notable el fet que Vives dirigí d'aquesta manera l'educació de la regina María d'Angleterra i la del rei espanyol Felip.

Epístola dedicatoria endreçada a Felip, fill de l'august Emperador Carles, pàg. xxi, *Tudor School-boy Life.*

DEDICATORIA DELS *SCHOOL DIALOGUES* DE VIVES:

«Vives a Felip, fill i hereu de l'august Emperador Carles, amb tota la bona voluntat.

»Els usos que es fan de la llengua llatina són molt grans, no sols per a parlar, si que també per a pensar rectament. Perquè aquesta llengua ve a ésser com un dipòsit de tresors d'erudició, ja que homes de gran i extraordinari esperit han escrit sobre totes les branques del coneixement en llengua llatina. Demés ningú no pot arribar a posseir aquests coneixements sense apendre primer el llatí. Per aquesta raó no sentiré la menor repugnancia a cooperar directament a fer progresar aquests estudis elementals

de la joventut, encara que estigui ocupat en treballs superiors d'alta investigació. En aquests Diàlegs he escrit un primer llibre de pràctiques de conversa llatina tan adequat a la joventut com ha estat possible. M'ha semblat convenient dedicar-lo a vós, jove príncep, en primer lloc per la bona voluntat que el vostre pare ha manifestat per mi en alt grau, i després perquè faré un bé a la meva patria, que és Espanya, si contribueixo a la formació moral dels seus esperits. També perquè la salut del nostre país es basa en la vostra rectitud i saviesa; Però ja sentireu parlar molt i molt sovint d'aquestes materies a John Siliceus el vostre mestre.»

CONTINGUT DELS DIÁLEGS

El Diàleg *Princips puer*, pàgs. 172-184 *Tudor School-boy Life.*

XX

PRINCEPS PUER — EL JOVE PRÍNCEP.
MOROBULUS FHILIPPUS, SOPHOBULUS.

Aquest diàleg és enterament «polític»; en ell Vives exposa al jove príncep els preceptes i ensenya l'art d'un bon govern. Els noms estan escollits hàbilment. Morobulus és un conseller esbogerrat, un Μωρὸς un boig, βουλὴ, conseller; Sophobulus és un prudent conseller. En el diàleg es distingeixen dues parts.

INSTITUTIO

Morobuli de { Inutilitate studiorum / Praeceptoribus.

Sophobuli de arte gubernandi {
- Quod principi sit necessaria: idque ostendit tribus similitudinibus.
- Quomodo Comparanda sit. { Doctrina: ubi ostendit, quinam Consulendi / Ocii fuga. { Sine / Non / Sint

VIVES A ANGLETERRA

I. LES ENSENYANCES DE MOROBULUS.—L'ESTUDI DE LA LITERATURA

Morob. —¿ Què té la vostra Altesa entre les mans, Felip ?

Felip —Llegeixo i estudio amb zel, com podeu veure vós mateix.

Morob. —Bé ho veig i me fa pena que us fatigueu i debiliteu el vostre petit cos.

Felip — ¿ Què tinc doncs de fer ?

Morob. —Ço que fan altres nobles, prínceps i rics, és a dir, muntar a cavall, conversar amb les filles de la vostra augusta mare, dansar, apendre l'art de portar armes, de jugar a les cartes o a pilota, saltar i córrer. Aquests ja sabeu son estudi a què es lliuren amb més gust els joves nobles. Ara bé, si la gent que a penes és digna d'ésser rebuda dintre la vostra família, frueix d'aquestes agradables ocupacions, ¿ per què ha d'ésser convenient per a vós ço que feu éssent el fill i hereu de tan gran príncep ?

Felip —Què dieu, ¿ no és cosa bona l'estudi de les lletres ?

Morob. —Ho és indubtablement, però únicament per aquells que estàn iniciats en els afers divins com els sacerdots, i per aquells que per medi d'un útil coneixement del seu art, estàn en condicions de guanyar-se la vida, com són els sabaters, els teixidors i altres oficis per a guanyar diners. Aixequeu-vos, vos prego, i abandoneu els llibres. Anem a fer un passeig perquè pogueu respirar l'aire pur durant una estona.

Felip —No puc fer el que dieu a causa de Stunica i de Siliceus.

Morob. -- ¿ Quí són aquets Stunica i Siliceus ? ¿ No són tal volta súbdits vostres, els quals podeu manar, tenint ells la obligació d'obeir ?

ELS MESTRES

Felip —Stunica és el meu educador i Siliceus el meu professor de literatura. Ells són sens dubte els meus súbdits, o millor dit, súbdits del meu pare; però el meu pare de qui depenc els ha col·locat per sobre meu i m'obliga a subjectar-m'hi.

Morob.—Què dieu. ¿Tal volta el vostre pare ha col·locat la vostra altesa sota la servitud d'aqueixos homes?
Felip —No ho sé.
Morob.—Oh! quin acte més indigne!

II. LES ENSENYANCES DE SOPHOBULUS

Soph. —De cap manera, fill meu. Ell els ha fet servidors teus; desitja que visquin tan prop teu com els ulls, les orelles, l'ànima, per a poder ajudar-te; cada un d'ells abandona els seus afers per a cuidar-se únicament de tu, no per a molestar-te amb ordres imperioses. Aquests homes bons i savis transformen les teves maneres incultes en les d'un home excel·lent, virtuós i ple de gloria; no volen fer de tu un esclau, sinó un home lliure i un veritable príncep. Si no els obeeixes, llavors et convertiràs en un esclau dels més baixos, pitjor que els que han estat comprats i venuts a la Etiòpia o a l'Africa i que es troben entre nosaltres.
Morob.—¿De quí sería esclau si no acomoda la seva moral a la dels seus educadors?
Soph. — No serà certament esclau dels homes, però sí dels vícis, els quals són senyors més importuns i més intolerables que un patró que sigui un home poc honrat i dolent.
Felip —No comprenc el que dieu.
Soph. --Però compreneu vós a Morobulus?
Felip —Molt clarament.
Soph. —Oh, quan feliç fóra l'home si dediqués la voluntat i la intel·ligencia que posa en coses frívoles i dolentes a coses bones i satisfactories! Ara bé, succeeix que a la vostra edat, compreneu fàcilment no tant sols ço que és frívol, inútil, si que també ço que és malsà, com aqueixes coses que us dicta Morobulus, i després considereu el que dic sobre virtut, dignitat i sobre totes les coses lloables com si parlés en alarb o en llengua gòtica.
Felip —¿Què creiu, doncs, que haig de fer?
Soph. —Almenys deveu suspendre el vostre judici. No acceptar les opinions de Morobulus ni les meves fins que us trobeu capacitat de judicar-les.

EL GOVERN

Felip —¿Qui em donarà aquests poders de judici?
Soph. —Ah! Això vindrà amb l'edat, l'estudi i l'experiència.
Morob.—Llàstima que això requereixi un llarg i fastigós temps d'espera!

PRIMER EXEMPLE

Soph. —Morobulus us aconsella bé. Abandoneu els llibres. Anem a jugar. Juguem a un joc en el qual un és elegit rei. Aquest prescriurà als altres el que s'ha de fer. Els altres obeiràn d'acord amb les lleis del joc. Vós sereu el rei.

Felip —¿Com és aquet joc? Si no conec el joc, ¿com podré representar la part de rei?

SEGON EXEMPLE

Soph. —¿Què dieu, gentil petit Felip, el més estimat d'Espanya? No us atreviu a formular les lleis d'un joc no coneixent-lo, en un joc frívol en el qual un error no porta grans perills; i esteu disposat a governar tants i tant extensos reialmes, ignorant les condicions del poble i les lleis de l'administració, així com faltat d'instrucció en les mides de prudència, coneixent únicament les ridícules trivialitats que Morobulus fa penetrar en el vostre esperit? Ah! fill meu, ordena al cavallerís major que faci venir aquell cavall napolità, el més guit, el que sembla fet per a tirar a terra el seu genet, i després munteu-lo, Felip.

Felip —De cap manera muntaría aquest, sinó un de més tranquil i segur. Perquè no he après encara l'art de domar els cavalls ni posseeixo laf orça necessaria.

TERCER EXEMPLE

Soph. —Molt bé, Felip, permeteu ara que us pregunti si penseu que un lleó és igualment fer que un cavall; o que un cavall tirarà cosses

i esdevindrà menys desobedient a la brida que el poble i que la multitud d'un país que s'ajunta i congrega posseïda de tota mena de vicis, passions, crims, i d'agitacions que han estat aventades fins al punt de produir incendis i grans flamarades? No us atreviu a muntar un cavall i demaneu governar un poble, cosa molt més difícil de governar que qualsevol cavall. Però deixem de costat aquesta comparació. Veieu aquell bot sobre el riu? La navegació és molt agradable entre els prats i els salzes. Veniu, farem un passeig. Us asseureu al timó i governareu el bot.

Felip —Sí, certament, i faré tombar la barca i us faré caure a l'aigua, com féu Pimentellulus últimamcnt!

Soph. —¡Què dieu! No us atreviu a guiar una barca en un corrent tan tranquila, perquè no esteu preparat i voleu llençar-vos al mar, desafiant les seves onades i marees, les tempestes del poble, sense coneixements ni experiència? Evidentment us succeiria com a Faetó, el qual ignorava l'art de guiar i amb jovenívol ardor va pretendre conduir el carro del seu pare! Penso que ja coneixeu aquesta història. Isòcrates acostumava dir que les dues grans missions de la vida eren la del príncep i la del sacerdot. Ningú, deia, no s'hi ha de lliurar fins que en sigui digne. Ningú no es creurà capacitat per a governar fins que arribi a ésser l'home més prudent del reialme.

Felip —Veig que el més necessari per a mi és adquirir l'art i l'habilitat per a governar el reialme.

Soph. —Evidentment haveu comprès la qüestió.

Felip —¿Com puc ara complir el meu deure?

DE COM S'ADQUEREIX L'ART DE GOVERNAR

Soph. —Has rebut el dia de la teva naixença els coneixements indispensables per a governar?

Felip —Evidentment no.

Soph.— —¿Per quins medis, doncs, pots adquirir-los, si no és mitjançant l'estudi?

Felip —No hi ha altre camí.

Soph. —Amb quina cara doncs pot Morobulus aconsellar-vos que abando-

neu els estudis, per medi dels quals podeu adquirir experiencia en el vostre art, així com coneixement d'altres materies, totes elles molt interessants ?

Felip —¿ De quí es poden obtenir coneixements d'aquestes matèries ?

Soph. —D'aquells que han reflexionat sobre elles, i les han observat tal com s'han manifestat als grans esperits, dels quals els més han mort i altres viuen encara.

Felip —Però ¿ com podèm apendre dels morts ? ¿ Poden parlar tal volta ?

Soph. —No haveu sentit en les converses els noms de Plató, Aristòteles, Ciceró, Sèneca, Livi i Plutarc ?

ELS MESTRES QUE JA NO VIUEN

Felip —Aquests noms són famosos! N'he sentit parlar sovint amb gran admiració i lloança.

Soph. —Aquests homes i altres com ells que ja han abandonat aquesta vida, conversaràn amb vós tan com desitgeu.

Felip – Com ?

Soph. —Mitjançant els llibres que han deixat en morir en benefici de la posteritat.

Felip —¿ Com és que no els he tingut encara en les meves mans ?

Soph. —Us seran remesos tan aviat com aprengueu la llengua, amb la qual podreu compendre el que diuen. Espereu una mica encara i continueu suportant la petita càrrega que representa rebre les bases elementals de la instrucció amb la seguretat que després d'això trobareu grans satisfaccions. No és estrany que la idea de fer estudis literaris inspiri aversió si no s'ha tingut una preparació. Però els que n'han gaudit s'estimarien més perdre la vida que abandonar els llibres i els interessos espirituals.

ELS MESTRES VIUS

Felip —Us prego que em digueu ¿ on són aquestes persones que viuen encara, de qui es pot apendre la saviesa i el seny ?

Soph.—Si vos disposessiu a empendre un viatge ¿a quí preguntaríeu el camí a seguir? ¿Fóra tal volta a aquells que no han vist mai el cam o a aquells que han fet repetides vegades el viatge?

Felip—Certament a aquells que han fet el viatge.

Soph.—¿I no és aquesta vida com un viatge i un constant caminar?

Felip—Bé ho sembla.

Soph.—¿I quí són els que han recorregut més completament aquest camí, els vells o els joves?

Felip—Els vells.

Soph.—Els vells, doncs, cal consultar.

Felip—¿Tots indiferentment?

Soph.—Això és una pregunta aguda; no tots indiferentment. Però en la vida ocorre com en un viatge. ¿El coneixen aquells que han fet el camí de la vida sense reflexionar sobre ella, ocupats en altres coses i deixant que el llur esperit vagabundegi tant com el llur cos; o bé aquells que han observat atentament les coses i les han anotat una per una, retenint-les apreses en la memòria?

Felip—Segurament aquests últims.

Soph.—Per tant no demanarem consells per ço que és concernent als mètodes de vida als joves perquè no han fet encara el seu camí i menys als jovenets o als nois que són els més esbojarrats i inadequats per a donar consells. Tampoc els demanarem als vells boigs o lascius que són pitjor que els nois, a aquells vells que els oracles divins execraven, perquè els consideraven com a nois de cent anys. Obrirèm les orelles per a sentir els vells de gran judici i experiència en les coses i que siguin prudents d'esperit.

Felip—¿Per quins senyals els podré reconèixer?

Soph.—A la teva edat, fill meu, pots estar segur que no els distingiràs per cap senyal, però quan tinguis desenrotllat un gran i fort judici els reconeixeràs fàcilment per les seves paraules i obres, les quals te donaran els senyals més clars. Mentrestant no posseint aquesta força i poder de judici confía completament en la direcció del teu pare i en la d'aquells que el teu pare ha escollit com a instructors, mestres i directors dels teus primers anys, en la d'aquells que et condueixen per la mà per aquest camí que tu no has recorregut encara. Perquè el teu pare (que t'estima més del que tu l'estimes) cura molt de tu més que no curaríes tu mateix i en aquesta materia

no té tant sols la seva experiència per a guiar-te, sinó que utilitza els consells d'homes eminents.

Morob.—He estat silenciós durant massa temps.

Soph.—Efectivament, encara que això és contrari al vostre costum. Sovint m'he estranyat moltíssim d'aquest fet.

LA MENA D'OCI QUE CAL EVITAR. L'AFIRMACIÓ DE L'EXEMPLE (Pròtasi)

Morob.—Felip, tal volta el vostre pare i el rei de França i altres grans reis i prínceps no governen els seus estats i territoris mantenint-los en els seus deures sense l'estudi de les lletres i sense la penosa labor que pesa sense pietat sobre les vostres tendres espatlles?

Soph.—Res no és tant fàcil que no resulti dificultós quan se fa de mala gana. El treball actíu dedicat a l'estudi no és desagradable per aquell que li presta gustosa atenció. Però per aquell que no hi posa la voluntat, encara que es tracti d'un joc o de fer un passeig per un lloc agradable tot li resulta intolerable. Per a tu Morobulus que estàs ansiós de trivialitats i acostumat a la frivolitat, fer coses serioses o sentir parlar-ne t'és tan desagradable com la mort. Certament molts altres consideraríen la vida llur amb amarguesa, si la judiquessin des del punt de vista de Morobulus. ¡Quants se'n troben, especialment a les corts per a qui res no és més dolç que un oci peresós! Moure les llurs mans o treballar és el mateix que sometre'ls a una tortura. Quants se'n troben, per altra banda, entre el poble que primer moriríen abans que veure transcórrer els seus dies en mig d'una tal buidor i es sentiríen més afadigats no fent res que tenint ocupada la seva atenció en algún afer. Però per contestar-vos al referent a l'Emperador i al Rei de França escolteu el que us diré dels vells en general que són els que han recorregut el camí de la vida. Si tots els que han fet el camí diuen unànimement que han caigut en un lloc ple de dificultats i perills del qual sols han pogut sortir-ne ferits i mal parats en alt grau; i que si haguessin de fer de nou el camí cuidaríen per sobre totes les coses de no caure en aquest perill ¿no penseu que fóra el més

boig dels homes aquell que devent empendre el camí prescindís del perill i no conegués ço que l'espera?

Felip—No comprenc bé el que dieu.

Soph.—Ho aclariré amb un exemple. Imagineu que allà sobre el riu hi ha un tauló utilitzat com un pont i que tothom us conta que tots aquells que han intentat passar-lo a cavall han caigut a l'aigua amb gran perill de vida, puix amb gran dificultat han pogut ésser recollits mig morts. ¿Compreneu això?

Felip—Molt clarament.

Soph.—No us semblaria dement l'home que havent de passar per allà no baixés de cavall, escapant així del perill en el qual els altres han caigut?

Felip—Segurament ho sería.

L'EXPLICACIO (Apòdosi)

Soph.—Perfectament! Pregunta ara als homes vells quína cosa és aquella de la qual més s'han sentit mancats en la llur vida, què és el que els ha apenat més i què és allò que més amargament senten haver descuidat. Tots te contestaràn unànimement que és el no haver après més coses i això ho diuen els que han après quelcom. Els que no han après res sofreixen de no haver-se esforçat per a adquirir coneixements. Havent començat a queixar-se d'ells mateixos, te contaran repetides vegades que els seus pares o educadors els enviaren a l'escola a estudiar amb professors de literatura i que ells, no obstant, atrets per vans plaers, o jocs, o caceres, o amors, o frivolitats de qualsevol espècie deixaren escapar les oportunitats d'apendre; i així és que es queixen de la llur sort, deploren el llur destí i s'acusen, es condemnen i de vegades es maleeixen a si mateixos. Veieu ara que l'estat de descuit i d'ignorància és especialment perillós i poc segur en el camí de la vida i que és el que s'ha de evitar, principalment, des que haveu sentit els crits dels miserables que hi han caigut. S'ha, doncs, de fugir d'aquest estat amb tota cura i diligència. La joventut ha de renunciar i despreciar la peresa, el joc, les petites delicadeses i frivolitats

mentre tot el seu esperit es dóna a l'estudi de les lletres i al conreu de la bondat de la seva ànima. Pregunteu vós a vostre pare sobre aquesta matèria, encara que ell és encara un home jove, i vós Morobulus pregunteu també a un home d'edat i n'apendreu que la meva opinió correspòn a la realitat.

Apèndix D

SIR THOMAS MORE I LA SEVA FAMILIA

La familia de Thomas More.

The life of Sir Thomas More, escrita pel seu gran nét Cresacre More editat pel Rev. Joseph Hunter, F. S. A. (Londres, William Pickering 1828). El llibre fou publicat per primera vegada l'any 1631. A la pàg. 151 diu:

And thus you may conjecture how learned his (Thomas More's) daughters were; to whom for this respect, Erasmus dedicated his Commentary upon Ovid: *de Nuce*. Luis Vives also writeth great commendations of this school of Sir Thomas More's in his book to Queen Catharine of England (*de Institutione Feminae Christianae* Bruges 1523). And both Erasmus dedicated Aristotle in Greek, and Simon Grynaeus, who although an heretic yet in respect of his learning, had been kindly used by Sir Thomas More, as he writeth himself, did dedicate Plato and other books in Greek, unto my grandfather, John More, as to one that also was very skilful in this language.

IV. Grynaeus on John More and his father, Thomas More.

There was a great necessity why I should dedicate these books of Proclus (full of marvellous learning, by my pains set out, but not without the singular benefit of your father effected), unto you, to whom by reason of your virtues, like your father's, all the fruit of this benefit is to redound, both because you may be an ornament unto them, and they also may do great good unto you, whom I know to be learned, and for these grave disputations sufficiently provided, and made fit by the continual conversation of such a father, and by the company of your sisters, who are most expert in all kinds of sciences. For what author can be more grateful to those minds desirous of most goodly things, such as you and the muses your sisters are, whom a divine heat of spirit to the admiration and a new

example of this our age, hath driven into the sea of learning so far, and so happily, that they see no learning to be above their reach, no disputations of philosophy above their capacity. And none can better explicate entangled questions, none sift them more profoundly, nor conceive them more easily than this author».

IV. Cresacre More fa referència a l'obra de *Institutione Feminae Christianae*. L'interessant d'aquesta referència és que el llibre, fou escrit *abans* que Vives anés a Angleterra i per tant abans que esdevingués un visitant de la familia de Thomas More. Els passatges següents són els d'En Vives traduïts a l'anglès per Richard Hyrde.

«Now if a man may be suffered among queens to speak of more mean (i. e. middle-class) folks. I would rekon among this sort the daughters of S. T. M. K. [i. e. Sir Thomas More, Knight], M[argaret[, E[lizabeth], C[ecilia], and with them their kinswoman Margaret G[iggs], whom their father not content onely to have them good and very chaste, would also they should be well learned, supposing that, by that mean[s] they should be more truly and surely chaste».

V. Dedicatoria d'Erasme del llibre d'Ovidi de Nuce endreçada a John More

Si Cresacre More i Stapleton haguessin pres en consideració la còpia de l'original de Erasme editat l'any 1524 existent en el *British Museum* hagueren descobert que Erasme no dedicà a la filla de Thomas More la seva edició de l'obra *de Nuce* d'Ovidi de l'any 1542, publicada a Basilea.

La dedicatòria vadirigida a John More, el jove de les «millors esperances», com Erasme li diu. Es refereix, no obstant, a tota la familia i va ésser escrita l'any 1524 al temps en què Vives visitava la casa de More a Chelsea. La dedicatoria està deliciosament escrita i mostra la simpatía que Erasme sentía pels nens. John More devía tenir llavors 15 anys i aquest és un dels molts llibres que s'havíen dedicat als nois. Erasme diu que no considera inútil pels nois ni inconvenient per a homes d'edat jugar amb nous d'aquesta mena, això és, com les d'aquest llibre per a descansar i parlar en favor de donar al jove John una nou quan aquest segurament podria desitjar tot l'arbre: «No sóc un home que acostuma matar dos ocells amb una sola pedra, no obstant apareixereu amb els vostres colors veritables i em mostraré menys malagraït si deixeu aquesta nou (el fruit de la qual ha estat disposat per la

naturalesa per a ésser dividit en quatre parts) mentre us plau distribuir un arbre sencer, a les vostres delicioses (dulcissimis) germanes Margaret, Elizabeth, Cecília i Gígia la feliç companya d'aquesta; perquè elles sovint me desafíen amb les seves cartes plenes d'un pregón i agut sentit i tot això en un llatí tant pur que a penes puc convèncer els meus amics que aquestes cartes han estat escrites per elles soles i encara que en tinc la més absoluta certesa.

Amb quina finalitat vos exhortaré, John meu, a estudiar literatura o a assolir la virtut, si posseïu un pare a casa vostra que vos ha dotat amb tanta habilitat, essent ell mateix tan complet en tota mena d'erudició i l'exemple més perfecte de bondat i d'integritat. Esdevenir un fill degenerat fóra la cosa més desgraciada, especialment quan res no sembla oferir obstacles que floreixin en vós tots els refinaments i gracies. No podeu impedir que l'esplendor de la fama del vostre pare brilli en el vostre front i tothom espera veure si mereixeu les seves lloances o si l'apeneu amb la més pregona desgràcia per a ell. L'emulació de les vostres germanes pot servir de agut estímul si us sentiu fluix en la lluita. La llur cortesia, modèstia, castedat, simplicitat i harmonia mútua farien jurar que elles són les tres gracies; si hom les veiés tocant amb habilitat les diferents classes d'instruments musicals o si les observés apinyades com petites abelles voletejant al voltant de tota mena d'autors grecs o llatins (en ambdues llengües) anotant aquí una expressió digna d'ésser imitada, recollint més enllà una frase famosa que traduixen a la pràctica, aprenent després de memòria alguna preciosa historieta que conten més tard a les seves companyes, llavors es diría que són les mateixes Muses jugant suaument en les més delicioses planúries d'Aonia i recollint flors per a teixir garlandes.

Estant tan adornades amb tots els dots de la intel·ligencia que la gracia de la llur bellesa física, encara que notable, queda en segón terme. En aquesta competencia per la lloança que ha estat ben preparada, elles van al davant com si el llur germà hagués de quedar-se al darrera.

Per la qual cosa és precís que poseu en tensió els vostres nervis i les aconseguiu, mitjançant una gran concentració en els estudis, encara que elles hagin crescut molt en coneixements. I així elles tindràn una emulació com la de Cornèlia la mare dels Gracos, la qual adornava el seu sexe amb dues glories: la de la castedat i la del bon estil en el parlar. Per a vos la major emulació ha d'ésser l'esforç per a igualar d'alguna manera el vostre pare. Aquest per altra banda, no desitja sinó l'ésser superat per vos. Però sobre aquest assumpte en una ocasió més favorable puc dir quelcom més encara. Ara tornem a les nous.

VI. La dedicatoria de Erasme de l'obra d'Aristòteles endreçada a John More a Basilea 1531. En aquesta dedicatoria, diu:

«No experimento cap dubte, benvolgut More, però si us hàveu empassat quelcom d'amarg en els vostres estudis, us disposeu a recollir els més deliciosos fruits de filosofía produïts per un pare com el vostre, els quals no sols es refereixen a subjectes de les dues llengües (el llatí i el grec) sinó també a la pietat cristiana i a la més santa moral. Aquest home verament pietós i erudit no té en l'esperit que educar a la seva imatge molt perfectament prescindint que haveu nascut amb la mateixa naturalesa que ell, amb la qual cosa sembla renunciar al seu caràcter de pare (en el sentit restringit de la paraula) mentre vós us mostreu com un veritable fill seu.

Si podeu reclamar aquest nom sou més feliç que si haguéssiu nascut de qualsevol dels reis o Emperadors. Si reconeixeu, com crec, la vostra gran felicitat no podreu deixar de sentir un pregón agraïment per aquesta felicitat que s'estén en totes direccions, per Déu que l'ha originada i heu d'esforçar-vos amb totes les vostres energíes per a correspondre a la bona voluntat de la divina majestat, que es manifesta en vós i per arribar a assolir la pietat del vostre que és el millor dels pares. Perquè si a algú li ha succeït, com diu el poeta còmic, de tenir a casa una persona de qui rebre els sentiments de pietat i l'erudició a la manera que el nen rep la llet de la seva dida, aquest sou vós en una manera il·limitada. Vós no ignoreu que Aristòteles (i això no significa que surti del subjecte aquí tractat) va dir noblement que devem més a aquells que ens han ensenyat que a aquells de qui hem nascut, perquè dels pares rebem tan sols la vida; però dels mestres aprenem a viure bé. El millor dels pares vos ha transmès amb abundància ambdues coses i vós li deveu per tant una doble gratitud. Des del moment que això és així, sembla que assumiría una empresa superior a ço que em pertoca, si intentés invitar-vos a seguir un camí que dés de fa temps haveu emprès amb alegría. No obstant és agradable aplaudir i aprovar en aquell que s'esforça per a obtenir un cert grau de perfecció, havent renunciat a moltes coses amb objecte de poder avançar més alegrament. Perquè considero que vós haveu dominat des de fa temps els estudis més difícils de dominar i vós haveu iniciat en els misteris de la més augusta filosofía de manera que podeu juntar al seny un rei, pràctic, que és així com un rei l'eloqüència que ve a ésser la seva sirventa. Me semblen ridículs aquells estudiants que durant tota la llur vida no fan altra cosa que parlar correctament i no poden assolir la veritable finalitat. Aquesta que és, segons Flaccus (Orace) el seny, principi i font de tot parlar correcte. Mentres estic pensant en aquestes coses, dolç John, me sembla bé dedicar-vos Aristòte-

les, el príncep i el més consumat filòsof, ara com si hagués nascut de nou, de manera que revivint en el vostre esperit ço que hi ha d'essencial en els seus escrits, pogueu omplir els buits que hagin pogut quedar en el cercle dels vostres estudis.

(Després de discórrer llargament sobre Aristòteles, Erasme prossegueix)

Però tornant a vós, molt honorable (clarissime) jove, jo sé que us haveu acostumat a acudir alegrement en aquest peripatètic i que passejarèu ara per les seves obres amb més plaer encara ja que trobareu el text més depurat. Per això penso que és massa tard per a aconsellar-vos aquest estudi i no crec necessari estimular-vos puix esteu per tots costats tan estimulat pels exemples de casa vostra que encara que fóssiu peresós i indolent vos sentiríeu portat a l'estudi i a la saviesa. Es conta que Aristòteles mateix va dir que haguera estat una vergonya per a ell el quedar silenciós contemplant l'exemple de la democràcia que parlava. Molt més vergonyós fóra per a vós no esdevenir un filòsof quan veieu les vostres excel·lents germanes Margaret, Alícia i Cecilia tan versades en el coneixement d'autors grecs i llatins. A més l'al·licient més fort per a tota virtut el posseïu en el vostre pare, un home tan complet en tots sentits com Thomas More, que ha estat més el vostre pare per la instrucció que vos ha donat que per la naturalesa i en el qual veieu com en un mirall el fons de la veritat o el que Aristòteles expressava dient:

«No es deu sols a la literatura que vos mostreu a l'altura de les vostres dots naturals, les quals són més augustes que si haguéssiu rebut honors reials i és una tasca difícil el perfeccionar-les, sinó a una facultat que porta en si el poder de superar-se».

I Erasme acaba dient:

Així és, benvolgut John, vós també sereu capaç de mostrar que heu nascut de vostre pare, si en ço que emprengueu vos esforceu per mostrar-vos digne d'ell.

Escrit a Friburg, Briogan III calendes de març del 1531. (John More tenía llavors 21 anys).

VII. John Leland a les filles de Thomas More

FILIAE THOMAE MORI CHARITAEA CORONA

Tres numero Charites Graeci finxere poetae,
Aemula quas totiis carmine Roma sonat.
Hactenus at nunquam res est haec credita vera,

Ut neque de musis fabula vana novem.
Nos tamen intrantes facundi limina Mori,
Attoniti Charites tres novitate rei
Vidimus. Et quid enim est oculis (rogo) certius? ergo
Accipiat plenam fabula prisca fidem.

Els poetes de la Grecia fixaren en tres el nombre de Gracies. I els antics cantaires romans les acceptaren. Però mai abans d'ara no s'ha acceptat la fàbula de aquest nombre, així com tampoc que les Muses fossin nou.

Però nosaltres que ara visitèm la casa de More trobèm allí present aquelles gràcies en les quals no crèiem. Les vam veure amb nostres ulls i convençuts vam convenir que acceptavem la fàbula.

VIII. La defensa d'Erasme de l'educació de les dones

(Erasme a Budé (1) d'una carta datada l'any 1521).

El passatge següent es refereix a l'educació de les noies i dones i pot comparar-se amb les idees de Vives exposades en *de Institutione Feminae Christianae*.

Ell (Thomas More) té tres filles, de les quals la de més edat és Margaret, casada amb un jove dels més pietosos, molt cuidadós i modest en la seva conducta i familiaritzat amb els nostres estudis. Ell ha procurat que tots els membres de la seva familia s'acostumessin des dels primers anys a una conducta casta i santa i després a una refinada literatura. En aquestes tres germanes ha afegit una quarta jove que demés d'ésser tractada bondadosament és considerada per les altres com una companya. Ell té una fillastra de meravellosa bellesa i gran intel·ligència, casada fa pocs anys amb un jove ben instruït i amb un caràcter d'or. Té de la seva primera muller un fill d'uns tretze anys (2) (John va néixer l'any 1510) el més jove dels seus fills. Fa un any More me va ensenyar un exemple de la llur habilitat literària. Els va invitar a tots a escriure'm sense l'ajuda de ningú (suo quisque Marte). L'assumpte no els havia estat fixat ni s'havia corregit res de la composició. Quan ells van donar les planes de paper a llur pare perquè

(1) Epistolae 1642, col. 759.
(2) Si Erasme hagués datat la carta, la data fóra de l'any 1523, l'any en el qual Vives anà a Angleterra.

aquest les corregís, com es queixés de la cal·ligrafía, els invità a escriure-les de nou amb més cura i claredat. Quan això fou fet sense canviar una sola síl·laba tancà les cartes i me les envià. Creieu-me, Budé, mai no he quedat més admirat. No hi havía res insignificant o infantil en els temes, i la composició era tal que es sentía que allò era el treball de persones que cada dia es perfeccionen. More guardava a casa seva aquest grup gentil junt amb els dos marits. Allí no veureu cap home peresós ni ningú ocupat en futileses femenils. En les llurs mans trobaríeu T. Livius. Perquè han avançat tan que llegeixen autors d'aquesta classe i els comprenen sense intèrprete i això que es presenten dificultats que em farien pensar i també a tota altra persona com jo.

La seva dona, més poderosa pel seu instint i experiencia de les coses que per l'erudició, governa el conjunt amb admirable habilitat, realitzant el seu treball en profit de cadascú. Ella prescriu també a cadascú la seva tasca i exigeix el seu compliment no permetent a ningú la peresa o l'ocupar-se en coses frívoles. Vós acostumeu a queixar-vos en les vostres cartes d'haver donat un mal nom a la literatura (philogia) a causa dels vostres dos defectes: la vostra mala salut i les despeses que us ocasiona el sosteniment de la vostra família. More tampoc reïx en el seu intent que en relació amb tots els seus afers tothom parli bé d'ell. Ell declara que deu a la literatura l'haver millorat de salut i que sota aquest respecte és agradable al seu excel·lent príncep i és ben vist d'ell així com dels seus i dels estranys; a més diu que és més ric des que és més agradable als seus amics i més útil al seu país. Les seves coneixences i parents són les més adequades pel tracte a la cort i amb els nobles i per qualsevol circumstancia de la vida social i per ultim són més agradables en els superiors (superis). Abans els homes pensaven mal dels estudis perquè creien que privaven de sentit comú als estudiants. No hi ha viatge ni ocupació tan dura que More no realitzi i no obstant trobaríem difícilment algú que estigués més a la disposició de tothom per a tota mena d'afers, que estigui més ben disposat a prestar serveis, més assequibles per a parlar amb ell, més àgil en la conversa i que ajunti més completament tan seny pràctic amb una tal cortesía. D'aquí que així com fa pocs dies l'amor a la literatura era considerat com a cosa inútil o com un refugi o ornament, avui ningú que ocupi una alta posició considera els seus fills dignes dels seus avantpassats si no ha rebut el poliment que proporciona la bona literatura. En el referent als monarques mateixos sembla que una bona part del llur esplendor reial desapareix si no estàn versats en les bones lletres. I ara a penes existeix un mortal que opini que la literatura és inútil a les dones del poble i sense aventatges per a la llur castedat i bona fama.

No obstant jo mateix vaig repugnar totalment aquest punt de vista; però More va treure del meu esperit la idea de refusar a les dones l'estudi de les bones lletres. Perquè la més honesta de les joves corre el perill de dues coses: la peresa i els ocis alegres; l'amor a la literatura les preserva d'aquests dos perills. No existeix tampoc una protecció més eficaç pel bon nom d'una jove que un caràcter lliure de tota impuresa i no hi ha ningú més pregonament honest que aquell que posseeix un judici refinat. No significa això que desaprovi els consells d'aquells que procuren conservar la honestedat de les llurs filles ocupant-les en treballs manuals; però res no ocupa tan completament l'esperit com l'estudi. I demés de l'aventatge que l'esperit es vegi lliure d'una peresa perillosa, els millors preceptes es deriven de l'estudi el qual forma i incita a la virtut.

La innocencia i la ignorancia de les coses han portat a moltes a la pèrdua de la castedat abans que coneguessin per quines circumstàncies es pot perdre tan gran tressor. No veig perquè els marits temeríen que les llurs dones no estiguessin capacitades si fossin instruïdes a menys que vulguessin demanar a les llurs esposes coses que no poden ésser executades per dones de bona conducta. Per altra part ningú no és més intractable que l'ignorant. Certament l'esperit estimulat pels estudis es distingeix per la comprensió per la seva adequació a l'evidencia i a les raons, i per la seva visió de allò que és convenient i oportú. De la mateixa manera el que ha estudiat un subjecte pot persuadir a una altra persona. Demés, si l'alegria i força dels llaços matrimonials provenen més de la inclinació de l'esperit que dels atractius físics, les parelles s'ajunten amb cadenes que són tant més fortes quan les uneix l'amor a les seves mútues qualitats mentals. L'esposa reverencía més el seu espòs quan reconeix en ell també el seu mestre. Tampoc serà aquella menys piadosa perquè tingui menys supersticions. Jo prefereixo un talent d'or pur que tres talents de plom i ferro oxidat. Sentim parlar de tant en tant de dones que proclamen públicament que tornen d'alguna cerimonia religiosa i descriuen gràficament els gestos i actituds de l'home que allí parlà; però no poden recordar el què digué ni el caràcter del sermó. Altres en canvi poden repetir-vos el discurs complet ordenadament fent una selecció d'allò que fou insuls o irreverent o inútil i apartat de la finalitat de l'Iglesia, cosa que succeeix avui freqüentment; aquestes dones coneixen quan han de riure d'això, quan han d'ignorar-ho i quan han de denunciar-ho. I aquesta és la veritable manera d'escoltar els sermons. Una dona així és la que fa agradable la seva convivència perquè no es produeixen dissensions amb el seu company de jou ni en el referent a aquestes qües-

tions ni a causa de les diversions a les quals es dóna la dona lleugera. La dona ha de posseir un esperit que mantingui la família en el compliment dels seus deures, que formi i eduqui la moral dels nens i que en totes ocasions procuri satisfaccions al seu espòs. Però quan en la meva darrera conversa amb More vaig fer la objecció que si la humana fatalitat recaigués sobre qualsevol de les seves filles, el dolor es convertiría en un veritable turment per mor d'haver dedicat tant de temps a la llur instrucció, ell contestà sense hesitació: «Si succeís quelcom que no pot ésser evitat, preferiría que morissin instruïdes que no pas ignorants».

En aquest moment m'acuden a la memoria les paraules de Focio el qual estava a punt de beure la cicuta quan la seva dona li cridà: «¡Espòs meu, tu mors tot i ésser innoscent!» «Esposa meva, ¿potser preferiríes que morís essent criminal?»

Fou en aquesta carta que Erasme digué d'En Vives:

Vives es dóna a les discusions literaries amb tant èxit com habilitat. I si no m'equivoco en judicar les seves qualitats mentals, no descansarà fins que hagi passat al davant de tots.

NOTA.—I Simon Grynaeus. Epístola dedicatòria del *Plato* endreçada a John More.

NOTA A.—Simon Grynaeus diu en la Epístola-dedicatoria de la seva edició de Plato l'any 1534 endreçada a John More, fill de Thomas More:

«It is, you know, three years since my arriving in England, and being recommended most auspiciously by my friend Erasmus to your house, the sacred seat of the muses; I was there received with great kindness, was entertained with greater, was dismissed with the greatest of all. For that great and excellent man your father, so eminent for his high rank and noble talents, not only allowed to me, a private and obscure person (such was his love of literature) the honour of conversing with him in the midst of many public and private affairs, but gave me a place at his table, though he was the greatest man in England, tock me with him when he went to court or returned from it, and had me ever by his side, but also with the utmost gentleness and candour inquired, in what particulars my religious principles were different from his; and though he fouud them to vary greatly, yet he was so kind as to assist me in every respect, and even to defray all my expenses. He likewise sent me to Oxford with one Mr. Harris, a learned yound gentleman, and recommended me so powerfully to the University, that, at the sight of his letters, all the libraries were open to me, and I was admitted to the most intimate familiarity with the students».

Apèndix E

De John Leland:

Principium ac illustrium virorum in Anglia, Trophaea, Encomia, Genethliaca, et Epithalamia.

John Leland morí l'any 1552, però el llibre esmentat no va ésser publicat fins el 1589.

AD LUDOVICUM VIVEM

Gentis rarus honor decusque Iberae
Vives, qui patriam tuam serenas
Claris artibus, eloquentiaque,
Authores cupiens suo nitori
Doctos reddere, quos molesta valde
Illa injuria temporum repressit,
Aspira resonos modos canenti
Musae, quae vehementer ardet illas
Virtutis solidae tuae nitelas
Toto pectore consecrare famae,
Ut te posteritas celebret omnis.
Marcus Tullius utriusque linguae
Fons vel perpetuus, bonusque poscit:
Orator Fabius minora nulla.
Illius quoniam disertus aptusque
Interpres, ita Scipionis alti
Somnum discutis, ut vel elegantis
Commentaria Macrobi labore
Pergrato superes, potens vel aeques.
Atque huius recolis frequenter artes
Dicendi, probus artifex et ipse.
Tantundem tribuit tibi severus
Hispano Seneca eruditionis.

VIVES A ANGLETERRA

Almum lumen et interim libellos
Illustri calamo tuo notatos
Faelices reputat suos: Ovatque
Augustinus Afer, sacratioris
Scripturae pius optimusque certe
Doctor, gaudet alacritate motus
Qua tu restituis Deo supremo
Oblatrantibus impiis, coronam
Festam, munera suma civitatis
Caelestis, scholia aspicitque laetus,
Queis illum niveis modis beasti;
Perge hac comprecor ire: sic micantes
Conscendes nitidi ad choros Olympi.

AD LUD. VIVEM GRAVITER ERASMI MORTE PERTURBATUM CONSOLATIO

Inclyta quem genuit tam fonte Valentia divo,
 Orator, toto clarus in orbe mane.
Tu quoque iam lumen simul immortale Latinis,
 Gloriaque Hispanae gentis, et orbis honos.
Audi, tan armatus cur morti obstaret Erasmus?
 Si moriens Phaenix unicus orbis erat?
Vive, tua in longos abeant suspiria risus,
 Mortis enim haec nemo tela cavere potest.
An perit ex toto, quem languida membra remittunt?
 Vivit? an in caelum, venerat inde, redit?
Mens aeterna manet, manet immortale sepulchrum,
 Per quae praeclarum plus micat ingenium.
Numina quod superest, tibi dent hins sancta precamur,
 Hoc lacrymae casu si cohibere queas.
Ad quater undenos qui nondum veneris annos,
 Quem omnes suspiciant, atque sequantur, eris.

ÍNDEX

I

L'ENCONTRE DE VIVES I DE THOMAS MORE A LA «LITERARY GATHERING» A BRUGES

II

LES AMISTATS DE VIVES AMB ELS ANGLESOS ABANS D'ANAR A ANGLETERRA

Importancia de la idea d'Angleterra que es formava en la ment de Vives

III

VIVES I LES ANTIQUITATS ANGLESES

IV

LES SIS CÀTEDRES FUNDADES PER WOLSEY A LA UNIVERSITAT D'OXFORD I LES TRES FUNDADES PER FOX AL COL·LEGI DE CORPUS CHRISTI A OXFORD

V

ELS PREDECESSORS DE VIVES A OXFORD, CLEMENT I LUPSET

VI

VIVES AL COL·LEGI DE CORPUS CHRISTI D'OXFORD

VII

VIVES I LA CORT REIAL A RICHMOND

VIII

VIVES A LA CORT REIAL ANGLESA DE GREENWICH

LA CÓRT D'ENRIC VIII

IX

VIVES, HABITANT DE LONDRES

ÇO QUE COBRAVA VIVES DURANT LA SEVA RESIDÉNCIA A ANGLETERRA

X

LA CASA DE THOMAS MORE A CHELSEA

XI

EL DIVORCI DE LA REGINA CATALINA

ÍNDEX

ALTÉS
IMPRESSOR
BARCELONA

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

PALAU DE LA DIPUTACIÓ BARCELONA

PUBLICACIONS DE LA SECCIÓ DE CIÈNCIES

Arxius de l'Institut de Ciències. — Ptes.

Any I. Fascicle I. (Memòries de HANS DRIESCH, RAMÓN TURRÓ, G. PEANO, ESTEVE TERRADES, EUGENI D'ORS, A. PI SUÑER, Bibliografia, etc.) 4

Fascicle II. (Memòries de E. GLEY, J. GÓMEZ OCAÑA, E. TERRADES, R. JARDÍ, A. PI SUÑER, J. M. BELLIDO, R. TURRÓ, S. PIÑA DE RUBIES, M. DALMAU, P. COROMINAS, Bibliografia, etc.) 4

Fascicle III. (Memòries de E. TERRADAS, LONGINOS NAVÁS, J. DARDER RODÉS, P. GONZÁLEZ, P. COROMINAS, J. AGELL I AGELL, Bibliografia, etc.) 4

Any II. Fascicle I. (Memòries F. WATSON, A. PI SUÑER, J. M.ª TORROJA, R. TURRÓ, J. M.ª BOFILL, Bibliografia, etc.) 4

Fascicle II. (Memòries de I. POLIT, J. ARIAS, J. PIÑA DE RUBIES, T. MAESTRE, A. LECHA-MARZO, E. TERRADAS, F. PARDILLO, Bibliografia, etc.) 4

Fascicle III. (Memòries de A. VON TSCHERMAK, E. RAFAEL VERNHOLST, R. TURRÓ, M. A. FARGAS, J. J. PAWLOW, F. J. RUBIO, M. DALMAU, Bibliografia, etc.) 4

Any III. Fascicle I. (Memòries de H. PROBST, J. SUREDA BLANES, C. MONTOLIU, Apèndixs, etc.) 4

Fascicle II. (Memòries de LONGINOS NAVÁS, S. PIÑA DE RUBIES, R. SABOT). 4

Fascicle III. (Memòria de EDUART FONTSERÉ) 4

Any IV. Fascicles I, II i III. (Memòries de A. PI SUÑER, J. H. PROBST, FRANCESC XAVIER LLORENS, E. DE RAFAEL VERNHOLST, Bibliografia). Cada un 2

Fascicles IV, V i VI. (Memòries de J. RIUS I CASAS, FRANCESC XAVIER LLORENS, P. COROMINAS, M. SAN MIGUEL DE LA CÁMARA, L. CERVERA, VAQUER PARDILLO, Bibliografia). Cada un 2

Fascicles VII, VIII i IX. (Memòries de J. H. PROBST, E. F. GALIANO, E. FONTSERÉ, J. RIUS I CASAS, LONGÍ NAVÁS, Bibliografia, etc.) Cada un 2

Any V. Fascicle I. 2

Treballs de la Societat de Biologia, publicats sota la direcció d'A. PI SUNYER.

Volums I a V. Cada un 10

Treballs de l'Institució Catalana d'Història Natural.

Volum I, 1915 10

» II, 1916 10

Ptes.

Volum III, 1917. 10
» IV, 1918. . . . . *En premsa.*

Treballs de l'Estació Aerològica de Barcelona, per E. FONTSERÉ.
Volum I, 1914. 4
» II, 1915. 4

Treballs del servei tècnic del paludisme (1915-1916) . . 5

Col·lecció de cursos de Física i Matemàtica, dirigida per E. TERRADAS.
E. TERRADAS. ELS ELEMENTS DISCRETS DE LA MATERIA I DE LA RADIACIÓ. (Conferències recollides per J. POLIT. 3
J. REY PASTOR. TEORIA DE LA REPRESENTACIÓ CONFORME. (Conferències recollides per E. TERRADAS) 3

Biblioteca filosòfica. (Filosofia, Psicologia, Història), dirigida per EUGENI D'ORS.
FOSTER WATSON. Vives a Anglaterra. 10
P. DORADO MONTERO. La Natura i l'Història 5
EUGENI D'ORS. Introducció a l'anàlisi finít de la continuitat. . . . . *En premsa.*

Fauna de Catalunya, dirigida per JOSEP M.ª BOFILL I PICHOT.
Malacologia, fascicle I, per M. CHIA 5
» » II, » 5
» » III » 1
Entomologia. *Dipters.* Fascicle I, per J. ARIAS ESCOFET. 5
» COLEÒPTERS, *G. Carabus,* per A. CODINA . 7
» NEURÒPTERS, pel R. P. LONGI NAVÁS, S. J. *(En preparació).*

Flora de Catalunya, per J. CADEVALL i ANGEL SALLENT.
Volum I, fascicles I a V. Cada un 5
» II » I a IV. Cada un 5

Monografia de l'ordre dels Rafidiòpters, *(Ins.),* per LLONGÍ NAVÁS, S. J. 4

PUBLICACIONS DE LA SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA

Anuaris de l'Institut d'Estudis Catalans.
Anuaris MCMVII-MCMXIV. Cada un 30

Les Pintures murals catalanes.
Fascicle I. — Pedret 10
» II. — Sant Martí de Fenollar i Sant Miquel de la Seu. 10
» III. — Tahull i Bohí, Santa Maria d'Aneu i Sant Pere del Burgal 10
» IV. — Ginestarre, Ager, Esterri de Cardós y Mur. *En premsa.*

Ptes.

Les Monedes catalanes, per JOAQUIM BOTET I SISÓ.

Volum I. 10
» II. 12
» III i darrer 20

Documents per l'Història de la Cultura catalana mig-eval, publicats per A. RUBIÓ I LLUCH.

Volum I. contenint més de 500 documents. 16
» II i darrer . . . . *En premsa.*

L'Arquitectura romànica a Catalunya, per J. PUIG I CADAFALCH, A. DE FALGUERA i J. GODAY.

Volum I. — Precedents: L'Arquitectura romana; l'Arquitectura cristiana preromànica. 20
Volum II. — Des del segle IX a les darreries del segle XI . . 25
» III i darrer. — Els segles XII i XIII . . . *En premsa.*

Les obres d'Ausias March. Edició crítica en vista de tots els manuscrits i totes les edicions, per AMADEU PAGÉS.

Volum I. — Introducció. Text de les poesies I-LXXIV. . . 12
» II i darrer. — Poesies LXXV-CXXVIII. Glossari . . 12
Edició de 40 exemplars en paper de fil 50

ESTUDIS DE BIBLIOGRAFIA LUL'LIANA

I.—**L'Edició maguntina de Ramón Lull,** pel DOCTOR A. GOTTRON 5

II.—**Bibliografia de les impressions lul'lianes,** per ELÍES ROGENT I ESTANISLAU DURÁN. . . . . *En premsa.*

En dipòsit:

Catàleg de la Biblioteca musical de la Diputació de Barcelona, per FELIP PEDRELL (2 vols.) 65

SECCIÓ FILOLÒGICA

Himnes homèrics. Traducció en vers de JOAN MARAGALL i text grec amb la traducció literal de P. BOSCH GIMPERA.

Un vol. de IV-262 pàgines 5
Edició en paper de fil de 50 exemplars 15

El Gènesi, versió de l'hebreu segons els textos originals, i amb anotacions, de MN. FREDERIC CLASCAR.

Un vol. de 476 pàgines 5
Edició en paper de fil. 20

Museu: Hero i Leandre.—Text grec amb la versió literal en prosa de LL. SEGALÁ i en hexàmetres d'AMBROSI CARRIÓN, duent en apèndix les traduccions inèdites, en vers, de P. BERTRÁN I BROS i J. M. PELLICER I PAGÉS.

Un vol. de 80 pàgines. 2
Edició en paper de fil. 5

Ptes.

Mireia. Poema Provençal de Frederic Mistral. Traducció catalana de Maria-Antònia Salvà 5
Edició en paper de fil. 15

Normes ortogràfiques. . . . . 0'10

Butlletí de Dialectologia catalana.

Preu de subscripció: Espanya, 4 ptes.; Estranger, 4'50.
Volums I a VII.

Ortografia Catalana, segons el sistema adoptat per l'Institut d'Estudis Catalans . . . . 0'25

Diccionari ortogràfic. 6

Gramàtica Catalana, per POMPEU FABRA 3

Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum cum ibericis versionibus, curante A. SEGALÁ, phil. prof.

Vol. I. — CORNELII NEPOTIS. *Praefatio et Miltiadis Themistoclisque Vitae* (F. Crusat; A. M. Alves, S. J.; F. de Mello, S. J.; E. de Montoliu; C. Riba Bracons, interpretibus). 1

BIBLIOTECA FILOLÒGICA

I.—**Documents en vulgar per a l'estudi de la llengua** (segles XI, XII & XIII), per MN. PERE PUJOL 2

II.—**Die Mundart von Alacant - Beitrag zur Kenntnis des Valencianischen,** von DR. P. BARNILS 4

III.—**Diccionari Aguiló.**
Lletres A a D 3

IV.—**La Frontera catalana-aragonesa,** per ANTONI GRIERA
Fascicle I. 5

V.—**Textes catalans avec leur transcription phonétique,** précédés d'un aperçu sur les sons du catalan, par J. ARTEAGA PEREIRA, ordenats i publicats per P. BARNILS . 4

VI.—**Estudis romànics.** (Llengua i Literatura), vol. I. . 8
» » » vol. II. . 12

VII.—**Vocabulari català-alemany** de l'any 1502, edició facsímil segons l'únic exemplar conegut, acompanyada de la transcripció, d'un estudi preliminar i de registres alfabètics per P. BARNILS 12

VIII.—**La versione catalana dell'Inchiesta del San Graal,** secondo il Codice dell'Ambrosiana di Milano I. 79 sup., publicata da VINCENZO CRESCINI e VENANCIO TODESCO 10

LABORATORI DE FONÈTICA

Estudis fonètics, I. 20

En dipòsit:

Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana.
Barcelona, 1908 4